

Adina Berciu-Drăghicescu

ARHIVELE ȘI BIBLIOTECILE SURSE DE DOCUMENTARE

Studii. Articole. Bibliografii

Editura Universității din București

ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU

ARHIVELE ȘI BIBLIOTECILE
SURSE DE DOCUMENTARE
Studii. Articole. Bibliografii

ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU

bd 267526

ARHIVELE ȘI BIBLIOTECILE
SURSE DE DOCUMENTARE
Studii. Articole. Bibliografii

Editura Universității din București
~ 2003 ~

III 476 844

Referenți științifici: **Lector Ionel Enache**
Lector Elena Tîrțiman

© Editura Universității din București
Șos. Panduri 90-92, București – 76235; Tel./Fax: 410.23.84
E-mail: editura@unibuc.ro
Internet: www.editura.unibuc.ro

B.C.U. Bucuresti

C20035670

1218103

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA

Arhivele și bibliotecile – surse de documentare: studii, articole, bibliografie / Adina Berciu-Drăghicescu. - București: Editura Universității din București, 2003
Bibliogr.
ISBN 973-575-727-3

930.25
02

Tehnoredactare computerizată: **Constanța Titu**

Lista de abrevieri

AARMSI	– Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice.
AIIA	– Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol, Iași.
AM	– Arheologia Moldovei, Iași-București
AMN	– Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ANIC (DANIC)	– Arhivele Naționale Istorice Centrale
AO	– Arhivele Olteniei, Craiova
Apulum	– Apulum, Buletinul Muzeului Regional Alba-Iulia, Alba-Iulia
AUB	– Analele Universității București, București
Av.	– Avers
BDA	– Buletinul de Documentare Arhivistică, București
BMI	– Buletinul Monumentelor Istorice, București
BOR	– Biserica Ortodoxă Română, București
BSIA	– Buletinul Societății Istorice și Arheologice București
BSNR	– Buletinul Societății Numismatice Română, București
CI	– Cercetări Istorice, Iași
CN	– Cercetări Numismatice, București
CNA	– Cronica Numismatică și Arheologică, București
CPM	– Creșterea Patrimoniului Muzeal, București
Cumidava Dacia	– Cumidava. Muzeul județean Brașov, Brașov
Dacia	– Dacia. Revue d'archeologie et d'histoire ancienne, NS, București
DGAS	– Direcția Generală a Arhivelor Statului
DRH	– Documenta Romaniae Historica, București
EA	– Editura Academiei
Forchungen	– Forchungen Volks und Landesjunde, Sibiu.
GB	– Glasul Busericii, București.
Hrisovul	– Hrisovul. Buletinul Școalei de Arhivistică, București
LIP	– Lupta întregului popor. Revista română de istorie militară, București
Literatură și artă română	– Literatură și artă română. Idei. Simțire. Formă. București, 1896-1910
MA	– Metrologia aplicată. Publicație tehnico-științifică a Institutului Național de Metrologie din Inspectoratul General de Stat pentru controlul calității, București.
MCA	– Materiale și Cercetări Arheologice, București
MI	– Magazin istoric, București
MIM	– Materiale de Istorie și Muzeografie, București

MMS	– Mitropolia Moldovei și Sucevei, Suceava
MO	– Mitropolia Olteniei, Craiova
NEH	– Nouvelle Etudes d Historire, Bucarest.
NL	– Numismatic Literature, New York.
Noesis	– Noesis. Travaux du Comité Roumain d Histoire et de la Philosophie des Sciences, Bucarest.
Pontica	– Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
RA	– Revista Arhivelor. Direcția Generală a Arhivelor Statului, București.
RB	– Revista Bibliotecilor, București.
REF	– Revista de Etnografie și Folclor, București
RESEE	– Revue d Etudes Sud-Est Européennes, Bucarest.
RI	– Revista de Istorie, București.
RIR	– Revista Istorică Română, București.
RM	– Revista Muzeelor, București.
RMMI	– Revista Muzeelor și Monumentelor Istorice, București
RR	– Revue Roumaine. Publication mensuelle de culture, Bucarest.
RRH	– Revue Roumaine d Histoire, Bucarest.
Rv.	– Revers.
SAO	– Studia et Acta Orientalia, București.
SCIV (SCIVA)	– Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București.
SCN	– Studii și Cercetări de Numismatică, București.
SMIM	– Studii și Materiale de Istorie Medie, București.
SMIMod	– Studii și Materiale de Istorie Modernă, București.
Tibiscus	– Tibiscus. Muzeul Banatului, Timișoara.
Ziridava	– Ziridava. Muzeul județean Arad, Arad.

PRESA VREMII

DESPRE ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ROMÂNESC – 1946*

Anul 1946 a marcat începutul bilanțului de după cel de-al doilea război mondial, un bilanț al pierderilor umane, materiale, spirituale și al mutațiilor apărute în raportul forțelor politice. În România, aflată în zona de dominație sovietică, viața oamenilor continua să se deterioreze datorită blocajelor economice, secetei din vara anului 1945, îndeplinirii obligațiilor asumate prin Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944. Starea de spirit a populației, după șase ani de regimuri totalitare, dintre care patru ani de război, a fost valorificată de Partidul Comunist Român și aliații săi din Frontul Național Democrat. Obiectivele urmărite au fost realizate prin: încălcarea drepturilor și libertăților democratice, anihilarea adversarilor politici, în principal a celor două partide istorice și desigur “epurarea” cadrelor didactice din învățământul superior românesc și a studenților.

Politica comuniștilor era foarte clar exprimată într-un articol al Constanței Crăciun, membră a C. C. al P. C. R., publicat în ziarul “Scânteia” din 19 ianuarie 1946. Crescut și educat de “reacțiune în spirit șovin al << războiului sfânt >>”, tineretul român nu poate deveni o forță a progresului, dacă nu va beneficia de “atenția și grija Partidului Comunist”¹.

La 6 martie 1946, Miron Constantinescu, directorul aceluiași ziar îndemna: „Să deschidem larg porțile Universităților“, însă nu înainte de a ști “.... din ce pături sociale, căror clase aparține studențimea română”². La 16 martie 1946 același autor arăta că “... epurația din Universitate este departe de a se fi terminat “, numai “... curățind Universitatea de cuibarele fasciste, reducând și îndrumând tineretul pe o cale nouă, democratică, această instituție își va putea îndeplini menirea”³.

Unul dintre documentele care face un tablou exact al situației învățământului universitar românesc este Conferința interministerială din 18 mai 1946 a fost prezidată de Petru Groza și la care au participat: Teohari Georgescu,

* Material alcătuit împreună cu Maria Petre.

¹ S. Rădulescu-Zoner, D. Bușe, D. Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, Editura Cavallioti, 1955, p. 111.

² *Ibidem*, p. 122.

³ *Ibidem*, p. 127.

ministrul Afacerilor Interne, Ștefan Voitec, ministrul Educației Naționale, Aurel Potop, subsecretar de stat la același minister, Al. Alexandrini, subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe, profesorul Al. Rosetti, rectorul Universității București, prof. Iorgu Iordan, ambasadorul României la Moscova, prof. Emil Petrovici, rectorul Universității Române din Cluj, prof. Csogor, rectorul Universității Maghiare din Cluj, profesorii C. Daicoviciu și Kernbach din Cluj și Voinea, directorul Contabilității Universității București.

Profesorul Alexandru Rosetti, rectorul Universității București arăta că în anul 1946 "...avem o operă foarte mare de îndeplinit și anume o operă de reconstrucție... Localul principal al universității noastre a fost lovit de bombe și din această cauză Facultatea de Farmacie a rămas fără laboratoare... mai sunt în ființă numai două. Nu pot continua cursurile în situația actuală. Anul trecut s-a lucrat la un plan de reconstrucție, dar n-a putut fi adus la îndeplinire. Predecesorul meu, profesorul Stoilov, s-a mulțumit cu dărâmarea vechii clădiri... A fost grav lovită de bombe și Facultatea de Medicină Veterinară, care nu mai poate funcționa. Aceste două localuri trebuie neapărat reconstruite. Ne-am mulțumi anul acesta nu cu reconstrucția completă, ci cu reconstrucția subsolurilor și a două etaje".⁴ Propunea pentru această sumă de 4 miliarde de lei.⁵ În ceea ce privește hrana studenților asigurată la cantinele Victoria și Buzești semnală: „...carne nu se dă aproape niciodată și ceea ce se dă foarte rar, este așa de slabă încât din punct de vedere al kaloriilor nu contează... Nu putem continua așa fără să periclităm sănătatea studenților... Trebuie... să le dăm din când în când brânză și o dată, de două ori pe săptămână carne pentru ca studenții să aibă putere de lucru ...”.⁶

În ceea ce privește căminele studențești, rectorul semnală că acestea au fost ocupate de spitale sau de trupe: „...Noi nu am reușit să eliberăm toate căminele și cel mai mare cămin, din Matei Voievod, este ocupat de trupele ruse. Căminul din strada Gogu Cantacuzino este ocupat de Ministerul Asigurărilor Sociale și transformat în depozit de mărfuri”.⁷ Propunea transferarea sumelor alocate de la bugetul Asigurărilor Sociale pentru subvenționarea cantinelor studențești, la bugetul Universității.

Profesorul Petre Sergescu, rectorul Politehnicii București semnală situația deosebit de grea a studenților acestei instituții de învățământ superior, datorită bugetului foarte mic: „Avem 4800 de studenți, nu avem laboratoare. Cazarea este deficitară, avem un cămin la șosea cu o capacitate de 300 de locuri, jumătate este ocupat de trupele rusești și studenții dorm câte 2-3 într-un pat. Situația este foarte

⁴ ANIC, Președinția Consiliului de Miniștri – Stenograme, dosar 1/1944, f. 301.

⁵ *Ibidem*, f. 302.

⁶ *Ibidem*, f. 303.

⁷ *Ibidem*, f. 304.

gravă din punct de vedere sanitar, dacă s-ar întâmpla să vină vreo molimă. ...Din ultima vizită medicală care s-a făcut studenților de la Școala Politehnică s-a constatat că 50% din studenți sunt tuberculoși. Situația este foarte gravă, noi îi învățăm, ca să moară. Ne mor studenții și la 3-4 zile suntem solicitați să dăm ajutoare de înmormântare. Am avut nenumărate cazuri de studenți care au leșinat la cursuri de nemâncare”.⁸

Rectorul Petre Sergescu atrăgea atenția că: „...la Școala Politehnică sunt cei mai săraci studenți din țară și este munca cea mai grea. Sunt 5-6 ore de curs fără întreruperi după aceea urmează facerea proiectelor până noaptea târziu. Este cea mai groaznică muncă dintre toate categoriile de studenți și acești studenți trebuie ajutați!”⁹

Despre cazarea lor, profesorul Sergescu arăta că în timpul iernii căminul nu a fost încălzit, „...geamurile au fost sparte și n-au putut fi puse la loc. Cazanele trebuie reparate ...”

Ca urmare a eforturilor depuse de corpul profesoral și administrativ”...am început să îmbunătățim situația și am adus alimente din provincie. Le dăm câte 100grame de carne studenților, pe săptămână, procurată de Institutul Pasteur”. Solicita pentru reparații suma de 2 miliarde lei.¹⁰

Profesorul Emil Petrovici, rectorul Universității Române din Cluj semnală aceleași probleme ca și la instituțiile de învățământ superior din București: deteriorarea clădirilor din cauza lipsei combustibilului două ierni consecutiv, lipsa materialelor pentru laboratoare, lipsa manualelor. Numărul bursei era foarte mic, 390 de burse la 6000 de studenți. Solicită pentru universitate și clinicile universitare 19 miliarde de lei”.

Alexandru Alexandrini, subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe a ripostat: „Vi s-au dat continuu bani. Universitatea din Cluj a înghițit anul trecut mai mulți bani decât toate universitățile din țară”.¹¹ În replică la această observație, profesorul Tătaru a arătat: „Clinicile n-au putut fi încălzite, a intrat în pereți mucegai; pereții sunt negri și miros îngrozitor. Tot sistemul de canalizare și instalațiile sanitare, toate sunt distruse”.¹² La aceste clinici, nenorociții de români care așteptau să intre în spital, nu pot fi îmbrăcați, nu pot fi îmbăiați nu pot primi un pat curat, un cearșaf, o pătură, o cămașă, pentru că nu avem.... Noi trebuie să luăm împrumuturi personale ca să putem scăpa de rușinea ca să închidem

⁸ *Ibidem*, f. 305.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, f. 306.

¹¹ *Ibidem*, f. 307.

¹² *Ibidem*, f. 308.

clinicile. Am luat toate taxele de Universitate, dar astăzi nu se mai poate continua cu această situație”.¹³

Principalele probleme ale Universității Maghiare din Cluj erau: lipsa fondurilor pentru amenajarea clădirilor din Târgu Mureș; lipsa localurilor pentru cele șase institute de științe naturale din Cluj (biologie generală, geologie, mineralogie, zoologie, botanică sistematică și fiziologie naturală); nesiguranța localului Facultății de Drept și Economie din Cluj. Profesorul Csogor, rectorul acestei universități solicita 10 miliarde de lei.¹⁴

Din partea Universității din Iași, lipsea de la această conferință rectorul Andrei Otetea. Profesorul Iorgu Iordan, ambasadorul României la Moscova (din 13 august 1945), arăta: „Nu am fost la Iași din octombrie anul trecut, dar din informațiile pe care le am, reiese că Facultatea de Medicină din Iași n-a funcționat din pricină că laboratoarele au fost distruse. Această facultate are trei clinici dărâmate. Localul principal al facultății este complet descoperit. De asemeni, clădirea centrală a Universității, sala cea mare trebuie complet refăcută. Universitatea din Iași are nevoie de câteva miliarde pentru refacerea ei”.¹⁵ Aurel Potop, subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale recunoștea că situația Universității din Iași era cea mai grea și propunea suma de 10 miliarde de lei.¹⁶

Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri a solicitat „...cifre precise, pe care dumneavoastră să le prezentați ca fiind minimum necesar pentru a putea face un pas mai departe. Vom vedea care sunt posibilitățile statului și vom încerca un efort ca să vă ajutăm”.¹⁷ Ceea ce îl interesa era însă punctul 2 al ordinii de zi: „atmosfera care s-a creat în Universitate”. Discursul lui era deosebit de clar: „Noi avem răspunderi mari în ceea ce privește viața publică a statului nostru și nu putem rămâne nepăsători față de ceea ce se întâmplă în universități și în școlile superioare. Noi suntem nevoiți să luăm măsuri drastice împotriva acelor care tulbură liniștea universității, ...mă gândesc la toate mijloacele cele mai potrivite, ca să înceteze din acest moment orice manifestație politică dușmănoasă U.R.S.S. -ului și regimului actual Rog pe domnii rectori să comunice tuturor studenților că nu se mai admite nici un fel de manifestație politică, iar cei care vor continua acțiunea lor dușmănoasă U.R.S.S.-ului vor fi eliminați imediat de Senatul Universitar. Dacă nici aceste măsuri nu vor da rezultate, voi închide imediat Universitatea și voi elabora, împreună cu domnul ministru al Instrucțiunii Publice, un nou

¹³ *Ibidem*, f. 309.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, f. 311; 312.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, f. 313.

plan de învățământ pentru învățământul superior”.¹⁸ Intențiile comuniștilor în domeniul învățământului superior sunt enunțate amenințător: „Voi face un învățământ complet gratuit și voi apela la muncitorime să-și trimită copiii cu 4 clase primare la Universitate. Voi face o universitate populară, iar pe acești studenți care agită atmosfera universităților îi voi trimite la plimbare, sau voi face o colonie de muncă cu ei “. ¹⁹

Care era cauza nemulțumirii atât de profunde a lui Petru Groza: „Nu voi mai permite ca acești studenți să umple străzile Bucureștiului și Clujului ziua și noaptea huiduind și manifestând, așa cum ați văzut că au făcut la 10 Mai 1946 la Cluj și București. Noi am făcut toate eforturile pentru a normaliza viața în această țară. Am făcut ca la 1 mai, ziua muncii, să se încadreze și chipul Majestății Sale Regelui. Unde și la care sărbătoare a proletariatului a fost încadrat un rege, purtat cu cinste și aclamat? La 10 Mai a defilat muncitorimea ordonat, frumos, fără pumnul ridicat, în fața Măriei Sale Regele. La arestările care s-au făcut, tineretul așa-zis universitar a fost amestecat cu tot felul de indivizi și de femei de condiție dubioasă... Acești universitari care se coboară ca să strice o mare sărbătoare națională și să indispuină Sovietele al căror monument a fost inaugurat la 10 Mai, acești oameni nu merită nici un fel de cruțare “. ²⁰

Rectorii participanți la conferința, care prezentaseră disperați situația materială dezastruasă a învățământului superior românesc au fost avertizați: „Fac apel la dumneavoastră și aduceți-le la cunoștință profesorilor și studenților că fiecare trebuie să-și vadă de carte, pentru că noi suntem hotărâți să pedepsim aspru de aici înainte orice deviere de la menirea lor. Așteptăm câteva eliminări ca să se vadă că nu glumim. Noi suntem hotărâți să mergem chiar până la închiderea universității și vom merge și la schimbarea radicală a felului de învățământ. Nu suntem dispuși să mai tolerăm imoralitatea în universitate și nici chiar în viața particulară a profesorilor”²¹.

Profesorul Iorgu Iordan completa: “Înainte studenților trebuie disciplinați profesorii”²², iar ministrul Educației Naționale, Ștefan Voitec propunea: „Trebuie să fie interzisă în școlile de orice grad politica de orice fel. Trebuie să se dea o decizie, tinerilor din universitate să le fie interzisă orice fel de activitate politică, pentru ca imensa majoritate a acestor tineri se găsește dincolo “. ²³

¹⁸ *Ibidem*, f. 315.

¹⁹ *Ibidem*, f. 316; 317

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, f. 318.

Petru Groza avea însă un program radical: „Eu nu admit politica antidemocratică, dar impun educația politică în sensul ideologiei noastre. Voi face o organizație unică, care singură va avea dreptul să facă politică. Această organizație va fi dirijată sub controlul profesorilor democrați. Ea va fi disciplinată în așa fel încât să ofere garanția că în cadrul acestei organizații politice nu se produc nici incidente, nici lucruri neplăcute. Nu putem elimina cu desăvârșire, dar nu admitem decât o singură firmă. Educația democratică a tineretului este o obligație pentru noi”²⁴.

De fapt obiectivele anunțate de Petru Groza începuseră să fie puse în practică. La 11 martie 1945 fusese inaugurată Universitatea Muncitorească²⁵ „Ștefan Gheorghiu” având ca rector pe Barbu Lăzăreanu iar ca secretar științific pe Ionescu Gulian. Un „tovarăș Ioșca” sublinia: „...însemnătatea pe care o are Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist, din U.R.S.S.” Cursanții erau „...peste 100 de muncitori, țărani, intelectuali, femei și bărbați dintre cei mai buni activiști capabili, dornici de învățatură”.

În ceea ce privește „epurarea”, profesorul Iorgu Iordan cerea încă din septembrie 1944, demiterea rectorilor și decanilor din universități deoarece „... chiar și cei mai discreți au fost siliți să se manifeste de atâtea ori ca instrumente ale guvernului și să se solidarizeze astfel cu toate actele regimului antonescian”. În ianuarie 1946 George Călinescu își exprimă opinia în această privință: „... nu s-a făcut tot ce trebuia făcut în sensul purificării de care era și este absolută nevoie”, iar Mircea Florian arăta că epurarea trebuie făcută “cu discernământ, însă fără slăbiciuni și îngăduință. Orice ezitare este și trebuie calificată crimă împotriva democrației.” C. I. Parhon era mult mai incisiv : „epurarea n-ar trebui să înceteze vreodată. Învățământul universitar trebuie îndeaproape controlat”²⁶.

I-au căzut victime acestei “epurări” tot ce avea mai bun învățământul superior românesc, profesori și studenți, locul lor fiind luat de “noile cadre credincioase politicii Partidului Comunist”.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ S. Rădulescu-Zoner, D. Bușe, D. Marinescu, *op. cit.*, București, Editura Cavallioti, 1995, p. 18.

²⁶ *Ibidem*, p. 111.

PREȚUITORI AI ARHIVELOR ȘI CTITORI DE MUZEE ȘI BIBLIOTECI*

De ce această tematică a simpozionului nostru?

Arhiva de Stat este o avere națională; Arhivele Naționale sunt marile depozitare ale memoriei colective, sunt locul unde se păstrează pentru prezent și pentru viitor, zestrea spirituală a unei națiuni, zestrea consemnată în izvoare pe baza cărora se pot reconstitui procesele istorice, sociale, politice și culturale ale unui popor.

Arhivele sunt tezaure ale trecutului dar participă activ la făurirea viitorului, fiind acele instituții care acumulează experiența umană.

Arhivele sunt “surse de reflecții”, sunt stimulatoare de idei noi și generatoare de cultura. Ele sunt totodată „o carte de învățătura” și încă una foarte prețioasă, dezvăluind marile cuceriri ale umanității dar și marile ei greșeli, ajutând astfel la alegerea celei mai bune căi.

Documentele păstrate în arhive nu constituie simple petice de hârtie gălbejite și nefolositoare, dimpotrivă, conțin în ele o întreagă viață, comprimată, oferind astfel o bază de gândire foarte serioasă pentru noi, cei de astăzi.

Arhivele pot fi considerate așadar ca niște ogoare rodnice ce primesc neîncetat germenii de-a pururi vii pentru înfăptuiri noi. Ele nu sunt și nu vor fi niște morminte ale trecutului.

Acest aspect este un fapt foarte bine cunoscut de creatorii de cultură ai unui popor, de conducătorii politici și nu de puține ori, distrugerea unei națiuni a început prin a-i pune sub control arhivele, de toate tipurile.

Arhivele sunt păstrătoare de documente, sunt institute de cercetare, centre de editare de cărți, într-un cuvânt sunt tezaure prin care un popor se legitimează în fața lumii. Ele constituie mândria oricărei națiuni moderne și reprezintă un indice concludent al nivelului ei de cultură.

* Prezentul material a fost citit la deschiderea Simpozionului organizat de Facultatea de Litere și la Colegiul universitar de administrație și secretariat pe data de 1 noiembrie 2001, ce a avut ca temă: *Prețuitori ai arhivelor și ctitori de muzee și biblioteci* și a fost consemnat comemorării 285 DE ANI DE LA MOARTEA TRAGICĂ A Mitropolitului Țării Românești, Antim Ivireanul (1716-2001).

Arhivele în general, arhivele naționale în special, merită prețuirea și respectul din partea tuturor și necesită străduința neîncetată pentru apărarea, conservarea și mai ales pentru integrarea lor ca instituție fundamentală a existenței naționale. Prin urmare, prețuitorii arhivelor nu trebuie să fie numai cercetătorii acestora ci oricine apreciază cultura, știința și caută izvoarele înțelepciunii. Este știut faptul că marile valori creștine au fost păstrate fie într-o arhivă, fie într-o bibliotecă, fie într-un muzeu. Pe teritoriul românesc prima instituție păstrătoare a documentelor de mare valoare și care a jucat rol de arhivă, a fost Mitropolia Țării Românești și Mitropolia Moldovei iar în Transilvania, diverse biserici și Mitropolitul Antim Ivireanul a fost preocupat printre altele de arhive; a fost printre primii prețuitori ai arhivelor. De la el avem păstrate primele însemnări cu caracter arhivistic pe documente; avem primele rezumate de documente. Prin mână lui, în calitate de Episcop al Râmnicului, au trecut numeroase hrisoave și zapise pe care nu numai că le-a citit cu atenție dar le-a și adnotat. Ne apare astfel o nouă calitate a acestei personalități complexe, aceea de arhivist precum și un nou domeniu al activității sale: arhiva. La el apar primele încercări de a face arhivistică în mod științific: descrierea actelor, clasarea și inventarierea lor. Inventarele ca atare nu s-au păstrat dar faptul că unele adnotări ale sale au un număr de ordine presupune această intenție. Antim a fost preocupat și, redactarea corectă a actelor în general. În acest scop a tipărit o carte specială intitulată *Capete de Poruncii* la Târgoviște în 1714; aici Antim oferea diverse modele de urmat, modele pe care le-a numit *Izvoade*. Au fost, după cum au apreciat ulterior specialiștii, cele dintâi formulare de diplomatică tipărite în Țara Românească. În *Așezământul Mănăstirii Tuturor Sfinților* din 24 aprilie 1713 ca și în precuvântarea lui în *Hrisovul Arhieresc* din 20 iulie 1715 se poate observa o bogată terminologie arhivistică și un conținut precis pentru fiecare lucrare menționată: “catastiful bisericii” (registru), registrul de venituri și cheltuieli – “catastih stătător” – în două exemplare; “codic” – cartea cea mare – unde să se retranscrie cărțile domnești și zapisele mănăstirii și să fie autentificate cu sigiliul domnesc cel mic”. Tot Antim a introdus și sigiliul imprimat pe hârtia hrisoavelor sale.

De la Antim și până în zilele noastre, arhivele ca instituție, au suferit modificări adaptându-se marilor transformări: introducerea informaticii, tehnologia de reproducere a documentelor prin scanare, accesibilitatea crescândă la arhive etc.

Suntem la începutul mileniului trei al erei creștine și omenirea își caută și își pregătește cu febrilitate viitorul, apelând cu intensitate sporită la arhive, biblioteci și muzee.

De ce cititori de biblioteci?

Pentru că biblioteca, această “casă a cărților” care îmbie spre “înțeleaptă îmbelșugare” cum și-a scris deasupra intrării în bibliotecă sa de la Hurezu,

Constantin Brâncoveanu, este și ea o instituție națională nemuritoare. Este nemuritoare asemenea arhivelor, muzeelor și lăcașurilor de rugăciune.

Biblioteca, de fapt, este și va rămâne “O cetate a ideilor”, care a fost și continuă să fie mereu atacată, jefuită dar niciodată distrusă definitiv. Ea, mai mult ca oricare altă instituție traversează epocile; la fel și cartea. Biblioteca, acea instituție perenă care adăpostește de mii de ani manuscrise, cărți tipărite laice și religioase, stampe, gravuri este și continuă să fie și în epoca calculatoarelor și a Internetului izvor de cultură, fântână de apă vie. Din acest punct de vedere secolele 17 și 18 au fost deosebit de generoase pentru Țările Române. Acum au luat naștere o serie de biblioteci cum ar fi: biblioteca stolnicului C. Cantacuzino, a domnului C. Brâncoveanu, D. Cantemir, a colegiului Sf. Sava și altele.

Un loc aparte îl ocupa biblioteca întemeiată de Antim Ivireanul în cadrul Mănăstirii “Tuturor Sfinților”, ctitoria sa. În așezământul său ca și în *Hrisovul Arhieresc* apar pentru prima oară sfaturi pentru îngrijirea bibliotecilor. Capitolul al 18-lea este închinat bibliotecii pe care o numește “vivlioteca”. Din aceste relatări rezulta că Antim Ivireanul a lăsat bibliotecii mănăstirii ctitorite de el, cărți grecești și românești care au fost trecute în *Catastihul bisericii* care poate fi considerat primul catalog de bibliotecă atestat în Țara Românească. În continuare Antim Ivireanul sfătuiește pe cei ce se vor îngriji de bibliotecă să nu înstrăineze cărțile, dar dacă cineva dorește să citească vreuna, sau să o copieze sau “să caute ceva într-însa” să nu i se dea “fără răvaș iscălit de la cel ce o cere, cu făgăduiala că o va trimite înapoi și în vremea hotărâtă”. Dacă nu va fi înapoiată la termen, cel ce le are în seamă “să poarte de grijă să o ceară”.

Aceste scurte relatări cuprind de fapt regula împrumutului de carte: buletinul de cerere, termenul de înapoiere, reclamarea cărții.

Biblioteca zilelor noastre a suferit schimbări și trebuie să se comporte astfel de modificări. Societatea actuală are nevoie de instrumente de informare-documentare care să difuzeze cunoștințele cât mai rapid și cât mai accesibil. De aici necesitatea introducerii în biblioteci a sistemelor moderne de înmagazinare, prelucrare și regăsire a informațiilor. Dar întotdeauna vom fi la fel de emoționați trecând pragul Bibliotecii Sinodale aflate pe lângă Mănăstirea Antim și de care se ocupă de o viață, cu osârdie, prea cucernicul părinte arhimandrit Grigore Băbuș, consilier patriarhal și un strălucit cărturar.

Cele mai multe biblioteci de veche tradiție ale căror fonduri au fost înglobate fie în Biblioteca Națională, fie în B.A.R, fie în bibliotecile documentare ale Arhivelor Naționale, dar oriunde s-ar afla, toate păstrează în sine o aură de pioșenie pentru că au fost pornite dintr-o inițiativă clericală.

De ce ctitori de muzee?

Pentru că muzeul, asemenea bibliotecilor și arhivelor, reprezintă un adevărat lăcaș de teaurizare a tuturor mărturiilor activității și credinței omului; muzeul a

simbolizat și simbolizează respectul prezentului pentru trecut și încrederea sa în viitor. Muzeul este acea instituție unică în care sunt adunate, clasificate și păstrate cu grijă vestigiile trecutului și realizările contemporane pentru a fi transmise generațiilor viitoare. Este unică deoarece muzeul are drept scop: transmiterea informației pentru toți prin mijloacele de care dispune, dar mai ales prin mijloacele de care dispune natura educativă, fiind înainte de toate, mai mult decât alte instituții, în serviciul umanității, în serviciul societății.

Muzeul există ca să difuzeze informații și să formeze atitudini, să modeleze comportamentul oamenilor, există ca să păstreze realizările umane dar există și pentru a instrui și a educa pe cei care-i trec pragul. Muzeele sunt considerate și la ora actuală, de oamenii de cultură români și străini, ca fiind: “cea mai desăvârșită expresie a culturii unei țări, cele mai eficace focare de întreținere a iubirii de țară; chiar înfrățirea între neamuri poate fi înlesnită prin muzee”.

Muzeul trebuie să fie “o școală de gust și o școală de istorie a gustului” spunea N. Iorga – și mai mult, trebuie să fie nu numai la dispoziția oricui, dar să întindă mâna către oricine pentru a și-l atrage, a-l reține cât poate mai mult.

În universul contemporan al informației, misiunea muzeului, obiectivele lui, concepția despre misiunea muzeului a suferit, cum era și normal, profunde schimbări, atât la scară mondială cât și la cea națională. Pe lângă calitatea științifică, un muzeu trebuie să întrunească și “calitatea publică” – prin care se înțelege nevoile și dorințele vizitatorilor săi, și anume: când cineva iese din el simțindu-se mai bine decât atunci când a intrat”. Calitatea publică înseamnă de fapt un set de calități care fac din muzeu o instituție agreată, dorită și vizitată de public. Fără public muzeul moare încetul cu încetul.

Calculatoarele și Internetul au generat o nouă categorie de vizitatori: vizitatorii pe Internet. Aceștia pot cunoaște prin intermediul lui, orice muzeu de pe mapamond care este conectat la rețeaua internațională.

Suntem convinși că și muzeul va străbate epocile asemenea arhivelor și bibliotecilor. El va fi o instituție de cultură veritabilă și în viitor, viitor care nu poate exista fără trecut, fără rădăcini.

În acest context trebuie să prețuim ctitorii de muzee care au considerat necesar să conserve diverse piese arheologice, numismatice, geologice, de mineralogie, etc., tablouri, documente pentru a fi transmise generațiilor viitoare.

Ctitorii de muzee și biblioteci au fost primii care au apreciat rolul și importanța acestor două instituții pentru evoluția noastră ulterioară, văzând în ele și o cale de a ne alătura instituțiilor similare europene unele de mult constituite.

Pentru toate aceste lucruri am considerat oportun ca simpozionul Facultății de Litere și cel al Colegiului Universitar cu cele 2 secțiuni – Biblioteconomie-Arhivistică și Birotică – să-l intitulăm: *Prețuitori ai arhivelor și ctitori de*

biblioteci și muzee și să-l consacram împlinirii a 285 de ani de la moartea tragică a Mitropolitului Țării Românești – Antim Ivireanul – primul prețuitor al arhivelor și ctitor de bibliotecă mănăstirească.

Pentru toate aceste considerente ne aflăm astăzi aici, în incinta unui valoros muzeu, Muzeul orașului București, care, cu generozitate ne-a găzduit și anul acesta. Îi mulțumim încă o dată dl. director Gh. Ioniță precum și întregului personal.

Simpozionul de anul acesta a adunat din nou reprezentanți ai tuturor instituțiilor a căror activitate este complementară, se află într-un raport de interdisciplinaritate dar servesc același obiectiv: știința, cultura, civilizația românească.

Bilanțul celor trei instituții îl constituie Biserica Ortodoxă Română care este prezentă aici în dublă calitate. Pe de o parte ca păstrătoare a valorilor culturale și științifice românești în arhivele, bibliotecile și muzeele ce funcționează în cadrul ei, iar pe de altă parte ca instituție care-și aniversează pe unul dintre cei mai vrednici slujitori ai săi: Mitropolitul Ungrovlahiei, Antim Ivireanul, de la a cărui moarte tragică se împlinesc 285 de ani, sanctificat cu câțiva ani în urmă, dar și ctitor de bibliotecă mănăstirească și arhivist.

Lucrările simpozionului care se desfășoară în cadrul a patru secții, urmăresc să evidențieze locul și rolul arhivelor, bibliotecilor și muzeelor în păstrarea și valorificarea tezaurului științific și cultural național.

Alt obiectiv îl constituie readucerea în circuitul specialiștilor a pleiadei de colecționari și ctitori de muzee și biblioteci din România precum și prezentarea celor mai moderne metode de conservare și punere în valoare a fondurilor de patrimoniu.

Un loc aparte îl reprezintă secțiunea consacrată Mitropolitului Antim Ivireanul. După cum se poate observa din titlurile comunicărilor, vor fi prezentate aspecte inedite sau mai puțin cunoscute privind viața, opera și activitatea acestuia.

B. P. HASDEU – EDITOR AL REVISTEI „ARHIVA ISTORICĂ A ROMÂNIEI”

În cei 180 de ani care s-au scurs de la înființarea Arhivelor Statului din București, la 1 mai 1831, la conducerea lor s-au perindat numeroase personalități reprezentative ale culturii românești care au contribuit la dezvoltarea acestei instituții și a arhivisticii în general, ca știință auxiliară a istoriei. Printre aceștia s-a numărat și ilustrul savant B. P. Hasdeu (1831-1907) care aproape un sfert de veac, între 1876-1900 a condus Arhivele Statului din București, îmbinând erudiția sa fenomenală cu pasiunea și dăruirea muncii de administrator al acestei instituții.¹ Una dintre cele mai cuprinzătoare caracterizări i-a făcut-o Mircea Eliade: „Geniu de o înspăimântătoare vastitate, Hasdeu și-a cheltuit puterile sale creatoare cu o nepăsare pe care numai un prinț, un romantic și un erou ca el și-o poate îngădui. Din tot ce ar fi putut crea, au rămas multe șantiere și foarte puține monumente. Dar planul acestor șantiere sunt suficiente să acorde semnificație istorică unei întregi epoci. Descoperit cel din urmă dintre toate figurile mari ale secolului XIX, Hasdeu va fi anevoie de asimilat total de cultura românească. Destinul lui abia acum începe”².

Și într-adevăr, contemporanii au fost copleșiți de forța sa creatoare; a trebuit să treacă mai multe decenii pentru a se putea descoperi toate fețele creatoare ale acestui titan al culturii românești.

Una dintre laturile predilecte ale activității sale și destul de contestată a fost aceea de editor de izvoare istorice, cu alte cuvinte aceea de arheograf. A desfășurat-o atât înainte de a fi director al Arhivelor, cu predilecție în perioada directoratului și apoi până la moartea sa în 1907. Pasiunea pentru izvoarele istorice și pentru arhive în general a mărturisit-o chiar el, în noiembrie 1884, când fiind ales deputat de Craiova, declara: „Jurnalele au publicat că mi-am dat demisia de la arhivă pentru a rămâne deputat. E minciună. De arhivă nu mă las o dată cu capul. Măine mă duc la Cameră, fac un discurs și-mi dau demisia din deputat. Dacă Camera va refuza, atunci rămân și deputat și arhivist”.

¹ Lidia Brâncanu, *B.P. Hasdeu director al Arhivelor Statului*, „Manuscriptum”, 1, 1998, p. 128.

² Mircea Eliade, *Despre Eminescu și Hasdeu*, Iași, Junimea, 1987, p. 104.

Interesul și pasiunea pe care a manifestat-o Hasdeu încă de la începutul activității sale științifice pentru publicarea izvoarelor istorice referitoare la trecutul românesc, au făcut ca în 1864, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, mai precis N. Krețulescu având „prevăzută o sumă pentru publicarea unui jurnal în care să se cuprindă documentele relative la Istoria Românilor“, prin adresa nr. 227228 din 14 iulie 1864 „a făcut întrebarea D-lui B. P. Hasdeu dacă D-sa ar primi să se însărcineze cu redacțiunea acestui jurnal”.

Ministerul urma să-i dea un beneficiu de 2. 000 de lei pe lună din care “avea de suportat cheltuielile de administrațiune”. Hârtia și tiparul erau furnizate de Stat³. Peste o săptămână Hasdeu răspundea afirmativ la solicitare. A urmat încheierea la 22 iulie 1864 a unui contract prin care se “angaja către Ministerul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice să redacteze revista (cu documentele din Arhivele Statului și de aiurea) și de asemenea să scoată o coală tipografică săptămânală sau “patru coli pe lună”. Pentru toate acestea, Ministerul îi plătea “câte 2.000 lei la începutul fiecărei luni”. Expedierea jurnalului și abonamentele rămâneau în sarcina lui B.P. Hasdeu. Se mai stabileau titlul: „Arhiva Istorică a României”⁴ precum și începutul publicării ei la 1 august 1864.

Ministerul de Interne era solicitat de Ministerul Instrucțiunii Publice ca să ordone Direcțiunii Tipografiei Statului ca să se procure “hârtia trebuitoare și mediile tiparului” necesare publicării revistei. Tipografia statului urma să se despăgubească din banii adunați pentru abonamente. Costul unor broșuri s-a fixat la 14 sfanți.

Revista urma să fie administrată în felul următor:⁵

1. Exemplarele se păstrează în depozitul central al Imprimeriei și să nu se elibereze de acolo “decât numai câte vor trebui pentru abonați și pentru autoritățile cărora acest Minister (al Instrucțiunii Publice) vor găsi de cuviință a se da gratis”.
2. Abonamentele să se facă la Imprimeria Statului unde să se încaseze bani spre despăgubirea Casei tezaurului public pentru costul hârtiei și tiparului.
3. În afară de particulari care vor avea dorința să se aboneze „Ministerul Instrucțiunii Publice trebuie să facă în așa fel încât să se aboneze la jurnal “toți superiorii mănăstirilor și al așezămintelor de binefacere precum și profesorii și institutorii de toate gradele”⁶.

În 24 august 1864 apărea primul tom care avea scris pe foaia de titlu următoarele: „Arhiva Istorică a României. Sub auspiciile Ministerului Justiției,

³ ANIC, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 591, 1864, f. 1.

⁴ *Ibidem*, f. 3.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, f. 2.

Cultelor și al Instrucțiunii Publice. Colecțiune critică de documente asupra trecutului român începând de la timpî, cei mai îndepărtați și până în anul 1800”. Iar în partea de introducere, Hasdeu preciza și modalitatea de publicare a documentelor: „Așa dar, a doua îngrijire principală a redacțiunii trebuie să fie, firește comentăriunea documentelor supuse publicării. Însă tocmai aici este și greutatea cea mai mare. Insista-vom edițiunea noastră prin niște note benedictine, făcând dizertații asupra fiecărei virgule⁷?”

Noua revistă apărută în București se alătură altei publicații și anume “Tezaurul de monumente” editată de Alex. Papiu Ilarian deosebindu-se totuși în unele privințe. Interesantă este paralela pe care o face chiar B. P. Hasdeu între cele două publicații. Astfel, în *Darea de seama din partea redactorului* din nr. I pe anul 1865 se spunea:

“Două publicațiuni periodice concerg, în momentul de față pe calea de a grămădi și a limpezi materialul, din care se va clădi o dată, mai târziu, doritul edificiu al istoriei române: Tezaurul de monumente al D-lui Papiu Ilarian și aceasta a noastră Arhivă istorică. Ambele publicațiuni apar în București. Ambele oferă lectorilor săi câte patru coli pe lună, ambele scot în lumină rămășițe inedite sau rare ale trecutului național... toată diferența constă numai în deosebitul punct de vedere al fiecărui redactor în parte. Istoria româna e plină de povești și de lacune: pentru a îndrepta unele și a astupa pe celelalte, se cere un studiu bazat pe documente, iară de loc pe compilațiuni, epistole, acte oficiale, călătorii, memorii adică lucruri descrise sub impresiunea evenimentului, acesta e programul “Arhivei istorice” pe când în Tezaurul de monumente s-au admis pe lângă documentele cele mai prețioase, mai multe piese lipsite de valoare istorică, precum bunăoară: De Thou, Bissel etc. (...) Arhiva istorică adună mai cu seamă, unele așa misterioase revelațiuni ale românilor despre ei înșiși, pe când Tezaurul de monumente în cea mai mare parte, urmează a reproduce narațiuni foarte interesante, dar totuși extreme. Nu mai vorbim nimic despre preferința sistemului nostru de a însoți fiecare document de câte un sumar detaliat, pentru a înlesni lectorului căutarea și înțelegerea documentelor, ceea ce lipsește cu desăvârșire Tezaurului de monumente; Pe lângă caracterul său documentar și mai cu seamă intern, pe lângă (...) registrele sale Arhiva istorică mai are meritul de înfrăți în sine toate epocile istoriei române din toate punctele de vedere, încât chiar în acest prim volum, pe circa 200 de pagini lectorul găsește 300 de piese din care nu este nici una, care să nu posede, măcar unul din următoarele aspecte: politic, social juridic, administrativ, ecleziastic, militar, comercial, topografic cronologic, limbistic, biografic, eraldic, etnografic, literar, artistic. Știind vreo zece limbi

⁷ „Arhiva Istorică”, *Introducere*, I., 1., 1864, p. 2.

antice și moderne avem cheile cele mai necesare pentru a înțelege și a alege tot ce poate arunca vreo lumină asupra trecutului român”⁸.

Publicarea revistei a durat doar doi ani, până la 8 iulie 1866, când “d-l Ministru titular suspendă editarea Arhivei istorice, bugetul statului nemaiputând să o subvenționeze”.

B. P. Hasdeu a fost nemulțumit și a ținut să facă publică supărarea sa, scriind la sfârșitul tomului II, cu litere mari și negre: “Aci publicațiunea s-a suprimat din ordinul Domnului Ministru de Instrucțiune Publică – C. A. Rosetti”.

În aprilie 1867, B.P. Hasdeu a intervenit la Minister, solicitând printr-o nouă cerere, autorizația pentru reînceperea “publicării acestei foi periodice” cum numea el, „Arhiva Istorică a României”.⁹

În ședința din 24 februarie 1867 privitoare la discutarea bugetului, Mihail Kogălniceanu cerea 24. 000 de lei anual pentru subvenționarea revistei redactată de Hașdeu; „Nu e pensiuine ceea ce se dă d-lui Hasdeu – spune Kogălniceanu –, e un contract și dl. Hasdeu s-a ținut de contract și ar fi de dorit ca toți să păzească contractele cu religiozitatea cu care dl. Hasdeu a îndeplinit pe al său ...E în pozițiune (cu sens de situație n.ns.) să ne facă să cunoaștem multe documente din istoria noastră”¹⁰. La această propunere s-a alăturat și profesorul Nicolae Ionescu apreciind că cele două volume publicate “au fost gustate, nu de națiunea întreagă, ci de puținii români care se ocupă de studiul patriei”¹¹.

După această acțiune, Ministerul a aprobat la 11 aprilie 1867 cererea lui B.P. Hasdeu de a se relua tipărirea. Apoi, Ministerul Instrucțiuni Publice se adresa directorului general al Arhivelor, lui Grigore Manu, rugându-l „să satisfacă cererile ce i le va adresa dl. B.P. Hasdeu, relative la documentele și alte informații ce va avea trebuință a lua din Arhivă” și erau necesare retipării Arhivei Istorice. Simultan a fost înștiințată și Tipografia Statului pentru a-i acorda din nou sprijinul¹².

Cu ocazia reluării tipării B. P. Hasdeu a simțit nevoia unei îmbunătățiri a conținutului revistei în comparație cu primele tomuri. Astfel el adresa în martie 1867 o scrisoare ministrului Instrucțiunii Publice în care se scuza că în “Publicațiunea trecută a Arhivei (...) documentele n-au fost publicate în ordine sistematică și cronologică, lucru care nu se va mai repeta de acum înainte”. Informa în continuare că “prima serie, cu care vom începe acum sunt documentele asupra istoriei Românilor de peste Dunăre, Macedo-români, Morovlaci, Istriani,

⁸ *Ibidem*, I., 1., 1865, p. III-IV.

⁹ ANIC, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 591, 1864, f. 2.

¹⁰ ANIC fond Aurelian Sacerdoțeanu, dosar 507, 1957-1974, ms. Dactilo, B.P. Hașdeu *Bibliografie*, pp. 12-13.

¹¹ ANIC, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 476, 1876, f. 5.

¹² *Ibidem*.

etc. Începând de la împăratul Aurelian și până în anul 1800 (...). În loc de introducere la această serie vom publica prețioase dizertațiuni, una nemțească de Thunmann și alta engleză de Martin Leake, asupra istoriei și limbii românilor de peste Dunăre. Actele și scriitorii ce vor intra în această importantă serie sunt în limbile greacă, latină, ebraică, (...), bulgară, sârbă. engleză, franceză, spaniolă, italiană, germană etc. Fiecare document va fi publicat în textul original, tradus și însoțit de un comentariu și de note, sau chiar în unele cazuri, de articole explicative. Seria va avea un titlu general: „Arhiva istorică a României”, pentru anii III și un titlu special “Arhiva Istorică a Românilor de peste Dunăre”. Ministerul nu a acceptat aceasta “programă” a lui B.P. Hasdeu și prin scrisoarea de răspuns din 11 aprilie 1867, ministerul îi făcea “oarecări observațiuni” și îl ruga să le aibă drept regulă și să se conformeze lor. Și anume: “Adevăratul scop al publicațiunii Arhiva Istorică a României a fost și este a publica documente care n-au apucat încă a ieși la lumină, care sunt necunoscute în arhive, și cu deosebire în arhiva noastră, documente vechi, manuscripte în limba română, iar mai vechi în limba slavonă. Necunoașterea acestor documente este cauza lacunelor care există în istoria noastră (...) guvernul s-a hotărât a lua asupra sa cheltuielile tipăriturii acestor documente și acesta este adevăratul scop pentru care s-a înființat publicațiunea “Arhiva Istorică a României”. Această arhivă n-are a fi un tratat de istorie, căci aceasta se putea face și de particulari. Arhiva trebuie să fie o colajune de documente și anume o colajune de documente necunoscute, nepublicate (...) și mai cu seamă cele scrise în limbile slavonă (...). Ne-am abate însă de la scopul pentru care s-a înființat această Arhivă dacă în loc de a publica documente arhivate încă necunoscute, ea ar publica tratate istorice sau ar reedita autori sau documente cunoscute și publicate (...). Spre a mă rezuma, ministerul vă invită:

1. A alege și publica din Arhiva Statului documentele cele mai vechi și pe care le veți găsi mai importante pentru istorie, cu deosebire cele scrise în slavonă (...).
2. De a publica, afară de documentele din arhiva noastră și alte documente nepublicate ce cu stăruința dvs. Veți ști să găsiți aiurea¹³.
3. A explica și lumina documentele (...) prin note și comentarii după scripturi și documente deja publicate.
4. A urma, după cum declarați, în publicarea documentelor, o ordine sistematică și cronologică.

Iată programa ministerului, lăsându-vă toată latitudinea în alegerea documentelor nepublicate, care ar dori să urmați această programă”¹⁴.

¹³ *Ibidem*, f. 2.

¹⁴ *Ibidem*, f. 3. vezi și f. 8.

La rândul său Hasdeu a trebuit să recunoască “justețea observațiilor” angajându-se să depună “toată stăruința pentru a realiza cu plăcere și scrupulozitate planul” ce i-a fost propus¹⁵. Așadar, se angajează în cele din urmă B.P. Hasdeu că Arhiva Istorică va cuprinde: „Documente române inedite, și tot felul de documente slave, nepublicate încă, sau netraduse până acum în limba română, atât acte propriu-zise, precum și diferite genuri de relațiuni importante pentru istoria Românilor care vor fi ilustrate cu prefațiuni, comentarii sau note”¹⁶.

Imediat Hasdeu a trecut la reluarea publicației sale căci “tare în sprijinul și aprobarea Reprezentațiunii Naționale, Arhiva Istorică a României va păși înainte, fără a mai tremura, cugetând la vicisitudinile lucrurilor omenești și amenințată de perspectiva unor exigente economice imperioase”, după cum spunea singur la 20 aprilie 1867.

Însă cu tot votul Adunării Deputaților profesorul de istorie Alex. Krețulescu, ajuns ministru al Instrucțiunii Publice, suprimă din nou subvenția, De data aceasta definitiv.

În februarie 1869 prin adresa nr. 1155 din aceeași lună, Hasdeu era înștiințat că “publicarea acestui jurnal încetează (...) urmând a se publica de către Direcțiunea Arhivelor Statului”¹⁷.

În consecință “contractul din 1864 (...) ce aveți încheiat fără termen, cu acest Minister, pentru sus-zisa publicațiune (...) a încetat în finalul lui ianuarie trecut”¹⁸.

Întristat și nemulțumit de faptul că nu va mai răspunde de publicarea revistei pentru care muncise și se străduise atâta B. P. Hasdeu trimete ultimele copii, spre publicare, lui C. D. Aricescu, directorul Arhivelor Statului (1869-1870) și care urma să se îngrijească și de publicațiile bazate pe documente.

Deși la început acesta a protestat¹⁹, până la urmă a acceptat să corecteze colile și să ducă astfel la bun sfârșit lucrarea. În continuare Arhiva Istorică nu a mai apărut cu toate insistențele chiar ale lui C. D. Aricescu²⁰.

Dispariția Arhivei Istorice a României a fost o pagubă pentru tânăra noastră istoriografie. De altfel ceva mai înainte încetase să apară și Tezaurul de monumente. De acest lucru și-au dat seama nu numai istoricii vremii ci întreaga societate, punându-se la scurt timp, în discuție reluarea publicației.

¹⁵ *Ibidem*, f. 4.

¹⁶ *Ibidem*, f. 7.

¹⁷ *Ibidem*, dosar, nr. 194, 1869, f. 2. ; cf. *Ibidem*, dosar 591, 1864, f. 3

¹⁸ *Ibidem*, dosar 194, 1869, f. 2.

¹⁹ *Ibidem*, f. 3.

²⁰ *Ibidem*, fond D. G. A. S., dosar 520, 1874, f. 2. – 2v.

Un alt aspect al activităților lui B.P. Hasdeu ca director al Arhivei Istorice, l-a constituit preocuparea să constantă de a face cunoscută revista. Astfel în 1868 se adresa lui D. Gusti, ministrul Instrucțiunii Publice cerându-i să dispună eliberarea „a zece exemplare române din străinătate precum D-l. D. Hurmuzaki la Viena, d-l. Mocioni la Pesta etc”²¹.

Revista a suscitat interesul și altor foruri contemporane. Spre exemplu: Ministerul Justiției, de Interne, de Război, Casa Școalelor, redacția Monitorului Oficial, toate au solicitat revista²².

Interesul pentru Arhiva Istorică era încă viu și în 1877 când, Societatea Academică Română o cerea lui Hasdeu, director acum al Arhivelor Statului, pentru îmbogățirea bibliotecii²³.

Iar în 1882, Mihai Eminescu aprecia astfel activitatea lui Hasdeu: „Ceea ce dezgroapă prin aceste documente istorice și lingvistice nu sunt doar materiale de interes arheologic, ci e România însăși, e geniul poporului românesc de pe care se înlătura paturile suprapuse de rușine și de bărbăție”. Pasul înainte „se face aici în înțelesul reconstituirii naționalității române și pentru că ea însăși să se recunoască pe sine, să-și vie în fire”. Iar cercetătorii de pe „terenul istoriei și al lingvisticii, bucurați de aceste rezultate ale unei munci naționale, rezultate greu de câștigat în comparare cu deprinderea mecanică a formelor exterioare ale unei civilizații străine”²⁴.

În concluzie, B.P. Hasdeu, prin activitatea stăruitoare depusă la revista Arhiva Istorică a României și-a îndeplinit „o sacră datorie”, înscriindu-se pe direcția acțiunii începute cu câteva decenii mai înainte, aceea de a se publica izvoarele istorice necesare scrierii istoriei naționale.

Într-adevăr, așa după cum spunea în 1934, N. Iorga în lucrarea sa celebră *Oameni care au fost*: „B.P. Hașdeu: a dat culegerilor noastre de izvoare „Arhiva Istorică”, cea dintâi carte a slavisticii la români, a strâns în *Cuvinte din bătrâni* probe într-ales din vechea limbă, lucru ce nu se mai făcuse de alții; a grăbit dezvoltarea studiilor istorice, aruncând în circulație, mai ales pentru „vremile mai vechi, prin *Istoria critică* o uriașă mulțime de informație nouă; a cutezat să viseze o mare Enciclopedie națională, încercată prin *Magnum Etymologicum*. În atâtea ramuri ale științei: istorice și filologice, el a fost un deschizător de cale, care, ce e drept, s-a mulțumit adesea să arate numai drumul”²⁵.

²¹ *Ibidem*, fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 611, 1868, f. 35.

²² *Ibidem*, f. 1-2, 45, 19-20, 48.

²³ *Ibidem*, fond D. G. A. S., f. 5., dosar 573, 1877.

²⁴ *Ibidem*, fond Aurelian Sacerdoteanu, dosar 526, f. 62.

²⁵ N. Iorga, *Oameni care au fost*, I. București, 1934, p. 212.

CULTURĂ ȘI RELIGIE LA ROMÂNII DIN BALCANI – A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-lea ȘI PRIMELE DECENII DIN SECOLUL AL XX-lea DOCUMENTE DE ARHIVĂ

Locuitorii de origine romanică din sudul Dunării, cunoscuți în timp sub diverse denumiri precum aromâni, macedo-români, valahi transbalcanici, fărșeroți, români epiroți, au constituit un element deosebit de important din punct de vedere etnico-social, dar mai ales din punct de vedere cultural.

În documente cel mai des sunt numiți cu apelativul de români, așa cum ei înșiși se autointitulau, considerându-se parte componentă a națiunii române.¹

De la sfârșitul secolului al XVIII-lea, aceștia au început o acțiune de trezire a conștiinței naționale sub influența propriilor cărturari, proces ce va culmina în a doua parte a secolului al XIX-lea cu înființarea de școli în limba română.

Problemele acestei realități etnice de necontestat au constituit obiect de cercetare atât pentru istoricii și lingviștii români, cât și străini de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până la mijlocul secolului al XX-lea. Dar drama abia acum începea. În 1946 s-au desființat școlile și liceele din Elbasan, Bitolia, Salonic.

În cursul aceluiași an au fost desființate absolut toate școlile din Grecia și Macedonia sub pretextul că în războiul civil provocat de comuniștii lui Marcos, aromânii i-au aprovizionat pe partizanii acestuia, iar România, protecția aromânilor, se afla sub influența politicii Moscovei.

În 1948 s-a desființat și Institutul român din Sofia, subvenționat de România, la fel consulatul din Vidin.

După acest an, răsăritul Europei intrând în perioada comunistă, peste soarta comunității românești din Peninsula Balcanică s-a așternut o tăcere și un dezinteres total.

La acesta s-a mai adăugat și poziția Greciei, care a negat total existența pe teritoriul ei a altor etnii în afara celei grecești. Aceasta este poziția statului grec și în momentul de față.

Așadar, situația românilor de peste hotare reprezintă în fapt o mare dramă a secolului nostru.

Aceste aspecte ne-au determinat să cercetăm mai în profunzime una din direcțiile abordate constant de aromâni și anume aspectele culturale. Dintre acestea un loc important îl ocupă aspectele religioase.

¹ Cristea Sandu Timoc, *Tragedia românilor de peste hotare* (9-13 milioane), Timișoara, 1994, p. 24.

ACȚIUNI CULTURAL-RELIGIOASE. REPREZENTANȚI AI CULTURII NAȚIONALE

În această perioadă în Peninsula Balcanică își desfășurau activitatea, pe lângă ortodoxism, și alte culte dintre acestea o oarecare influență în încercarea de a face cât mai mulți prozeliți, a avut-o catolicismul. Apostol Margarit va fi suspectat și din cauza relațiilor pe care le avea cu misionarii catolici. Misionarii catolici, conduși de șeful lazariștilor din Salonic R.P. Bonnetti, vor înregistra unele succese și printre români. În 1883, preotul D. Constantinescu, datorită persecuțiilor grecilor, recunoaște ca șef spiritual pe Papă, devenind ortodox unit; de atunci el face serviciul divin în limba română, pomenind în biserică pe S. S. Leon XIII, precum și pe I. P. S. S. Calinic, primatul României. Jumătate din populația comunei Perivole în care locuia preotul va urma acțiunea acestuia².

Propaganda catolică va încerca să prezinte acțiunea lor ca neavând scopuri politice și va încerca să acrediteze ideea că pentru acțiunea lor au asentimentul Guvernului român. Într-o întrevedere pe care monseniorul Bonnetti a avut-o cu gerantul Consulatului din Salonic, el expunea acțiunea catolică astfel: „Școlile nu sunt suficiente pentru ajungerea la scopul dorit. Ele nu sunt decât elementul preparator. Religia singură va putea face ca românii să formeze un corp compact care să lupte contra pretențiunilor grecești ori bulgare. Religia ortodoxă, din cauza clerului fanariot, este un pericol pentru români. Catolicismul, mai bine zis Uniunea, care nu are nici o aspirațiune politică, va fi din contră salvarea acestui element. Nu pot însă începe nimic fără concursul cel puțin moral Guvernului român ...cred că concursul său nu-mi va lipsi. Am această siguranță...” Din acest citat credem că se poate înțelege întreaga acțiune a catolicismului printre români³.

Încercarea românilor de a folosi limba română în biserici se va izbi de fiecare dată de refuzul categoric al clerului grec și al Patriarhiei din Constantinopol. Vor exista, în toată această perioadă, nenumărate agresiuni la care vor fi supuși românii, mergând de la refuzul de a li se îngropa morții în cimitirele comunale până la agresiuni fizice directe, asasinarea preoților români.

Însă românii au încercat să folosească limba română pentru nevoile religioase încă înainte de 1877. Philipp Apostolescu, la 6 februarie 1873, din Ohrida, Ministrului Cultelor și al Instrucțiunii Publice că: se simte nevoie de cărți bisericești fiindcă numai cu ce avem nu se poate face pe deplin serviciul în limba română⁴.

² Arh. Min. Afac. Ext., fond Constantinopol, vol. 224 (1867-1893).

³ *Ibidem*.

⁴ Arh. St. București, fond Min. Instr. Publice, vol. 2360 (1873), f. 9.

Această poziție a Patriarhiei era destul de inconsecventă deoarece Patriarhia acordase dreptul bulgarilor de a avea un exarhat propriu și militase pentru ca grecii din Serbia să aibă dreptul la limba națională în biserica lor de acolo.

Românii au cerut și ei dreptul la episcopat propriu încă din 1880, dar ei nu vor obține acest drept decât mult mai târziu, în 1894.

Până atunci însă ei vor suferi multe agresiuni mai ales din partea clerului grec. De la 1870 și până în 1892 datează o serie de persecuții ale căror obiect au fost preoții români care au îndrăznit să slujească în biserici române sau să citească rugăciunile în românește prin casele particulare⁵, astfel :

La Valaho-Clisura, preotul Sofronie a fost închis timp de 40 de zile și lipsit de hrană pentru că botezase copilul lui Tulliu Tacit, institutor român ;

La Gopești, preotul Nicolae Nonciu arestat, maltratată și excomunicat pentru că oficiase în limba română botezul copilului institutorului român George Caracota;

La Ohrida, preotul Ioan Sgala a fost închis în mănăstire pentru că oficiase în românește;

La Vlaho-Clisura iarăși, preotul Nicolae Tegu a fost închis pentru că citise rugăciunile în limba română blestemată de Dumnezeu;

La Moloviște, în biserica, dascălul Gheorghe Dinică a fost lovit de Episcopul de Presta și Ohrida, pentru că a cântat psalmii în românește;

La Moscopole, preotul Cosma a fost închis pentru aceeași vină de a fi citit rugăciuni în limba română⁶;

În 1893, locuitorii români din Clisura adresează o petiție valiului din Bitolia și Ministerului de Justiție din Constantinopol deoarece preotul lor și întregul partid românesc din localitate fusese excomunicat de către arhiereul grec⁷.

Tot așa, locuitorii din comuna Beza au încetat a trimite copii la școala românească în urma amenințărilor din partea Patriarhului elen din Constantinopol de a excomunica pe toți aceia care își vor trimite copii la școala română⁸.

Începând cu anul 1892, românii pornesc o acțiune mai amplă pentru recunoașterea drepturilor lor bisericești. Ei trimit la Constantinopol o delegație care să înmâneze sultanului o petiție prin care să li se acorde dreptul la un episcopat propriu. Într-un document se afirma că „numărul iscăliturilor puse pe petiția deputaților români din Albania, Epir și Macedonia care vor veni la Constantinopol pentru a cere numirea unui episcop român în Macedonia trece

⁵ Arh. Min. Afac. Ext., fond Constantinopol, vol. 224 (1867-1893) nepaginat.

⁶ *Informatii din documente diplomatice. Afacerile Macedoniei. Conflictul greco-român*, Bucuresti, 1905.

⁷ ANIC, fond Min. Instr. Publice, vol. 476 b. (1893), f. 6.

⁸ Arh. Min. Afac. Ext., fond Constantinopol, vol. 224 (1867-1893) nepaginat.

peste 5000. În șaptezeci de comune românești consiliile comunale și primarii au pus pecetea primăriei în josul petițiilor. Consiliile comunale și primăriile reprezintă oficial, în fața autorităților turcești, toată populația acestor comune”⁹.

Reacția clerului grec și a Patriarhiei nu a întârziat și profesorii greci merg prin localități „căutând a aduna iscălituri pe o petiție formulată de dâșii și prin care se protestează în contra cererii delegației române aflată la Constantinopol...înselând pe locuitori asupra conținutului hârtiei ce li se înfățișa spre semnare”. La rândul său, Patriarhul, de comun acord cu toți partizanii săi vroiau să facă din cererea poporului român supusă oficial Consiliului Porții o chestiune dogmatică și a contesta guvernului imperial, reprezentant al unei puteri islamice, dreptul de imixțiune într-o afacere de această natură “.

În anul 1893, Poarta încearcă să intervină în conflictul între Patriarhie și credincioșii români, invitându-i pe aceștia să meargă la Patriarhie și să se înțeleagă în problema Episcopatului român. În urma acestei intervenții românii au adresat marelui vizir o petiție, iar când au fost primiți, în ziua de 9 iulie 1893, a luat cuvântul în fața marelui vizir, Take Mărgarit, arătând că au cerut de nenumărate ori dreptul la limba română în biserică și tot de atâtea ori Patriarhia i-a refuzat, ceea ce contravine Tratatului de la Berlin, care proclamase libertatea de conștiință, prin urmare interdicția Patriarhiei nu este nici dreaptă și nici legală”¹⁰.

Spaima grecilor că românii ar putea obține de la Guvernul otoman recunoașterea dreptului de a se separa de supremația Patriarhiei și de a avea un șef spiritual propriu, este redată astfel de consulul României de la Salonic: „cercurile dirigente grecești, văzând că Guvernul imperial este dispus a satisface dorințele românilor au pus toate pe cale pentru a împiedica acest avânt al cauzei noastre naționale Dacă românii care locuiesc Imperiul otoman vor dobândi ca și bulgarii, un șef independent al bisericii lor, elementul grec, care este compus nu din greci adevărați, ci în mare parte de români, de bulgari și de albanezi ortodocși grecizați va fi cu totul compromis și destinat chiar a dispărea”¹¹.

Românii au obținut în cele din urmă dreptul de a avea un șef spiritual propriu. Cu foarte mare greutate a fost găsit un înalt prelat din Balcani căruia să-i fie încredințată această funcție. Guvernul român ar fi dorit trimiterea unui episcop din țară care ar fi devenit supus otoman dar această propunere nu s-a realizat. Cu foarte mare greutate a fost găsit un înalt prelat din Balcani căruia să-i fie încredințată această funcție.

După înființarea episcopatului, românii au ales pentru această funcție pe Antim, Mitropolitul de Ohrida, care din nefericire n-a reușit să se mențină. El a

⁹ *Ibidem*, vol. 216 (1890-1896). Este un document nedatat și nesemnat.

¹⁰ ANIC Min. Instr. Publice, vol 476 b (1893), f. 17.

¹¹ Arh. Min. Afac. Ext., fond Constantinopol, vol. 224 (1867-1893) nepaginat.

abdicat de la răspunderea pe care o avea și a dispărut lăsând pe români fără un conducător religios ales de ei.

În 1900, la 6/19 septembrie, Al. Pădureanu, consulul de la Salonic trimitea o scurtă dare de seamă asupra stării actuale a chestiunii culturale și bisericești ale diferitelor naționalități creștine din Bitolia și împrejurimi¹². Făcând o comparație cu situația bulgarilor, sârbilor, grecilor, el constata că situația românilor era cea mai critică, dar că “în comunele în care preoții noștri au reușit a sluji prin biserici, românismul a prins rădăcini puternice, școlile s-au populat și românii cu încetul au început să-și dea seama de individualitatea lor”. Pentru a îmbunătății situația Al. Pădureanu propunea următoarele măsuri:

1. Să se instituie o direcție generală serioasă, energică și cu un program bine stabilit ;
2. Să se caute a se înființa comunități române cât se poate de multe ;
3. Să se sporească, cât se poate de mult, chiar prin sacrificii, numărul preoților ... ei sunt cei mai nimeriți agenți;
4. Să se reorganizeze școlile primare cu programe și regulamente bine chibzuite și după nevoi. Să se numească institutori capabili. Înzestrarea cu cărți și material didactic să fie la timp ;
5. Școlile să fie revizuite serios de 3 ori pe an ;
6. Pentru a nu forma o pleiadă de absolvenți aspiranți la locurile de institutori și profesori, să se dezvolte școlile secundare, astfel încât absolvenții să fie capabili a ocupa funcții în administrația publică sau pentru comerț;
7. Ar fi bine pentru Bitolia să se cumpere un imobil sau două pentru școli și pentru a clădi în ele un paraclis;
8. Să se ia măsuri pentru ca românii macedoneni care trăiesc în România să nu mai susțină cauze ostile românismului.

După anul 1900 lucrurile au continuat în același sens. Spre exemplu, în anul 1901, preotul Andrei Balamace¹³, a trimis o plângere Ministrului Instrucțiunii Publice din București arătând că a fost oprit de a intra în școala unde era învățător. Acesta făcuse parte din delegația, românilor din Macedonia la Constantinopol în chestia Episcopatului și a fost denunțat la șeful poliției din localitate ca fiind “tulburător” și acuzat de revoluționarism și că lucrează împotriva intereselor Imperiului Otoman.

În 12 august 1904, arhiereul grec al Pelagoniei, Ioachim, a ținut un discurs în biserică calificându-i pe români drept “șerpi veninoși ce-i hrănesc în sânul lor” și a făcut apel la “credincioasa turmă de a nu mai veni în contact cu românii”.

¹² *Ibidem*, vol. 226 (1899-1900) nepaginat.

¹³ *Ibidem*, vol. 227 (1901-1905) nepaginat.

După aceea a mers la valiu și a cerut să nu se acorde autorizația pentru ca românii să-și deschidă un paraclis, amenințând cu tulburări.

Cu toate acestea, în anul următor, în ianuarie 1905, s-a deschis capela românească din Monastir¹⁴.

În aprilie 1904 Consulatul României raporta: preoții și învățătorii greci umblă din casă în casă, din prăvălie în prăvălie îndemnând pe locuitori să-și manifeste sentimentele lor grecofile. Tuturor, li se spunea că în felul acesta vor dovedi Europei că populația greacă e cea mai numeroasă în Macedonia și că amândouă merită sprijinul Marilor Puteri; altminteri sunt amenințați cu urgia bisericii care-i va izgoni din sânul ei. Duminică mitropolitul, „la intrarea în biserică punea agenți care îndemnau mulțimea să iscălească declarații filo-elene. Cine refuza să iscălească era împiedicat să intre în biserică”. „În mijlocul slujbei, mitropolitul grec lua cuvântul spre a-i denigra pe o parte din locuitorii din Monastir alcătuiți din Cutovlahi, din bulgari, albanezi, turci etc. Se susținea că n-au nimic în comun cu românii din România; că limba lor e blestemată și că adevărații credincioși trebuie să-nceteze de a vorbi românește, preferând limba greacă, limba îngerilor, limba nobilă și bogată care a cucerit lumea întreagă”^{14*}

Incidentele religioase au culminat în 18 aprilie 1905¹⁵ la biserica din Baiasa unde s-au încăierat românii cu românii filogreci care s-au opus citirii *Apostolului* în românește.

ALTE ACTIVITĂȚI CULTURALE

În sprijinul dezvoltării culturale, românii din Balcani care au ajuns în România, au creat aici societăți culturale care să contribuie la ajutorarea conaționalilor rămași în Turcia. Exista la București, din 1887 „Societatea Lumina” pentru cultura românilor din Peninsula Balcanică, societate care avea ca președinte pe Gr. M. Granda. În același an această societate a editat o *Carte de Alegere* în dialectul macedo-român¹⁶ din care a trimis 1000 de exemplare pentru elevii școlilor române din Macedonia, dar și pentru adulți.

În 23 septembrie 1879, a luat ființă la București Societatea de Cultura Macedo-Română care va contribui din plin la înființarea de școli românești în Macedonia; Societatea întreținea pe cheltuiala sa bursieri la școlile din România

¹⁴ *Ibidem*.

^{14*} „Revista Fundațiilor Regale”, II, nr. 9, p. 564, Cristea Sandu Timoc, *op. cit.*, p. 28-29.

¹⁵ Arh. Min. de Ext., fond Constantinopol, vol. 176 (1905-1906).

¹⁶ ANIC, fond Min. Instr. Publice, vol. 4019 (1887), f. 39.

„acorda ajutoare preoților, cumpăra cărți laice și religioase, veșminte preoțești, sprijinea tipărirea de cărți etc ¹⁷.

Statutele ei au fost redactate în 1878, prin grija lui Apostol Margarit.

Societatea constituia o reeditare a Comitetului Macedo-Român din 1860. Președinte a fost ales Mitropolitul Primat Calinic Miclescu, iar secretar a fost ales istoricul V.A. Urechia. Din cei 35 de membri ai Societății menționăm: Î.P.S. Episcopul Dunării de Jos, principii Ion și Dimitrie Ghica, Dim. Brătianu, C.A. Rosetti, Vasile Alecsandri, Ioan Câmpineanu, D. A. Sturdza, Dr. Kalinderu, Titu Maiorescu, Alex. Orăscu, Christian Tell, I. Caragiani, Vasile Popp și alții.

În ședința de reconstituire s-au discutat 5 obiective majore privitoare la activitatea acestuia:

1. Recunoașterea societății ca persoană juridică;
2. Întemeierea unei episcopii aromânești;
3. Înființarea unui internat pentru bursierii din Turcia;
4. Obținerea unei subvenții din partea Ministrului de interne pentru publicațiile societății;
5. Sprijin din partea bisericii pentru propagandă și atragerea de noi membri.

Prima acțiune a acestei societăți s-a concretizat în editarea, în 1880, a *Albumului macedo-român*, un volum splendid executat, incluzând contribuții de la 173 de colaboratori. Dintre aceștia menționăm: T.G. Djuvara, B.P. Hasdeu, Veronica Micle, Al. Odobescu, A.D. Xenopol. Au urmat apoi editarea de ziare și reviste. În 1880 a apărut primul număr al revistei „Fratilia intru dreptate”, organul de presă al societății.

Românii și-au constituit chiar în Turcia mai multe societăți culturale care să le permită afirmarea propriei identități culturale.

În 19 august 1903 s-a înființat *Asociația Corpului Didactic și Bisericesc pentru învățătura poporului român* din Imperiul otoman cu sediul la Monastir¹⁸. Această asociație a funcționat până în 1910. În statutul acestei asociații în capitolul II se specifica:

„Scopul acestei societăți este:

1. Luminarea poporului român din Imperiu precum și dezvoltarea sentimentului lui național și religios;
2. Lărgirea cercului de cunoștințe folositoare printre membrii societății;
3. Stăruința, prin toate mijloacele raționale și legale, pentru clădirea de localuri, de scoli și biserici românești;

¹⁷ S. TOVARU, *Problema scolii românești din Balcani*, București, 1934, p. 27-30.

¹⁸ Arh. Min. Afac. Ext., fond Constantinopol, vol. 252 (1905-1912).

4. Crearea unui fond special pentru ajutorarea membrilor corpului didactic și bisericesc în cazuri excepționale”.

Mijloacele pe care doreau să le folosească pentru atingerea acestor scopuri erau enumerate în capitolul următor. Printre acestea ei își doreau înființarea unei reviste, înființarea unei biblioteci de popularizare, ținerea de conferințe didactice și literare, precum și mai vechea dorință de înființare și întreținere a unei librării și a unei tipografii la Bitolia.

Menționam câteva congrese ale acestei Asociații unde s-au pus cu vehemență problemele învățământului și cele ale bisericii în limba română.

În ziua de 4 iulie 1906, la Monastir, s-a ținut al treilea Congres anual al Asociației Corpului Didactic și Bisericesc din Turcia. Adunarea a avut loc în localul Liceului român din Monastir și au luat parte 71 de membri din Bitolia și împrejurimi¹⁹. Ședința s-a deschis sub președinția doctorului Tașcu Trifon. În Raportul de activitate pe anul 1905-1906 se menționa că „din proprie inițiativă, Asociația a adunat 5000 de lei de la patrioții macedo-români stabiliți în țară”.

Asociația a dat numeroase ajutoare la cei săraci și a ținut mai multe conferințe pe teme diferite: naționale, economice și religioase, „pentru a întreține și alimenta spiritul de viață culturală și națională printre membri Asociației și popor”.

În perioada 3-10 septembrie 1909, a avut loc un alt Congres²⁰ al acestei Asociații tot la Monastir la care președinte de onoare a fost ales chiar Nicolae Tacit, inspectorul general al școlilor din Turcia.

În apelul lansat pentru convocarea Congresului se spunea că „pentru luminarea și trezirea cunoștinței noastre naționale prin înființarea de școli și biserici s-au făcut însemnate sacrificii morale și materiale, dar dacă roadele rezultate n-au corespuns întocmai așteptărilor... cauzele se atribuie vitregității împrejurărilor locale precum și neînțelegerilor care ne-au deconcentrat păgubitor”. De asemenea, nu trebuie ignorat nici faptul că „o cultură nouă, fie și națională, nu putea așa de lesne rivaliza cu cultura greacă existentă”.

În continuare, se aprecia că „Patriarhia din Constantinopol, văzând în deșteptarea diferitelor naționalități o treptată îndepărtare a lor de la idealul elenismului, în serviciul căruia s-a pus din cele mai îndepărtate timpuri, izbuti, prin intermediul organelor sale bisericești, să dea o interpretare tendențioasă mișcărilor (românești-n. ns.) pur culturale care ar fi avut ca principal scop smulgerea românilor din sânul Bisericii de Răsărit și convertirea lor la catolicism.

Diferitele organisme ale grecilor, bine organizate, necruțând nici un mijloc pentru a-ți menține situația au reușit chiar să aibă de partea lor și pe turcii, care –

¹⁹ *Ibidem*, vol. 228 (1906) nepaginat.

²⁰ *Ibidem*, vol. 230 (1908-1913) nepaginat.

afară de prea onorabile excepții – fie dintr-o greșită apreciere a menirii școlilor și acțiunii noastre naționale, fie din calcule pecuniare ori politice, dar în paguba intereselor lor proprii și ale patriei noastre, au îngăduit ca, mai ales ultimii ani de lupte civile, noi, românii, să suferim cel mai mult de pe urma bandelor asmuțite de diferite naționalități în contra populației pașnice. Și loviturile date românismului au fost cu atât mai crude și ruinatoare cu cât ne-a lipsit nouă ceea ce face puterea celorlalți: organizarea”.

Dezideratele Congresului au fost următoarele:

I. Organizarea pedagogică a școlilor primare.

1. Alcătuirea unui regulament care să abia putere de lege pentru toți membrii învățământului primar.
2. Constituirea unei comisii pentru alcătuirea unei programe de învățământ.
3. „Congresul recunoaște că e imperioasă necesitatea de a se introduce dialectul în școlile primare”. În primele două clase învățământul să se predea numai în dialect. Pentru celelalte clase se va înființa o comisie care să cerceteze situația existentă și să propună soluția cea mai bună.
4. „...Congresul decide că este absolută nevoie să avem cărți proprii pentru școlile noastre.
5. Congresul, recunoscând importanța bibliotecilor școlare, decide ca ele să se înființeze cât de curând în școlile primare”.
6. Congresul decidea desființarea cantinelor școlare.
7. Se decidea ca lucrul manual, economia casnică și în special dezvoltarea sentimentului național să fie călăuze în alcătuirea programelor respective.

II. Organizarea administrativă a școlilor în această secțiune a documentului se preciza:

1. Congresul decide ca învățământul nostru primar să fie organizat în modul următor:

- a) secția de copii de la 4 la 7 ani;
- b) secția elementară cu cinci ani de studiu;
- c) secția complementară cu doi ani de studiu;
- d) școli de adulți pentru cei vârstnici care ar vrea să învețe.

2. „Cu privire la raporturile dintre membrii corpului didactic și comunității, Congresul hotărăște ca Eforia locală, ca reprezentantă a comunității, va avea sub supraveghere pe membrii corpului didactic ca membrii în societate când ar lăsa de dorit din punct de vedere al bunelor purtări, al corectitudinii, al onestității și a executării misiunii lor de propagatori ai sentimentelor naționale”.

Referitor la localuri de școală și material didactic, se spunea că Congresul constată că în multe locuri nu avem nimic, iar unde avem este neîndestulător, și decide ca Consiliul Permanent să se ocupe de aceste chestiuni.

Despre corpul profesoral, se spunea: „Congresul constată că retribuirea corpului didactic nu se face după o normă stabilită și că este absolut insuficientă.

Congresul constată că corpul didactic, în majoritatea cazurilor, nu se bucură de deplină simpatie a comunității unde funcționează și că faptul acesta, în mare parte, este consecință a neexistenței unui regulament care să stabilească raporturile între membrii corpului didactic și comunității.

Congresul a adoptat unele hotărâri cu privire la situația învățământului secundar.

1. La Liceul din Bitolia se impune o bifurcare a studiilor în cursul superior, la care se mai adăuga încă un an de studii.
2. Congresul decide, cu privire la Școala Normală Profesională de fete din Monastir, ca Consiliul Permanent să organizeze școlile secundare de fete în așa fel încât absolventele să aibă cunoștințele necesare pentru a trăi în mediul în care se găsesc.

În final, Congresul alegea o Comisie pentru aducerea la îndeplinire a dezideratelor Congresului. Această comisie, compusă din Sterie Cionescu, St. Ciumetti, Ghicu Ilia, A. Pineta și Th. Capidan, era însărcinată să aducă aceste deziderate ale Congresului și la cunoștința inspectorului general al școlilor noastre din Turcia.

Asociația va interveni la diverse foruri din țară pentru a fi sprijinită. Se va adresa Academiei Române pentru ca să li se trimită pentru biblioteca societății din Ianina numere ale diferitelor publicații editate de Academie²¹.

Aceasta asociație va trimite, în ianuarie 1909, un memoriu lui I.I.C. Brătianu, președinte al Consiliului de Miniștri, prin care cerea îmbunătățirea salariilor și a condițiilor membrilor ei²².

La Liceul din Bitolia elevii aveau o societate literară în care se țineau ședințe literare și se citeau producțiile acestor elevi. Societatea avea legături cu societăți similare din țară²³.

La Crușova a existat între 1900-1904 o Societate a Croitorilor Crușoveni care funcționa fără statute²⁴. Președintele acesteia fiind romanul Teohari Sunda, ședințele erau ținute în dialectul aromân.

²¹ *Ibidem*, vol. 252 (1905-1912) nepaginat. Academia a trimis o scrisoare de răspuns semnată de Ioan Bianu și exemplare din toate cărțile disponibile.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, vol. 230 (1908-1913) nepaginat.

²⁴ *Ibidem*, vol. 252 (1905-1912) nepaginat.

În 11 ianuarie 1909, la Bitolia a fost inaugurat *Clubul românilor* care exista de mai multă vreme. Cu această ocazie s-a pus în discuție și statutul Clubului în care erau specificate următoarele²⁵.

Scopul Clubului era de: „a face educația politico-națională a populației românești din vilaetul Monastir în vederea participării sale la viața politică”.

Mijloacele care urmau a fi folosite pentru atingerea scopului specificat erau:

„...a. întreținerea unui organ de publicitate politico-literar;

b. ținerea de conferințe, atât în Bitolia cât și prin comune;

c. publicarea de broșuri și alte scrieri;

d. înființarea de biblioteci și săli de lectură prin comunele unde se afla populația românească”.

Președinte al Clubului a fost ales Xenofon Capsali. Ulterior însă Clubul a fost desființat de turci odată cu desființarea tuturor cluburilor străine.

De asemenea pentru a putea accede în funcții publice în Turcia s-a înființat o *Societate pentru propaganda limbii românești și turcești printre români*²⁶, deoarece o condiție preliminară pentru ocuparea funcțiilor administrative era cunoașterea limbii turcești.

Regulamentul acestei societăți a fost tipărit în ambele limbi, română și turcă. În acest regulament, printre altele se prevedea:

„Art. I. Scopul societății este de a propaga printre românii stabiliți în vilaetele Turciei europene limba otomană (...), în a instrui pe români în limba lor maternă.

Art. II. Pentru a se ajunge la acest scop, societatea va îngriji să se deschidă școli în orașele, comunele și satele locuite și de români: ... va pregăti în fiecare an cât mai mulți elevi cărora le va înlesni intrarea în școlile oficiale ale statului; va tipări cărți și reviste cu scopul de a lumina poporul; va funda biblioteci, va încuraja formarea de societăți artistice”.

În 1912, la Bitolia, lua ființă o altă organizație de data aceasta a elevilor: *Albina, Asociația elevelor școlii normale și profesionale române*²⁷.

Scopul acesteia era acela de a deschide un atelier sistematic de croitorie și lenjerie. Președinte a fost aleasă doamna Elena Pocletaru, directoarea școlii de fete din localitate, iar secretară, d-na Olga Binecu.

Datorită faptului că trimiterea de manuale în Turcia întâmpină numeroase piedici datorate mai ales cenzurii, românii iau, prin anul 1894, inițiativa deschiderii unei librării românești la Bitolia, care ar fi trebuit să fie urmată de o tipografie.

²⁵ *Ibidem*, nepaginat..

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

Guvernul român era dispus să acorde o subvenție acestei întreprinderi și în acest sens dorea să afle necesitățile pe care le-ar avea această întreprindere. În răspunsul pe care l-au dat cei doi inițiatori, Maimuca și Vladica, arătau că această librărie ar trebui ca la începutul fiecărui an școlar să dețină un număr suficient de cărți pe care, în lipsa unei tipografii, ei vor trebui să le aducă din țară, ceea ce ar implica numeroase greutăți și întârzieri, cu atât mai mult cu cât la eliberarea autorizației, guvernatorul provinciei le atrăsese atenția asupra acestui fapt, întrucât nu puteau răspândi nici măcar un calendar care nu ar fi fost supus în prealabil cenzurii. Librăriile grecești și bulgărești din localitate erau scutite de aceasta deoarece cărțile lor erau tipărite în Turcia. Inițiatorii își luau angajamentul să nu încerce a profita din această afacere, ci să vândă cărțile cu același preț cu care se vând în țară²⁸.

Librăria avea misiunea „de a răspândi cartea românească în popor, dar nu poate face achiziția nici unei cărți de asemenea natură, nici a unui calendar măcar, fără prealabila și minuțioasă examinare a cuprinsului acestei cărți”.

Cei doi întreprinzători garantaseră în scris „că nu vom tipări lucrări în contra drepturilor sacre ale M. S. Împăratul și contra Guvernului imperial”²⁹. Activitatea desfășurată de această librărie și de preconizata tipografie a fost probabil de scurtă durată.

Românii se vor arăta foarte interesați de activitățile publicistice, vor fi susținuți prin trimiterea de reviste din țară, iar pentru școlile românești din Macedonia, în anul 1897, s-au făcut 120 de abonamente la revista școlară *Albina*³⁰.

Românii își vor manifesta țelurile de emancipare culturală și prin editarea de reviste sau ziare pe care le vor tipări mai ales în România, dar vor încerca să le tipărească și în Turcia, atât în limba română literară cât și în dialect.

Primul periodic se numea *Albina Pindului, Litere, științe și arte*. A apărut mai întâi la București, iar apoi la Craiova. Apariția în două serii a fost între 1869-1871 și 1875-1876. După cum se poate observa, ambele serii au apărut înainte de 1877.

În 1880 apărea la București *Frățilia întru dreptate*, ziar săptămânal cu subtitlul *Gazeta românilor de peste Balcani*. Acest ziar a fost scos de V. A. Urechia și redactat de poetul Constantin Belimace în dialectul aromân.

În 1898 apărea, tot la București, *Revista Pindul* în limba aromânească. Tot la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru apărea în București *Românul de la Pind*.

²⁸ ANIC, fond Min. Instr. Publice, vol. 453 (1895), f. 82.

²⁹ Arh. Min. Afac. Ext., fond Constantinopol, vol. 249 (1866-1915) nepaginat.

³⁰ *Ibidem*.

La Constanța, mai întâi, iar apoi la București, a apărut între 1900 și 1903 *Almanah Macedo-Român pentru știința, literatura și cultura poporului macedo-român*.

La Bitolia a apărut între 1903-1908 publicația *Lumina* cu subtitlul *Revista poporană a românilor din Imperiul otoman*. Tot așa se pare că a existat o revistă publicată atât la Bitolia, cât și la București numită *Frățilia. Revistă aromânească*. Aceasta a apărut între 1901-1902, dar și în 1903 după o scurtă întrerupere.

Tot la București a apărut, între 1906-1907, revista *Graiul bun*, scrisă în dialect, și o alta, *Cuvântul aromânilor*.

Din 1905 a apărut la București *Revista Macedoniei*, organ săptămânal al Societății de Cultură Macedo-Română.

Dintre toate revistele scoase de aromâni, cea mai importantă a fost revista în limba franceză *Le Courier des Balkans. Organe des Interets roumains en Turquie*, Revistă care a apărut la București între 1904-1911 și avea drept scop să arate străinătății interesele și dorințelor aromânilor. Banca Națională i-a remis, în mai 1909, lui N. Papahagi, directorul Internatului Universitar român de la Constantinopol, dar și director și redactor al ziarului respectiv, suma de 2.500 lei ca subvenție anuală³¹.

Toate aceste reviste arată, prin numărul lor, că aromânii desfășurau, mai ales în România, dar și în Turcia, o intensă activitate culturală, preocupându-se de toate problemele care priveau viața lor în Turcia.

O serie de publicații au fost subvenționate de Guvernul român. Menționăm dintre acestea, revista *Lumina*³², în 1907-1908, subvenționată cu suma de 2.880 lei; ziarul macedo-român *Deșteptarea* din Salonic, cu suma de 6.000 lei, pentru anul 1909 (din nefericire la sfârșitul anului, ziarul își înceta apariția din lipsa de fonduri). Din subvenția alocată acestui ziar pe anul 1910 și neîntrebuințată s-a sprijinit tipărirea lucrării *Aghiasmatarul*, în dialectul macedo-român, într-o mie de exemplare. Tipărirea s-a executat prin grija lui N. Bațaria, consulul României la Salonic. Această lucrare urma să fie împărțită preoților.

Un alt aspect al vieții culturale îl constituie existența bibliotecilor, ca unul dintre cele mai importante instrumente culturale ale educației. Despre existența bibliotecilor românești pe teritoriul Peninsulei Balcanice avem puține relatări.

În lucrarea sa, menționată deja, *Voyage dans la Grece*, scrisă de Panqueville în 1820 este lăudat gradul de cultură al aromânilor care vorbesc mai multe limbi; în casele lor se găsesc biblioteci cu cărți franceze și italiene și ediții ale clasicilor greci³³.

³¹ *Ibidem*, vol. 266 (1907-1910), nepaginat.

³² *Ibidem*.

³³ Th. Capidan, *Macedoromânii*, p. 36.

Se pare că românii din Moscopole au fost cei dintâi care au avut o bibliotecă în adevăratul sens al cuvântului, deși aceasta se dezvoltase în spiritualitatea greacă. Trebuie amintit faptul că în Moscopole a existat o tipografie, singura din Peninsula Balcanică, care a făcut posibilă tipărirea unor cărți deosebit de importante. Numai simpla lor enumerare este edificatoare în ce privește activitatea culturală ce se desfășura în acest centru cultural. Activitatea tipografică a început în 1740 și a durat numai câțiva ani, dar suficient pentru a se tipări o serie de cărți, mai mult cu conținut religios.

După afirmațiile lui Gheorghe Constantin Roja, s-ar fi tipărit și cărți românești. Până acum nu s-a descoperit nici un exemplar.

Importanța orașului Moscopole consta în existența unei importante biblioteci, care în acele timpuri trecea ca fiind una dintre cele mai importante ce existau pe atunci, nu numai în Turcia, ci chiar în toată partea de est a Europei³⁴.

În 17 martie 1904, G. C. Ionescu, într-un raport cu privire la organizarea școlii din Monastir, remarcă faptul că „pentru a infiltra în inima și spiritul tineretului mai mult patriotism ar fi bine să se înființeze o bibliotecă a școlii și să se cumpere treptat toate acele cărți și reviste străine care menționează despre existența românismului, atingând chestiunea noastră, precum să se înlesnească și posibilitatea sau mijloacele de a alimenta aceste organe de publicitate cu subiecte din viața poporului român, dacă nu zilnic, cel puțin o dată pe săptămână, căci trebuie să recunoaștem că grecii din Turcia, mai ales aici în vilaetul Salonic, dispun de asemenea organe, căci zilnic tratează subiecte cu tot ce se petrece în existența lor ... Înființarea bibliotecii ar fi de mare folos atât pentru profesori, cât și pentru elevi, care ar avea mijlocul și posibilitatea de ași îmbogăți cunoștințele”.

G. C. Ionescu remarcă faptul că din inițiativa domnului Capidan „se prezintă ocazia să se formeze o mică bibliotecă de cărți necesare elevilor școlii, însă, cum și profesorul simte nevoia de a citi, socotesc că ar fi bine în alcătuirea noului buget să se prevadă o sumă anumită pentru cumpărarea cărților ce trebuie să le consulte orice profesor”.

La Școala Comercială din Salonic, elevii erau constituiți într-o societate literară, denumită *Societatea Literară Bolintineanu*. Această societate își desfășura activitatea după un regulament de funcționare (datat 1901). În articolul III se prezenta scopul societății și anume, de a consolida relațiile dintre elevi, făcându-i atenți la frumoasa lor misiune, prin înmulțirea cunoștințelor economice, literare și științifice. Aceasta urma să se realizeze prin conferințe și dizertații publice.

³⁴ Arh. Min. Afac. Ext., fond Constantinopol, vol. 227 (1901-1905)

În articolul III se propunea ca bibliotecarul, până la înființarea unei biblioteci a societății, va fi însărcinat cu încredințarea acestor cărți din biblioteca școlii.

În 1905 s-a înființat, din inițiativa lui N. Bațaria și Nicolae Papahagi, prima *Bibliotecă Populară românească*.

În 25 noiembrie 1906, Ion Calinderu, administratorul general al Domeniilor Coroanei și Președinte al Academiei Române din București, expediază către școala din Constantinopol, care se pare că avea o bibliotecă școlară, un „dar” de o oarecare însemnătate. „În amintirea plăcerii ce am avut totuși de a face cunoștință cu dumneavoastră (Ion Hondrosom, directorul școlii române din Constantinopol, n. ns.) vă ofer pentru biblioteca școlii mai multe cărți conform însemnării de pe prima pagină. Adaug și portretele Majestății Sale Regelui și Reginei și câteva tablouri pentru clase”³⁵. La 16 decembrie 1906, I.D. Hondrosom mulțumea pentru acest dar care consta din paisprezece cărți și câteva tablouri³⁶.

Prea multe biblioteci nu au existat, în primul rând din cauza unei lipse totale de cărți și a altor materiale necesare bibliotecilor, dar și din cauza tendinței grecilor de a anihila orice formă de cultură națională românească.

Românii, începând cu reprezentanții Școlii Ardelene, au întreprins acțiuni pentru redeșteptarea conștiinței și prin introducerea de cărți în Turcia, dar fără prea mult succes în acest sens, deoarece Patriarhul grec din Constantinopol a interzis introducerea acestor cărți în școlile și bisericile din Turcia, excomunicând pe oricine „citea ceva în românește”³⁷.

Lipsa cărților se datora și unui dezinteres cu care era tratată o astfel de problemă, precum și neînțelegerii rolului cărții de către unii negustori din zonă³⁸.

Tipărirea cărților didactice în Turcia se făcea cu destulă greutate. N. Bațaria prezenta, la 30 octombrie 1907, dificultățile întâmpinate în acest sens astfel: „tipărirea cărților trebuia însoțită de aprobarea Consiliului de Instrucțiuni din Salonic pentru tipărirea cărților didactice în localitate. Dar și Ministerul Instrucțiunii Publice din Constantinopol trebuia să-și dea aprobarea, și cine vroia să tipărească o carte la Salonic trebuia să prezinte o petiție, însoțită de trei exemplare manuscris pentru imprimarea căreia autorizația se va căpăta de la Constantinopol”³⁹.

³⁵ *Ibidem*, vol. 237 (1880-1912) nepaginat

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ TACHE PAPAĞAGI, *Aromânii din punct de vedere istoric, cultural și politic*. Conferință ținută în ședința publică la Congresul Studenților din Galați la 25 august 1915, p. 6.

³⁸ C. BURILEANU, *De la românii din Albania*. București, 1906, p. 34.

³⁹ Arh. Min. de Ext., fond Constantinopol, vol. 232 (1904-1911), nepaginat.

Lipsa cărților a fost o problemă deosebit de importantă în desfășurarea activităților didactice, precum și a propagandei culturale laice și religioase.

Primele cereri de cărți pentru școlile din Macedonia adresate autorităților din țară încep să apară înaintea anului 1877. Există numeroase dovezi ale trimiterilor de cărți pentru școlile românești din Macedonia:⁴⁰

În 22 iulie 1866, Ministerul Cultelor trimitea la Constantinopol o ladă cu cărți pentru a fi predate lui Apostol Mărgărit, pentru școala română ce se va forma la Clisura; în același an, la 1 decembrie 1866, tot prin Constantinopol, se trimitea un pachet cu 25 de gramatici românești, 25 de caligrafii, 100 de abecedare, 100 de istorii, biografii românești și alte cărți, pentru școala românească din Bitolia.

La fel, în 22 iulie 1867, se trimit cărți pentru institutorul Tomescu Somu, însărcinat să deschidă școli în Epir, iar acesta, în august, va cere să i se trimită cărțile prin Legația franceză din Larisa, întrucât ideea fusese bine primită de această Legație;

În același an, la 12 septembrie, Dimitrie Atanasescu ceruse Ministerului Instrucțiunii Publice să i se trimită câteva litere de imprimărie (â, ă, d, s, t, a, e), care nu se găseau la Constantinopol, pentru a putea tipări el acolo cărțile de care aveau nevoie școlile din Bitolia.

De asemenea, în 1868 s-au trimis cărți lui Apostol Mărgărit, care era acum învățător la Școala din Grebena;

În 1869 s-au trimis cărți pentru învățătorul din comuna Avela și pentru Dimitrie Cosmescu din comuna Gopești;

La fel și în anii următori, vor exista mai multe trimiteri de cărți, dar vor fi și cereri care nu vor putea fi satisfăcute, bugetul și donațiile nefiind suficiente.

În 1870 primiseră cărți școlile din următoarele localități: Bitolia, Grebena, Abela, Ohrida.

Locuitorii comunei Gopești cer Ministerului Instrucțiunii Publice un număr de cărți, într-o listă pe care o atașează cererii lor, dar și un număr de hărți: o hartă a Daciei moderne, o alta a Europei, a Asiei, a Americii și Oceaniei, precum și două „Atlase de A. Trib. Laurian”⁴¹.

Ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice va încerca satisfacerea acestor cereri. La 29 decembrie 1896, Dimitrie Sturdza confirmă Ministerului Instrucțiunii Publice primirea cărților destinate învățământului din Turcia.

Foarte mulți români din țară vor răspunde dorinței aromânilor de a avea cărți în limba română, contribuind alături de ministere la trimiterea de cărți în Macedonia. O astfel de donație a făcut I.V. Arion din Botoșani când, la 24 februarie, a trimis Ministerului Instrucțiunii Publice „100 de exemplare *Poezii*

⁴⁰ *Ibidem*, vol. 249 (1866-1915), nepaginat.

⁴¹ ANIC, fond Min. Inst. Publice, vol. 193 (1870), f. 112.

poponale din Bucovina ce am editat și ce imprimat la stabilimentul meu tipografic din Botoșani, rugându-vă a trimite aceste cărți elevilor români de la școlile din Macedonia”⁴².

La fel a procedat și Episcopul de Buzău care trimitea, în 1870, 60 de exemplare din lucrarea *Imnuri în proză*.

Odată cu deschiderea primelor școli apar și primele reacții ale grecilor împotriva celor care îndrăzniseră să înființeze aceste școli. La 13 februarie 1868, G. Tomescu-Somu, institutorul din comuna Abela, scria Legației României din Constantinopol că „suferă amărăciuni din partea episcopului. Aceste persecuții nu-i vor face pe aromâni să renunțe la propria dezvoltare culturală, ba dimpotrivă. În aceeași lucrare se spunea: „m-a făcut să simt amărăciunile cu plăcere, că asată stratagemă a Episcopului, în loc ca să potolească pe români, i-a întăritat și mai mult de a-și cunoaște datoriile lor, de a căuta drumul cel mai scurt între două puncturi, cu alte cuvinte, a da educație copiilor lor în limba maternă”⁴³. Într-o altă scrisoare, trimisă de învățătorul Tulliu Tacit, la 14 martie 1872, din Vlaho-Clisura, el înștiința Agenția diplomatică din Constantinopol că el și Apostol Mărgărit au fost reținuți de autorități pentru că predau limba română⁴⁴.

Cererea de cărți a continuat, astfel încât o listă cu cărțile necesare pentru anul 1882-1883 se prezenta astfel:

- 600 Abecedare de Barbu Constantinescu
- 500 Caligrafii
- 400 Aritmetice
- 400 Geografii
- 200 Istorii universale (partea antică)
- 300 Gramatici
- 100 Gramatici. Sintaxa
- 200 Cărți de citire, partea I
- 200 Micul Catehism de Florian
- 100 Fizică populară cu ilustrații de Ionescu
- 20 Gramatici de limbă latină
- 20 Epitome
- 10 De Viri illustribus
- 20 Catehism de Veniamin Catulescu
- 3 Hărți geografice pentru studiul istoriei medievale
- 80 Elemente de istoria românilor de la fondarea Romei
- 20 Harta geografică a României cu Dobrogea
- 40 Metoda de limba franceză

⁴² *Ibidem*, f. 18.

⁴³ Arh. Min. Afac. Ext., fond Constantinopol, vol. 224 (1867-1893), nepaginat.

⁴⁴ *Ibidem*.

În fața acestei avalanșe, pur și simplu, de cărți din România, Consiliul Instrucțiunii Publice Otomane din Bitolia aducea la cunoștința Ministerului Instrucțiunii Publice din București, în 1893, că „nu mai permite ca în școlile românești din Macedonia să se întrebuițeze cărți de citire aduse din România, căci toate conțin poezii sau fragmente istorice contra turcilor”⁴⁵.

Cu toate aceste restricții, donațiile și trimiterea de cărți din România și chiar din afara ei au continuat. Numărul cărților era foarte mare⁴⁶. De exemplu, numai în anul 1894, Apostol Mărgărit primea 3450 de exemplare din *Cartea de citire* pentru ciclul primar, iar Liceul din Bitolia și Gimnaziul din Ianina primeau un număr de 24.500 de exemplare de la C. Sfetea, renumitul librar din Bucureștiul acelor ani. C. Sfetea mai trimisese și mai înainte un număr impresionant de cărți.

După 1898 turcii încep să oprească la vamă orice pachet care ar fi conținut cărți pentru români⁴⁷.

După 1900 s-au expedit din București, pe lângă cărți, lăzi întregi conținând material didactic. Astfel, în luna octombrie 1901, s-au expedit din București „douăsprezece lăzi conținând cinci rânduri de hărți geografice pentru cinci școli primare din vilaetul Salonic, tablouri intuitive, aparatură de fizică destinată Liceului român din Bitolia, cărți – o ladă pentru Școala Comercială din Salonic”⁴⁸.

Dar, au continuat și șicanele făcute de vama otomană prin confiscări de cărți, reținerea lor și retrimiteră în condiții necorespunzătoare, ceea ce determina deteriorarea lor etc⁴⁹.

Aceste acțiuni de intimidare au culminat cu condamnarea a cinci institutori români din ținutul Megleniei la 4 luni de închisoare pentru că la o percheziție domiciliară li s-au găsit unele cărți didactice din care nu fuseseră omise pasajele ce erau socotite compromițătoare în ochii turcilor⁵⁰.

Anii 1904 și 1905 au fost cei mai bogați în trimiterea de cărți la școlile din Macedonia. Astfel, în 6 septembrie 1906, se trimiteau 2000 de exemplare din *Cartea de citire* pentru clasa I și 482 de exemplare din *Abecedarul român*⁵¹. În 1905, Alex. Em. Lahovary, ministru al României la Constantinopol, a fost înștiințat că-i fusesse expediate pe adresa Legației 12 lăzi conținând 11.300 exemplare.

⁴⁵ *Ibidem*, vol. 249 (1866-1915), nepaginat

⁴⁶ *Ibidem*. În aprilie 1894 se trimiseseră de la Budapesta, de către dl. Georgian, paroh român acolo, o ladă de cărți pe adresa Consulatului român din Bitoli, pentru o rudă a sa, d-ra Tuca, institutoare la școala română de fete din Magarova.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*. Din transportul din 6 noiembrie 1902, sosit la vama din Salonic, au fost reținute 103 volume cu conținut religios și apoi restul au fost expediate la Bitolia în starea cea mai rea.

⁵⁰ ANIC, fond Min. Instr. Publice, vol. 2159 (1907), f. 30.

⁵¹ *Ibidem*.

S-au mai trimis *Abecedare* speciale pentru Macedonia, 1500 exemplare pentru clasa I; 2000 exemplare *Aritmetică* pentru divizia a 2-a, clasele a II-a și a III-a; 1000 exemplare *Aritmetică pentru divizia a III-a rurală* (clasele a IV-a și a V-a); 2000 de exemplare din *Gramatică pentru clasele a II-a și a III-a*; 1000 exemplare de Geografie pentru clasele a IV-a și a V-a; 100 exemplare de *Limba franceză*. În total, 13. 000 exemplare⁵².

În 1906 s-au expediat la Constantinopol 500 de exemplare din primul *Album Macedo-român*. Acestea urmau să fie distribuite ca premii elevilor silitori la sfârșitul anului. Era o donație din partea lui T. G. Dabo, aromân din Constanța.

În anul 1912, autoritățile locale din Bitolia au făcut cunoscut direcțiunii Liceului de băieți din Bitolia că „din ordin ministerial, se interzice pe viitor a se întrebuința manualele dintr-o listă care era alăturată, deși acestea folosite „în trecutul regim absolutist”⁵³.

După interesul deșteptat în țară de către primele tipărituri referitoare la români, tot mai mulți oameni încep să se remarce în activitatea de susținere a luptei aromânilor pentru păstrarea identității culturale. Aceste personalități, care se vor afirma în susținerea aromânilor, vor fi numeroase și au ocupat diverse funcții în România sau în Turcia. Menționăm, în continuare, pe câțiva dintre aceștia, sintetizând relatările din paginile anterioare.

Am amintit, deja, numele celui dintâi învățător român din Macedonia, Dimitrie Atanasescu, care învățase croitoria la Constantinopol, unde își deschisese un atelier. Apoi și-a vândut atelierul său și a venit la București când avea numai 25 de ani. Sprijinit de Cezar Boliac, el s-a înscris la Liceul Matei Basarab din București. După trei ani, când avea 28 de ani, s-a îmbolnăvit și a fost nevoit să se retragă de la studii. Totuși, el a depus o cerere în care cerea să fie trimis profesor în Macedonia și, ca urmare a recomandării lui Dimitrie Bolintineanu, ministru al instrucțiunii publice, Consiliul de Miniștri a hotărât numirea să ca dascăl român în Macedonia. Ajuns în Macedonia sa natală, el va deschide la Târnovo, lângă Monastir, la 2 iulie 1864, prima școală românească.

Acest succes al său va face ca să primească numeroase aprecieri din partea unor personalități din țară. Între aceștia, primul ministru de atunci, Mihail Kogălniceanu, îi adresa o scrisoare cu următoarele aprecieri: „Înainte prietene, deșteptarea elementului românesc din Macedonia este mai mult întăritor României”⁵⁴.

Reclamat și împiedicat să-și desfășoare activitatea, a fost și arestat și pentru scurt timp, Dimitrie Atanasescu va adresa un memoriu marelui vizir Fuad Pașa.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ STERIE DIAMANDI, *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, București, 1940.

Răspunsul autorităților a fost încurajator pentru învățătorul român: „Du-te și deschide școala românească unde-ți place”.

Stăruința lui nu s-a oprit aici, întors în Macedonia, el a deschis încă o școală la Monastir.

Tot Dimitrie Atanasescu este autorul celor mai multe cărți didactice în dialectul macedo-român⁵⁵. Manualele publicate de el au fost destinate atât tinerilor, cât și oamenilor maturi. Iată câteva din manualele scrise de Dimitrie Atanasescu: *Abecedarul* din 1864, *Gramatica* din 1865, *Terascripțiune* (adică geografie) din 1876, *Istoria românilor* din 1867, *Scurtare din Istoria Sacră* tot din 1867, *Abecedar pentru feciori* din 1872, *Istoria Noului Testament cu viața Domnului nostru Iisus Christos* din 1883, apoi alte abecedare⁵⁶.

Dezvoltarea învățământului în limba română în Turcia a stat, din punct de vedere organizatoric, sub puternica personalitate a lui Apostol Mărgărit.

Apostol Mărgărit s-a născut în 1832 în comuna Avdela, era de origine român, dar educația și-a primit-o în școala greacă la care a fost și profesor mai târziu. Din această școală a fost destituit din cauza unor neînțelegeri și a unor intrigi locale. În anul 1866 a venit în România unde a învățat bine, într-un singur an, limba română, căci până atunci știa doar dialectul aromân. Cunoștea, de asemenea, și limba franceză.

Întors în Macedonia, cu ajutorul unei subvenții de la Guvernul român, a deschis o primă școală la Avdela. De aici a trecut la Vlaho-Clisura, unde a stăruit pentru deschiderea unei școli românești. Aceste prime succese și faptul că se dovedea un om foarte convingător a umplut de mânie pe greci. Denunțat autorităților de către Mitropolitul de Castoria ca fiind un agitator foarte periculos, va fi chemat să se desvinovățească în fața valiului din Ianina. Succesul pe care îl are în fața Consiliului prezidat de valiu îl face pe Mitropolit să-i strige: „cu toate acestea, eu nu te vreau la Clisura”. Răspunsul lui Mărgărit în limba turcă a impresionat încă o dată: „Eu sunt supusul M. S. Sultanul. În această țară dreptatea se împarte de reprezentanții lui și nu de călugări. Și dacă e vorba de plăceri personale, eu nu te vreau nici în Clisura, nici aiurea”⁵⁷.

Un om cu un astfel de caracter era indicat pentru conducerea învățământului român din Turcia. În 1878 a fost chemat la București și i s-a încredințat funcția nou creată de inspector general al școlii românești din Balcani.

⁵⁵ ION ARGINTEANU, *Istoria românilor macedoneni din timpurile cele mai vechi până în zilele noastre*, București, 1904, p. 295.

⁵⁶ IONEL CIOCHIN, *Prima școală românească din Macedonia* (2 iulie 1864) *înființată de Dimitrie Atanasescu*, în, *Clio*, an. II, 1993, 9-12.

⁵⁷ A. LEONTE, *25 de ani de luptă în chestiunea macedoneană*, Galați, 1904.

Efectele numirii lui nu întârzie să se arate. Om energic, Apostol Mărgărit a pornit cu tot elanul la înființarea de școli în toate satele în care putea ajunge. În câțiva ani înființează mai multe școli decât erau înainte. Până în 1890 el înființează 14 școli noi de băieți în tot atâtea comune, 9 școli de fete și 3 școli secundare, între care Liceul din Bitolia, înființat în 1880. Acest liceu va avea un rol foarte important pentru toți aromânii din acea zonă.

Apostol Mărgărit se va ocupa și de nevoia de clădiri în care copiii aromânilor să învețe. Ministerul Instrucțiunii Publice de la București va încuviința inițiativa luată de el de a aduna fonduri pentru a clădi o școală și-l recomandă persoanelor binevoitoare din țară care ar dori să contribuie cu ajutoare bănești la clădirea școlii din Vlaho-Clisura⁵⁸.

Grecii, în urma succeselor obținute de Apostol Mărgărit, au încercat prin toate mijloacele să-l îndeprăteze din funcția sa. În 1892, consulul nostru din Salonic aprecia că „consulul grec lucrează pentru destituirea lui A. Mărgărit pentru ca astfel să suprimе școlile românești. Grecii pregătesc o denunțare împotriva lui ca fiind plătit și subvenționat de Guvernul austriac”⁵⁹.

Denunțat de atâtea ori autorităților, Apostol Mărgărit va fi de mai multe ori arestat și supus persecuțiilor.

Era și un om de cultură și un luptător, remarcându-se prin publicarea de numeroase articole în mai multe reviste, între ele și „Convorbiri literare” și în ziarul „Courrier d’Orient” cu ai cărui redactori era prieten.

A publicat și trei broșuri: în 1878 *Refutation d’une brochure grecque par un Valaque epirote*, în 1886 *Etudes historiques sur les Valaques du Pinde: les Grecs, les Valaques, les Albanais et l’Empire turc*, iar în 1890 *La politique grecque en Turquie*.

Dar, Apostol Mărgărit a făcut și numeroase greșeli. A intrat în conflict cu eforturile școlare, al căror dușman era. A intrat în conflict cu numeroși profesori, neacceptând alte idei privind școlile române din Turcia pe care le considera ca aparținându-i. Ș-ar părea că unii români au fost arestați și din cauza faptului că au fost denunțați de el autorităților.

Apostol Mărgărit a fost considerat omul liberalilor, aducându-i și acest aspect unele neplăceri. S-a spus că a fost cel mai hulit și cel mai lăudat dintre aromâni, iar Nicolae Iorga aprecia că dacă altul ar fi fost în locul său, ar fi făcut poate alte greșeli, mai mari.

La moartea lui, în 1903, Guvernul român a cumpărat în Bitolia un cimitir, iar înmormântarea să a reprezentat o mare manifestare a românismului. „Cu toate greșelile lui, aprecia Alexandru Lahovary, noi nu putem lăsa să fie îngropat în

⁵⁸ ANIC, fond. Min. Instr. Publice, vol. 2640 (1874), f. 19.

⁵⁹ Arh. Min. Afac. Ext., fond Constantinopol, vol. 224 (1867-1893), nepaginat.

pământ grec cu preoți greci tocmai pe omul care luptase o viață întreagă împotriva grecilor”.

După pensionarea lui Apostol Mărgărit, conducerea învățământului și a propagandei noastre în Turcia a fost încredințată lui G. Ionescu, iar apoi lui N. Tacit. Aceștia au fost, de asemenea, interesați de progresul școlilor noastre, iar condițiile erau mai bune decât în perioada anterioară.

De asemeni, s-au remarcat în lupta culturală a aromânilor N. Bataria, care va încerca să scoată un ziar românesc la Constantinopol. A fost un om deosebit de bine pregătit, cunoștea numeroase limbi străine, atât occidentale, cât și orientale. A avut numeroase legături cu mișcarea junilor turci. A fost ales senator și apoi ministru în Turcia sub junii turci. Și el a fost autor a mai multor cărți și a unor traduceri.

Din păcate, piedicile în calea emancipării culturale a românilor n-au venit numai din partea autorităților otomane sau a grecilor. Nenumăratele conflicte între reprezentanții oficiali ai propagandei culturale și consulii români, conflicte între inspectorii culturali și învățători, între inspectorii culturali și comunitățile aromâne, actele de purtare publică a unor învățători sau indisciplina acestora, au făcut ca dezvoltarea culturală să sufere în condițiile în care orice faptă imorală, oricât ar fi fost de mică, era speculată de propagandele adverse.

În 1891, Apostol Mărgărit, inspector școlar, raporta ministrului instrucțiunii publice că fostul director al liceului român din Bitolia luase acasă cărțile și alte obiecte din proprietatea liceului și a bibliotecii și refuza să le predea chiar și sub semnătură.

Din 1891 încep neînțelegerile între Apostol Mărgărit și unii profesori. Mai întâi, câțiva profesori îl acuzau că din dorința de răzbunare pe acei profesori care au semnalat unele nereguli, îi înlocuiește pe nedrept cu prieteni ai săi. Astfel, profesorii care au luptat 10-16 ani pentru progresul învățământului românesc se văd înlocuiți cu alții care nu se remarcă cu nimic pentru cauza românească^{60??} ⁶¹.

În 1894, consulul român din Bitolia trimetea un raport despre o percheziție la care fusese supus N. Maimuca la instigația lui Apostol Mărgărit, care era un dușman al eforiilor. Tot în acest raport se menționează că Apostol Mărgărit prezentase autorităților otomane Societatea de Cultură Macedo-Română ca pe un comitet revoluționar ostil Turciei⁶².

În 1895, Legația română din Constantinopol va raporta Ministerului de Externe că Apostol Mărgărit nu se supunea ordinelor pe care le primea, ba lua

⁶⁰ ??????ANIC, fond Min. Instr. Publice, vol. (1891), f. 42.

⁶¹ *Ibidem*, f. 78.

⁶² *Ibidem*, vol. 453 (1895), f. 86.

unele măsuri împotriva institutorilor români prin intermediul autorităților otomane⁶³.

Din păcate, conflictele dintre diferiți români vor fi aduse și în țară, unde fiecare din cei aflați în conflict doresc să obțină mai multă influență. Diferite persoane din Macedonia au venit la București unde încercau diferite acțiuni împotriva unor conaționali care se ocupau cu diferite intrigi. Așa fusese cazul, pe la 1884, când se dăduse crezare unui călugăr, Veniamin Popescu; rezultatele acțiunilor acestuia erau amintite de Apostol Mărgărit și peste zece ani, când afirma că se dă prea multă importanță lui Lăzărescu care venise la București și despre care Mărgărit credea că este „unealta stipendiată a consulului și a Mitropolitului grec”⁶⁴.

Dar, indiferent ce conflict ar fi apărut, acesta avea urmări deosebite datorită condițiilor în care trăiau aromânii. Dacă, de exemplu, o institutoare română avea relații cu un alt personaj, cum s-a întâmplat la Bitolia în septembrie 1894, acest fapt era considerat un lucru grav, deoarece „afectează prestigiul învățământului nostru”⁶⁵.

Alte conflicte proveneau din insuficienta prezentare a funcțiilor fiecărui lucrător pe terenul culturii române din Turcia.

În ciuda persecuțiilor la care au fost supuși, în ciuda acestor conflicte care se iscau de nenumărate ori între români, în ciuda faptului că uneori bugetul alocat învățământului român din Turcia a fost drastic redus, trebuind să fie închise școli, cultura românilor a progresat în tot acest timp. Cu ajutorul României, școlile românești din Turcia aveau cea mai bună reputație, absolvenții acestor școli au devenit oameni dintre cei mai respectabili în cele mai diverse domenii, unii au fost adevărați scriitori de istorie pentru neamul lor, alții s-au manifestat în alte domenii ale culturii.

Școala românească din Balcani avea să fie clădită pe sângele apostolilor misionari și al dascălilor martiri care s-au străduit în tăcere și au murit ca niște eroi obscuri pe fondul îndepărtat al culturii naționale de pe meleagurile balcanice. Rememorarea numelor acestora face ca amintirea lor să fie veșnic vie în memoria contemporanilor.

Din galeria eroilor perioadei supuse atenției noastre, menționăm pe câțiva dintre aceștia, cu scuzele de rigoare că spațiul tipografic nu ne permite citarea lor exhaustivă⁶⁶: Constantin Ghica, dascăl din Vlaho-Clisura, a murit împușcat; Dumitru Sumba, institutor din Băiasa, a fost ucis cu pumnalele pe șoseaua spre

⁶³ *Ibidem*, f. 1.

⁶⁴ Arh. Min. Afac. Ext., fond Constantinopol, vol. 225, nepaginat.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Ș. ȚOVARU, *op. cit.*, p. 63-65.

Ianina; Tănase Papaian, institutor din Samarina, a fost aruncat în prăpastie de pe muntele Olimp, când mergea să deschidă școala de la Caterina; Constantin Furclanu, director de școală la Furca, a fost măcelărit bestial, tăindu-se gambele cu toporul; Perdichi, învățător din Perivole, a fost aruncat de pe un pod; G. Marcu, fondatorul școlii din nejopole, a fost omorât în apropiere de Bitolia; Șt. Mihăileanu, director al ziarului „Peninsula Balcanică și autor al unor lucrări importante, cum ar fi *Studii asupra dialectului românilor din Macedonia* (1889) și *Dicționar macedo-român* (1900), a fost asasinat în București asasinarea românului George Zina (cadavrul a fost pus la frigare); asasinarea lui George Marteca, a primarului român din Lipoș; La caeste fapte se mai adaugă incendierea a 100 de case din Gramaticava, incendierea comunelor: Selia, Neocastru, Cordela (școală, biserică, moară).

În total, între anii 1904-1914 au murit circa 1000 români, au fost distruse zeci de sate și exterminate numeroase familii⁶⁷.

Acțiunea culturală românească în Turcia reputase un adevărat succes, încât la începutul anului 1914 existau, în țările între care se împărțise Turcia europeană, 91 de școli primare cu 111 institutori, 76 de institutoare și 53 de preoți, un liceu, o școală normală de fete și două școli comerciale.

Ce s-a întâmplat după perioada cuprinsă aici este considerat, pe bună dreptate, regresul și umilirea românismului în Balcani, românism pentru care se făcuseră atâtea sacrificii.

În perioada interbelică, se considera că viața culturală, funcționarea școlilor era îngăduită în Bulgaria, tolerată în Grecia, interzisă în Iugoslavia.

Aromânii singuri n-au mai putut face nimic, pentru ei „Dumnezeu era prea sus, iar România prea departe”. Iar o expresie din trecutul lor exprima cel mai bine noua situație: „n-avem tată, suntem pierduți”. Se împlinea parcă prezicerea nefastă a lui Tache Papahagi din introducerea lucrării sale monumentale *Dicționarul dialectului aromân*: „acest al XX-lea secol va fi secolul stingerii aromânilor“.

⁶⁷ NUȘU TULLIU, *Calvarul Neamului* (exodul aromânilor), București, 1931, p. VI-VIII.

MIRON COSTIN (1633-1691)*

La comemorarea a 360 de ani de la nașterea marelui cronicar Miron Costin considerăm o datorie de onoare și conștiință a rememora câteva aspecte din viața și activitatea sa.

Astfel, Miron Costin, s-a născut în februarie 1633 ca fiu al hatmanului Alexandru Costin. Căsătorit cu Ilina, fata lui Ioan Movilă, a intrat curând în stăpânirea averilor unchiului ei, Isac Balica, român indigenat ca polon. Apoi a moștenit și titlul de nobil polonez de la tatăl său. Toate acestea explicând politica sa filopolonă.

Prima învățătură a primit-o de la colegiul iezuit de la Bar, în Podolia, deoarece părinții săi fugiseră acolo ca urmare a prigoanei domnului Vasile Lupu.

La Colegiu s-a familiarizat cu autorii clasici, cu literatura și versificația polonă și latină și și-a însușit vaste cunoștințe umaniste.

A participat, din tinerețe la o serie de expediții militare, reușind să cunoască aproape toate provinciile românești și să-și consolideze concepția privitoare la unitatea poporului român.

În jurul anului 1652, Miron Costin, cu familia, s-a întors în Moldova, unde s-a împăcat cu Vasile Lupu care i-a trimis în diferite solii diplomatice atât pe el cât și pe tatăl său.

Cronicarul s-a manifestat ca un fin diplomat îndeplinind cu succes diferite misiuni în Țara Românească, Imperiul otoman și Polonia, trimis și de Vasile Lupu și de Dumitrașco Cantacuzino.

Apoi, ca demnitar a ocupat dregătoriile de: sluger, paharnic, pârcălab de Hotin, mare comis, mare vornic al Țării de Sus, mare vornic al Țării de Jos, mare logofăt.

Implicat în complotul boieresc îndreptat împotriva lui Constantin Cantemir, Miron Costin și fratele său Velicico au fost decapitați în 18 decembrie 1691 la Roman.

Miron Costin este socotit cel mai important cronicar moldovean. Înzestrat cu o vastă cultură, a scris lucrări cu caracter științific, cu idei temeinice, străbătute de un cald patriotism. De altfel, după propria mărturisire s-a apucat să scrie „ca să

* Text prezentat la postul de Radio-București, canalul Ministerului de Interne, februarie 1993.

scoț lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sunt lăcuiorii țării noastre, Moldovei și Țării Muntenesti și românii din țările ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și discălicați sîntu”.

Mai întâi a continuat *Letopisețul Țării Moldovei* de unde se oprișe Grigore Ureche, din 1594 și l-a dus până în anul 1661. Apoi, trei ani mai târziu, Miron Costin desăvârșea o lucrare deosebită, cu caracter polemic: *De neamul moldovenilor*, din ce țară au ieșit strămoșii lor, în care a adus în discuție câteva probleme fundamentale ale istoriei poporului român: problema originii și a dezvoltării poporului până la cel de-al doilea descălecat.

În special problema originii poporului român, prin noutatea și prin felul cum fusese ea abordată, prezenta o deosebită importanță. Interpelările aduse *Cronicii* lui Grigore Ureche de Simion Dascălu, acreditaseră teza că românii ar fi urmașii tâlharilor de la Roma, trimiși în Dacia. O asemenea mistificare a istoriei trebuia combătută cu toată seriozitatea. În consecință, Miron Costin întemeiat pe o logică strânsă și pe o documentare aprofundată, a susținut și argumentat netemeinicia basnei” lui Simion Dascălu restabilind adevărul istoric, și anume originea lor comună latină și unitatea lor.

Unitatea întregului popor român pe care Miron Costin o subliniază peste deosebiriile politice era o consecință a descoperirii originii romane a poporului nostru.

Despre românii transilvăneni spunea: „și până azi ei sînt mult mai numeroși ca ungurii, începând din Bacica sîrbilor temișoreni, peste tot Mureșul, în Hațeg, în jurul Bălgradului, în Țara Oltului și în tot Maramureșul”.

A fost primul istoric român care a scris despre toți românii.

Menționăm deasemenea că opera sa cuprinde și probleme de filosofie cum este cazul lucrării scrise în limba română și intitulată : *Viața Lumii*.

Miron Costin, cronicar de aleasă cultură, a scris cu convingere și căldură după izvoare, după amintiri personale și după tradiție având și o înaltă concepție morală despre istorie, pe care a văzut-o ca un îndreptar al viitorului. A utilizat izvoarele cu originalitate și cu rost, preluând din ele mai ales informația; scrierile lui nu sunt compilații ci compoziții originale. Astfel, prin opera sa Miron Costin a pus bazele istoriografiei originale românești în Moldova, creând în literatura română un tip specific de cronică în care expunerea a făcut uz, pe scară largă, de procedeele artei literare.

GÂNDURI PENTRU MAREA UNIRE*

27 martie 1918 – o zi din viața unui popor, o zi care a deschis drumul unității, care dăinuie de veacuri în cuget și în simțire dar acum începea să se realizeze din etapă în etapă, și în plan politic.

27 martie a devenit marele praznic al neamului românesc, căci pentru a fi român nu trebuie să te fi născut numai pe teritoriul actualei României.

Gândul nostru merge către cei care și-au făcut datoria, din plinul unei bucurii ce nu se poate îngrămădi numai în piepturile noastre.

Bucuria noastră revărsându-se, ea vrea să cuprindă pe toți, dar absolut pe toți cei care din timpurile îndepărtate au murit pentru cauza sfântă a românismului. Și slavă Domnului că sunt nesfârșit de mulți !

La marele praznic al neamului românesc, strâns de pretutindeni într-o unitate latină impunătoare simțim nevoia să ne știm aproape unul de altul pentru că din a noastră suferință a ieșit, luminoasă, bucuria cea mare a întregirii naționale care s-a realizat la 27 martie și la 15 noiembrie și la 1 decembrie 1918. În ziua cea mare a neamului românesc, la 27 martie trebuie să fie cu toții laolaltă măcar cu gândul și cugetul pentru că bucuria noastră nu poate fi deplină decât știind-o împărtășită de noi toți, laolaltă.

Fapta Unirii a fost dorită de toți și mai ales de acei care din neam în neam au murit și au suferit pentru că erau români și pentru a rămâne români. De aceea și acum, lumea s-ar putea rupe din nou din încheieturile ei și ar putea să ne cuprindă sub dărâmături, dar steagul românesc, de unde l-a înfipt în pământul udat de sângele ostașilor români, voința obștii neamului, nu-l va mai putea smulge nimenea, orice ar fi.

„Mulțimile citesc mai puțin” spunea baciul românismului, Nicolae Iorga. Și bine fac. Dar ideile care au prezidat alcătuirea vieților și ideile prin care singură se poate ținea această viață ele nu le uită, ci tot mai adânc se cufundă aceste idei în sufletul lor, păstrându-le într-un chip așa de discret și de tainic încât ele aduc roada lor și aceasta constituie o adevărată minune. Și ideea care a stat la baza operei politice împlinite în 27 martie 1918 e tot așa de veche ca neamul însuși”.

* Texte prezentate la Chișinău, cu ocazia Simpozionului organizat de Liga Culturală la aniversarea a 75 de ani de la Marea Unire, martie și decembrie 1993

Jertfele oamenilor sunt florile care se aruncă în calea dreptății. Iar printre cele pe care le aruncăm noi astăzi în calea dreptății noastre, sunt și florile culese de pe câmpia de la Turda.

Singură această amintire ar trebui să înghețe cuvântul pe buzele celor ce, cu atâta ușurință ne vorbesc de noroc, de dreptate și de democrație în aceste zile de cuvioasă înălțare sufletească.

Românii nu au cerut norocul și nici nu l-au avut vreodată. Cu sânge cu lacrimi și cu chinuri nefârșite ne-am plătit și ne plătim fiecare clipă de bucurie. Și lucrul acesta nici un român nu ar trebui să-l uite.

În spatele strălucitei biruințe pe care o sărbătorim astăzi pentru a 75-a oară a stat oastea de mucenici – toată oastea nevăzută a trecutului nostru – a stat mereu la Jiu, Oituz și Mărășești. Căci pentru orice izbândă mare, morții unui neam se scoală și luptă umăr la umăr cu cei vii.

Grea și îndelungată a fost lupta, mari au fost jertfele și mari sunt încă. Dar cred că în sufletul nostru, cu fiecare jertfă nouă care ne leagă de trecut, răsare și o speranță nouă care să ne avânte spre viitor.

Și în încheiere aș da citire celor câteva rânduri ale marelui istoric Vasile Pârvan: „Cântați eroii, reîntorși din moarte, imnul eroilor biruitori prin moarte. Cântați bucuria biruinței mereu aceeași și mereu nouă, ca soarele dimineții. Cântați biruința unică a luptătorilor iubirii, asupra asalturilor zadarnice ale luptătorilor urii.

Camarazi eroi, reîntorși din moarte, intonați imnul eroilor, biruitori prin moarte. Cântați imnul eternei lor liniști, somnul lor senin. Cântați biruința jertfei lor sfinte, cântați bucuria zilelor de azi. În adânc de codrii, la maluri de ape, moare astăzi jalea unui neam întreg.

Cântați eroi, imnul martirilor, care de zeci de veacuri au sângerat pentru libertatea de azi. Cântați lauda vitejilor care în singurătate și uitare, au apărut de veacuri patria daco-română de azi. Preamăriți eroii, reîntorși din moarte, pe eroii prieteni care acolo, departe pentru gândul nostru tot așa de puternic ca pentru gândul lor au biruit prin moarte”.

Și noi astăzi, aici, printr-o nouă acțiune culturală continuăm să înălțăm zidul moșiei românești a cărei temelie am pus-o împreună de patru milenii.

Numai prin Unire și Conștiința de Neam vom fi în stare să păstrăm intactă Țara moștenită din străbuni.

Noi știm că rădăcinile istoriei noastre sunt în adâncuri multimilenare și ele au hrănit aceeași permanentă unitate primordială ; dar unirea rămâne o cerință a istoriei noastre deoarece neamul românesc a rămas -după cum a spus Vasile Goldiș la 1 decembrie 1918 – „unul și etniticește nedespărțit în pământul Daciei Traiane și de aceea nimic nu poate împiedica o națiune de a se întoarce la Unitatea ei primordială”.

Și poporul român, cu răbdare și cumpănire așteaptă împlinirea.

**DIMITRIE ONCIUL – AUTOR DE CURSURI UNIVERSITARE
INFORMAȚII DIN FONDUL PERSONAL
“AURELIAN SACERDOTEANU”
aflat la Arhivele Naționale Istorice Centrale, București**

Cât timp a fost în viață s-a vorbit nemeritat de puțin despre Dimitrie Onciul – pentru o viață de om închinată istoriei.

Opera i-a fost, de asemenea, prea puțin analizată de contemporani, ea impunându-se însă prin noutatea metodei de lucru și prin maniera în care erau puse problemele¹.

Contemporanii au găsit o explicație la parcimonia cu care a fost tratat. Astfel, N. Iorga considera că D. Onciul făcea parte din numărul “pașnicilor oameni de știință, închiși cu bucurie în cămăruța migălosului lor lucru”².

Și într-adevăr, D. Onciul a lăsat urmașilor și istoriografiei române o operă scrisă bogată, din care o mare parte o constituie prelegerile universitare și cuvântările publice.

Activitatea didactică universitară s-a întins pe o durată de aproximativ trei decenii – 27 de ani – cât o generație – 27 de serii de studenți care l-au ascultat, care s-au temut de severitatea sa și care apoi i-au devenit discipoli, ducând mai departe “Școala Onciu”. Dintre aceștia menționăm pe: Vasile Pârvan, Al. Lapedatu, Constantin Giurescu, Ion Ursu, Iulian Marinescu, Ilie Minea, Al. Vasilescu, Stoica Nicolaescu, Henri Stahl, Gh. Nedioglu, Remus Caracaș, Virgil Drăghicescu, Ștefan Meteș, P. P. Panaitescu, Ion Vlădescu. Unii vor fi și studenții lui N. Iorga.

Activitatea didactică a început-o la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității București în anul 1896 cu un curs de *Istoria românilor*, reluat probabil și în anul universitar 1898/1899, curs ce a avut ca lecție inaugurală prelegerea intitulată: *Despre noțiunea și caracterul istoriei în general cum și despre concepția istoriei naționale în special*. Iar cursul a avut ca temă: *Istoria veche a românilor până la sfârșitul imperiului vlaho-bulgar*³.

¹ D. Onciul, *Scrieri istorice*. Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, București, Ed. Științifică, 1968, p. 16.

² *Ibidem*.

³ ANIC, fond Aurelian Sacerdoțeanu, dosar 535 – curs litografiat, 723 p. ; dosar 557 manuscris dactilografiat de Aurelian Sacerdoțeanu – 197 f.

Luata de studenții săi, cursurile au fost apoi litografiate din anul 1899 și până în 1920.

Conform mențiunilor din dosarele fondului Aurelian Sacerdoșeanu ar exista 17 cursuri litografiate din care menționam: *Istoria românilor de la înființarea principatelor până la Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun* ținut în anul 1899-1900; *Istoria românilor. Perioada de la Mircea cel Bătrân până la 1504* ținut în anii 1900-1901 și 1903-1904; *Urmașii lui Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun* – pentru anii 1903-1904 și 1905-1906. *Istoria românilor. Secolele XII-XIV* în 1908-1909; *Istoria românilor până la Vlad Dracul* – 1909-1910; *Curs de instituții vechi românești (organizarea statelor românești)* – 1909-1910. Ele sunt, după cum se poate observa, frecvent intitulate *Istoria românilor* și mergeau, în general, cronologic până în anul 1526.

D. Onciul a ținut cursuri speciale cum ar fi: *Istoria României contemporane* – în anul universitar 1905-1906 cu ocazia împlinirii a 40 de ani de la instaurarea domniei lui Carol I. Cursul pornea din anul 1866 – de la abdicarea lui Cuza și se oprea la anul 1881, la constituirea regatului României. Mai departe nu a mers cu predarea, deoarece evenimentele care urmau erau – după cum spunea el – “prea mult în legătură cu actualitatea pentru ca să poată forma subiectul unei expuneri istorice destul de obiective”⁴. Cu această ocazie și-a prezentat și punctul său de vedere referitor la studiul istoriei contemporane: “A înțelege prezentul prin cunoașterea trecutului este problema cea din urmă și tot rostul istoriei. Astfel, studiul istoriei contemporane este încheierea necesară a studiului istoric, în general, fără de care trecutul n-are valoare istorică. Căci, valoarea istorică a trecutului consistă numai în legătură organică, în nexul causal cu prezentul”⁵.

Un alt curs special a fost acela intitulat: *Istoria Renașterii României* (212 p.) ținut în anul universitar 1908-1909 cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la Unirea Principatelor din anul 1859. Erau prezentate evenimentele de la momentul 1821 “când a început mișcarea națională și restaurațiunea ce a durat sub domnii pământului după trista epocă a domnilor Fanarioți, ca punct de încheiere vom lua anul 1866 cu care se sfârșește timpul restaurațiunii sub domnii pământeni, epoca de renaștere”⁶.

Alte cursuri nu au avut ca subiect istoria, cum ar fi: *Etnografia țărilor române*; *Oceanul*. Unele cursuri au fost ținute un semestru, altele au avut mai multe redactări.

Cursurile ținute de D. Onciul au avut o circulație restrânsă, fiind îngrijite și litografiate de studenți, dar într-un număr limitat de exemplare.

⁴ *Ibidem*, fond A. Sacerdoșeanu, dosar 536, f. 23.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, dosar 545, f. 4.

Prof. Aurelian Sacerdoțeanu, care nu i-a fost student, dar impresionat de uriașa personalitate ce a fost D. Onciul, s-a aplecat timp de peste două decenii și jumătate asupra vieții și operei acestuia (din 1940 până în 1971), reușind să intre în posesia celor mai multe cursuri și reușind să le dactilografieze. Prelegerile mai interesante le-a publicat în volumele consacrate lui D. Onciul: *Scrieri istorice și Studii de istorie*⁷. Cele mai multe, însă se afla în ms. dactilo cu corecturile și adnotările D-sale, în fondul personal de la Arhivele Naționale Istorice Centrale București⁸.

Unele cursuri au fost transformate de D. Onciul în studii și articole, altele au fost expuse unui public mai larg, cu diverse ocazii. Oricum, tematica cursurilor sale a făcut parte din problematica majoră care l-a preocupat pe D. Onciul și anume: – problema continuității poporului român și originea sa și dezvoltarea statelor feudale românești.

Sub aspectul didactic putem menționa că profesorul Onciul nu și-a vorbit prelegerile, ci le-a citit apăsător, cu intonație deosebit de expresivă. Fiecare prelegere începea cu un rezumat care făcea legătura cu lecțiile anterioare, urma tratarea subiectului lecției prezentate. Atent la felul în care studenții îi receptau expunerile, ori de câte ori observa curențe în cunoștințele și metodologia istorică a acestora, ținea una sau mai multe prelegeri, explicându-le aceste lucruri. Spre exemplu: în anul universitar 1898 și-a deschis, în mod special, cursul cu lecția: *Introducere despre noțiunea și caracterul istoriei* urmată de o alta: *Periodizarea istoriei românilor și despre izvoarele istoriei*. În 1900, prima prelegere a dedicat-o *Factorilor istorici ai formării și dezvoltării statului român*. În acest tip de prelegeri pe care le-a reluat de multe ori, D. Onciul își expunea punctul său de vedere privind modalitatea de a înțelege și scrie istoria, concepția sa privind misiunea socială a istoriei, idei pe care le-a insuflat și studenților săi. Astfel, D. Onciul susținea “importanța ce are pentru noi studierea istoriei naționale, apreciată pe de o parte din punctul de vedere al științei istorice, în general, pe de altă parte din punctul de vedere al societății și îndeosebi cu privire la stat și națiune”. (...)

„Istoria ne deschide înțelegerea fenomenelor și întâmplărilor trecute și raporturile dintre ele, arătând cum și în care împrejurări au devenit ceea ce au fost și sunt, să ne dea înțelegerea pentru ceea ce în viitor se poate dezvolta din stările actuale”. (...)

„În un timp ca al nostru, unde din toate părțile puterile înăbușitoare ale egoismului tind să străbată la stăpânire, (...) cunoștința istorică e cel mai puternic

⁷ Dimitrie Onciul, *Studii de istorie*. Studiu introductiv, îngrijire de ediție și note de A. Sacerdoțeanu, București, Ed. Albatros, 1971, 285 p. Prelegerile universitare la p. 181-201; 225-231; 254-271.

⁸ ANIC, fond Aurelian Sacerdoțeanu, dosarele nr. 535, 543, 544, 548, 551-552, 562; cursurile dactilografiate de A. Sacerdoțeanu se află în dosarele nr. 556-561, 573, 574, 576.

reazim științific al simțului de comunitate, și cum (...) istoria națională ține locul întâi în această privință. Prin ea mai ales cultura istorică face educație politică, educația națională⁹. În general, de la amănunte se ridică la generalități. Astfel, vorbind despre importanța istoriei naționale pe care a pus-o întotdeauna pe primul plan, aprecia că: “interesul unui popor pentru istoria sa este totodată măsura cea mai sigură pentru gradul său de cultură, pentru civilizația lui”¹⁰.

În concepția lui, istoria nu trebuie să fie o îngrămădire de date, ci înțelegerea, pătrunderea lor, altfel spus, trebuie să învățăm a gândi istoric. “Negreșit”, spune el, “pentru așa ceva se cer cunoștințe destul de solide și distinse, putere de imaginație și judecată sigură pe care abia omul matur le poate câștiga cu experiența vieții și nu fără trudă și vătociuri ca să le poată privi, totdeauna în raport cu întregul, nici o dată ca ceva izolat”.

Atrăgea, de asemenea, atenția asupra necesității scrierii obiective a istoriei: “Nimic fals să nu cuteze, nimic adevărat să nu se sfiiască a spune istoria. Acesta trebuie să fie principiul suprem al istoricului; căci, numai prin cunoștința adevărului asupra trecutului putem înțelege adevărat prezentul și pregăti viitorul. Și numai din adevăr naște adevărata iubire de țară și de națiune”¹¹. Și “cât timp va fi societatea omenească, care se manifestă dezvoltându-se, va fi istorie și știința istorică”¹².

În continuare, atrăgea atenția că “în știința istorică nu este îndeșul de a călca numai pe tărâmul faptelor așa-zis constatate urmând dogmaticeste știrile aflate, ci e lucru mai de lipsa de a le înțelege mersul lor cauzal, privindu-le cu ochiul deschis al criticii sănătoase”.

Numai în astfel de condiții, “ochiul investigatorului poate să redeștepte să dea iarăși viața să lumineze îndarat în întunericul trecutului”.

Profesorul D. Onciul dădea explicații studenților săi pentru orice amănunt, chiar și cuvinte. Și nu considera o scădere a prestigiului cursului său dacă recurgea la explicații simple din dicționare. Stilul cursurilor era simplu, clar, fără expresii prețioase și bombastice, căutând să fie foarte bine înțeles.

La sfârșitul fiecărei lecții, sau după caz, la încheierea unui grup de lecții, D. Onciul dădea bibliografia, de obicei selectiv și critic. Aceasta era citită rar și apăsător, cu titlurile originale sau numai cu traducere în limba română. Alteori, numai în limba română. Le indica și biblioteca în care lucrarea putea fi consultată. Pentru studii în limbi de mică circulație, le indica la studenți recenzii în limbi accesibile lor. Documentarea sa era la zi întotdeauna. Fiecare lecție se încheia cu

⁹ *Ibidem*, dosar nr. 534, f. 12-13; D. Onciul – *Studii de istorie*, p. 191.

¹⁰ D. Onciul, *Studii de istorie*, p. 187.

¹¹ *Ibidem*, p. 191

¹² *Ibidem*, p. 184.

anunțarea temei lecției următoare, pregătind astfel fondul apercceptiv. Unii studenți chiar citeau despre problema enunțată – după cum ne informează prof. A. Sacerdoțeanu.

Un loc aparte l-a ocupat utilizarea în prelegerile sale a izvoarelor istorice, acordându-le o importanță deosebită, mai ales celor interne. Cunoașterea acestora, clasificarea și valoarea lor, teoria generală a izvoarelor istorice și aplicarea ei la izvoarele istorice românești le-a dedicat prelegeri speciale, distincte, cum ar fi: lecția inaugurală a cursului de istoria românilor din noiembrie 1889: *Periodizarea istoriei românilor și izvoarele istoriei*¹³ sau prelegerea a XIX-a din februarie 1920 intitulată: *Vechile pomelnice ca izvoare istorice*¹⁴.

În concluzie, se poate afirma că prelegerile sale, cărora le-a acordat o mare importanță și care au însemnat mult în activitatea istoricului Dimitrie Onciul, constituie și în prezent o sursă de informare deosebită, aproape neegalată în ceea ce privește documentarea, cantitatea și complexitatea acestora. Constituie, de asemenea, un exemplu de erudiție și critică istorică demn de luat în seamă și de istoricii din zilele noastre.

¹³ *Ibidem*, p. 192-201.

¹⁴ *Ibidem*, p. 262-266.

ROMÂNII DIN IMPERIUL OTOMAN ȘI REFORMELE IMPUSE DE TANZIMAT (SECOLUL AL XIX-lea) REFLECTATE ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ*

În primele decenii ale secolului al XIX-lea, Sublima Poartă a încercat să stopeze procesul dezmembrării vastului Imperiu Otoman care se întindea atunci pe trei continente: Europa, Asia, Africa.

După rezolvarea chestiunii egiptene, în 1839, rezolvare soldată, de fapt, cu înfrângerea sultanului Mahmud care a murit înaintea încheierii definitive a conflictului, nerealizând proporțiile înfrângerii sale, Imperiul Otoman s-a concentrat asupra problemelor sale interne. După anul 1839 a început în istoria otomană marea perioadă a reformelor, deceniile 4-8 ale secolului al XIX-lea, cunoscută sub numele de *Tanzimat*, adică „Reorganizare”. În principal se urmărea salvarea Imperiului.¹

„Reorganizarea” a debutat cu *Decretul imperial Hatihumayum*-ul intitulat *Gulkhane* (Grădina de trandafiri) din 3 noiembrie 1839, o veritabilă *Magna Charta Libertatum* pentru Imperiul Otoman. Era un pas hotărâtor pe calea defeudalizării. El pune trei probleme majore care puteau opri procesul de dezagregare în care intrase Imperiul și ar fi contribuit la modernizarea lui, făcându-l capabil să se adapteze la evoluția capitalistă a Marilor Puteri Europene. Aceste trei probleme erau:

1. Garantarea vieții, averii și a libertății de conștiință a tuturor cetățenilor din Imperiu;
2. Egalitatea în fața legii și în perceperea impozitelor;
3. Reorganizarea armatei, cu recrutări din toate clasele sociale și din rândurile tuturor popoarelor Imperiului, indiferent de religie.

Tot acest decret recunoștea juridic egalitatea musulmanilor cu creștinii și cu alte confesiuni religioase².

* Comunicare susținută la al XIV-lea Congres Internațional de Istorie Otomană, Ankara, 5 sept. 2002.

¹ Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor. Secolele al VIII-lea și al XIX-lea*, vol. I, traducere de Mihai Eugen Avădanei, București, 2000, p. 252.

² Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă*, București, 1998, p. 165; Mehmet Ali Ekrem, *Istoria Imperiului otoman și a sud-estului european (1300-1918)*, București, 1994, p. 121.

Legat de acest aspect, unul din demnitarii turci, Riza-Paşa declara la Smirna, Kavala şi Chios: „musulmani, creştini, israeliţi, voi sunteţi supuşii aceluiaşi împărat, copii aceluiaşi părinte. Suveranul ţine balanţa legii în mod egal pentru toţi”³.

Epoca Tanzimatului începută sub sultanul Abdul Medjid I (1839-1861) a fost continuată de Abdul-Aziz (1861-1876) cu toate criticile acerbe aduse reformelor, mai ales celor din domeniul laicizării instituţiilor şi a influenţei occidentale.⁴ Pe de altă parte, după 1861 a apărut şi o nouă grupare, *Junii Turci* care considerau că reformele nu fuseseră destul de radicale. Membrii acestei grupări, funcţionari civili, scriitori, ofiţeri, oameni de afaceri, crescuseră în atmosfera „reorganizării” şi erau la curent cu evenimentele europene. Junii Turci îmbinau noile idei, ideile progresiste, cu respectarea Islamului şi a trecutului otoman. Gruparea va avea un cuvânt greu în deceniile următoare.⁵

Hatiseriful de la Gulhané (1839), Hattihumayumul din 1856, Constituţia lui Midhat-Paşa (1877), revoluţia Junilor Turci (1908), toate au dat un impuls serios reorganizării Imperiului, dezvoltării lui economice dar şi culturale; prin aceste documente şi evenimente, obiectivele Tanzimatului au fost asigurate. Acestea erau: asigurarea liniştii şi prosperităţii Imperiului, stabilirea în mod real a egalităţii dintre musulmani şi creştini, corectarea abuzurilor excesive ale administraţiei otomane, lărgirea drepturilor supuşilor nemusulmani⁶. Concretizarea acestor obiective a început din 1864 când s-a emis *Legea Reformelor Provinciale* prin care creştinii puteau deveni membrii ai consiliilor administrative, deci musulmanii şi creştinii erau puşi pe acelaşi plan. Mai mult chiar, în 1869, Abdul- Aziz acorda supuşilor *Legea Cetăţeniei* căci „toţi sunt fiii aceleiaşi patrii”.

Din iniţiativa marelui reformator Midhat-Paşa s-a început un program de lucrări publice construindu-se drumuri, poduri, şcoli, ferme model, pieţe centrale de desfacere, centre manufacturiere şi comerciale.⁷

Poate nu este deloc întâmplător faptul că în 1864 lua fiinţă *prima şcoală românească din Macedonia*, în comuna Târnova, din iniţiativa lui Dimitrie Atanasescu⁸.

Reformele vor încuraja renaşterea naţională a popoarelor din Imperiul Otoman, în special lupta pentru constituirea de şcoli în limba maternă şi de biserici ortodoxe.

³ Apud Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 165.

⁴ Barbara Jelavich- *op. cit.*, p. 255.

⁵ *Ibidem*, p. 256.

⁶ *Ibidem*, p. 301; Nicolae Ciachir- *op. cit.*, p. 210.

⁷ Barbara Jelavich, *op. cit.*, p. 302.

⁸ Sterie Diamandi, *Oameni şi aspecte din istoria aromânilor*, Bucureşti, 1940, p. 200.

În acest sens, să observăm acum impactul Tanzimatului asupra românilor din Imperiul Otoman. Dar care români deoarece este binecunoscut faptul că Principatele Române de la nordul Dunării nu au făcut parte niciodată din Imperiu, nu au fost pašalâcuri.

Este vorba de urmașii romanității orientale care au supraviețuit la sudul Dunării în oaze micșorate continuu. Ei există sub numele de meglenoromâni, istroromâni, fârseroți, cuțovlahi, timoceni, dar sunt cunoscuți mai ales sub numele generic de *aromâni* (armâni).

Timp de secole, mai ales în epoca modernă, dar și în cea contemporană, aceștia au dus o luptă neîntreruptă pentru afirmarea și apoi pentru păstrarea propriei identități naționale.

Și, în acest sens, epoca Tanzimatului le-a creat condiții favorabile. Aromânii au fost printre primii care au beneficiat de reformele Tanzimatului mai ales din deceniul șapte al secolului XX. Dar epoca reformelor a fost și în atenția românilor de la nordul Dunării, foarte grijulii față de mișcările popoarelor din Imperiul Otoman, gata oricând să le acorde sprijin în lupta de emancipare națională, dar mai ales atenți cu frații lor, cu românii sud-dunăreni.

În continuare încerc să supun atenției Dvs. relatările din documentele de arhivă aflate la Arhiva diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe privind poziția autorităților otomane față de înființarea de școli și de biserici de către românii din cadrul Imperiului Otoman. Școlile, societățile culturale, biserica fac parte din mentalul unei societăți; poziția față de aceste instituții o definesc. Românii sud-dunăreni, la fel ca și cei nord-dunăreni, considerau că numai prin limba maternă care se învață în școli și prin păstrarea credinței ortodoxe prin bisericile proprii, ei își pot păstra propria entitate națională.

Sub aspect documentar este vorba de următoarele fonduri: Problema 15 (Școli și biserici române în străinătate, întreținute și subvenționate de statul român – 1877-1949); problema 16 (Școli și biserici în România – 1875-1956); Arhiva istorică – 1830-1895; fond 41- Dosare speciale – 1881-1899; fond Constantinopol (1867-1949).

Publicațiile românești din secolul al XIX-lea care au promovat în paginile lor idei generoase, idei novatoare și democratice au fost: *Curierul Românesc* de la București (1829), *Albina Românească* de la Iași (1829) și *Gazeta de Transilvania* de la Brașov (1838). Acestea au relatat și comentat evenimentele reformatoare din Imperiu precum și acelea legate de lupta de emancipare națională a popoarelor din Balcani, găzduind în paginile lor articole legate de aceste acțiuni precum și relatări preluate din presa balcanică.

Românii beneficiaseră de reformele Tanzimatului din 1864, prin înființarea menționatei deja școli din Târnova, apoi din 1868 funcționau altele la

Vlahoclisura, Ohrida și Crușova; în 1878 funcționau 8 școli și exista deja un prim inspector în persoana profesorului Apostol Mărgărit.

După 1878 guvernul otoman va pune în aplicare și mai mult legile date, de fapt vor realiza concret reformele Tanzimatului.

Astfel în 1878, prin Ordinul viziral nr. 303, marele vizir Savfet Pașa acorda românilor dreptul de a avea școli în limba lor și biserici:⁹ „Sublima Poartă a fost informată că românii doresc să se instruiască în propria lor limbă, dar că clerul grec, orbit de ideile sale de intransigență, împinge autoritățile locale să facă dificultăți institutorilor români și chiar să-i persecute. Având în vedere că în Împărăție nimeni nu are dreptul de a se opune la liberul exercițiu al învățământului școlar și al cultului, veți binevoi a invita pe funcționarii civili puși sub ordinele voastre să se abțină de la orice presiuni asupra locuitorilor și să nu se opună fără motiv la exercițiul cultului și al învățământului. *Din contra, veți acorda ajutor și protecție institutorilor români totdeauna când vor avea nevoie.* Acest ordin va fi comunicat cu nr. 30 valiului din Salonic și cu nr. 50 valiului din Ianina”.

Românii au știut să beneficieze din plin de libertățile acordate, în lumina reformelor, de guvernul otoman.

Astfel după 1878 și până în 1880 s-au deschis 24 de școli dintre care 7 pentru fete și cu gimnaziu la Monastir; 5 pentru băieți la Moloviște, Megarova, Baiasa, Grebena, Samarina; clase secundare la Crușova și o școală mixtă la Istanbul¹⁰.

O nouă statistică făcută pe anul 1893 indica existența a 75 de școli românești dintre care 55 de băieți și 20 de fete, un liceu de băieți și un gimnaziu¹¹. O nouă iradea imperială, din 12 decembrie 1896 recunoștea existența naționalității române în Imperiu¹¹.

Iar în 1902-1903 aflăm din *Raportul 45* al viceconsulului G. C. Ionescu din Bitolia că funcționau în Imperiu 84 de școli primare plus licee, școli normale profesionale, școli comerciale¹².

Anul 1905 a adus noi succese acțiunilor culturale românești. În urma nenumăratelor cereri, intervenții, susțineri și demersuri, Sultanul a acordat în ziua de 9/22 mai o Iradea imperială.¹³ Comunicatul oficial, publicat în toate ziarele din Istanbul și în *Le Courier des Balkans*, nr. 39 care apărea la București, specifica:

⁹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe

¹⁰ Arhiva MAE, fond *Constantinopol*, vol. 224 (1867-1893), nepaginat.

¹¹ *Ibidem*

¹¹ Arhiva M. A. E., *Problema 15*, vol. 35 (1890-1898), nepaginat

¹² *Ibidem*, vol. 227 (1901-1905), nepaginat

¹³ „*Le Courier des Balkans*”, București, an II, 1905, nr. 39/10 mai, p. 1

,Majestatea sa imperială Sultanul, care, în sentimentele sale de înaltă dreptate și solitudine paternă pentru popoarele sale, își întinde binefacerile și favorurile sale către toți supușii săi fideli, fără deosebire de neam și de religie, luând în seamă rugile înălțate spre Tronul Imperial de supușii *săi români* a binevoit să ordone ca, pe temeiul drepturilor civile de care ei se bucură ca și ceilalți supuși musulmani comunitățile lor să-și poată alege muhtari (primari n. ns.), în conformitate cu regulamentele în vigoare, așa cum este obiceiul pentru celelalte comunități; membrii români să fie primiți în consiliile administrative; autoritățile imperiale să înlesnească profesorilor numiți de aceste comunități inspectarea școlilor și îndeplinirea formalităților prevăzute de legile Imperiului pentru deschiderea de noi așezăminte școlare.”

Se garanta, după cum se poate observa, școala, biserica și autoconducerea locală.¹⁴

Se crea o bază legală prin care se putea asigura supușilor otomani de origine românească o situație care să le permită cultivarea limbii române, menținerea credinței ortodoxe și participarea pe aceste baze la viața statului otoman ai cărui cetățeni erau.

Se puneau în aplicare reformele Tanzimatului și românii din Imperiu beneficiau de ele. Această recunoaștere oficială și definitivă a românilor a dat naștere a doua zi, după comunicat, la București, unei impozante manifestări spontane în piața „Sfântul Gheorghe”¹⁵. Iar în revista *Le Courier des Balkans*, organul de presă al românilor din Imperiu, dar care apărea la București, a apărut imediat un articol intitulat *Un triomphe*, în care se făceau aprecieri elogioase la adresa sultanului Abdul Hamid al II-lea (1876-1906) și se evidențiau bunele relații dintre România și Imperiul Otoman.¹⁶

Ca urmare a acestei acțiuni s-a realizat un lucru cu totul deosebit: compunerea, în cursul aceluiași an a unui *Imn al aromânilor* dedicat M. S. Sultanul¹⁷. Autorul melodiei a fost profesorul de muzică Mihail Pocletaru de la Școala română profesională de fete din Bitolia. Versurile au fost compuse de soția sa, Elena Pocletaru, directoarea școlii. „Pentru această grațioasă atențiune M. S.

¹⁴ *Românii de la sud de Dunăre. Documente*, coordonată de Șt. Brezeanu, Gh. Zbucnea, București, 1997, p. 29.

¹⁵ „*Le Courier des Balkans*”, II, nr. 39, p. 1; Adina Berciu-Drăghicescu, *Inedit: imnul aromânilor din Imperiul Otoman dedicat sultanului Abdul Hamid al II-lea*, în „*Caietul seminarului special de științe auxiliare ale istoriei*, București, V, 1995, p. 22-23.

¹⁶ „*Le Courier des Balkans*”, II, nr. 39/10 mai 1905, p. 1.

¹⁷ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Constantinopol, vol. 362 (1900-1914), p. 130-138; Adina Berciu-Drăghicescu, *Inedit*, p. 22-23.

Sultanul a binevoit a conferi d-lui Pocletaru Ordinul Medjidié, clasa a IV-a, iar doamnei Medalia Artelor Frumoase”.¹⁸

Învățământul românesc avea din acest moment același statut cu învățământul celorlalte naționalități.

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea s-au făcut eforturi serioase din partea românilor pentru a-și organiza o viață bisericească proprie. Dar acțiunile românești au fost mereu combătute vehement de Patriarhia de Constantinopol și de clerul grec. Autoritățile otomane, în spiritul Tanzimatului s-au manifestat și în acest domeniu, după cum s-a putut observa din cele câteva ordine, decrete și iradele menționate, cu multă bunăvoință. Sultanii au recunoscut dreptul românilor de a se ruga în limba lor, dreptul de a deține biserici proprii.¹⁹

Ceva progrese s-au înregistrat începând din 1905 când, pe baza unui firman, biserica românească din Bitolia funcționa regulat, având doi preoți și un diacon. În ajunul războaielor balcanice 1912-1913 funcționau în Imperiu circa 40 de biserici și capele cu 61 de preoți.²⁰

În acest context de reforme se vor putea constitui și activa o serie de societăți culturale precum și organe de presă.

În anul 1860 a luat ființă la București Comitetul Macedo-Român, cu misiunea de a pregăti terenul pentru înființarea de școli și biserici printre românii din Imperiul Otoman. În 1863 a alcătuit un Manifest adresat *Fraților români* din Epir, Macedonia, Tesalia și Albania și care a fost trimis în Turcia.

„Voim să vedem pe frații noștri gemeni din Macedonia, Tesalia și Epir și pe aceia din Elada că recunosc pe frații dintre Tisa, Dunăre, Marea Neagră și Nistru (...). Comitetul Macedo-Român din București a luat însărcinarea a dirija introducerea limbii naționale în toate orașele și târgurile românești”. Sămânța fusese aruncată cu curaj și roadele nu au întârziat să se arate.

Astfel românii și-au constituit chiar în Turcia mai multe societăți culturale care să le permită afișarea propriei identități culturale și cultivarea ei. În 19 august 1903 s-a înființat *Asociația Corpului Didactic și Bisericesc pentru Învățătura Poporului Român din Imperiul Otoman*, cu sediul la Monastir²¹. Aceasta a funcționat până în 1910. În statutul acestei asociații, în capitolul II se specifică: „Scopul acestei societăți este: 1) Luminarea poporului român din Imperiu precum și dezvoltarea sentimentului lui național și religios; 2) Lărgirea cercului de

¹⁸ *Ibidem*; Adina Berciu-Drăghicescu, *Românii din Balcani. Cultură și spiritualitate. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, București, 1996, p. 48-51.

¹⁹ Arhiva M. A. E., fond *Problema 15* (1867-1949), passim, *Românii de la sud de Dunăre, Documente*, p. 27.

²⁰ Arhiva M. A. E., fond *Problema 15* (1867-1949), passim; Gh. Zbucnea, *op. cit.*, p. 140.

²¹ Arhiva M. A. E., fond Constantinopol, vol. 252 (1905-1912), nepaginat.

cunoștințe folositoare printre membrii societății; 3) Stăruința prin toate mijloacele raționale și legale pentru clădirea de școli și biserici române. „Mai intenționau să înființeze o revistă, o bibliotecă de popularizare, să organizeze conferințe didactice și literare precum și librării și tipografii la Bitolia.

Asociația a ținut și câteva Congrese. Între 1900 și 1904 la Crușova a funcționat o *Societate a creditorilor*, președinte a fost Teohari Sunda,²² iar la Bitolia își desfășura activitatea *Clubul românilor*²³.

Tot la Bitolia a luat ființă *Societatea pentru propaganda limbii românești și turcești printre români*.²⁴ Pentru a putea accede la funcții publice în Imperiu, prima condiție era cunoașterea limbii turcești. După cum se poate observa în titulatură erau puse ambele limbi – și română și turcească. Regulamentul acestei societăți a fost tipărit în ambele limbi. În el se prevedea, printre altele: „Scopul societății este de a propaga printre românii stabiliți în vilaietele Turciei europene limba otomană (...) în a instrui pe români în limba lor maternă.”

Cât privește ziarele și revistele, acestea au fost în număr mare editate atât în România, cât și în Imperiu. Astfel la Bitolia apărea între 1903-1908 publicația intitulată *Lumina*, cu subtitlul *Revista poporană a românilor din Imperiul Otoman*. Tot așa a existat o revistă publicată atât la Bitolia cât și la București numită *Le Courier des Balkans. Organe des intérêts roumain en Turquie* care a apărut la București între 1904-1911²⁵.

În concluzie, în epoca Tanzimatului dar mai ales în perioada de după 1878, Imperiul Otoman a favorizat prin reformele sale respectul pentru ideile de libertate și justiție, pentru obiceiurile și tradițiile fiecărui popor, stima pentru individualitatea națională. Reformele Tanzimatului cu prelungirile lor firești până în ajunul primului război mondial au fost „testate” pe românii din Imperiul Otoman iar rezultatul a fost cât se poate de bun, a fost pozitiv și a contribuit la menținerea identității naționale proprii.

²² *Ibidem*, vol. 252 (1905-1912), nepaginat.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Adina Berciu-Drăghicescu, *Românii*, p. 178.

NICOLAE BĂLCESCU ȘI CONTEMPORANEITATEA IDEILOR SALE POLITICE*

Această personalitate care a trecut în neființă acum 140 de ani, la 29 noiembrie 1852 are valoare de simbol în istoria și istoriografia noastră națională.

Îndepărtând din jurul numelui său utilizarea inadecvată și în exces de către zeloșii regimului comunist a unor accente deformatoare, Nicolae Bălcescu rămâne omul de știință deschizător de epocă, istoricul cetățean care și-a pus profesionalismul și autoritatea științifică, total, în slujba renașterii națiunii sale, militând ca om politic și mai ales ca ideolog al revoluției pașoptiste. Pe Nicolae Bălcescu îl simțim alături, ca pe un bun prieten, căutăm la el răspunsuri la avalanșa de întrebări pe care viața concretă și mai ales perspectiva ei le aruncă peste noi toți după evenimentele din decembrie 1989.

Nicolae Bălcescu „era de o modestie rară”, ne spune despre el un mare prieten, Ion Ghica. Cu o mare dorință de a învăța, atras cu deosebire de studiile istorice, de „partea militară a istoriei”, convins fiind că armata are un cuvânt important de spus în afirmarea românilor ca națiune. La vârsta de 20 de ani, Bălcescu „citise tot ce se putea găsi...despre istoria noastră națională; petrecea zile întregi cufundat în studiul documentelor”. Nu concepea să se pună în slujba cauzei naționale fără o muncă temeinică.

Maturizat de asprile vieții care nu l-au cruțat, dar și de evoluția lui rapidă pe drumul înțelegerii, Nicolae Bălcescu a rămas tânăr toată viața, tinerețea fiind pentru el nu o vârstă, cât o stare de spirit. Vremurile erau grele către mijlocul secolului trecut, dar Bălcescu a văzut în tineret forța capabilă să asigure „regenerarea națională”. Extrem de exigent cu sine, el nu concepea implicarea oricum a tineretului într-o asemenea acțiune. În ajunul revoluției din 1848-1849, dezaprobându-i pe defecțiști, Bălcescu spunea tinerilor, adresându-se în cadrul „Societății studenților români” din Paris: „Junimei române și numai ei este păstrată cinstea de a lua inițiativa acestei regenerații a nației. Într-însa nația nădăjduiește. Iar mai cu seamă, domnilor, – se adresa el unor tineri, a ceasta se așteaptă de la dumneavoastră carii, aflându-vă aci, într-acest templu al luminilor și al libertății, aveți mai multe mijloace a vă pregăti pentru o asemenea misie”. Și îi

* Text prezentat la postul de radio București, canalul Ministerului de Interne, noiembrie 1992. La alcătuirea lui a colaborat conf. univ. Gh. I. Iscu.

îndemna: „Nu pregetați, domnilor, a vă înzestra mintea cu studii solide, iar mai cu seamă a vă înzestra inima cu convicții puternice. Astfel întăriți și pătrunși de sfințenia vieții sociale mergeți, domnilor, uniți împreună; mergeți cu inimă să vă împliniți misia voastră. Nu ziceți suntem slabi; când Dumnezeu dă o misie dă și puterea de a o împlini. Nu ziceți suntem puțini. Ei erau numai doisprezece apostoli carii reformară lumea. Dar ei au izbutit, căci aveau în inimile lor pe Hristos, adecă dragostea umanității și jertfirea. Fie ca acestea și sentimentele dumneavoastră și veți regenera nația.”

Trăind într-o epocă de „regenerare națională”, Nicolae Bălcescu n-a fost numai un istoric patriot, ci și un teoretician- primul teoretician chiar, se poate afirma- al naționalismului românesc, al românismului!

„Naționalismul – spunea Mircea Eliade – nu este numai marea iubire pentru morții și pământul nostru, ci este mai ales setea de eternitate a României. Nu iubești numai tot ce a fost al strămoșilor tăi și ce este încă al tău- ci vrei ca acest tot să fie în eternitate, să rămână peste și dincolo de istorie. Îți iubești țara și neamul pentru că știi că numai așa vei putea rămâne și tu, aici, în istorie, legat și păstrat de pământ.” Iar Nicolae Bălcescu, în expunerea ținută la Paris la cumpăna anilor 1846/1847 spunea, teoretizând: „Românismul dar este steagul nostru, supt dânsul trebuie să chemăm pe toți românii.”

Consecvent cu sine însuși și convins că românismul reprezintă direcție fundamentală și conținut esențial al luptei pentru „regenerare națională”, Nicolae Bălcescu a revenit asupra acestei probleme, integrând românismul în „sinteza noastră revoluționară”: „Panromânismul, dar – spunea el, după vâltoarea revoluției pașoptiste, în lucrarea *Mersul revoluției în istoria românilor*, Paris, 1850- trebuie să fie astăzi țința noastră comună de activitate. Printr-însul se completează (se completează n. ns.) sinteza noastră revoluționară.”

Sensul pe care Nicolae Bălcescu îl dădea acestui cuvânt-panromânism- nu avea nimic xenofob și nimic expansionist, ci se referea la întregirea politică a națiunii române. Ca și în pragul revoluției pașoptiste, în vederea împlinirii „în trepte” a acestui deziderat major, Nicolae Bălcescu lansa conaționalilor săi următoarea chemare: „Lucrați numai spre a vă întări brațele și inima și a vă îmbărbăta în credință și spre jertfire; sprijiniți inimile slabe și îndoioase, propovăduindu-le adevărul care luminează și dă putere; însuflețiți iubirea țării și înviați sentimentul național și ura tiraniei, pătrundeți-vă de sfințenia vieții sociale și de datoria ce Dumnezeu ne impune ca să trăim, să muncim, să suferim și să ne jertfim pentru binele omenirii. (...) Nu vă lăsați a fi înșelați de dușmani ce caută acum a se folosi de durerile voastre ca să vă târască în căi afurisite, să vă facă să vă sculați fără vreme și singuri și să vă poată astfel pierde cu înlesnire”. Și iată-l din nou alături de noi pe Nicolae Bălcescu.

Pentru Nicolae Bălcescu, românismul și unitatea națională se condiționează reciproc; cu consecvență și seriozitate pe direcția românismului se poate ajunge la unitatea națională- obiectiv major al „sintezei noastre revoluționare”- cum spunea el- și numai unitatea națională va da tărie românismului, făcându-l apt că reziste vitregiei vremurilor. Era mesajul său care s-a transmis contemporanilor și urmașilor.

Pornit în misiune în Ungaria, pentru a încerca unirea celor două revoluții- cea din Ungaria și cea a românilor din Transilvania – Nicolae Bălcescu a fost întâmpinat cu viclenie, cu neînțelegere și chiar cu ostilitate de către conducătorii revoluției din Ungaria, dominați de fantoma medievală refacerii regatului „Sfântului Stefan”.

Kossuth însuși se prefăcea că nu înțelege de ce românii din Transilvania se ridică împotriva ungarilor. Se mai prefăcea a-i înțelege dacă ei ar cere independența sau unirea cu Țara Românească, chiar dacă el este împotriva unor asemenea deziderate, căci împlinirea lor ar însemna dezmembrarea Statului Ungar. Despre Kossuth, Bălcescu va scrie cu amărăciune: „Kossuth a cârmuit slab și rău...El a pierdut Ungaria”.

Văzându-și aproape zădărnice insistențele în importanta misiune în care a fost trimis, le-a spus direct conducătorilor unguri: „Supremația și democrația nu se pot alia împreună și eu cred că veți pica tocmai în groapa ce vreți a săpa naționalităților. După părerea mea-continua Bălcescu profetic – Ungaria are două căi înaintea sa. De voiește a-și păstra supremația ce a avut până acum atunci trebuie a rămânea aristocratică și despotică sau într-alte cuvinte a rămânea cum a fost, lângă Austria. De voiește a fi liberă și democratică și a înconjura într-aceeași vreme și temerea de panslavism, trebuie a da mâna la 9 milioane de români, nație născută democratică, ca să stea împreună cu dânsa lângă dânsa.” Transilvania a fost, pentru generația lui Nicolae Bălcescu, cheia unității naționale. Și așa a rămas! Și așa o socotim și noi astăzi.

Nu întâmplător, prima comemorare pe care el și alți „căzuși” aflați la Paris în 1851 o fac, este consacrată importantului eveniment pașoptist transilvan – a doua adunare națională de la Blaj, din mai 1848. Cu acest prilej, Nicolae Bălcescu a rostit o cuvântare bătaioasă „un spici bătaios” cum el însuși a spus-o într-o scrisoare, spici cunoscut sub titlul de *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*.

În camera în care avut loc comemorarea, împrejurul mesei la care erau adunați „patrioții români” se vedeau șase table pe care erau scrise numele provinciilor românești: Transilvania, Banatul, Bucovina, Moldova, Basarabia și Țara Românească, iar deasupra tablei Transilvaniei flutura un frumos stindard cu culorile noastre naționale albastru, galben și roșu.

Revoluția pașoptistă a fost înfrântă în Principatele Române Dunărene, dar cu aceasta speranțele n-au murit. Pentru îmbărbătarea contemporanilor și urmașilor, Nicolae Bălcescu – istoricul, militantul revoluționar pentru împlinirea idealului național, teoreticianul românismului și al democrației sociale la români, apostol al neamului cum l-a numit marele pedagog și enciclopedist Onisifor Ghibu, Nicolae Bălcescu a deschis sfânta carte a istoriei pentru a pune „înaintea ochilor fiilor ei câteva pagini din viața eroică a părinților lor”, când aceștia au purtat „lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională” „supt povața celui mai vestit și mai mare dintre voevozii lor” – Mihai Viteazul.

Nicolae Bălcescu s-a stins din viață lucrând la această operă – *Românii supt Mihai Voevod Viteazul*. Mihai Viteazul era deci contemporanul generațiilor pașoptiste și al generațiilor chemate să-i împlinească idealul-al lui și al tuturor românilor.

Nicolae Bălcescu a fost înainte de toate, un istoric – primul nostru istoric modern important. Unele dintre tezele și concluziile sale rămân valabile și astăzi.

A fost și rămâne un istoric militant, generația lui văzând în știința istorică o armă de luptă pentru „regenerarea nației”. Ea oferea concluzii pentru o corectă construcție socială prezentă și viitoare și tot ea rămânea judecătorul suprem al trecutului. Nicolae Bălcescu a insistat mult asupra valorii funcționale a istoriei: „Istoria este cea dintâi carte a unei nații. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul. O nație fără istorie este un popor încă barbar și vai de acel popor care și-a pierdut religia suvenirurilor.”

Dar tocmai pentru împlinirea acestei valori funcționale știința istorică trebuia să depășească maniera tradițională, învechită, medievală de expunere. Bălcescu reproșează înaintașilor că au prezentat doar „biografia stăpânitorilor”, ignorând „partea cea mai importantă a istoriei”, adică „instituațiile, industria, comerțul, cultura intelectuală și morală, obiceiurile și chipul de viață al oamenilor”.

Nicolae Bălcescu rămâne pentru noi toți, și mai ales pentru tineret, un model de viață, de luptă și de jertfă pentru cauza națională, model care ne trebuie atât de mult astăzi.

DOCUMENTE DE ARHIVĂ REFERITORE LA ATITUDINEA ITALIEI FAȚĂ DE RATIFICAREA TRATATULUI DE UNIRE A BASARABIEI CU ROMÂNIA (1920-1927)

Cunoașterea aprofundată a evenimentelor de politică externă din perioada 1918-1927, perioadă când au avut loc evenimente cruciale în istoria României a constituit unul din obiectivele istoriografiei românești.

Cercetarea acestei perioade de schimbări structurale când s-a încheiat procesul de formare a statului unitar român, când a avut loc recunoașterea sa pe plan internațional are o importanță deosebită pentru descifrarea sensurilor evoluției ulterioare a evenimentelor istorice internaționale la care a fost prezentă și România.

Printre evenimentele remarcabile ale anului 1918 s-a situat proclamarea independenței Republicii Moldovenești la 17 februarie 1918, care a deschis drumul desăvârșirii unității statale românești, marcat de cele trei date memorabile: 27 martie, 15 noiembrie și 1 decembrie 1918, unire la „patria mamă” a Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului.

Problema confirmării internaționale a acestor acțiuni a făcut obiectul cercetării istorice românești.

Dar despre Basarabia s-a scris mai puțin. Neglijată și trecută sub tăcere, după anul 1989 a sosit momentul când s-au putut da publicității cât mai multe informații, putând a avea astfel o cât mai limpede imagine asupra istoriei pământului românesc.

În acest sens, ne-am oprit asupra evenimentelor internaționale în care a fost angrenată România, respectiv ne-am oprit a supra jocului Marilor Puteri privind amânarea recunoașterii unirii Basarabiei cu România.

În ceea ce privește sursa folosită, este vorba de 46 de documente din perioada 1918-1927, reprezentând corespondența dintre Alexandru Em. Lahovari, ambasadorul României în Italia și I. G. Duca, ministrul afacerilor străine al României, precum și extrase ale unor articole apărute în presa italiană contemporană. Toate aceste surse se află la ANIC și la Arhiva Diplomatică din cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

În principal este vorba de tergiversarea de către Italia și Japonia a ratificării tratatului semnat de Marile Puteri la 28 octombrie 1920 la Paris prin care își

dădeau acordul la unirea Basarabiei cu România, realizată deja prin voința românilor la 27 martie 1918.

Ratificarea tratatului s-a făcut de către Anglia și România la 19 mai 1922 și de către Franța la 11 mai 1924. După șapte ani, în 1925, cercurile moscovite atacau virulent în presă unirea Basarabiei cu Patria Mamă, susținând că acest act nu este desăvârșit din punct de vedere juridic atâta timp cât tratatul din 28 octombrie 1920 nu a fost ratificat de toate puterile semnatare.

Și într-adevăr, pentru a se legaliza, Tratatul trebuia semnat de încă o mare putere: Italia sau Japonia, care, sub diferite pretexte, amânau acest moment de o importanță vitală pentru România¹. Dintre cele patru mari puteri care au semnat la Paris la 28 octombrie 1920 tratatul care recunoaște în mod solemn drepturile suverane ale Statului român asupra Basarabiei populată în majoritate de români, doar două n-au ratificat încă acest document: Italia și Japonia².

Documentele cercetate reflectă receptarea de către Alexandru Em. Lahovari a intențiilor și scopurilor care determinau Italia să nu-și pună semnătura pe un act cu care fusese de fapt de acord, în principiu, dar pe care îl amâna mereu, dând posibilitatea Japoniei să găsească scuze că nu-și va da semnătura sa decât după ce va vedea pe aceea a Italiei, atunci când de fapt nici nu ar mai fi fost nevoie de aceasta. Atitudinea Italiei și Japoniei întărea, indirect, încrederea Rusiei că Basarabia nu va primi acceptul tuturor Marilor Puteri pentru legalizarea internațională a unirii Basarabiei cu România. Astfel într-una din depeșe se arată foarte clar: „Din partea sovietelor se face următorul calcul: numai Marea Britanie și Franța au ratificat până astăzi atribuirea Basarabiei României. Nu se crede probabil ca Italia să acorde ratificarea sa și în același timp e probabil ca Japonia în schimbul avantajelor ce le-a obținut în Serbia, să se fi angajat în adevăr, cum a și fost anunțat, să nu acorde ratificarea sa. În acest fel, chestiunea Basarabiei ar continua să rămână în favoarea Rusiei³.

De altfel U.R.S.S. afirma, prin reprezentanții ei în străinătate, că acest pas al României constituie o „încălcare a dreptului internațional” al său și continua să susțină prin Cicerin, comisarul poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., la șapte ani după hotărârea luată de Basarabia, la 27 martie 1918, că nu ia în considerație nici actul semnat de Anglia, Franța, Italia, Japonia și România la 28 octombrie 1920 la Paris, precum nici pe cel din 27 martie 1918 al basarabenilor. Și de asemenea că „eforturile românilor de a justifica prelungirea ocupării Basarabiei sub pretextul că plebiscitul s-a făcut deja, sunt sterile și nu trebuie decât să regretăm dacă ici colo se repetă încă aceste afirmații”.

¹ ANIC, fond Kretzulescu, dosar 717, 1898, f. 101.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

Discuțiile și polemicile au depășit cadrul strict diplomatic, fiind preluate de ziarele din Italia, a căror poziție depindea de raportul de forțe dintre acestea și guvernul Italiei. Astfel ziarul „Times” publica o declarație prin care Japonia s-ar angaja să nu ratifice convențiunea privitoare la Basarabia până nu va fi ratificată de celelalte puteri semnatare⁴.

Sovietele se mulțumesc cu această declarație și arată că ele sunt sigure că guvernul italian nu va ratifica convențiunea Basarabiei.

„Giornale d'Italia” a publicat o lungă declarație a ambasadorului sovietic prin care România era atacată și care conține „în același timp, amenințări deghizate la adresa Italiei în cazul când ea va ratifica” tratatul⁵.

În cele din urmă, ratificarea unirii României cu Basarabia de către Italia s-a realizat la 7 martie 1927, când România a acceptat să facă o serie de concesii economice, dar și după acest pas URSS considera că „toate ratificările protocolului basarabean nu vor fi recunoscute de URSS și nu vor schimba punctul de vedere sovietic în chestiunea basarabeană. Protestând asupra ultimului pas al guvernului italian nu recunoaștem acestui act nici o forță obligatorie pentru URSS”⁶.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Arhiva MAE, fond 71, 1914, ER 1923-1924, dosar 22, f. 425.

ACȚIUNI DE SPRIJINIRE A ORTODOXISMULUI ÎN TRANSILVANIA ȘI REACȚII ANTIUNIATE ÎN PERIOADA DOMNIEI LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU* (1688-1714)

Sfârșitul de secol XVII, ca și acum, a fost marcat de o puternică criză de conștiință căreia i s-a alăturat și năpraznica tendință de redimensionare a continentului în planul politic, militar și chiar ideologic. În acest context, concepția românească privind unitatea politico-religioasă, continuitatea și latinitatea și-au dobândit claritatea deplină în lucrările de referință ale secolului XVII acestea devenind adevărate programe naționale care au fost apoi infaptuite de mai marile personalități istorice românești în secolele următoare.

Încă înainte de anexarea Transilvaniei la Imperiul Habsburgic ca urmare a tratatului de pace de la Karlowitz (1699) Cabinetul de la Viena a dus o susținută luptă de catolicizare a românilor din Transilvania unde, din punct de vedere religios dominau calvinii maghiari și luteranii sași, iar împăratul Leopold I, educat de iezuiți și în spiritul catolic, era un fervent apărător al papalității. El a primit cu bucurie propunerea iezuiților de a se intensifica propaganda pentru trecerea românilor la biserica romano-catolică, atrași de mirajul obținerii unor drepturi politice. Se întărea astfel poziția Curții de la Viena în Transilvania.

Aceste acțiuni au determinat o serie de tulburări confesionale și de reacții potrivnice deosebit de puternice, deoarece, cu ani buni, încă înainte românii suferiseră destule umilințe și amenințări. Într-un raport din 1688 al arhimandritului grec Isaiia de la M-reă Sf. Petru și Pavel din Athos către țării Rusiei, arhimandrit care era în strânse legături cu domnitorul Șerban Vodă, apoi cu Constantin Brancoveanu se afirma: „Am trecut prin Ardealul care s-a lepădat de turci și s-a supus Cezarului. Sunt mulți oameni bine-credincioși, de lege grecească acolo care au început să fie siluiți în credință de papistași. A venit de la Viena un episcop latin și a întocmit o listă cu toate bisericile ortodoxe spunând preoților să se unească toți cu biserica latină; pe cei care nu se vor înscrie de bunăvoie îi vor chinui, iar poporul va fi silit printr-un decret al Cezarului. În Ardeal e mare supărare și suspinare din pricina acestei siluirii a creștinilor la unire, căci sub jugul turcesc aveau greutatea numai cu dările, iar în credință nu le venea silă”. Ce

* Comunicare prezentată la Sesiunea de Comunicări Științifice, consacrată împlinirii a 300 de ani de la nașterea episcopului Ioan Inochentie Micu- Klein (1692-1992) .

urmăreau iezuiții prin “unirea cu România” se vedea foarte bine și precis în scrisoarea din 11 martie 1701 a lui Gavril Kapy, superiorul misiunii de propagandă catolică în Dacia către cardinalul Kolonics: “Eu cred că acum va fi de ajuns să ne mulțumim cu primirea Unirii în principiu, fiindcă ar fi foarte periculos, ba chiar imposibil ca să înlăturăm obiceiurile cele rele ale românilor. De aceea va fi de ajuns ca episcopul și ceilalți, când vor face în viitor mărturisirea credinței și a unirii să promită în general, că voiesc să depindă de biserica catolică și de oficialii substituiți și că voiesc să trăiască după ritul grecesc aprobat de biserica catolică și în alte ținuturi. Va fi apoi datoria noastră pe viitor, să schimbăm încetul cu încetul multe din obiceiurile lor și anume să le schimbăm chiar și liturghia și forma cultului divin spunându-le ca obiceiurile acestea s-au introdus la ei din prostia și neștiința preoților din tarile aceste”.

Urcat pe tron în asemenea momente, C. Brâncoveanu s-a decis să acționeze conform “Misiunii de reconstituire a unității românești religioase”, singura în măsură de a fi realizată atunci. În consecință, el va continua tradiția medievală românească acționând în direcția oblăduirii și întăririi unității ortodoxe românești și timp de 26 de ani au fost reînnoite și susținute cu tărie toate caile de sprijinire a românilor din Transilvania.

Este vorba de tradiția statornicită în timpul lui Mircea când mitropolitul de la Târgoviște se intitula și “exarh a toată Țara Ungarească și al plaiurilor” și consfințită prin tratatul de la Alba-Iulia (1595) de către Mihai Viteazul.

Un loc aparte în cadrul acestor acțiuni l-a ocupat patronajul spiritual asupra bisericii ortodoxe transilvănene și apărarea statutului de ortodoxie, amândouă amenințate de catolicism, acțiuni desfășurate atât înainte de Unirea cu Roma cât și după. Interesele ortodoxiei din Transilvania au fost apărate de pe platforma unității etnice românești și în lumina ideilor unității, latinității și continuității noastre.

Problema unirii românilor din Transilvania cu biserica papală, intrase în ultimii ani ai secolului XVII în faza decisivă. Papalitatea sprijinită de Curtea de la Viena, condusă în mare măsură de iezuiți vor reuși să impună unirea românilor cu biserica romano-catolică în anul 1700-1701. În acel moment, domnul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, considera grav amenințată însăși existența poporului român și a acționat în consecință. Era nevoie de sprijin bănesc, era nevoie de cărți, de îndemnuri morale și de oameni credincioși, cum au fost mitropolitul Teodosie Vistemanul, negustorul Pater Ianoș, David Corbea, secretarul Dindar.

Ajutorul acordat de voievod românilor de peste munți în această perioadă s-a concretizat în următoarele acțiuni:

1) *Ctitoriri de biserici.* În 1689, conform cronicii “au trimis Maria Sa pe Neagoe Pitarul Majascul în Țara Ardealului la Făgăraș de au isprăvit o biserică”. A face o biserică ortodoxă într-un oraș din Ardeal nu era un lucru ușor. Cererile credincioșilor români, negustori și meșteșugari din Făgăraș a putut fi satisfăcută numai după ce principele Mihail Apaffy al II-lea a permis aceasta la 10 octombrie 1694. Iar C. Brâncoveanu a construit-o într-un timp record: 17 iunie 1697–30 septembrie 1698. Nu a uitat să asigure cu bani biserica: 50 de taleri dar doar atâta timp cât “vor ține legea aceasta pravoslavnică iar de care cumva ar schimba legea și n-a fi întru a răsăritului biserică și credință să fie lipsiți de această milă ce am făcut”!

În Sâmbăta de Sus (tot în Țara Făgărașului) domnul Țării Românești a clădit o frumoasă M-re în stilul arhitectonic românesc, zugrăvită și în exterior. La fel la Ocna Sibiului, la cererea românilor de acolo în 1701 Brâncoveanu a ridicat o nouă biserică.

2) *Tipărituri.* În 1698 a trimis la Alba Iulia pe Mihail Ștefanovici, cucernic al lui Antim Ivireanul care a și tipărit în 1699 *Bucoavna și Chiriadromionul* (carte de predici duminicale). În prefața la aceasta din urmă se arăta că Brâncoveanu voievod este “patronașul adevărat al Sfintei Mitropolii de aici din Ardeal și a tuturor celor ce năzuiesc sub a Măriei Sale milă”.

După Unirea cu Roma cartea religioasă brâncovenească a cunoscut o mare răspândire în țara de peste munți. Românii își procurau cărțile religioase fie din daniile voievodului fie chiar din banii lor. “Care cât a vrut” era formula deseori scrisă pe marginea cărților pe care erau înșirate numele celor ce contribuiau la cumpărarea lor.

De asemenea cărțile tipărite în Țara Românească în timpul domniei lui C. Brâncoveanu s-au răspândit în întreaga Transilvanie. Astfel la Berivoiul Mic, la Recea, la Făgăraș, la Sâmbăta de Sus, la Brașov precum și în Maramureș la Săpânța și la Strâmbătura – traducerile și tipăriturile românești din epoca brâncovenească sunt receptate pentru “folosul cel de obște” și pentru “întărirea limbii noastre românești”.

Atragem atenția că la biblioteca bisericii și a școlii românești de la Scheii Brașovului se află circa 20 de cărți brâncovenești, cele mai multe dăruite de voievodul însuși: *Biblia românească* dată de C. Vodă Brâncoveanu, două Mărgărituri ale lui Ioan Gură de Aur, tradusă de frații Radu și Serban Greceanu, 12 *Minee tiparnice*, un *Triod*, un *Penticostar*, un *Apostol românesc*. Iar între 1712-1713 au fost răspândite în Transilvania 80 de cărți apărute la Târgoviște.

3) *Intervenții personale.* În 1702 lordul William Paget, ambasadorul Angliei la Poarta, în drum spre Londra a trecut și prin București, special pentru a se întâlni

cu domnul C. Brâncoveanu. Una din problemele discutate a fost aceea a religiei. Voievodul l-a solicitat pe lord să înmâneze împăratului Leopold două scrisori: una din partea sa și una din partea patriarhului Calinic al Constantinopolului. În scrisoarea sa, voievodul Brâncoveanu ruga pe împărat “ca românii care trăiesc în Transilvania să nu fie siliți la unire”. Lordul a procedat întocmai. Iar peste un timp, împăratul a transmis domnului muntean răspunsul său ironic: “prințul acela, om de treabă, de altfel, de ce se îngrijește pentru ceea ce hotărăște împăratul, nu l-a întrebat până atunci pe dânsul ce face el, domnul Țării Românești, în această afacere, acasă la dânsul”. În afară de ajutoare și intervenții diplomatice C. Brâncoveanu nu putea face mai mult, el trebuind să fie prudent deoarece imperialii se aflau în ofensivă politică și militară.

4. *Îmbărbătări morale.* Românii din Schei, la îndemnul brașoveanului David Corbea, ceauș spătăresc la curtea lui Constantin Brâncoveanu și sprijinit moral de domn, au mers la instalarea din 25 iunie 1701 la Alba Iulia a noului episcop unit Athanasie Anghel pentru a protesta că ei nu înțeleg pentru nimic în lume să-și părăsească legea strămoșească “acum zicem gata, suntem sângele să ni se verse, decât legea părinților noștri să pierdem”. Umblați dar sănătoși, le spune David Corbea, și Dumnezeu să vă întărească în credința bisericii Răsăritului, ca să vă întoarceți înapoi greci iar nu papistași”. Într-o altă scrisoare, românii din Schei afirmă din nou: “că noi nu ne vom despărți de biserica Răsăritului, căci noi altă lege nu vom primi”. Iar voievodul C. Brâncoveanu se adresa acelorași români, la 5 iulie 1701 cu bucurie, că au rămas credincioși ortodoxiei: “fiindcă ați păzit curată legea cea pravoslavnică, care de la părinții și moșii voștri o aveți de aceasta foarte ne-au părut bine că ați făcut lucru cinstit”. Cât despre cei ce s-au rupt de biserica strămoșească, voievodul le spunea: “Încredințați suntem că Dumnezeu unora ca acestora care nu cinstesc legea care s-a pomenit și înaintea lui Dumnezeu s-au făgăduit că degrabă le va răsplăti, că de multe ori aceasta am văzut, că cei ce-și lasă legea și-și poftesc alte, iau plată de la dreptul judecător Dumnezeu”.

După Unirea cu Roma, brașovenii s-au adresat episcopului Atanasie, la îndemnul repetat al lui Brâncoveanu, spunându-i că: “noi când zicem că nu vom primi unirea, zicem că nu vom primi cele patru puncturi ce despart bisericile una de alta; care ar primi acelea, iaste cu adevărat papistaș. Aceasta dar noi nicidecum nu îngăduim nici primim”. Iar răspunsul dat de brașoveni lui Atanasie este relevant pentru încrederea în sprijinul venit de la Sud de Carpați. “Iară pe sfinția ta nici nu te vom pomeni, nici blagoslovenia voim, ci toate ale legii noastre vom avea de la Mitropolitul Țării Românești”.

Eforturile Țării Românești din timpul lui Constantin Brâncoveanu s-au dovedit încununate de succes în unele regiuni din Transilvania, Țara Bârsei și a

Făgărașului, fapt consemnat în *Istoria* lui Radu Tempea: “După ce s-au unit Atanasie cu popii Ardealului și au rămas Țara Bârsei și Făgărașului neuniți, câți preoți au trebuit nu s-au mai preoțit la Atanasie ci s-au preoțit în Țara Muntenească”.

Nefiind în Ardeal un episcop român ortodox, românii din Țara Bârsei, având în fruntea lor pe protopopul din Scheii Brașovului au păstrat legături ierarhice cu Mitropolitul de la București căruia i s-au adresat pentru trebuințele lor bisericești și sufletești.

Și bunele raporturi dintre brașovenii ortodocși s-au menținut cu mitropoliții Țării Românești: cu Teodosie Vistemeanu și Antim Ivireanul.

În același sens *Cronica Bisericii din Scheii Brașovului* relatează: “că după vreme ce s-au unit Atanasie cu popii Ardealului și au rămas Țara Bârsei și Făgărașului neunit, câți au trebuit nu s-au mai preoțit la Atanasie, ce s-au preoțit tot în Țara Muntenească, numai da și lui Atanasie câte ceva cinste și dajdile, iar de alte au fost în pace”.

Cronicarul ungur contemporan cu evenimentele, Mihai Cserei, observa și el că “Românii din Țara Bârsei nu vrură să fie sub episcopul cel român cel “unit”, nici să se unească cu papistașii, mare patron având pe Vodă din Țara Românească, a cărui voie împăratul însă nu vrea să o calce. Drept aceea a trimis soli la Constantinopol, de au vestit că ei vreau să rămână, cum au fost mai înainte, în religiunea grecească și nu vreau mai mult să asculte de episcopul care acum s-a papistășit”.

Așadar românii din această zonă de margine nu voiau să știe nimic de unire, ei țineau mai presus de toate la legăturile cu frații din Țara Românească și la legea strămoșească, pentru care “noi bucuroși suntem a muri decât să ne schimbăm din lege cât de puțin”.

Cronica anonimă a Brașovului consemnează și ea că brașovenii și făgărașenii nu au primit unirea: “Acest răspuns i-au învățat Constantin Vodă Brâncoveanu, ca, aflând Mărirea sa de aceste lucruri, mai-nainte au cercat la Beci, la Curte, prin preateni de acest lucru și, aflând că de la Împărăție nu iaste porunca ca să se facă silă la uniatie, numai cine ar vrea de bună voie să se unească și, așa, făcând știre acest fericit domn, cu taină, s-au întărit brașovenii și făgărașenii de nu s-au plecat la unire”. A fost posibilă această atitudine numai datorită sprijinului acordat de domnul Constantin Brâncoveanu și de Mitropolitul Țării Românești.

Cronicile brașovene, scrise într-o regiune încadrată spiritual Țării Românești, au condamnat vehement unirea cu biserica Romei. De aceea, politica munteană de apărare a ortodoxiei românești transilvane este elogiată fără rezerve.

Plângerea sfintei mănăstiri a Silvașului – scrisă în a doua parte a veacului al XVIII-lea, tot într-o perioadă de frământări social-politice pe fond confesional, păstrează aceeași vehemență în ton, dar accentuează ideea unității românești pe calea credinței vechi, îi privește pe românii din cele trei țări ca frați și tratează atragerea la unire așa cum a fost și este ca o dezbinare între români: ca „să nu ne mai putem înțelege / nici din sași și din unguri a ne mai alege”.

Bună sau rea aceasta a fost poziția voievodului Constantin Brâncoveanu vizavi de unirea cu biserica Romei a ortodocșilor; așa a crezut el de cuviință să combată această dezbinare confesională.

CREAREA ȘI CONSOLIDAREA UNOR NOI STRUCTURI SOCIAL-ECONOMICE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN VREMEA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN (1386-1417)

Epoca în care se încadrează domnia lui Mircea cel Bătrân este cea de consolidare progresivă a statului feudal românesc independent, Țara Românească. Constituirea în planul spațiului românesc a statului independent de la sud de Carpați, Țara Românească, la începutul secolului al XIV-lea, a dat un nou impuls dezvoltării forțelor de producție. În consecință, în tot secolul al XV-lea, asistăm la pronunțate progrese economice care se corelează cu o explozie demografică și cristalizări sociale complexe. Procesul de ctitorire a structurilor economice, sociale, politico-instituționale și culturale feudale în cadrul statului Țara Românească a cunoscut un stadiu înalt în timpul domniei de peste trei decenii a lui Mircea cel Bătrân.

* * *

Viața economică din timpul marelui voievod român era rezultanta activității productive a unei populații care, în cea mai mare parte, locuia la sate. După datele oferite de documente, în total, în Țara Românească existau, în secolele XIV-XV, cel puțin 3000 de sate domnești, mănăstirești, boierești, libere precum și târguri și orașe. Aceasta trebuie să fi fost realitatea demografică în Țara Românească de vreme ce o baladă bulgărească prezintă pe „Dan voievodul și banul care domnește peste multe țări, la malurile mării și ale Dunării, peste cetăți, mănăstiri și munți, pe câmpia cea întinsă, peste satele cele dese”¹. Despre Valahia, „o țară mare” cu „sate multe” amintește, în anul 1404, Ioan, arhiepiscopul de Sultanieh². Desigur desimea acestor așezări explică și potențialul economic și militar al Țării Românești de vreme ce, în primul rând, forța umană impresiona pe străinii obișnușiți în călătoriile lor cu raritatea așezărilor din alte părți ale Europei și Asiei.

Cercetarea istorică demonstrează că, în Țara Românească, agricultura se practica atât în zona submontană, în câmpie (în poienile pădurilor din Blahnița, Romanai, Teleorman și Vlășia), cât și pe grindurile din Lunca Dunării. Grâul era cultivat pretutindeni, de la munte până la țărmul mării iar meiul, ca de altfel în

¹ Al. Iordan, *Les relations culturelles entre les slaves du sud*, București, 1936.

² *Călători străini despre țările române*, I, București, 1968, p. 39.

toată Europa, ocupa un loc și mai întins între cereale. Ori de câte ori producțiile erau mari (în funcție de perioadele de secetă sau de invaziile străine), cerealele au constituit obiect de schimb atât în tranzacțiile interne, cât și pentru export.

Livezile cu pomi fructiferi și viile ocupau un loc de seamă în activitățile agricole ale țaranului român. Aproape că nu există document din vremea lui Mircea voievod care să nu le amintească sau să nu specifice dijma (vama de vin). Prin perceperea acesteia, domnia, boierii și mănăstirile își creau venituri importante.

Pescuitul în Dunăre și bălțile acesteia, în iazuri și râuri a furnizat unul din articolele cele mai căutate în comerțul medieval. Transportat cu carul, cu sania sau cu corabia, peștele afumat și sărat ajungea și în țările vecine până în Polonia.

O altă sursă de venituri o constituia vânatul și blănurile de animale sălbatice (vulpe, jder, veveriță, râs, cerb, pisică sălbatică etc.).

Creșterea vitelor a adus țaranului român cele mai importante venituri, satisfăcându-i, în același timp necesitățile de hrană, îmbrăcăminte, lucrarea ogorului, de plată, de schimb, etc. Zona subcarpatică, mai puțin prielnică culturii cerealelor, în special a grâului, prin bogăția pășunilor și fânețelor naturale au favorizat creșterea vitelor, fapt ce a dus la dezvoltarea unui comerț complementar, cu zonele de câmpie, ușor de practicat de-a lungul apelor care coboară spre Dunăre. Existența acestui schimb care prefera trocul în locul monedei nu însemna economie naturală închisă, ci un mecanism local rezultat dintr-o diversitate de realități sociale, fizico-geografice și economice, încât putem vorbi de o economie de schimb permanentă, bazată pe o producție diversă și mai mult decât suficientă.

Dacă produsele agricole au putut suscita un comerț important, produsele meșteșugărești au jucat un rol deosebit în fixarea unor drumuri comerciale sau în crearea pieței de desfacere. În primele secole ale epocii feudale pe teritoriul românesc, activitatea economică a cunoscut „importante modificări cantitative privind procesul de diversificare a ramurilor meșteșugărești de bază, precum și unele perfecționări ale tehnologiei tradiționale, prin receptări de procedee și metode de muncă, adaptate la condițiile societății românești printr-un efort de creație proprie”³. În cadrul unei asemenea economii, diviziunea socială a muncii a căpătat noi dimensiuni. Creșterea continuă a producției și odată cu aceasta, a productivității muncii, ca urmare a dezvoltării forțelor de producție, a dat naștere unei activități variate care a avut ca rezultat specializarea din ce în ce mai largă a unor membri ai colectivității.

Extracția și prelucrarea metalelor era cel mai important meșteșug din această vreme și a stat la baza dezvoltării majorității ramurilor economice. În afara unor

³ Ștefan Olteanu, *Societatea românească la cumpăna de milenii, secolele VIII-XI*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 94

mărunte centre de exploatare a minereurilor de la suprafața solului în zona subcarpatică (Bucov, Baia de Fier, Vadul Săpat, Târgușor), nordul Dobrogei (Altânțepe, Garvăn-Dinogetia) sau terasele Dunării (Păcuiul lui Soare), voievodul Mircea cel Bătrân a deschis mina de aramă de la Baia de Aramă. Meșteșugul prelucrării aramei era așa de bine cunoscut în timpul domniei lui Mircea încât până și meșterii monetari o foloseau. Pentru anii 1396-1400, epocă de refacere a economiei țării după marile confruntări armate cu otomanii, monedele sunt roșiatice, întru-cât argintul era folosit în aliaj cu arama. Până în prezent nu se cunoaște un document din epoca marelui domnitor care să ateste exploatarea minereului abia în anul 1480. Sigur este însă că fierul se extrăgea din Oltenia, mănăstirea Cozia îl producea și îl comercializa. Dezvoltarea meșteșugului prelucrării fierului în centrele urbane și în fierăriile rurale din Țara Românească a fost stimulat și de importul „fierului” din Brașov.

Olăritul constituia una din principalele ramuri ale economiei meșteșugărești. Spre sfârșitul secolului al XII-lea s-au produs unele perfecționări ale olăritului, ajungându-se la așa-zisa roată de picior. Atât olăria locală, produsă în multe așezări, cât mai ales cea produsă în centrele meșteșugărești specializate în confecționarea ceramicii smălțuite și nesmălțuite, fac ca meșteșugul olăriei să apară ca ocupație de sine stătătoare, depășind nivelul meșteșugului casnic, fapt ce presupunea în același timp, existența unei piețe regionale de desfacere a produselor meșterilor olari.

Alte meșteșuguri, despre care documentele din vremea lui Mircea cel Bătrân fac precizări indirecte, precum dogăritul, tăbăcăritul, pietrăritul, croitoria, argintăria ș. a. au contribuit la dezvoltarea producției de bunuri materiale, la intensificarea circulației produselor pe un teritoriu din ce în ce mai larg.

Dezvoltarea meșteșugurilor încă din primele secole ale evului mediu a dus la apariția unor noi centre orășenești (Târgușor, București, Craiova) în epoca domnitorului Mircea și dezvoltarea celor vechi (Curtea de Argeș, Târgoviște, Turnu Severin, Bistrița, Râmnicu Vâlcea, Câmpulung, Pitești, Slatina, Turnu Măgurele, Giurgiu, Brăila, Dârstor-Silistra, Vicina, Păcuiul lui Soare, Isaccea, Constanța). Exemplul cel mai grăitor în ridicarea unor sate și târguri îl constituie geneza orașelor București – Cetatea Dâmboviței și Craiova, centre economice care serveau grupurilor de sate așezate de-a lungul unor râuri.

Avântul economic general al Țării Românești s-a legat nu numai de dezvoltarea principalelor ramuri economice ale timpului, agricultura și meșteșugurile, ci și de progresul producției meșteșugărești din orașele transilvănene Brașov și Sibiu, de intensificarea activităților comerciale desfășurate la gurile Dunării de negustorii italieni și de politica deschisă, realistă, prestigioasă realizată de „regele regilor din țările creștine din vremea sa”, Mircea cel Bătrân.

Caracterul unitar al teritoriului românesc (existența a numeroase văi, drumuri naturale care au ușurat legăturile, comunicațiile și schimbul de mărfuri), o anumită diviziune socială a muncii între provinciile locuite de români, fără a avea un caracter absolut, producția agricolă mai dezvoltată în Țara Românească și Moldova decât în Transilvania și producția meșteșugărească mai avansată aici au constituit baza intensificării comerțului intern, extern și de tranzit. El a fost înlesnit și de așezarea favorabilă a țărilor române de-a lungul drumurilor comerciale care legau, în secolele XIV-XV, Occidentul și Centrul Europei de Peninsula Balcanică, lucru care a avut drept consecință și o activă participare a teritoriilor românești la circuitele internaționale de mărfuri. Țara Românească reprezenta capătul drumului transcontinental Vest-Est, ce pornea din Flandra spre Köln, Frankfurt, Praga, de unde o parte se îndrepta spre Transilvania și, de aici, prin trecătorile Carpaților Meridionali și Orientali, ajungea la porturile dunărene și la Marea Neagră. A doua ramificație, care se desprindea de la Praga, se îndrepta spre Polonia, trecând prin Cracovia și Liov, de unde drumul cobora spre porturile Dunării și ale Mării Negre, străbătând de la nord la sud teritoriul Moldovei, unde se intersecta cu circuitul comercial ce venea din Orient și lega Cetatea Albă, Chilia, Vicina și Brăila de marele emporiu Liov⁴. Vadurile Dunării constituiau, așadar, punctul de întâlnire dintre artera comercială europeană Vest-Est și drumurile care străbăteau Europa de la Nord la sud, legând astfel centrele vitale ale lumii mediteraneene de statele centrale și baltice ale Europei. În aceste locuri ajungeau sau plecau atât mărfuri orientale, cât și cele din Occident, la care se adăugau și produsele de export din țările române și din teritoriile otomane ale Peninsulei Balcanice. Sunt cunoscute relațiile comerciale dintre Caffa și Moldova, dintre Caffa și Țara Românească, dintre Brăila și Trebizonda. Cele 16 drumuri care străbăteau trecătorile și pasurile Carpaților, orientau Transilvania mai ales spre sud-est și est, adică spre celelalte două țări românești, Țara Românească și Moldova, decât spre vest, spre Ungaria, zonă de altfel mlăștinoasă (mlăștinile Tisei).

Din săpăturile arheologice se constată existența unei game foarte largi și variate de produse pe care satele și le puteau procura prin circulația mărfurilor din Transilvania, Europa Occidentală, Imperiul Otoman. Comerțul Țării Românești cu Transilvania, de pildă, s-a realizat mai ales în Sibiu și Brașov, centre meșteșugărești și comerciale ale Transilvaniei. Sibiul s-a orientat numai spre Țara Românească, având cu aceasta un singur drum comercial care trecea prin pasul Turnul-Roșu. Brașovul, prin poziția sa geografică, situat în sud-estul Transilvaniei, a întreținut strânse legături de schimb atât cu Țara Românească, cât și cu Moldova, fiind astfel un loc permanent de întâlnire a negustorilor din cele

⁴ Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV-XV*, București, 1973, p. 150.

trei țări române, o piață comună a acestora. De aceea, negustorii acestui oraș s-au bucurat de însemnate privilegii acordate de domnitorii Țării Românești. Comerțul Țării Românești cu Transilvania a fost încă din această vreme un comerț complementar, iar orașele transilvănene tranzitau spre Țara Românească numeroase produse din întreaga Europă. În actul din august 1413 emis de Mircea cel Bătrân, de pildă, erau specificate și produse de Ypres, de Louvain, de Colonia, de Cehia, de Liov, piper, șofran, bumbac, „mărfuri ce vin de peste mare”, vehiculate pe circuitele transcontinentale amintite. Țesăturile și mai ales postavurile (stofele flamande, germane, boeme, italienești) se situau pe primul loc amintind, în secolele XIV-XV, de imaginea anului 1281 când notarul genovez de Predono înregistra la Pera transporturi masive de postavuri lombarde, franceze și bizantine, descărcate și vândute în portul dunărean Vicina.

Fragmentele descoperite în mormintele de la Argeș, unele picturi murale din mănăstiri și biserici confirmă și ele, alături de tratatele comerciale, prezența în Țara Românească îndeosebi a Țesăturilor orientale.

Negoțul moldo-muntean a existat și el în această perioadă, dar mai slab ca intensitate. Faptul însă că cele două țări române erau vecine pe marile artere continentale care legau centrul și sud-estul Europei au creat condiții pentru un comerț moldo-muntean mai ales cu produse străine. Documentele menționează negustori munteni în Moldova și negustori moldoveni în Țara Românească. Teritoriul Moldovei facilita relațiile comerciale dintre Țara Românească și Liov, desfășurate pe baza privilegiilor primite de lioveni de la Mircea cel Bătrân în 1403 și 1409, apoi de la Vlad Dracul în 1439, cât și a privilegiilor acelorași negustori de către domnii Moldovei în 1408, 1434, 1456 și 1460.

Deci Țara Românească a fost prezentă în cadrul schimburilor comerciale cu toate statele din jur, fapt reflectat, de tratatele comerciale încheiate de domnii Țării Românești la începutul veacului al XV-lea precum și de circulația monetară.

Evoluția economică a Țării Românești în această perioadă s-a înscris în coordonatele europene și din punctul de vedere al circulației monetare. Descoperirile numismatice precum și izvoarele scrise evidențiază un număr mare de monede care au circulat pe teritoriul Țării Românești (dar și al Moldovei, Transilvaniei, Crișanei, Maramureșului, Dobrogei). Cele mai numeroase, se găsesc de-a lungul drumurilor mari ale țării: 1) drumul Sibiului, pe malul râului Olt; 2) „drumul Brașovului până la Brăila” spre gurile Dunării sau pe râul Dâmbovița către București și Giurgiu; 3) drumul de sub podgorii, care unea Țara Românească cu Moldova. Aceste străvechi drumuri uneau cele mai de seamă centre economice, și, totodată, aici, se legau de numeroase drumuri care străbăteau țările vecine.

Descoperirile numismatice reflectă o circulație monetară foarte vie în care speciile monetare au fost numeroase, atât ca proveniență, cât și ca valoare, demonstrând existența unor relații comerciale desfășurate pe un larg spațiu european. În același timp, se constată o circulație intensă a monedei autohtone în tot spațiul de la Marea Neagră, Munții Balcani, Marea Adriatică până la Dunărea de mijloc. Iată câteva tezaure descoperite în țările vecine și care conțin monede din vremea lui Mircea cel Bătrân: Belgrad (R. S. F. Iugoslavia), Ipolysag (R. P. Ungaria), Koscielna Wics (R. P. Polonia), Ecrene (R. P. Bulgaria), Negotin (R. S. F. Iugoslavia), Negovanovți (R. P. Bulgaria), Nicopole (R. P. Bulgaria), Padina (R. S. F. Iugoslavia), Prahovo (R. S. F. Iugoslavia), Reșava (R. S. F. Iugoslavia), Regiunea Porțile de Fier (R. S. F. Iugoslavia), Ruse (R. P. Bulgaria). La acestea se mai adaugă descoperirile din apropiere de Veneția și Cehoslovacia. Baterea monedelor proprii (primele fiind în anul 1365) a constituit o manifestare a Țării Românești ca stat suveran și independent dar și o necesitate economică. Era o dovadă în plus a dezvoltării economiei de schimb bazată pe monedă și a creșterii numerice a negustorilor autohtoni. Criza monetară a argintului de la sfârșitul secolului al XIV-lea manifestată la nivel continental, devalorizarea monedelor statelor vecine cu care Țara Românească avea relații comerciale, au determinat măsuri de protecție a monedei autohtone: reducerea continuă a cantității de argint din monedele românești, precum și măsuri restrictive pentru exportul metalelor prețioase. Astfel în 1409, Mircea cel Bătrân interzicea negustorilor lioveni să scoată argint din Țara Românească, iar în 1413 Dan II nu permitea nici el comerțul cu aur și argint.

Moneda Țării Românești, mai ales după 1396, în timpul lui Mircea cel Bătrân, păstrând un raport pozitiv între valoarea proprie și valoarea sa nominală, s-a impus nu numai pe piața internă, ci și într-o mare arie europeană. Comerțul de mare anvergură reglementat de marele voievod prin tratate internaționale, a adus o mare cantitate de monedă și implicit, prosperitate economică generală. La aceasta au contribuit și o seamă de puncte vamale care se aflau în special în târguri. La 20 ianuarie 1368, Vladislav, voievodul Țării Românești, întărea negustorilor din orașul Brașov (Transilvania) comerțul lor de tranzit purtat în virtutea „libertăților ce le-au avut ei din bătrâni în Țara noastră Românească”, stabilind însă locurile unde să plătească vamă și modalitatea în care să se facă aceasta. Un regim preferențial a favorizat dezvoltarea orașului port Brăila, care atrăgând un număr mare de negustori, s-a situat pe primul loc în ceea ce privește exportul și importul Țării Românești pe ruta Mării Negre și era unul dintre cele mai frecventate centre ale comerțului european.

În afară de vămile interne – Târgușor, Târgoviște, Cetatea Dâmboviței – care apar în documente, în zona de graniță a Țării Românești cu Transilvania se aflau

„vămile plaiurilor” – Vâlcan, Căineni (Turnu Roșu), Rucăr-Bran. Tarifele vamale erau exprimate în unități monetare dintre cele mai diferite: perperi, ducăți, dinari, bani, aspri. Acest fapt este un indicator al complexității circulației bănești din Țara Românească în secolele XV-XVI.

Pe linia Dunării, trecerea mărfurilor s-a făcut în continuare, și în secolele XV-XVI, tot pe la vechile vaduri ușor accesibile: Calafat-Vidin, Bechet-Rahova, Turnu-Nicopole, Zimnicea-Șiștov, Giurgiu-Rusciuc, Hârșova-Brăila, Măcin-Chilia. Din a doua jumătate a secolului al XV-lea și prima jumătate a celui următor se constată o intensificare a activității comerciale la vadurile dunărene dovedind și o orientare mai mare a negustorilor de la nord de Dunăre către Imperiul Otoman, ca urmare a accentuării dependenței politice față de acesta.

Un lucru este, însă, deosebit de important: prezența în număr covârșitor a monedei muntene în descoperirile de pe tot teritoriul românesc, constituie încă o mărturie semnificativă a străvechilor și permanentelor legături comerciale dintre Țara Românească și celelalte două țări românești (Transilvania, Moldova) o dovadă a unității vieții economice a țărilor române în evul mediu, manifestată mai ales prin desfășurarea unui schimb intens și neîntrerupt de mărfuri.

VASILE STOICA (1889-1960) – ACTIVITATEA SA DIPLOMATICĂ ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ*

Diplomat și militant pentru Unirea românilor, Vasile Stoica s-a născut la 18 ianuarie 1889 în familia lui Gheorghe și Maria Stoica din Avrig – satul lui Gheorghe Lazăr, județul Sibiu. Între anii 1901-1904 urmează gimnaziul la Sibiu – (gimnaziul Bizonyitvary), apoi Liceul român din Brașov în perioada 1905–1909. A absolvit Facultatea de Litere a Universității din Budapesta – Eötvös Collegium, iar după terminarea facultății își continuă studiile filologice la Paris și București.

Vasile Stoica și-a susținut teza de doctorat în anul 1913; ea cuprindea aproximativ 300 de pagini însoțite de câteva clișee. Autorul încerca să arate influența calvinismului asupra începuturilor literaturii române. În timpul studiilor la Universitatea din Budapesta și la cea din Paris, Vasile Stoica a fost preocupat de studiul literaturii moderne și, pe lângă cursuri, a făcut numeroase cercetări literare prin biblioteci și muzee pentru a se documenta asupra temei tezei sale de doctorat. Printre textele cercetate de el se numără: *Leviticul*, *Catehismul calvinesc* al lui G. Rákóczy (1642), *Catehismul calvinesc* al lui Ștefan Fogarași, *Cântările bisericesti calvine* traduse în versuri românești și aflate în manuscrisele lui Grigore Sandor, Ioan Visku și în *Codicele* de Cluj¹.

În anul 1913, Vasile Stoica este numit profesor de limbi și literaturi moderne la Școala secundară de fete a Astei și timp de un an, până când va trece în Vechiul Regat, este redactorul șef al ziarului *Românul* din Arad.

În anul 1914 ajunge în România și în anul următor renunță la cetățenia austro-ungară în favoarea celei românești, declarând că renunță la „orice protecțiune a Statului austro-ungar” și, deoarece se stabilește în țară, se va supune „legilor acestei țări, urmând a obține de la Corpurile legiuitoare recunoașterea de cetățean român”². Originalul este însoțit pe verso de un proces-verbal care autentifică declarația înregistrată la Judecătoria Ocolului III București, reprezentată de judele ajutor Ion Dobrescu.

* Materialul a fost realizat în colaborare cu Dorina Mierlici care a realizat sub coordonarea mea lucrarea de diplomă cu o temă asemănătoare (1997).

¹ DANIC., fond Vasile Stoica, dosar 9/1910-1945, f. 3-4.

² *Ibidem*, dosar 4/1915, f. 1.

Ajuns în Vechiul Regat, Vasile Stoica scrie articole și cărți, susține conferințe, dorind ca prin acest mijloc să facă lumii întregi cunoscute suferințele românilor din Ardeal, dorința lor de libertate și de unire cu frații români de dincoace de Carpați. De-a lungul timpului a colaborat atât cu ziare din țară, cât și din străinătate (*Gazeta Transilvaniei, Românul, Luceafărul, Semănătorul, Ramuri, New York Tribune, New York Times, Washington Post* și altele), a scris diferite lucrări precum: *România – populație și suprafață, Transilvania, Suferințele din Ardeal, Transilvania de Nord, Românii din Ucraina, Românii macedoneni, Problema fruntăriilor româno-ungare, Minoritatea noastră maghiară, Problema Dunării și a strămtorilor, Reforma agrară în România, Minoritatea noastră germană*.

Când în 1916 România intră în război, Vasile Stoica se înrolează voluntar în armata română, fiind repede ridicat la rangul de sublocotenent, după cum aflăm dintr-o scrisoare a generalului de brigadă în rezervă Dumitru Iliescu către ministrul de război³. De asemenea, în această scrisoare se mai menționa că tânărul Stoica s-a distins în luptele de pe Valea Oltului și în retragerea spre Pitești. Apoi a fost trimis în S.U.A. împreună cu părintele Vasile Lucaciu și părintele Ion Mota pentru a face cunoscută cauza românilor și pentru a organiza o legiune militară română. Datorită meritelor sale, Vasile Stoica este propus de generalul D. Iliescu „căpitan în rezervă al armatei române deoarece, în calitate de comisar al Guvernului, autoritatea sa în S.U.A. va crește”.

După cum bine se știe, la sfârșitul primului război mondial România a fost obligată să semneze Tratatul de pace cu Germania, moment care a provocat demisia lui Vasile Stoica din funcția de atașat la Legația română de la Washington și din armata română, propunându-și să organizeze trupe de voluntari care să facă publice problemele și suferințele românilor. Ca urmare, în 1918 înființează Liga Națională din America, fiind primit în același timp în Legiunea Română din Franța cu gradul de căpitan.

După realizarea Marii Uniri la 1 decembrie 1918, Vasile Stoica cere să fie trecut în cadrele armatei române în una din unitățile de infanterie sau de cavalerie din Transilvania, cerere pe care i-o adresează lui I.C. Brătianu – președintele Consiliului României din Paris, iar în 1919 el a fost cel care a prezidat Conferința de pace de la Paris⁴.

Vasile Stoica a fost ambasador al României în mai multe țări europene și anume: Albania (1930-1932), Bulgaria (1932-1936), Letonia și Lituania (1936-1939), Turcia (1939-1940). A fost apoi propus ambasador în S.U.A., dar cercurile

³ *Ibidem*, dosar 10/1914/ 1946, f. 12.

⁴ *Ibidem*, f. 6-8.

germane s-au opus acestei numiri datorită poziției sale anglofile. În 1946 a fost numit ambasador în Olanda.

În perioada în care a stat în țară, a îndeplinit funcțiile de secretar de legație clasa a II-a, prim-secretar al Ministerului Afacerilor Străine (1921-1928), consilier tehnic pe lângă Societatea Națiunilor și Mica Înțelegere, președinte al Comisiei de coordonare a lucrărilor pentru pregătirea documentării privind poziția internațională, drepturile și interesele României.

Prin Decretul regal apărut în „Monitorul Oficial” din 6 martie 1940, Constantin C. Giurescu este numit Ministru-secretar de Stat la departamentul Propagandei Naționale, iar Vasile Stoica – Subsecretar de Stat pe lângă acest departament. Despre această dublă numire au relatat multe ziare ale vremii, între care se numără „Seara”, „Universul”, „România”, cotidianul francez „Le moment”. Revista lumii politice – „Parlamentul românesc”, referindu-se la acest eveniment, îl caracterizează pe Vasile Stoica ca fiind „un adânc cunoscător al problemelor internaționale, o personalitate de mână întâi, de la care putem aștepta, cu toată încrederea, mari servicii în împrejurările atât de dificile pe care le străbatem”⁵. Diplomat și ambasador care a îndeplinit misiuni în diferite țări, Vasile Stoica s-a dovedit a fi dotat cu pricepere pentru astfel de probleme, numirea sa în această funcție fiind bine venită.

O altă problemă care s-a aflat în atenția lui Vasile Stoica a fost aceea a minorităților etnice din România (maghiari, evrei, ruteni, ruși, bulgari, găgăuzi, turci și tătari) și a minorității române din străinătate, el studiind posibilitatea schimburilor de populație cu vecinii cu care țara noastră avea controverse teritoriale. Fiind adeptul libertății credinței religioase, Vasile Stoica a cerut Guvernului român să subvenționeze bisericile catolice, luterane, calvine și unitariene de pe teritoriul României.

În 1920 se căsătorește cu Ines Longhi, de care va divorța după 20 de ani de căsnicie datorită faptului că soția sa părăsește căminul conjugal. Se va căsători apoi cu Paula Nănescu, actriță la Teatrul Național din București, care i-a dăruit o fiică – Lia-Maria.

În 1914 probabil înainte de a pleca spre Vechiul Regat, Vasile Stoica și-a redactat testamentul, care vizează în mod special biblioteca și scrierile sale literare. După cum reiese din document, al cărui original se păstrează la Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București⁶, Vasile Stoica pleca la drum și, neștiind ce se poate întâmpla, îl roagă pe bunul său prieten Victor Preda să urmeze dispozițiile date de el și anume:

⁵ *Ibidem*, dosar 8/1940, f. 9.

⁶ *Ibidem*, dosar 7/1914, f. 1-3.

a) – cărțile din biblioteca sa, mai puțin operele lui Maeterlinck, să fie dăruite școlii de fete din Sibiu „pentru eleve, nu pentru profesori”⁷;

b) – operele lui Maeterlinck să fie trimise bibliotecii Gimnaziului din Brașov căci, după cum el însuși mărturisea, „aceasta este singura noastră școală unde se știe trezi interesul pentru probleme mai înalte”⁸;

c) – poeziile și articolele sale literare să se strângă și să se publice, „întrucât ele vor fi vrednice de publicat în volum”⁹.

Se observă că în cazul cărților care alcătuiau biblioteca sa, Vasile Stoica a preferat să le lase copiilor, în școli, și nu familiei, sperând că prin acest gest va contribui la educația generațiilor de după el.

Pe plicul în care a fost pus testamentul, pe lângă numele celui căruia îi era adresat (Victor Preda), stă scris: „Să se deschidă numai dacă se va afla cu siguranță că sunt...”¹⁰. Fraza este neterminată, Vasile Stoica parcă temându-se să scrie acel cuvânt care ar fi avut menirea de a marca trecerea sa în neființă pe drumul spre frații de neam și de sânge de dincoace de Carpați.

S-a stins din viață în anul 1960, la vârsta de 71 de ani, după ce a încercat și a adus țării cât mai multe servicii.

ACTIVITATEA DIPLOMATICĂ*

Vasile Stoica – român transilvănean, licențiat în Litere, profesor și colaborator al mai multor ziare – a îndeplinit diferite funcții atât în țară, cât și în străinătate, funcții prin care a încercat să fie „folositor neamului nostru în clipele grele și mari prin care trecea”¹¹. Țările în care a îndeplinit diferite misiuni diplomatice sunt următoarele: Statele Unite ale Americii, Albania, Bulgaria, Rusia, Turcia, Olanda. În continuare vor fi prezentate câteva dintre cele mai importante aspecte ale activității sale diplomatice.

STATELE UNITE ALE AMERICII (1917-1924)

La 18 aprilie 1917, Vasile Stoica este trimis de Statul român în misiune în S.U.A., împreună cu preoții Vasile Lucaciu și Ioan Mota¹², scopul misiunii fiind acela al propagandei pentru cauza Transilvaniei și al organizării unei unități de

* Documentarea care stă la baza prezentului studiu este alcătuită în principal din documentele aflate în fondul *Vasile Stoica* care se află la DANIC. Acesta este alcătuit din 677 de unități arhivistice (dosare)

⁷ *Ibidem*, f. 1.

⁸ *Ibidem*, f. 2.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, f. 3.

¹¹ DANIC, fond Vasile Stoica, dosar 22/1917-1920, f. 277.

¹² *Ibidem*, dosar 9/1910-1945, f. 12.

voluntari români pentru frontul francez. Unitatea urma să facă parte din armata franceză sau din cea americană, păstrându-și însă caracterul românesc; ea trebuia să fie întreținută de Guvernul american, ofițerii puteau fi americani sau români, pe când subofițerii trebuiau să fie numai din rândul românilor. Cererea românilor pentru organizarea acestei unități este respinsă, sugerându-li-se să se înroleze în armata Statelor Unite. Aceeași soartă o va avea și cererea adresată Guvernului francez. Atunci, Vasile Stoica și cei doi preoți care îl însoțeau se hotărăsc să furnizeze americanilor cât mai multe informații despre români, ceea ce se făcea destul de greu, pentru că numai Stoica cunoștea limba engleză. La aceasta se adaugă și faptul că în toamna anului 1917 el rămâne singur la Washington, ceilalți doi membri ai delegației retrăgându-se.

Încă de la început, trimisul Guvernului român în America a observat neîncrederea oamenilor în autoritățile consulare românești, convingerea românilor din Statele Unite că Transilvania a scăpat de unguri, dar a încăput pe mâna „ciocoilor”. Această atitudine se poate ușor explica dacă privim puțin în urmă, la activitatea desfășurată de predecesorul lui Vasile Stoica, comandorul Pantazzi, care nu a știut să trateze nici cu străinii, nici cu românii, lăsându-le impresia că noile autorități din Transilvania sunt brutale și hrăpărețe, că nu acordă destulă sau chiar deloc atenție claselor de jos ale populației¹³.

Cea mai mare greutate era însă reprezentată de opinia favorabilă pe care o avea America față de Austro-Ungaria, de faptul că pentru americani problema naționalităților etnice era un lucru de nepriceput. Pentru ei, Austria era țara artei, a operetei vieneze, a violonistului Kreisler, iar Ungaria – țara ciardașului și a lui Kossuth – reprezentant de seamă al revoluției de la 1848; americanii considerau că în aceste două țări domnesc bunăstarea, armonia și libertatea, idee susținută și de propaganda ungară¹⁴. Lui Vasile Stoica îi revenea așadar misiunea de a distruge aceste legende înflorite despre Austro-Ungaria și de a scoate la lumină purul adevăr. Pentru aceasta era nevoie de cât mai multe informații, pe care Vasile Stoica le putea furniza, el fiind un bun cunoscător al problemelor românilor, mai ales a celor din Transilvania, despre soarta cărora scrisese articole în ziare precum *Adevărul*, *Naționalul*, *Universul*, *Flacăra* și publicase câteva volume de istorie transilvăneană: *Habsburgii, ungurii și românii* (în colaborare cu I. Russu-Abrudeanu) și *Suferințele din Ardeal*¹⁵.

Aflat în Statele Unite ale Americii, Vasile Stoica a desfășurat o bogată activitate politică și culturală, încercând să-i convingă pe americani și nu numai pe ei de

¹³ *Ibidem*, f. 43

¹⁴ STOICA, Vasile, *În America pentru cauza românească*, București, 1926, p. 10-12

¹⁵ DANIC, fond Vasile Stoica, dosar 10/1914-1946, f. 20-22.

drepturile României asupra teritoriilor locuite de români, dar aflate sub stăpânirea altor state (Transilvania de Nord-Vest, Basarabia, Bucovina, Ținutul Herței).

În anii 1920-1921 se ocupă de organizarea serviciilor consulare române din Statele Unite și Canada și de repatrierea românilor, dându-și seama că el se numără printre pușinii care cunoșteau în profunzime problemele Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei.

Asemenea lui Vasile Stoica, emigranții români din S.U.A. simțiseră nevoia unei propagande cu caracter politic, în genul celei făcute de sârbii, polonezii, cehii și francezii din America. Îndată după intrarea României în război, românii din Statele Unite au încercat să formeze o organizație pentru a informa lumea despre aspirațiile justificate ale neamului nostru. Organizația a funcționat puțin timp și nu a putut fi de mare ajutor cauzei românești. Trebuie remarcată activitatea lui Paul Negulescu, care a publicat revista literară *România și activitatea Comitetului de Ajutor pentru România*, dar ele atingeau cercuri prea restrânse și prea puțin influente, ceea ce însemna că trebuia făcut mult mai mult¹⁶.

Propaganda românească în S.U.A. se confrunta cu lipsa cărților scrise în engleză despre cauza și speranțele românilor. Pentru a soluționa pe cât posibil această problemă, Vasile Stoica a tipărit în limba engleză cartea sa, intitulată *Suferințele din Ardeal* și o serie de broșuri consacrate problemelor românilor, reunite în colecția *The Romanians and their Lands* (conține aproximativ 20 de broșuri)¹⁷. A mai tipărit în engleză lucrările *Bessarabia, Dobrudja* de N. H. Lahovari, *Romanian History and Conditions, The Romanian Question, The Romanian Nation and the Romanian Kingdom, Harta etnografică a neamului românesc*, cu explicații, *Marile hărți pe comune ale Transilvaniei și celorlalte provincii de sub stăpânirea ungară* de profesorul maghiar Paul Balogh, lucrare la care sunt anexate lămuriri în limba engleză.

Presa americană dacă nu era indiferentă la cauza românilor, ne era dușmănoasă. De aceea, Vasile Stoica își propune să intre în legătură cu ziariști din marile orașe ale Americii, ceea ce va reuși într-adevăr să facă cu cei de la *Washington Post, New-York Times, New-York Tribune, Evening Sun, Boston Herald, Nation, Boston Transcript*. Observând că ziariștii americani sunt mai mulțumiți când primesc informații pe care le transformă ei în articole, a adoptat și Stoica această metodă, având întrevederi și discuții cu ei sau trimițându-le scrisori cu material pentru publicat. Mare răsunet au avut articolele criticului și istoricului militar Frank Simonde¹⁸, care au apărut în *New-York Tribune* și *Mc. Clure*.

¹⁶ STOICA Vasile, *op. cit.*, p. 26-30.

¹⁷ *Ibidem*, p. 62-63.

¹⁸ DANIC, fond Vasile Stoica, dosar 22/1917-1920, f. 253.

Vasile Stoica însuși a desfășurat în Statele Unite ale Americii o susținută activitate publicistică, iar în țară a apărut articolul său intitulat *Maghiarizarea bisericilor*¹⁹, articol publicat în revista *Semănătorul* din 9 septembrie 1917, care condamnă atitudinea Guvernului de la Budapesta față de biserica română din Transilvania.

Datorită articolelor publicate de Vasile Stoica și de alții, datorită conferințelor ținute de el la Washington, Baltimore, Philadelphia, New-York, Boston, Manchester, Chicago încetul cu încetul lucrurile s-au liniștit, presa a încetat de a mai fi violentă, relațiile comerciale ale României s-au multiplicat, motive pentru care trimisul nostru era convins că situația românilor din America se va îmbunătăți prin propriile eforturi ale emigranților.

În august 1917 are loc întâlnirea lui Vasile Stoica cu fostul președinte american Theodore Roosevelt, care era de acord cu aspirațiile românilor și prețuia jertfele aduse de România în primul război mondial. El era ferm convins că la încheierea războiului toate teritoriile românești vor fi unite cu *Țara-Mamă*, temându-se însă de neînțelegerile cu minoritățile ungaro-secuiești și săsești²⁰. Până aproape de moartea sa, președintele american a purtat corespondență cu Vasile Stoica, cerându-i lămuriri despre modul de desfășurare a evenimentelor din România. El era de părere că pacea nu se poate realiza până când națiunile mici nu vor fi dezrobite și refăcute din punct de vedere teritorial, până când „România Mare nu va fi una cu liberul Regat Românesc”²¹.

La începutul anului 1918 sosește la Washington prima legăție românească, condusă de doctorul Constantin Angelescu, care a constatat de la început că terenul era destul de bine pregătit pentru o acțiune românească. Activitatea acestei legății a fost întreruptă de încheierea păcii de la București la 7 mai 1918, prin care Austro-Ungaria își mărește teritoriul, coborând de pe crestele Carpaților la poalele lor dinspre România, iar Dobrogea a fost ocupată de Puterile Centrale (Germani, Austro-Ungaria), accesul spre Marea Neagră fiind permis numai de-a lungul unui drum comercial până la Constanța.

De-a lungul misiunii sale diplomatice în Statele Unite ale Americii, Vasile Stoica a ținut legătura cu ofițerii români trimiși în Rusia pentru recrutări din rândul prizonierilor transilvăneni. Fiind goniți de bolșevici, ei s-au retras la Vladivostok și au format Casa Voluntarilor Români din Siberia.

¹⁹ STAN, C-tin. *Activitatea lui Vasile Stoica în America în sprijinul Unirii*, Cluj-Napoca, 1984, p. 293.

²⁰ STOICA, Vasile, *op. cit.*, p. 17.

²¹ DANIC, fond Vasile Stoica, dosar 22/1917-1920, f. 255.

Despre organizațiile românești din Statele Unite ne furnizează informații Ioan N. Sufană²², de la care aflăm că emigrarea românilor în America a început prin 1890; nu se știe cine a fost primul emigrant român, dar prima societate românească este considerată cea numită *Traian*, cu sediul în Canton. Această societate nu a lăsat nici un fel de urme, de aceea cea mai veche societate românească este socotită cea fondată în anul 1902 în Cleveland de către Pavel Borza și care se numea *Carpatina*. Apoi societățile românești s-au înmulțit, astfel că în anul 1905 numărul lor ajunsese la 10.

Tot de la Ioan N. Sufană aflăm că nu preoții, ci diversele organizații ale românilor au păstrat credința strămoșească, din rândul acestora luând naștere mișcările naționale și culturale ale românilor din America. De asemenea, majoritatea bisericilor românești din America au fost ridicate datorită eforturilor membrilor acestor organizații. Numărul românilor la începutul secolului al XX-lea din Statele Unite ale Americii era de 190.000 de suflete, iar al celor din Canada de 30.000, alți aproximativ 20.000 de români fiind răspândiți prin America de Sud, mai ales în Brazilia și Argentina.²³

Pentru a veni în sprijinul românilor din țară și din străinătate, la 5 iulie 1918 Vasile Stoica înființează Liga Națională Română din America, ale cărei obiective erau următoarele²⁴:

- propovăduirea și menținerea printre românii din Statele Unite a spiritului de loialitate față de această țară;
- promovarea și apărarea dezvoltării culturale și economice a elementului românesc din această țară;
- să facă neamul românesc cunoscut în această țară și să aducă în mijlocul ei viața și instituțiile sale;
- să pună la dispoziția Statelor Unite și a Națiunilor Aliate pentru dezrobirea lumii toate puterile de care dispun românii din America.

Toate aceste obiective urmau să fie atinse prin presă, conferințe, întruniri, prin tipărirea și răspândirea de cărți și hărți despre România. În fiecare oraș și comună în care locuiau români trebuia să existe câte o secțiune a acestei organizații, în orașele mari putând să funcționeze două sau trei astfel de secțiuni. Fiecare secțiune trebuia să aibe cel puțin 15 membri.

Reședința Ligii era la Cleveland, statul Ohio, iar limbile sale oficiale erau româna și engleza. În Ligă puteau fi admiși numai românii, iar cei care făceau parte din această organizație plăteau la înscriere o taxă de 2 dolari și apoi o cotizație lunară de 25 de cenți. Fiecare secțiune a Ligii avea un comitet format din

²² *Ibidem*, dosar 25/1918-1946, f. 31-37.

²³ *Ibidem*, dosar 22/1917-1920, f. 273.

²⁴ *Ibidem*, dosar 21/1918, f. 1-11.

președinte, vicepreședinte, secretar, doi censori și trei colectori. Secțiunile țineau patru adunări generale pe an, iar Liga ținea un congres anual în luna iulie, la congres participând numai delegațiile secțiunilor; membrii Ligii erau și ei invitați la congres, dar numai cu vot consultativ.

Fondurile Ligii Naționale Române din America se adunau din taxele de înscriere și cotizațiile lunare ale membrilor, din donații, din veniturile de la reprezentațiile teatrale și muzicale. Aceste fonduri erau utilizate în întregime pentru progresul organizației și pentru îndeplinirea scopurilor ei.

Fiecare secțiune a Ligii avea un sigiliu rotund care avea reprezentată în mijloc Statuia Libertății, iar legenda era formată din cuvintele „Liga Națională Română din America, secțiunea X”²⁵. Acest înscris era în limbile română și engleză.

În cazul în care o secțiune se dizolva, averea ei trecea la casieria centrală, iar dacă Liga s-ar fi dizolvat, atunci fondurile ei treceau jumătate la National Geographic Society din New-York (pentru studii asupra românilor de sub stăpânirea Austro-Ungariei), iar cealaltă jumătate la Academia Română (pentru studii asupra vieții și instituțiilor americane).

Referitor la prima mare conflagrație mondială și la urmările ei asupra românilor, în scrisoarea din 29 octombrie 1918 președintele Ligii Naționale din America – Vasile Stoica – scria că „România înseamnă astăzi cea mai mare tragedie a războiului”²⁶, arătând că în 18 luni de război mica țară de pe Dunăre a pierdut și a avut răniți 800.000 de oameni. În continuare, președintele Ligii Naționale Române se întreba ce impresie ar fi provocat pierderea de către America a 12.000.000 de persoane într-un an și jumătate.

La intrarea sa în război în 1916, România a completat armata germană cu 34 de divizii și, după cum arăta premierul francez Aristide Briand „dacă România n-ar fi intrat în război, noi nu ne-am mai fi aflat aici, în Paris, astăzi”²⁷, referindu-se prin aceasta la cei care participau la o întrunire a Parlamentului Franței.

Despre experiența din timpul războiului, Vasile Stoica menționa într-un articol-interviu apărut în ziua de 9 septembrie 1917 în ziarul *The Youngstone Vindicator* și care va fi reprodus în continuare:²⁸

„Vasile Stoica, locotenent în armata română, însărcinat cu misiunea naționalistă română în Statele Unite ale Americii, vorbește despre evenimentele din războiul mondial, despre care se știa foarte puține în America. El vorbește nu numai în calitate de ofițer, dar și în calitate de fin observator al situației, fiind

²⁵ *Ibidem*, f. 13.

²⁶ *Ibidem*, dosar 25/1918-1946, f. 22.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, dosar 42/1917-1921, f. 23.

înainte de război profesor într-un liceu din sudul Transilvaniei, la câteva mile de elevii români... Și-a părăsit țara (Transilvania) la libera alegere... Pe lângă faptul că preda, era editor al ziarului *Românul* – publicației devotată ideilor naționaliste române. El a plecat în regat și acolo a renunțat la cetățenia ungară, înrolându-se voluntar în armata română. După un an de serviciu militar a fost numit locotenent, înainte de intrarea României în război. Referitor la acest moment, locotenentul Vasile Stoica spunea:

«România s-a pregătit pentru război de-a lungul a doi ani lungi. A fost neutră și mult timp nu s-a putut hotărî de care parte să fie. Pentru a intra în război de partea Puterilor Aliate (Anglia, Franța, Rusia) i se promitea României mult râvnita Transilvanie și teritoriile austriece locuite în cea mai mare parte de români; dacă intra de partea Puterilor Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Italia), victoria lor ar fi însemnat recăștigarea Basarabiei, locuită și ea în cea mai mare parte de români, și posibile concesii din partea Austro-Ungariei, probabil o parte din Bucovina. Declarația de război a României a găsit Austria nepregătită. Nu erau mai mult de trei corpuri de armată (120.000 de oameni) la frontieră și cei mai mulți dintre aceștia erau din categoria infanteriștilor. România avea 80.000 de oameni bine echipați, pregătiți să intre în luptă... La trei luni după intrarea în război, România a încălcat ordinele Consiliului Aliat de război și a atacat Transilvania, în loc să-și întoarcă toate forțele împotriva Bulgariei. România a acționat ca și cum ar fi fost îndrumată de cineva să o facă și de aceea operațiile sale militare au fost puse sub supravegherea unei comisii militare franceze, trimisă acolo de către aliați.»,,

Vasile Stoica a avut un puternic conflict cu Anton Bibescu – ambasadorul României în Statele Unite ale Americii, acesta cerând în 1924 revocarea sa și a misiunii din care făcea parte.

Într-o scrisoare datată 25 august 1924, Vasile Stoica încearcă să lămurească situația cu privire la o epistolă a ambasadorului român la Washington către un prieten de-al său, cerându-i acestuia să i se trimită un secretar pentru Legația română din Washington, dar nu pe Vasile Stoica, care fusese numit în această funcție²⁹.

Această cerere era justificată de Bibescu prin „atacurile violente” îndreptate împotriva Ministerului de Externe și a premierului Ion Brătianu, el referindu-se desigur prin aceste atacuri la conferințele susținute de Vasile Stoica și apreciate de presa românească pentru că reprezentau o critică față de neglijențele acestei instituții. În scrisoarea sa, Bibescu mai arată că nu îl vrea pe Vasile Stoica ca membru al corpului diplomatic românesc din Statele Unite pentru că, după părerea

²⁹ STOICA, Vasile. *O lămurire în legătură cu propaganda noastră în America*, București, 1924, p. 6.

sa, „acesta a făcut mii de eforturi pentru a intra în serviciul Ministerului de Externe”. Cel care însă i-a sugerat lui Stoica să intre în corpul diplomatic a fost Take Ionescu, pentru că el cunoștea mai bine ca oricine altcineva problemele transilvănenilor.

Nemulțumit fiind de învinuirile care i se aduceau, Vasile Stoica a cerut Ministerului Afacerilor Străine, respectiv lui I. G. Duca – să constituie o comisie de anchetă care să se ocupe de cercetarea activității sale în America, urmând ca în cazul în care i se va găsi vreo pată să părăsească corpul diplomatic și să se expatrieze din Statele Unite³⁰. În urma acestui conflict, Vasile Stoica este pus în disponibilitate și în anul următor îl regăsim ca director al Agenției Telegrafice Rador.

Încercările lui Vasile Stoica de a face cunoscute problemele și aspirațiile românilor au fost prețuite de lumea diplomatică, așa cum este cazul domnului Jusserand – ambasadorul Franței în S.U.A. – și al generalului Collardet – atașatul militar al Franței. Primul era de părere că atitudinea, cuvintele și acțiunile lui Vasile Stoica au permis americanilor să-și dea seama că el este „un transilvănean și ce românesci sunt gândurile și faptele lui”³¹, pentru care cei de acasă, din țară, trebuie să-i fie recunoscători. Cel de-al doilea considera că „sarcina era grea din cauza simpatiilor în favoarea Ungariei”³², dar Vasile Stoica a fost răbdător și neobosit și de aceea succesul a fost complet.

După cum arăta Vasile Stoica în lucrarea semnată de el și intitulată *În America pentru cauza românească*, misiunea sa în Statele Unite ale Americii a fost deosebit de grea pentru că „unii bărbați din fruntea vieții politice abia știau unde e situată România, necum să cunoască problema Transilvaniei și idealul pentru care sângerăm.”³³ În încheierea acestei lucrări, Vasile Stoica își exprimă singura dorință, aceea de a vedea pe alții făcând, în împrejurări similare, mai mult decât a făcut el pentru cauza neamului românesc.

ACTIVITATEA DIPLOMATICĂ DIN ALBANIA (1930-1932)

Printre țările în care Vasile Stoica a fost ambasadorul României se număra și Albania, țară în care el s-a aflat între anii 1930-1932. numirea sa în funcție de trimis extraordinar și ministru plenipotentiar al românilor la Tirana, în data de 2

³⁰ D. A. N. I. C., fond Vasile Stoica, dosar 30/1920-1928, f. 10.

³¹ STOICA, Vasile, *În America*, p. 77.

³² *Ibidem*, p. 78.

³³ STOICA, Vasile, *În America*, București, 1926, p. 10.

iunie 1930³⁴, a fost bine primită în Albania, iar câteva luni mai târziu ziarul *Shqipëria e Re* (Albania Nouă) din 29 martie 1931 îl caracteriza ca fiind „bărbat în timp de război, bărbat în timp de pace, bun român, diplomat al faptelor și nu diplomat al vorbelor.”³⁵ Același ziar își exprimă însă regretul pentru răceala instalată între București și Tirana datorită problemei școlilor românești din Albania.

Referindu-se la școlile românești din această țară, Vasile Stoica semnalează faptul că întreținerea lor a trecut în bugetul Statului și că erau considerate școli ale unei minorități etnice, ceea ce implică ideea recunoașterii existenței în Albania a unui element românesc. Pe de altă parte, trimisul nostru la Tirana este nemulțumit de ordinul Guvernului albanez prin care a fost închis liceul român de la Corita (Korcës) și care a dus la înlocuirea directorului școlii primare din acest oraș. Se pare că prin această măsură se urmărea înlăturarea oricărui control și amestec al românilor în școlile și mișcarea culturală românească din Albania.

Vasile Stoica era de părere că școlile românești din această țară ar trebui să funcționeze în continuare ca școli destinate copiilor cetățenilor albanezi, însă sub supravegherea și controlul Ministerului de Instrucție al României, personalul didactic putând fi recrutat dintre albanezi. De asemenea, el mai propunea redeschiderea Gimnaziului român de la Berat și a școlilor românești care au funcționat în Albania sub regimul turcesc și care au fost închise de noul Guvern, arătând că în timpul stăpânirii turcești au existat aici 13 școli primare și una secundară – Gimnaziul mai sus amintit.

Argumentele lui Vasile Stoica pentru aceste cereri sunt următoarele:³⁶

- existența școlilor românești de pe vremea stăpânirii turcești, deci de aproape 50 de ani;
- dreptul românilor și al fostelor provincii și țări ale Turciei europene de a avea școli naționale, drept recunoscut de Guvernul otoman din 1864;
- faptul că școlile românești se deschideau în urma unor cereri făcute de 15 capi de familie, Ministerul de Instrucție al României fiind cel care numea organele de control și personalul didactic;
- după războaiele balcanice din 1912 și 1913, adversarii Turciei (Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru) au recunoscut prin declarații oficiale, care fac parte din Tratatul de pace de la București din 1913, această stare de lucru și s-au angajat să respecte modul de funcționare de până atunci a școlilor și bisericilor românești de pe teritoriile pe care ei le-au luat de la turci. Albania

³⁴ D.A.N.I.C., fond Vasile Stoica, dosar 43/1930, f. 1.

³⁵ *Ibidem*, dosar 46/1931, f. 18-19.

³⁶ *Ibidem*, dosar 44/1929-1931, f. 1-3.

nu a semnat acest tratat pentru că în 1913 ea nu luase încă ființă ca stat de sine stătător. Cu toate acestea, același regim trebuie să se aplice și în cazul Albaniei, căci ea este un stat succesoral al Turciei, deci trebuie să accepte acest lucru ca și celelalte state succesorale;

- faptul că la București s-a deschis prima școală albaneză, într-o vreme când nicăieri nu mai existau astfel de școli și că tot în capitala țării noastre li s-a dăruit albanezilor o biserică în care slujba era oficiată în limba albaneză.

Se pare că tinerii români puteau să urmeze școli de perfecționare în țară, dovadă fiind cererea unei tinere românce, absolventă a școlii primare românești, care solicită ministrului plenipotențiar al României la Tirana o bursă pentru a merge la o școală de maternitate din țară, căci în orașul Corita și în împrejurimi “se simte o mare nevoie de moașe.”³⁷

De la sosirea sa în Albania, pe lângă activitatea diplomatică privitoare la relațiile politice și economice dintre cele două țări, Vasile Stoica a urmărit să intensifice relațiile culturale dintre cele două popoare. Albania încerca să ridice nivelul cultural al poporului său, să pregătească un bun corp didactic și ecleziastic, a unor buni administratori, însă toate acestea erau încetinite de sărăcia care apăsa asupra locuitorilor ei. Pentru pregătirea acestor categorii profesionale, Albania primește ajutor din partea Italiei, țară care a acceptat în licee și alte instituții superioare de educație tineri albanezi ca bursieri ai Statului italian. De asemenea, Albania aștepta un ajutor dezinteresat din partea României, atât pentru educarea tinerilor, cât și pentru organizarea bisericii ortodoxe albaneze.³⁸

Pentru a veni în sprijinul Statului albanez, România a acordat numeroase burse tinerilor din această țară. Din ziarul *Gazeta e Korçës* din 16 martie 1931 aflăm de acordarea a 37 de burse, iar din editorialul ziarului *Zeri: Korçës* din ziua următoare aflăm de ajutorul de 15.000 de franci aur pe care România i-a acordat sinistraților din Corita.³⁹

Cele 37 de burse erau distribuite astfel:⁴⁰ două la horticultură, două la viticultură, patru pentru studierea produselor agricole (școli cu cursuri de patru ani), șase burse la școlile superioare unde cursurile sunt de 8 ani, trei burse pentru studii în Universitățile române pentru 4 sau 6 ani, trei burse pentru studenții musulmani care doresc să-și facă studiile la Medresena Superioară din Medgidia – cursuri de 8 ani, cinci burse pentru studenții ortodocși care vor să-și facă studiile la Seminariile de teologie ortodoxă (cursuri de 8 ani), trei burse la Internatul Teologic din București acordate de Patriarhul român din București, alte nouă

³⁷ *Ibidem*, f. 8.

³⁸ *Ibidem*, dosar 47/1931, f. 126-128.

³⁹ *Ibidem*, dosar 45/1931, f. 2.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 5-10.

burse acordate de Episcopul Visarion Puiu al Hotinului și anume: o bursă pentru Seminarul *Veniamin* din Iași (cursuri de 8 ani), patru burse pentru cei care vor să facă 2 ani de studii la mănăstirea Dobrușa și alte patru pentru studenții care vor urma timp de 2 ani la aceeași mănăstire cursurile de muzică ortodoxă bisericească.

Atât Guvernul și Parlamentul albanez, cât și publicul, au fost plăcut impresionati de acordarea acestor burse, fapt care a dus la consolidarea relațiilor cu autoritățile albaneze, a determinat îmbunătățirea tratamentului de care se bucură cele șase biserici și două școli românești și în general elementul românesc din această țară.

Pe lângă ajutorul în ceea ce privește educarea studenților, după cum aflăm din ziarul *Ora* din 3 iunie 1931, România mai sprijinea Albania și cu semințe de grâu, ovăz, secară, porumb, în momentele de răscruce ale istoriei, țara noastră reprezentând pentru Albania „cuibul unde s-au pus la cale cele mai importante mișcări pentru independența albanezilor.”⁴¹ Tot în ceea ce privește ajutorul acordat Albaniei, trebuie menționat sprijinul financiar acordat de Vasile Stoica pentru construirea capelei de lemn și a unei grădinițe de copii în Corita⁴², pentru repararea școlii și a bisericii din comuna Sipsca⁴³.

O dovadă a relațiilor de prietenie dintre cele două țări este și faptul că Regele României Carol al II-lea, conferit Regelui Albaniei Zogu I *Colanul Ordinului Carol I* – decorația cea mai înaltă a Statului român, iar Regele Zogu I acordă Regelui României *Colanul Albaniei* – cel mai înalt ordin al acestei țări⁴⁴.

Biserica ortodoxă albaneză

Numărul ortodocșilor din Albania era în 1927 de 152.000 de suflete. În timpul stăpânirii turcești ei erau supuși Patriarhiei de la Constantinopol și slujba religioasă se oficia în limba greacă. Mai târziu însă, preoții ortodocși au început să traducă cărțile bisericii în limba albaneză, mari merite în acest sens având preotul, mai apoi episcopul, Fan Noli. După întemeierea Statului albanez în 1912, conducătorii bisericii ortodoxe au rupt legăturile cu Patriarhia din Constantinopol și și-au îndreptat atenția spre București, unde însă pentru început nu au găsit sprijin.

La Congresul ținut la Berat în 1922 prezidat de preotul Vasile Marcu din Corita, s-a hotărât înființarea unor episcopii în marile orașe ale țării, urmărindu-se întemeierea unei biserici autocefale care să nu mai sufere influența grecească. De aceea, clerul albanez s-a gândit la stabilirea unor relații cu Patriarhia României, iar

⁴¹ *Ibidem*, f. 11-12.

⁴² *Ibidem*, dosar 47/1931, f. 102.

⁴³ *Ibidem*, f. 72.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 45/1931, f. 13-14.

în 1926 au avut loc diferite discuții cu Sanctitatea Sa Patriarhul Miron Cristea, care a promis recunoașterea bisericii ortodoxe albaneze și a celor doi episcopi din Corita și Berat, precum și hirotonisirea altor doi sau trei episcopi. Pe de altă parte, în aceeași perioadă (mai 1926), Patriarhia din Constantinopol a început tratativele cu biserica albaneză pentru recunoașterea ei și la 6 iunie s-au stabilit următoarele:

- Patriarhia recunoaște biserica autocefală albaneză și pe conducătorul ei – Vasile Marcu;
- Patriarhia confirmă pe cei doi episcopi din Corita și Berat și va hirotonisi încă trei pentru Tirana, Durazzo și Arghirocastro, dintre cei patru candidați propuși de Guvernul albanez;
- acești 5 episcopi vor forma Sfântul Sinod al Bisericii autocefale albaneze și îl vor alege dintre ei pe Mitropolitul ei;
- slujba religioasă se va oficia în limba albaneză, cu excepția părților netraduse încă, care se vor cânta în grecește.

Condițiile inițiale ale Patriarhiei din Constantinopol erau mult mai grele și urmăreau scopuri politice. De exemplu, ea pretindea ca numirea episcopilor și preoților să se facă de către Patriarhie, fără avizul Bisericii sau Statului albanez, slujba religioasă să se facă în grecește, limba greacă să fie introdusă ca obiect de studiu în toate școlile albaneze. Albanezii au refuzat discuțiile în aceste condiții și astfel s-a ajuns la punctele mai sus prezentate.

Deoarece în 1927 Patriarhul de la Constantinopol a pus noi condiții Guvernului albanez, tratativele au fost întrerupte, iar înțelegerea cu Biserica ortodoxă din Albania a fost anulată. Atunci, atenția conducătorilor Bisericii albaneze se îndreaptă spre Patriarhia română, dorința de supunere față de aceasta fiind făcută cunoscută la București de Ion Dragu – ziarist și scriitor – prin memorii către Ministerul Afacerilor Străine și către Sanctitatea Sa Patriarhul Miron Cristea⁴⁵.

Această supunere a Bisericii albaneze însemna creșterea prestigiului Bisericii și Statului român în Balcani, era un mijloc eficace pentru păstrarea în spirit românesc a celor 60.000 de români din Albania, ceea ce ducea la sporirea influenței politice și culturale a României.

Dintr-un memoriu din 1927, intitulat *Raport asupra chestiunii bisericești albaneze*, aparținând lui Ion Dragu, membru al Sindicatului ziariștilor și al Societății scriitorilor români, aflăm că Albania nu are o religie oficială, ci există trei confesiuni: mahomedană cu 580.000 credincioși, ortodoxă cu 180.000, catolică cu 90.000.

Din rândul ortodocșilor fac parte albanezi, iugoslavi, bulgari (7000), greci (20.000) și români (aproximativ 60.000), există 500 de biserici ortodoxe și 52 de

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 47/1931, f. 13-16.

mănăstiri, toate de bărbați. Românii au puține biserici în care slujba religioasă se oficiază în limba română: bisericile din Corita, din Pleasa și Sipsca, biserica din Grabova unde din 72 de familii 67 erau familii românești, la Sfânta Mănăstire Sfântul Prodrom (biserica Prodrom), biserica din Elbassan. În multe localități, deși majoritatea locuitorilor este reprezentată de români, nu existau biserici care să officieze slujba religioasă în limba română, așa cum se întâmplă la Moscopole, Berat, Lunca, Nicea, Disnita, Selenita, Mekat, Poiana, Fieri și altele. Nici la Tirana, unde toți cei aproximativ 1000 de creștini ortodocși sunt români, nu existau biserici în limba română, cu toate că cele două lăcașe ortodoxe din capitala Albaniei au fost construite prin contribuția negustorilor români din oraș⁴⁶.

Ocupându-se de situația românilor din Albania, ambasadorul României, Vasile Stoica, arată într-un raport din 1931 că numărul lor nu se poate stabili decât cu aproximație pentru că statistici care să ne dea informații clare în această privință nu s-au făcut niciodată. Se pare că numărul aproximativ al românilor din Albania este de 40.000; ei se împart în patru categorii în funcție de ocupații și felul de viață astfel ⁴⁷: 1) orășeni, 2) agricultori, 3) munteni stabili, 4) munteni nomazi sau fărseroți.

1) *Orășenii* sunt răspândiți prin toate centrele comerciale ale Albaniei și numărul lor este de aproximativ 10.000 persoane: Corita cu 2500 de români, Berat cu 1800, Elbassan cu 900, Tirana cu 850, Durazzo cu 600 etc.

În jurul anului 1770, orașul Moscopole avea circa 60.000 de locuitori, aproape toți români, avea o tipografie, bibliotecă publică, o viață intelectuală și comercială foarte dezvoltată. Din Moscopole își trag originea familiile Șaguna și Mocioni, familii care au jucat un rol deosebit în viața românească din Transilvania. Orașul a fost jefuit și ars de mai multe ori de faimosul Ali Pașa între 1760-1790 și ca urmare populația s-a răspândit în întreaga Albanie, îndreptându-se spre orașele unde nu era amenințată de răzburările turcilor. În anul 1931, anul în care Vasile Stoica a întocmit raportul, Moscopole devenise un sat cu abia 700 de locuitori, toți români.

O mare parte a comerțului și industriei Albaniei se află în mâinile românilor care sunt „harnici, pricepuți și întreprinzători”. După părerea lui Vasile Stoica, românii de aici nu au conștiință națională bine dezvoltată și sunt supuși deznaționalizării pentru că au biserici comune cu populația albaneză, așa cum se întâmplă la Berat, Durazzo și alte orașe mai mici, pe când la Tirana, Elbassan și Corita românii vor păstra mult timp limba română.

2) *Agricultorii* români locuiesc în Șesul Musachiei și numărul lor este de aproximativ 13.000 de suflete. Foarte puțini au propriul lor pământ, majoritatea

⁴⁶ *Ibidem*, f. 2-12.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 96-99.

muncind pe proprietățile beilor albanezi. Chiar dacă sunt săraci, românii au gospodării superioare celor ale albanezilor, au case îngrijite, curate, împodobite cu scoarte și țesături. Trăind însă în grupuri răzlețe printre albanezi, limba română vorbită de ei este săracă, încărcată cu cuvinte albaneze.

Pe lângă starea materială, nici starea sanitară a românilor din Șesul Mustachiei nu este prea bună pentru că, fiind un ținut acoperit de bălți mărunte, șesul este bântuit de malarie. Cu toate acestea, agricultorii români nu se gândesc la o posibilă emigrare în România.

3) *Muntenii stabili* locuiesc în regiunea Coritei, formând mai multe comune curat românești. Numărul lor se ridică la 8000 de persoane și principala lor ocupație este creșterea animalelor. Ei mai practică agricultura și cărăușia, făcând transporturi cu ajutorul cailor sau catârilor în regiunile muntoase inaccesibile automobilelor. Conștiința lor este dezvoltată, în această zonă întâlnindu-se școli românești (Corita, Sipsca) și biserici în care se oficiază în limba română (Corita, Grabovo, Sipsca, Pleasa, Lunca, Nicea). Din păcate însă, intelectualii ieșiți din rândul românilor de aici s-au stabilit în România, cu toate că era mai mare nevoie de ei în localitățile din Albania locuite de români.

Situația lor economică, înfloritoare odinioară, a început să decadă în urma confruntărilor armate cu bulgarii, francezii, austriecii și germanii. După aceste războaie, gândurile românilor munteni se îndreaptă tot mai mult spre România, ei dorind să fie colonizați în Dobrogea, Basarabia sau în alte părți din nordul țării.

4) *Muntenii nomazi sau fărseeroși* trăiesc vara în munții din sud-estul Albaniei, iar iarna în șesurile din sud-vest, în apropierea mării. Numărul lor este de aproximativ 9000 de suflete, se ocupă cu creșterea vitelor și trăiesc organizați în grupuri de câte 10-15 familii sub conducerea unui *celnic*. Conștiința lor națională nu e dezvoltată, abia câțiva celnici gândindu-se la o eventuală emigrare în România. Cu toate acestea, muntenii nomazi își păstrează limba, credința și obiceiurile strămoșești și nu își căsătoresc copiii cu „elemente de alt neam”. În momentul în care se stabilesc la șes, ei cad victimă aceluiași influențe ca și românii agricultori.

Între cauzele care îi îndeamnă pe românii din Albania la emigrare se numără următoarele:

- sărăcia care se extinde tot mai mult asupra lor;
- neplăcerile și restricțiile la care sunt supuși în ceea ce privește dezvoltarea lor culturală (problema școlilor și a bisericilor românești);
- „dorul de a trăi o viață românească liberă în țara românească liberă”.

Ambasadorul României în Albania era de părere că aducerea acestor români în țară și așezarea lor în ținuturile minoritare precum Dobrogea, Basarabia, Bucovina sau Maramureș ar determina creșterea puterii Statului român.

În timpul activității desfășurate în Albania, Vasile Stoica a știut să apere drepturile și interesele României, a fost un prieten și un binefăcător al Albaniei. Prin intermediul lui, relațiile dintre România și Albania s-au îmbunătățit și s-au consolidat; România a ajutat Albania fără a cere nimic și dacă a dorit ceva, dar cererea nu a fost satisfăcută, nu a dat naștere unor conflicte sau unor momente tensionate⁴⁸. Albanezii care nu au fost niciodată în România au reușit să ne cunoască țara prin intermediul lui Vasile Stoica – trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al românilor la Tirana.

Vizitând Turcia, Regele Zogu I al Albaniei arăta că România și Turcia sunt singurele forțe de rezistență capabile să apere sud-estul Europei de invazia italo-germană. Despre Bulgaria însă, Regele avea o părere defavorabilă, considerându-i pe bulgari „lipsiți de loialitate și gata oricând să se arunce asupra unuia dintre vecini, dacă văd câtuși de puțin speranța unui câștig”⁴⁹.

ACTIVITATEA DIPLOMATICĂ DIN BULGARIA (1932-1936)

Vasile Stoica a fost ambasadorul României la Sofia în perioada 1932-1936 și misiunea sa în această țară a fost extrem de complexă căci, spre deosebire de Albania, cu care relațiile noastre de prietenie erau destul de bine puse la punct, aici neînțelegerile datorate minorităților erau adâncite și de problema Dobrogei de Sud. De-a lungul misiunii sale diplomatice, ambasadorul român a încercat să găsească o soluție acestor neînțelegeri sau măcar să aplaneze conflictul. Rapoartele sale despre românii sud-dunăreni sunt foarte valoroase.

Românii care trăiesc între fruntariile Statului bulgar pot fi împărțiți în două mari categorii care nu au nimic în comun, ci dimpotrivă, au ocupații și graiuri proprii.

1. *Românii dunăreni* sunt cei așezați pe Valea Timocului și de-a lungul malului drept al Dunării, de la Vidin până la Svistov. Ei formează un grup numeros și compact și sunt prezenți în această zonă cu mult înainte de perioada fanariotă⁵⁰. Astfel, în 1462, Vlad al V-lea, domnul Munteniei, a năvălit cu oștile sale în regiunea Vidinului, încercând să ocupe malul drept al Dunării, iar în 1594, Mihai Viteazul a trecut Dunărea pe la Vidin, ocupând localitățile de la Vidin, Nicopole, Rahova și Vrata. Trecerea Dunării pe la Vidin și nu prin altă parte, se poate explica prin faptul că această regiune era locuită în mod compact de o

⁴⁸ *Ibidem*, f. 130-132.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 70/1939, f. 33-39.

⁵⁰ *Ibidem*, dosar 50/1932-1936, f. 5-19.

populație românească chiar și astăzi mai existând la Vidin Biserica Sfintei Paraschiva, ridicată de Matei Basarab.

În timpul stăpânirii turcești, românii dunăreni locuiau începând de la Belgrad de-a lungul Văilor Timocului și Moraviei, până la gurile Dunării. După războiul de la 1877, când granița dintre Serbia și Bulgaria a fost definitiv fixată, populația românească din această zonă a rămas sub două stăpâniri: o parte sub stăpânire bulgară, cea de-a doua sub stăpânire iugoslavă. Numărul celor de sub stăpânirea statului bulgar nu poate fi stabilit cu precizie, însă datele oficiale bulgare vorbesc de 57.000 de suflete care trăiesc în 32 de sate curat românești și în alte 32 de sate bulgaro-românești⁵¹, după cum aflăm de la dl. Misef, membru al Academiei bulgare, dintr-un articol publicat în revista *Otetz Paisie* din anul 1929.

Sub stăpânirea turcească, românii dunăreni s-au bucurat de multe libertăți culturale: în biserică se slujea în limba română și sub îndrumarea preoților copiii puteau învăța limba română. F. Kanitz, în lucrarea *Donou Bulgarien und der balkan 1860-1879* apărută la Leipzig în 1922, vorbește despre școala românească de la Bregova⁵², având la adresa acesteia numai cuvinte de laudă. După 1877 însă, școlile românești au fost desființate, la fel și bisericile, aceste din urmă ajungând pe mâna preoților bulgari aduși din multe părți ale țării și aleși din rândul celor care puteau servi ideii de deznaționalizare.

După războaiele balcanice din 1912 și 1913 și după primul război mondial (1914-1918) revine în actualitate problema drepturilor minorităților naționale. În 1927, câțiva săteni au încercat să obțină înființarea câtorva școli românești și oficierea slujbei religioase în limba română, în sprijinul acestor cereri strângându-se sute de semnături de prin satele locuite de români. Această acțiune a eșuat. Căci cei care s-au ocupat de strângerea semnăturilor au fost arestați și maltratați, iar memoriul lor confiscat. Fiind mereu amenințați de autorități și de agenții organizațiilor patriotice bulgare, inițiatorii acțiunii au fost nevoiți să se refugieze în România.

Referindu-se la românii din Bulgaria, cărturarul și fostul ministru bulgar al Instrucțiunii, T. G. Vlaicof a scris mai multe articole în ziarul *Mir* (nr. 8989-9001), intitulate *Azi și mâine*, articole în care spunea că „în Bulgaria, în special în regiunea Vidinului, locuiesc câteva zeci de mii de români. Și dacă vom încerca să schimbăm politica urmată de la eliberare și până acum față de acești români bulgari,... vom crea o atmosferă și mai dulce și mai prietenoasă între Bulgaria și România, pregătind în același timp posibilitatea de a cere Guvernului român să acorde aceleași drepturi și bulgarilor din Dobrogea și Basarabia... Trebuie să

⁵¹ *Ibidem*, f. 7.

⁵² *Ibidem*, f. 7-8.

recunoaștem că românii nu se folosesc de drepturile ce le au minoritățile turcă, armeană și evreiască.”⁵³

Bulgarii se temeau de dorința românilor de a se așeza și consolida pe ambele maluri ale Dunării. Ei considerau că minoritatea românească reprezintă „un număr de venetici de prin secolul al XVIII-lea care au fugit de cruzimile ciocoilor, stabilindu-se pe teritoriul Bulgariei, unde s-au deznaționalizat și adaptat cu totul la obiceiurile naționale bulgare prin acceptarea culturii și limbii bulgare”⁵⁴, informații pe care ni le furnizează ziarul *Dunavski curier* din data de 1 ianuarie 1930.

La deschiderea anului școlar 1927-1928, învățătorii de origine română au fost destituiți în ciuda faptului că făceau orele în limba bulgară. Câțiva dintre ei au fost reprimiți în învățământ după ce s-au înscris în organizațiile patriotice bulgare și au depus jurământ că vor servi de acum înainte cauzele și interesele Statului bulgar. De asemenea, din ordinul prefectului județului Vidin, la școală, la primărie, la cârciumă chiar, s-au lipit afișe de genul „Vorbiți numai bulgărește!”. Elevii erau bătuți de învățătorii bulgari când erau auziți vorbind românește, iar bătrânilor care nu au putut învăța limba bulgară și care se adresau funcționarilor de la primărie în limba română, li se rupeau petițiile, erau înjurați și dați pe ușă afară, spunându-li-se să se întoarcă „când vor ști a vorbi bulgărește”⁵⁵.

Guvernul bulgar este de acord cu așezarea coloniștilor bulgari macedoneni și dobrogeni în comunele românești, urmărind ca prin infiltrarea lor în localitățile locuite de români să se înăbușească cu orice preț redeșteptarea națională a românilor dunăreni.

Ziarul *La Bulgarie* din 31 august 1935 publică un articol intitulat *Românii din Valea Timocului*, în care se spune⁵⁶: „pentru a atinge anumite scopuri, politicienii zilelor noastre induc în eroare opinia publică. Pentru a introduce anumite idei, legi, regulamente sau pentru a deturna responsabilitățile pentru unele acte ale lor, politicienii creează legende pe care le răspândesc cu ajutorul instrumentelor cele mai fidele: diferite organizații și presa.

În urmă cu puțin timp, mediile interesate au ridicat problema elementului românesc din Valea Timocului. Iată în ce constă această problemă: în Iugoslavia, în regiunea apropiată râului Timoc, există o minoritate românească care s-a instalat acolo de câteva secole. Pe aceste locuri ea reprezintă mase compacte. Astăzi, în jurul orașului Koula există 7 sate ai căror locuitori își amintesc că strămoșii lor vorbeau limba română. Pe de altă parte, unii dintre locuitorii celor 4

⁵³ *Ibidem*, f. 12-13.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 14.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 16.

⁵⁶ *Ibidem*, dosar 51/1932-1936, f. 51.

sate ale departamentului Plevnei vorbesc românește. Acest element românesc, a cărui principală ocupație o reprezintă pescuitul și agricultura, este alcătuit din emigranții care au părăsit România în urma persecuțiilor marilor boieri.

După război, Guvernul român a început o intensă propagandă în aceste sate, a acordat burse în școlile românești și la Universitatea din București copiilor acestor emigranți. Atrăși de aceste burse, mulți tineri s-au prezentat ca fiind veritabili descendenți ai românilor, locuitori autentici ai departamentelor Plevna, Ruse și Târnovo. Ei și-au terminat studiile la Universitatea din București cu cheltuiala Statului român, o parte dintre ei întorcându-se în Bulgaria, altă parte rămânând în România.

Dl. Tsvetkov, „român din Timoc”, născut într-un sat din regiunea Plevnei, care ocupă o funcție publică în România, a arătat unui redactor de ziar în ce constă problema românilor din Valea Timocului. Expunerea sa se poate rezuma astfel: bursierii din Valea Timocului doresc să rămână până la sfârșitul vieții lor ca bursieri ai Statului român”. Se observă așadar că mulți dintre cei sosiți în România pentru studii preferau să rămână în țară, numai o mică parte dintre ei întorcându-se pe meleagurile unde au văzut lumina zilei.

2. *Românii macedoneni* reprezintă cea de-a doua categorie a românilor care trăiesc în Bulgaria, ei fiind așezați aici dinaintea secolului al XII-lea⁵⁷. În funcție de ocupațiile pe care el au, se împart în stabili și nomazi, însă situația lor nu poate fi cercetată pentru că din cele 10-12.000 de suflete nu au mai rămas decât 2-3000, o parte dintre ei emigrând în România, altă parte în Tracia grecească, pentru a avea un trai mai liniștit.

În Grecia, românii formează 3 grupuri puternice și alte câteva grupuri mici și răzlețe:⁵⁸

- 1) Grupul din regiunea Meglenia – la nord-vest de Salonic – este compus din 8 comune mari și alte așezări mai mici, toate curat românești.
- 2) Grupul Veria-Vodena-Florina – la vest de Salonic – cuprinde 18 comune mari și câteva cătune românești răsfirate printre comunele grecești, precum și așezări mixte.
- 3) Grupul din Pind – este compus din 30 de comune mari, cele mai multe fiind curat românești, altele cu minorități grecești.

Grupurile mai restrânse ale românilor sunt situate în Tesalia, Olimp și Salonic, iar numărul total al românilor din această țară este de aproximativ 160.000 de persoane. Spre deosebire de aceștia, numărul românilor macedoneni din Bulgaria este mic și cei mai mulți dintre ei au emigrat în România.

⁵⁷ *Ibidem*, dosar 50/1932-1936, f. 19-21.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar 158/1941, f. 1-15.

Referitor la originea românilor macedoneni, putem spune că ei sunt rămășițe ale populației române și ale celei românizate, care se întindea de la marea Adriatică și din nordul Greciei până la Dunărea Mijlocie. În secolele VI-IX legătura dintre românii carpatini și cei balcanici a fost întreruptă de invaziile slave, în urma cărora cei din urmă (cei balcanici) au fost fragmentați și împinși spre regiunile muntoase ale Peninsulei Balcanice⁵⁹.

La sfârșitul secolului al XIV -lea, Peninsula Balcanică a fost cucerită de turci, care au păstrat intacte organizațiile locale sau regionale ale românilor, precum și vechile lor privilegii. Românii nu au avut drepturi politice sau militare, însă au avut un rol deosebit în viața comercială și în industrie. Când în secolul al XIX-lea s-a afirmat tot mai mult naționalismul și lupta popoarelor balcanice pentru emancipare s-a intensificat, românii nu s-au ridicat împotriva regimului turc pentru că acesta nu-i persecutase niciodată, ci împotriva regimului bisericesc și școlar al Patriarhului grec, românii dorind să aibă și ei școli, biserici și o viață intelectuală proprie. Conflictul cu grecii a devenit violent, căci aceștia încercau grecizarea elementului românesc și se temeau că naționalismul românesc, tot mai energetic, le va periclita interesele și integritatea lor națională.

Românii din Grecia au fost sprijiniți atât de Statul român, cât și de cel turc, care în 1907 a acordat libertate deplină românilor pentru a-și ridica școli și biserici pentru necesitățile lor spirituale⁶⁰. Viața națională românească a luat acum un puternic avânt și a fost oprită de războiul balcanic din 1912 care a dus la împărțirea teritoriului european al Turciei între Grecia, Albania, Serbia și Bulgaria. Prin Pacea de la București din 1913, România a obținut de la Guvernele bulgar, grec și sârb angajamente categorice conform cărora autonomia școlilor și bisericilor românilor macedoneni va fi respectată, iar Statul român va avea libertatea de a le subvenționa. Din păcate însă, aceste angajamente nu au fost respectate.

În iulie 1917, în timpul primului război mondial, românii din regiunea Pindului au constituit un mic Stat autonom și au cerut recunoașterea lui la Conferința de Pace din 1919 de la Paris, însă cererea lor a fost respinsă pentru că Grecia, din al cărei corp era rupt acest „Stat”, era unul dintre Aliații învingători.

După primul război mondial, situația românilor macedoneni s-a înrăutățit mult, Guvernele iugoslav, bulgar și grec refuzând să respecte angajamentele din 1913 și să aplice Tratatul minorităților. În ciuda acestor aspecte negative, pentru a stabili raporturi de bună vecinătate și amicitie, Statul român nu a luat niciodată măsuri de reciprocitate.

⁵⁹ *Ibidem*, f 6.

⁶⁰ *Ibidem*, f 8.

Numărul românilor macedoneni pe ansamblu este foarte greu de stabilit, pentru că statisticile Statelor balcanice sunt lipsite de obiectivitate⁶¹, iar cele turcești nu ne dau nici o lămurire.

În statisticile oficiale, numărul lor variază de la 1.000. 000 la 60.000, însă aceasta cifră nu este sigură. Se pare că dintre toate popoarele balcanice cei mai înțelegători și mai toleranți față de elementul românesc sunt grecii și apoi albanezii, în timp ce sârbii și bulgarii dau dovadă de un șovinism violent, lipsit de scrupule.

Românii care trăiau la orașe, fiind negustori sau industriași, au fost mai puțin expuși persecuțiilor autorităților și organizațiilor patriotice bulgare. Însă viața păstorilor români, care se ocupau cu creșterea oilor și cailor, a fost un adevărat calvar. Vara ocupau cu turmele și hergheliile lor piscurile munților, unde găseau pășuni, iar la sfârșitul toamnei pomeau caravanele spre câmpiile Traciei, ajungând până la Marea Egee și Marea Marmara, apoi în luna mai reveneau pe pajiștile din Bulgaria. De ani de zile ei foloseau la trecerea frontierei pașapoarte bulgărești, fiind deci considerați cetățeni bulgari. Erau însă considerați astfel numai în ceea ce privește obligațiile lor către stat, nu și în cazul avantajelor pe care le-ar fi putut avea ca cetățeni bulgari.

Spre deosebire de Guvernul bulgar, care nu a acordat autonomie culturală și națională românilor din Bulgaria, nu le-a dat voie să înființeze școli românești și biserici în care să se officieze slujba religioasă în limba română, Guvernul român permite populației din Cadrilater să aibă un număr mare de școli primare, 2 gimnazii și 4 licee⁶².

În 1935 Emil Petrovici îi comunica ambasadorului României la Sofia lucruri nu prea plăcute despre situația românilor din regiunea Vidinului. Fiind însărcinat cu realizarea unui Atlas lingvistic al limbii române, el a trebuit să meargă în zonele de la sudul Dunării și a fost uimit de ceea ce a găsit în satul Molalia⁶³, unde pe lângă cei 20 de bulgari trăiau 829 de români. Țăranii români erau terorizați de autorități, astfel că atunci când s-a încercat realizarea Atlasului lingvistic, ei nu au putut scoate nici un cuvânt în românește în fața realizatorului Atlasului – E. Petrovici, român din Ardeal – deoarece acesta era însoțit de reprezentanți autorităților locale bulgare.

Deși s-a întâlnit cu mulți români, el nu a putut nota pentru Atlas nici un cuvânt românesc. Spre seară însă, mergând singur prin sat, a reușit să vorbească românește cu o bătrână care, asemenea majorității sătenilor, nu știa bulgărește. Petrovici a observat că atunci când era însoțit de reprezentanții autorităților locale,

⁶¹ *Ibidem*, f 10.

⁶² *Ibidem*, dosar 51/1932-1936, f. 37.

⁶³ *Ibidem*, f 56-62.

sătenii treceau pe lângă ei fără a-i saluta, ceea ce era o formă de protest împotriva interzicerii folosirii limbii române, căci este bine știut „cu câtă sfințenie ține țăranul român la obiceiul strămoșesc de a saluta pe toată lumea cu care se întâlnește”⁶⁴.

Probleme au existat și în ceea ce privește găzduirea peste noapte pentru că, temându-se de autorități, locuitorii refuzau să-l primească. Intrând fără știrea gazdelor în camera unor învățători, de-a lungul nopții Emil Petrovici a auzit numai vorba românească a celor care mergeau la târg la Vidin, iar dimineața a putut discuta în liniște cu bătrânul casei, român și el, ce-l credea un simplu trecător. Din discuția avută reieșea clar teama românilor de a folosi limba stramoșilor lor, iar bătrânul avea numai vorbe de ocară la adresa „câinilor de bulgari.”

Sfătuit de secretarul Consulatului român, Emil Petrovici renunță să mai meargă la Bregovo, unde țăranii români erau mai terorizați decât cei de la Molalia.

Iată deci care era situația românilor care trăiau în jurul Vidinului, chiar dacă directorul secției politice a Ministerului de Interne – domnul Neikoff – susținea că „timocenii țin încăpățânat de limba lor și că nu vede cum ar putea fi deznăționalizați de bulgari”⁶⁵.

Ca o confirmare a celor semnalate de Emil Petrovici, vin informațiile de la românii subjugăți. În continuare voi prezenta trei astfel de exemple și anume :

a) Sofia⁶⁶ : în comuna Bregova cu 6000 de locuitori, toți români, exista o școală primară cu 4 clase și un progimnaziu cu 3 clase, ai căror elevi sunt români. Aceste școli sunt însă bulgărești : învățătorii sunt bulgari macedoneni, singurii învățători români originari din Bregova (Toma Stoian-Stoianoff și Cristu Florea – Floroff) fiind dați afară din învățământ de către autoritățile școlare din Vidin. Singura lor vină era aceea că „în familiile lor, și chiar cu oamenii pe stradă, au vorbit românește”.

b) Calafat⁶⁷ : în ținutul Vidinului, românilor nu li se dă voie să-și deschidă școli, iar jandarmeria și primarii bulgari îi amendează și-i maltratează pe cei ce și-au trimis copiii să învețe la Institutul Român din Sofia.

c) Bechet⁶⁸ : conform știrilor sosite aici de la Cozlodui, comună de pe malul bulgăresc al Dunării, din ordinul primarului urma să fie omorât ambasadorul României la Sofia, Vasile Stoica, el luând asupra sa întreaga răspundere.

⁶⁴ *Ibidem*, f 59.

⁶⁵ *Ibidem*, f 57.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 158.

⁶⁷ *Ibidem*, f 159.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 160-161.

Iată cum s-au petrecut evenimentele : presa bulgară a acelor vremuri informa că autoritățile bulgare nu i-au permis ambasadorului Stoica să vadă locul unde fusese cimitirul și monumentul soldaților români căzuți la Rahova. În drum de la Rahova spre Lom și Vidin, trecând prin Cozlodui, Vasile Stoica s-a oprit să vadă biserica românilor de aici, biserică în care nu era permisă oficierea slujbei religioase în limba română. Fiind înștiințat de aceasta, primarul comunei a ordonat jandarmilor să îl aducă pe ambasadorul român în fața sa, iar în cazul în care acesta ar fi plecat, i-a îndemnat să alerge după dânsul. Dacă nu îl vor putea ajunge, atunci vor trebui „să tragă cu armele în automobil și într-însul, orice s-ar întâmpla. Eu răspund !” Din fericire însă, jandarmii nu au mai putut găsi decât norii de praf ridicați de mașina care era prea departe pentru a mai putea fi atinsă de gloanțe.

Așadar autoritățile bulgare nu se mulțumeau numai cu persecutarea țăranilor, a o amenilor simpli care nu aveau nici un fel de drept sau putere, ci amenințau chiar și persoanele oficiale, mergând până la a da ordin ca aceste persoane oficiale, desigur incomode lor, să fie suprimate.

Cu ușurință se poate observa că minoritatea românească din Bulgaria, din regiunile Vidin și Nicopole, nu are dreptul să-și organizeze o comunitate, să-și ridice școli și să officieze slujba religioasă în limba română. Numai în Sofia au fost admise o școală primară și un gimnaziu românesc, întreținute de Statul român ; de asemenea, s-a permis funcționarea pe mai departe a școlii din Gorno Giumaia, școală care era întreținută de Guvernul român încă din timpul stăpânirii turcești. Din păcate, situația românilor din Bulgaria este foarte diferită de cea a bulgarilor din România, diferență care se va vedea în cele ce urmează.

În România sunt 148.000 de locuitori de origine bulgară în Cadrilater, 50.000 în județele Constanța și Tulcea, 130.000 în Basarabia, un număr foarte mare în comparație cu cel al românilor în Bulgaria : 45.000 în regiunea Vidinului, 12.000 în zona orașului Nicopole și 4-5000 în Rodope. Obligațiile celor două state față de minoritățile etnice sunt identice, dar nu sunt respectate de ambele părți.⁶⁹ România a admis comunitate și școală primară în Constanța, 13 -14 școli primare, 4 licee și 2 gimnazii bulgare în județele Caliacra și Durostorum, unele dintre ele fiind subvenționate de Statul român. În Dobrogea, în 18 biserici serviciul divin se oficiază în limba liturgică bulgară, iar în comunele cu populație mixtă – alternativ în românește și bulgărește. Dintre toate școlile bulgare de pe teritoriul românesc, Guvernul bulgar întreține numai o singură școală primară și un gimnaziu din București.

Guvernul român a hotărât să introducă în școlile primare din Cadrilater, unde exista o populație școlară bulgară mai numeroasă, 6 ore în limba bulgară : 4 de citire și scriere, 2 pentru instruirea religioasă. Această hotărâre urma să fie pusă

în aplicare numai în cazul în care Guvernul bulgar acorda aceleași drepturi românilor din Bulgaria, ceea ce nu s-a întâmplat pentru că, după cum arăta presa bulgară, nu se putea face o paralelă între minoritatea bulgară din România și cea română din Bulgaria.

Făcând apel la drepturile minorităților prevăzute în Tratatul de la Versailles, Neuilly și Saint – Germain, românii din Bulgaria au trimis mai multe petiții ambasadorului român la Sofia, cerându-i înființarea de școli românești pentru copiii lor. La 29 aprilie 1941, reprezentanții românilor din Timoc și din Banatul iugoslav i-au adresat un memoriu Generalului Ion Antonescu⁷⁰, solicitându-i găsirea unei soluții.

În acest memoriu ei arătau că, în ciuda vitregiilor stăpânitorilor străini care au încercat să le infiltreze ura și disprețul împotriva a tot ceea ce este românesc, care le-au răpit biserica strămoșească și nu le-au permis educația copiilor în școli românești, românii dintre Dunăre și Morava și de la sud de Timoc, respectiv dintre Tisa și Dunăre, și-au păstrat de-a lungul timpului credința, limba și tradițiile. În Timoc, românii reprezintă 75% din populația regiunii, iar în Banat dispune de asemenea de cel mai mare procent, fiind urmați de șvabi și apoi de sârbi. În continuare se arată că pretențiile Statului bulgar asupra Timocului sunt nejustificate, cu atât mai mult cu cât în continuarea așezării românești de pe Valea Timocului elementul românesc este mai numeros decât cel bulgăresc. În Banat, din 1.100.000 de locuitori, 510.000 sunt români, pe când numărul sârbilor este de 390.000, mulți dintre ei fiind voluntari colonizați de Statul iugoslav în Banat după 1920. Reprezentanții românilor din aceste regiuni își exprimă speranța că într-o zi teritoriile mai sus menționate se vor uni cu Patria-mamă.

Atașatul de presă pe lângă Legațiunea Regală a României în Bulgaria – V. C. Hrisicu – arată că după invazia turcilor în Europa și după cucerirea Peninsulei Balcanice, Țaratul bulgar a fost desființat, după care bulgarii au avut mai multe încercări nereușite de a scutura jugul stăpânirii turcești. Mulți dintre ei au apucat calea pribegiei și au căutat adăpost în alte țări. A urmat o lungă perioadă de emigrări : primele au avut loc în timpul războiului ruso-turc de la jumătatea secolului al XVIII -lea, iar ultima s-a produs în 1861, când populația din regiunea Vidinului și Lom-Palancei a trecut prin Basarabia și s-a stabilit în Crimeea.

Datorită ospitalității românilor și siguranței pe care o ofereau cele două Principate Române, bulgarii și-au îndreptat atenția și asupra acestor ținuturi văzute ca o țară a făgăduinței. În acest sens, bulgarul Sava Radulof scria : „Toți acei ce își simțeau viața, onoarea sau averea în pericol își găseau salvarea în

⁷⁰ *Ibidem*, dosar 117/1938-1941, f. 10-14.

Principatele române... Dintre refugiați, unii s-au așezat pe moșiile boierești, prin orașe și târguri în țara Munteniei, iar alții între tătarii din Basarabia de Sud.”⁷¹

Informații despre numărul bulgarilor din Basarabia putem afla din: *Descrierea statistică a Basarabiei și Bugeacului* – prima lucrare rusească asupra etnografiei Basarabiei, lucrare realizată între anii 1822-1828 (consideră că numărul lor ajunge la 25. 679), din lucrarea profesorului N. S. Derjavine – *Les colonies bulgares en Russie* (arată că în 1910 în Basarabia sunt peste 200. 000 de bulgari), din *Populațiunea Basarabiei* de L. S. Berg (susține că în această provincie românească sunt 120. 773 bulgari).⁷²

În ciuda condițiilor de care se bucurau bulgarii din România, ziarul *Dobroudjanski Glas* – organul de presă al acestei minorități arată în articolele sale (traduse apoi în franceză în ziarul *La Bulgarie*) că în România au fost create anumite grupări politice care se află în fruntea mișcărilor antiminoritare⁷³, că legile românești privează minoritatea bulgară de anumite drepturi economice și sociale, interzicându-i dreptul de a dobândi pământ și de a fi judecată de Curtea cu Juri.⁷⁴

Același ziar însă, arată că Guvernul care se află la putere în 1935, Guvernul Gh. Tătărescu, nu a venit cu promisiuni prea mari și în ciuda acestui fapt el nu a făcut pentru minorități mai puțin decât cele care promiteau mult. Din acest motiv, minoritățile au curajul să creadă că programul Guvernului nu este în detrimentul lor și că probabil el va fi realizat în cursul sesiunii din acel moment.⁷⁵

Unele publicații sunt de partea României, altele de cea a Bulgariei în ceea ce privește relațiile dintre cele două țări.

Din ziarul agrarian *Vremea* din 4 ianuarie 1933 aflăm că ambasadorul român Vasile Stoica, în declarațiile de Anul Nou, s-a referit la relațiile dintre Bulgaria și România, țări vecine, având graniță comună pe o distanță de peste 500 km, dintre care 350 sunt reprezentați de Dunăre. El era de părere că acest fluviu „nu trebuie să despartă, ci să unească popoarele de pe malurile sale”⁷⁶, fiind convins că politica dusă de cele două țări urmărește îmbunătățirea relațiilor dintre ele.

La data de 4 aprilie 1936, în ziarul *Mir* a apărut articolul intitulat *Relațiile noastre cu România*, în care se arată că trimisul special al publicației *L'Independence Roumaine* – D-l Clarnet – a examinat această problemă îndelung și a observat că din partea României, cât și a Bulgariei, se dorește apropiere și

⁷¹ *Ibidem*, dosar 20/1917, f. 21.

⁷² *Ibidem*, f 24-25.

⁷³ *Ibidem*, dosar 51/1932-1936, f. 52.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 53.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 54.

⁷⁶ *Ibidem*, dosar 55/1928-1941, f 43-45.

înțelegere, dar nu se face nimic pentru a duce la realizare aceste bune intenții, între cele două țări plutind neîncrederea. Deși începutul articolului părea să prezinte în mod obiectiv această problemă, autorul lui se referă doar la situația bulgarilor din România, fără a avea în vedere starea de lucru cu care se confruntă românii din Bulgaria. El vorbește despre maltratarea țăranilor bulgari care sunt astfel obligați să fugă în Bulgaria „aducând sufletul lor chinuit și împrăștiind în sânul poporului bulgar sentimente rele față de România.”⁷⁷

Ziaristul Anghel Stoianoff îi caracterizează pe Vasile Stoica și pe Alexandru Vaida-Voievod ca fiind „în țara lor oamenii vremurilor noi. Ei amândoi sunt români din Transilvania și până la sfârșitul războiului mondial au fost sub sclavia Austro-Ungariei, așa că știu cât e de grea sclavia și ce sentimente atâță ea în cei subjugați și că nu există pe pământ o sclavie eternă.”⁷⁸ El arată că pentru a obține prietenia dorită între Bulgaria și România trebuie ca cele două state să încerce să îndepărteze norii ce plutesc peste ele, căci sunt predestinate de a fi întotdeauna vecine și Dunărea să le fie graniță.

Președintele Consiliului Român de Miniștri – Ioan Gigurtu – era de părere că singura cauză a neînțelegerilor cu Bulgaria este aceea a apartenenței anumitor teritorii, în special a Dobrogei de Sud.

Prin Tratatul de pace de la Neuilly⁷⁹, semnat la 27 noiembrie 1919, granița dintre România și Bulgaria este reprezentată de Marea Neagră și Dunăre (ca în 1914, înainte de începerea primului război mondial) și de confluența Timocului cu Dunărea. Se pare însă că Bulgaria nu prea era de acord cu aceste reglementări, iar negocierile pentru rezolvarea problemei Dobrogei de Sud trebuiau să aibă în vedere interesele economice datorate acestui teritoriu și schimbul de populație dintre cele două țări.

Un moment deosebit în activitatea lui Vasile Stoica în Bulgaria îl constituie anul 1933, an în care a fost înființat Institutul Român din Sofia, atât de așteptat de românii din această țară. Acest așezământ cultural era numit *Institutum Dacoromanum Ulpiae Serdicae*, Ulpia Serdica fiind denumirea romană a orașului Sofia. Institutul cuprindea o școală primară și un gimnaziu românesc, un internat și o bibliotecă publică românească, o cantină pentru copiii lipsiți de mijloace.

După cum arată Vasile Stoica, biblioteca urma să cuprindă opere de literatură și de istorie românească, precum și lucrări care se referă la viața comună din trecut a popoarelor român și bulgar, biblioteca stând la dispoziția tuturor cetățenilor din Sofia.⁸⁰

⁷⁷ *Ibidem*, dosar 51/1932-1936, f. 69-71.

⁷⁸ *Ibidem*, f 3-5.

⁷⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 135, 20 septembrie 1920.

⁸⁰ D.A.N.I.C., fond Vasile Stoica, dosar 55/1928-1941, f. 47-49.

Se dorea ca Institutul Român să pregătească nu numai tineri români, dar și bulgari, care după ce-și vor completa studiile în România să se întoarcă în Bulgaria și să contribuie la strângerea relațiilor de prietenie dintre cele două țări.

La 30 mai 1939, moment în care Vasile Stoica devenise ambasador al României la Ankara, a fost numit membru de onoare al Societății literare *Mihai Eminescu*⁸⁰ – societate a elevilor de la liceul Institutului Român din Sofia, ca o mulțumire pentru ceea ce a făcut pentru românii din Bulgaria.

Vasile Stoica a dorit foarte mult ca raporturile țării noastre cu Bulgaria să se îmbunătățească. În 1936 el a demisionat din Societatea bulgaro-româna de la Sofia datorită lipsei de activitate a acestei societăți și pentru că nu a făcut nimic ca programul de apropiere a celor două popoare să fie îndeplinit⁸¹, împreună cu el părăsind organizația și V. C. Hrisicu – secretar de presă, și I. Ghiulamila, președinte al coloniei române din Sofia. Acest act a fost determinat și de faptul că Societatea, cu prilejul unor excursii în România, a indus în eroare autoritățile române, introducând în țară mai mulți armeni cărora le era interzisă intrarea pe teritoriul nostru.

În cei 4 ani în care a fost reprezentantul Statului român în Bulgaria, Vasile Stoica a încercat și, într-o oarecare măsură, a reușit să-i ajute pe românii care trăiau în țara vecină. De asemenea, a dorit restabilirea relațiilor de prietenie dintre cele două țări și chiar dacă încercările sale nu au fost întotdeauna încununate de succes, ele au constituit un punct de plecare în instalarea atmosferei de bună înțelegere.

ACTIVITATEA DIPLOMATICĂ DIN RUSIA (1917-1939)

Rusia se numără și ea printre țările în care Vasile Stoica a fost însărcinat cu o misiune diplomatică (în 1917), iar mai târziu va fi reprezentantul românilor în Letonia și Lituania, părți componente ale Uniunii Sovietice (1936-1939).

În iunie 1917, Vasile Stoica este trimis în Rusia, unde cele 6 comisii formate din câte un maior și alți 3 membri ardeleni trebuiau să recruteze voluntari din rândul prizonierilor români, pentru armata română. Această misiune a luat sfârșit la finele anului 1917 când au venit la putere bolșevicii și autoritățile rusești au început să creeze probleme comisiilor de recrutare, oprindu-le activitatea după intrarea armatei române în Basarabia. Pentru a nu fi arestați, membrii comisiilor s-au refugiat la Vladivostok.

În vederea continuării activității de formare a unei miniarmate române din rândul prizonierilor români din Rusia și Siberia, comisiile au cerut ajutor la

⁸⁰ *Ibidem*, f. 213.

⁸¹ *Ibidem*, f. 187.

consulatele francez, englez și american. Numărul voluntarilor români trimiși din Siberia și Rusia în România este de aproximativ 20.000 ; la eșaloanele cehe aflate de-a lungul căii ferate transiberiene au ajuns circa 1000 de români, iar numărul prizonierilor români răzlețiți încă prin Rusia și Siberia se ridică la 30-40.000 de persoane⁸³.

La data de 7 octombrie 1920, ofițerii români din Siberia – foști membrii ai unităților românești din această regiune sau aflați în serviciul Misiunii Române – la inițiativa maiorului Victor G. Cădere, au înființat Casa Voluntarilor Români din Siberia, organizație ce avea un scop cultural-național și de ajutor⁸⁴.

Membrii acestei organizații se împart în trei categorii :

a) membrii fondatori : persoanele care au semnat Actul de constituire al Casei Voluntarilor Români din Siberia, (C.V.R.S.) persoanele cooptate ca membri fondatori prin acest act, persoanele care s-au distins prin activitatea desfășurată în cadrul C.V.R.S. Numărul membrilor fondatori era de 25 de persoane.

b) membrii de drept: persoanele care au făcut parte din organizațiile militare românești din Siberia, absolvenții unei școli a C.V.R.S., funcționarii C.V.R.S., persoanele care au desfășurat o activitate deosebită în cadrul organizației.

c) membrii ordinari: persoanele care își exprimă dorința de a intra în C.V.R.S.. Membrii C.V.R.S. puteau fi de orice naționalitate, iar femeile aveau drepturi egale cu bărbații de admitere în organizație.

Fiecare membru trebuia să ajute la realizarea scopurilor organizației și să se supună dispozițiilor din Statutul C.V.R.S. Cei care acționau împotriva intereselor organizației erau excluși din cadrul ei, la fel cei ce acționau împotriva Statului român sau care erau condamnați pentru delikte și crime. Fiecare membru plătea o cotizație lunară în funcție de posibilitățile sale materiale, iar C.V.R.S. putea primi donații în bani, în drepturi sau în natură, donații care trebuiau aprobate de membrii fondatori și de președinte.

Casa Voluntarilor Români din Siberia cuprindea 4 secții :

1. Secția culturală și de propagandă – avea sub conducerea sa o tipografie, presă (un jurnal cotidian, o revistă săptămânală, o revistă lunară), clubul și casa de lectură, publicarea de broșuri, organizarea de conferințe, muzeul C.V.R.S..

2. Secția de educație a tineretului – se ocupa de copiii voluntarilor și nu numai ai lor. Învățământul în cadrul C.V.R.S. era gratuit ; din locurile scoase la concurs, 75% erau rezervate copiilor membrilor organizației, iar 25% erau destinate copiilor de țărani români, de preoți și învățători români care nu făceau parte din C.V.R.S. Organizația organiza învățământul mediu și superior, dispunând și de ateliere practice de meserii.

⁸³ *Ibidem*, dosar 37/1918-1920, f. 7-10.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 21-33.

3. Secția de ajutor – avea în vedere înființarea unui sanatoriu care să accepte în tratament gratuit pe toții membrii și pe elevii C.V.R.S., iar ambulanța sanatoriului era pentru folosirea publică. Banca C.V.R.S. acorda împrumuturi avantajoase membrilor ei.

4. Secția economică – avea sub conducerea sa banca și întreprinderile comerciale și industriale ale C.V.R.S. Ea concentra și administra toate veniturile organizației, iar modul de funcționare era fixat de un regulament special, întocmit de membrii fondatori și consilierii tehnici.

Organele de conducere ale C.V.R.S. erau :

a) Adunarea membrilor fondatori – se întrunea de 3 ori pe an, aducea la împlinire Statutele C.V.R.S., lua hotărâri normative pentru anul în curs, fixa bugetul anual de venituri și cheltuieli, pregătea programele pentru adunările generale, numea funcționarii și se pronunța asupra excluderii din C.V.R.S.

b) Președintele – funcționa în mod onorific, era ales la fiecare 4 ani și era reeligibil, avea drept de control asupra întregii activități a organizației, reprezintă organizația în afară.

c) Comitetul executiv – era ales la fiecare 4 ani, era format din 3 membri, dintre care era ales președintele Comitetului, răspundea de îndeplinirea hotărârilor, regulamentul sau de funcționare fiind întocmit de Adunarea membrilor fondatori.

d) Adunarea generală – se întrunea o dată pe an și toți membrii C.V.R.S. aveau dreptul de a participa la Adunarea generală ; ea putea propune modificări de Statute, se pronunță ca ultimă instanță asupra excluderilor din cadrul organizației, la fiecare 4 ani putea alege 3 membri fondatori noi în numărul de 25, membrii fondatori fiind reeligibili.

Organele de control ale C.V.R.S. erau :

a) Adunarea membrilor fondatori – avea drept de control permanent asupra activității organizației.

b) Adunarea generală – numea Comisia de control administrativ, care era al treilea organ de control – se întrunea anual și era formată din președinte, un membru fondator, 2 membri ordinari sau de drept, 2 supleanți.

Statutele C.V.R.S. se puteau modifica numai prin votul a 2/3 din adunarea membrilor fondatori, propunerile de modificări trebuind să fie făcute de Adunarea generală sau de cel puțin 5 membri fondatori.

După cum am arătat și mai sus, între 1936-1939 Vasile Stoica a îndeplinit funcția de ambasador al României în Letonia și Lituania, însă despre această perioadă nu există prea multe documente la Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale.

O serie de documente se referă la biserica letonă și la situația credincioșilor din Letonia⁸⁵: în această țară luterană traiesc aproximativ 175.000 de ortodocși, dintre care 50.000 sunt letoni convertiți de la luteranism la ortodoxism în timpul dominației rusești, căci pentru această schimbare li s-a dat pământ. Tot ortodocși sunt 125.000 de ruși colonizați în Letonia, alți 80.000 de ruși neapartenând ortodoxiei, ci sectei „credința veche” („stara viera”). În bisericile ortodoxe, limba liturgică era slavona veche și aceste lăcașuri de credință făceau parte din biserica ortodoxă rusă. După crearea Statului leton, conducătorii săi nu au mai permis ca biserica lor să depindă și să mai aibă legături cu biserica rusă. De asemenea, nu au mai permis ca slujba religioasă să fie celebrată numai în limba slavonă veche, biserica fiind astfel proclamată autocefală. Limba letonă a fost introdusă în aproape toate bisericile ortodoxe din orașe și absolut în toate bisericile aflate în mediul rural, în localitățile cu populație letonă.

O mare problemă pe care o întâmpină biserica letonă este aceea a pregătirii clerului, căci până atunci preoții erau ruși. Pentru aceasta s-a organizat un seminar, dar lipseau profesorii corespunzători.

Nu se spune nici o vorbă despre ortodocșii români sau despre situația românilor din aceste două țări.

VASILE STOICA ȘI ROMÂNII DIN AFARA GRANIȚELOR NAȚIONALE

Din diferite cauze și în momente diferite de timp, unele teritorii românești au ajuns sub stăpânirea statelor vecine nouă: o parte dintre ele au revenit la Țara-mamă în 1918, dar după o anumită perioadă de timp au fost din nou răpite, rămânând chiar și astăzi sub stăpânirea străină, în afara graniței firești.

În lucrările semnate de el, Vasile Stoica a prezentat problemele cu care se confruntă două astfel de teritorii: Transilvania și Basarabia.

Transilvania este provincia constituită din platoul estic al Carpaților și din regiunile care se întind la poalele vestice și nord vestice ale acestora. Majoritatea populației sale este reprezentată de români (53,78%), iar dintre minorități cel mai mare procent îl au ungurii (31,60%). Pe lângă aceștia mai trăiesc germani (sași), cehi, slovaci, armeni, evrei, ruteni, sârbi, croați, țigani.

⁸⁵ *Ibidem*, dosar 68/1934-1936, f. 30.

Vasile Stoica a consacrat Transilvaniei două lucrări : *Suferințele din Ardeal și Habsburgii, ungurii și românii*, aceasta din urmă fiind scrisă în colaborare cu Ion Russu-Abrudeanu, redactor al ziarului *Adevărul*.

După cum arătau cei doi, ei nu au dorit să scrie istorie, ci numai să arate rolul pe care ungurii și habsburgii l-au avut în trecutul românilor. Lucrarea *Habsburgii, ungurii și românii*, apărută la București în 1915, a fost elaborată în urma consultării unor ziare și reviste din Ungaria și România, scrierilor lui A. Bunea, N. Iorga (*Istoria Românilor din Ardeal*), T. Păcățianu (*Cartea de aur*), E. Brote (*Chestiunea Transilvaniei*), I. Slavici (*Ardealul*), O. Ghibu (*Școala românească din Transilvania și Ungaria*)⁸⁶. Prin această lucrare, cei doi nu urmăreau să dea soluții, ci să îi facă pe cei care o vor citi să reflecteze asupra celor aflate în paginile ei.

Despre Transilvania s-au scris multe lucrări, de aceea în această prezentare vom folosi diferite surse.

Vasile Stoica și I. Russu-Abrudeanu arătau că în Ardeal există o luptă necruțătoare între trei elemente: elementul românesc, elementul unguresc și cel habsburgic.

Elementul românesc⁸⁷ reprezintă elementul de ordine, caracterizat fiind de liniște și blândețe, calități care au fost considerate de celelalte două elemente slăbiciuni. De-a lungul timpului, românii au luptat pentru existență și unitate, aceasta întărindu-se în ciuda faptului că ei au trăit multă vreme despărțiți. Secolul al XVII-lea ne arată că ideea unității românilor nu este o idee nouă: în *Cartea românească de învățătură* a lui Varlaam din 1642 se precizează că a fost scrisă pentru „întregul neam românesc, oriunde s-ar afla el”; *Biblia* de la Alba-Iulia (1648) accentuează necesitatea unei limbi unitare și „învinovățește cu amărăciune pe străini, căci ei sunt de vină dacă neamul românesc este risipit peste atâtea plaiuri”; Grigore Ureche ne spune în *Letopiseșul* său „cu toții de la Râm ne tragem”; în *Cartea pentru descălecatul întâi*, Miron Costin înfățișează „începutul neamului moldovenesc și muntenesc și câți sunt în țările ungurești cu acest nume rumâni... care odată dascălecați sunt.”⁸⁸

Conștiința națională crește apoi cu fiecare clipă și cu fiecare suferință, românii văzându-și visul împlinit în anul 1918, vis care din păcate se va destrăma în 1940 prin Dictatul de la Viena.

⁸⁶ STOICA, Vasile; RUSSU-ABRUDEANU, Ion. *Habsburgii, ungurii și românii*, București, 1915, p. 5-6.

⁸⁷ *Ibidem*, op. cit., p. 8-10.

⁸⁸ *Ibidem*, op. cit., p. 10-11.

Referitor la elementul unguresc⁸⁹, Vasile Stoica și I. Russu Abrudeanu ne spun că el a cucerit ținuturi românești, păstrându-și cu îndărătnicie conștiința stăpânitorului. Pentru a-și apăra drepturile în Ardeal, autoritățile ungare au colonizat aici pe secui, deveniți una dintre națiunile privilegiate de mai târziu.

Românii reprezentau o piedică în calea aspirațiilor Ungariei de a-și extinde teritoriul spre răsărit, de aceea ea își propune să-i înfrângă mai întâi pe românii din Ardeal și apoi pe cei de la șes, astfel încât Regatul ungar să-și întindă puterea pe întregul bazin dunărean și pe litoralul Mării Negre. Între cele două neamuri au avut loc numeroase lupte, cum ar fi cele din timpul lui Carol Robert și Matei Basarab, frământările lui Ludovic cel Mare, luptele lui Matias cu Ștefan cel Mare și multe altele. Începând cu secolul al XIX-lea începe procesul de maghiarizare a populației românești dintre Tisa și Carpați, încercându-se în primul rând trecerea românilor la catolicism.

În legătură cu cel de-al treilea element, cei doi autori ne spun că urmașii contelui Rudolf de Habsburg nu s-au identificat niciodată cu aspirațiile vreunui neam, ci au fost stăpâniți de un singur gând: interesul lor dinastic. Pretutindeni unde ajungeau, primul lucru urmărit era acela de a-și face credincios ținutul respectiv, dar nu cu forța și cu gălăgie, ci încetul cu încetul, în tăcere. Pentru aceasta, habsburgii învrăjbeau popoarele unele împotriva altora, așa cum s-a întâmplat și cu noi, căci pe noi ne-a învrăjbit împotriva ungarilor, iar noi nu am observat că de fapt ungurii și habsburgii erau împreună de partea adversă nouă⁹⁰. În dorința de a găsi aliați puternici în lupta pentru păstrarea caracterului etnic, cei mai potriviți li s-au părut românilor habsburgii, dar aceștia nu doreau decât să stăpânească Ardealul pentru a-și continua apoi drumul spre gurile Dunării și spre Marea Neagră, spre răsărit. Pentru împlinirea scopurilor lor, habsburgii aveau nevoie de Ardeal și l-au luat, aveau nevoie de Țările Românești și de gurile Dunării – au răpit Bucovina și au ținut ocupată Oltenia.

Vasile Stoica publică o altă lucrare despre cauza Transilvaniei : *Suferințele din Ardeal*, apărută la un an după cea prezentată mai sus. Unele capitole sunt prelucrări după lucrarea precedentă, iar altele sunt cu totul noi.

După părerea lui Vasile Stoica, cauza conflictului dintre neamul românesc și monarhia habsburgică o reprezintă Ardealul – „podis înalt înconjurat din toate părțile de ziduri neclintite”⁹¹ – dovadă fiind numai încercările ungarilor și habsburgilor de a-l cucerii, dar și cele ale românilor, cu mult timp în urmă. Deoarece era un puternic scut militar, Ardealul nu a avut niciodată liniște, la valoarea militară adăugându-se și bogățiile sale: munții acoperiți cu păduri,

⁸⁹ *Ibidem*, op. cit., p. 14-15.

⁹⁰ *Ibidem*, op. cit., p. 17-19.

⁹¹ STOICA, Vasile. *Suferințele din Ardeal*, București, 1916, p. 9.

subsolurile bogate în mine de aur, argint, aramă, fier, cărbune, sare, ape minerale tămăduitoare.⁹²

Tragedia Transilvaniei a început în anul 1688, când a ajuns sub stăpânirea habsburgilor în urma unui tratat impus nouă la Sibiu, ea reprezentând pentru Imperiul Habsburgic un obiect al exploatării resurselor materiale și umane. În timpul cancelarului Matternich (1809-1948) se revine la absolutism, cu scopul catolicizării, germanizării și centralizării, această politică având ca instrumente armata și cenzura. Clasa politică dominantă era reprezentată de nobilimea maghiară (adoaptă o atitudine antihabsburgică) și Dieta Transilvaniei (din 1834 fuseseră exlimbii maghiare și în 1847 – Legea urbarială, prin care țăranii erau eliberați din iobăgie, dar fără pământ. Împotriva acestor legi s-au ridicat românii prin Simion Barnuțiu – autorul memoriului *O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă* (împotriva legii din 1842). Lui i s-a alăturat învățatul sas din Mediaș – Stefan Ludwing Roth, care scria: „... nu văd nevoie de a impune o limbă oficială țării, căci noi avem deja o limbă a țării. Nu este nici limba maghiară, nici limba germană, ci este limba română.” Legea din 1847 era numită de George Barițiu „o sterpătură născută dintr-un egoism orb, lipsit de sentimente umanitare.”

În perioada prepașoptistă, în Transilvania se împletește aspirarea socială cu cea națională, ceea ce a generat puternice conflicte. Românii transilvăneni doreau recunoașterea și acceptarea lor ca parte cu drepturi depline în conducerea politică, o largă reformă agrară și refuzau cu hotărâre „unirea” cu Ungaria.

Prin patenta imperială din 1854 a fost desființată iobăgia, iar în 1859, în timpul războiului franco-austriac, s-au accentuat mișcările de eliberare națională și ca urmare, factorii de decizie de la Viena au inaugurat în 1861 un regim liberal de guvernare, care se va menține până în 1867. Dieta de la Sibiu, acum majoritar românească, a adoptat în 1863-1864 două legi deosebit de importante : Egala îndreptățire a națiunii române și a confesiunilor ei și oficializarea limbii române alături de maghiară și germană.⁹³

Împotriva voinței românilor, în decembrie 1866, se hotărăște uniunea Transilvaniei cu Ungaria, iar în februarie 1867 se instaurează dualismul austro-ungar, în urma căruia au fost desființate toate drepturile și libertățile politice ale românilor, națiunea maghiară a fost proclamată unitară și indivizibilă, limba maghiară a fost declarată limba oficială în Transilvania, învățământul de stat făcându-se numai în limba maghiară.

Românii au adresat un memoriu împăratului Austriei, cerându-i să nu sancționeze anexarea Transilvaniei la Ungaria, dar nu au fost luați în seamă, autorii acestui document și unii ziariști fiind trimiși în judecată, ceea ce a

⁹² STOICA, Vasile, *ibidem*, p. 11.

⁹³ Vasile STOICA; RUSSU-ABRUDEANU, Ion. *Habsburgii, ungurii și românii*, p. 192-193.

declanșat în Transilvania o vie agitație. După cum arată Vasile Stoica în lucrarea *Suferințele în Ardeal*, povestea dureroasă a Memorandumului din 1892 este „una dintre cele mai strălucite și mai înălțătoare pagini din istoria noastră politică.”⁹⁴ Pentru conducătorii acestei mișcări, procurorul Jezzensky a cerut cea mai aspră pedeapsă deoarece „interesele înalte ale statului național maghiar cer ca fapte cu scopuri atât de primejdioase să-și afle răsplata vrednică.”⁹⁵ Transilvănenii considerau că „Soarele pentru toți românii la București răsare”, ceea ce le întărea speranțele de revenire la Patria-mamă. Acesta era de fapt motto-ul revistei editate de Ioan Slavici la Sibiu în 1884 și era preluat din discursul lui Iuliu Maniu intitulat *Ardealul în timpul războiului*⁹⁶, în care se arată că „întreaga suflare românească din Transilvania și Ungaria este pătrunsă de marele adevăr că soarele răsare pentru întreaga românie la București”.

După izbucnirea primului război mondial și după eliberarea câtorva orașe, românii din Transilvania au crezut că a sosit momentul desprinderii de Austro-Ungaria și au intensificat lupta de eliberare națională, dar au fost înfrânți. Pentru cauza românilor au acționat în Franța, Anglia, Statele Unite ale Americii, Italia și Suedia: Take Ionescu, Vasile Lucaciu, Vasile Stoica, Constantin Angelescu și alții.

În condițiile prăbușirii Imperiului Austro-ungar, la 1 decembrie 1918, Transilvania s-a unit cu Țara-mamă și cu celelalte provincii surori: Basarabia și Bucovina. Unirea a fost recunoscută de sașii și evreii din Transilvania, de șvabii de la Timișoara, iar Consiliul Național Maghiar de la Târgu Mureș îndemna la rațiune și conlucrare.

Granița dintre România și Ungaria stabilită prin Conferința de pace de la Paris (1919) corespundea aproape exact cu linia etnică de demarcație dintre cele două popoare, chiar dacă la stânga sau la dreapta ei, puține comune românești sau maghiare rămăneau sub stăpânirea celeilalte națiuni. Chiar dacă prin Dictatul de la Viena⁹⁷ Transilvania de Nord a fost ocupată de Ungaria, lupta contra maghiarizării a continuat și cu trecerea anilor a devenit tot mai acerbă. Antagonismul (cluși românii). Această Dietă adoptă două legi care îi nemulțumesc pe români: în 1842 -oficializarea româno-ungar s-a prelungit până în zilele noastre și este posibil să mai continue multă vreme. Dacă privim cu atenție pe hartă, observăm că, așa cum arată Vasile Soica, teritoriul românesc revendicat de Ungaria are „forma unui cuțit cu vârful înfipt în însăși inima țării.”⁹⁸

⁹⁴ Vasile STOICA, *Suferințele din Ardeal*, p. 208.

⁹⁵ Vasile STOICA, *op. cit.*, p. 223.

⁹⁶ D.A.N.I.C., fond Vasile Stoica, dosar 221/1921, f. 1.

⁹⁷ D. A. N. I. C., fond Vasile Stoica, dosar 12/1943-1944, f. 53.

⁹⁸ *Ibidem*, dosar 164/1942, f. 30

În acest conflict cu națiunea maghiară, românii aveau anumite simpatii peste hotare. La Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, în fondul Vasile Stoica, este păstrat articolul *The Opressed People of Austria – Hungary – The Romanians of Transylvania*, apărut în ziarul *Bulletin of the Alliance Française* și pe care îl voi reproduce în continuare:⁹⁹

„În timpurile de la început, Transilvania era locuită de un popor barbar, dacii, a căror origine este pierdută în negura anilor. La începutul celui de-al II-lea secol d.Chr., el a fost cucerit de români și în jurul anului 107, în scopul de a repopula pământul care fusese pustiit de un lung război și pentru a înrădăcina civilizația latină, împăratul Traian a așezat acolo coloniști. Din fuziunea coloniștilor cu elementele indigene a luat naștere poporul român. În anul 273, legiunile române s-au retras dincolo de Dunăre și se pare că oamenii nu le-au urmat: o parte considerabilă a locuitorilor a căutat adăpost în munții greu accesibili. Acolo, în cele din urmă, a luat naștere nația română, chiar dacă procesul a fost unul mai lung.

Pentru câteva secole nu mai știm nimic despre români și se pare că în acest timp Transilvania a fost supusă mai multor invazii. Îi regăsim abia la începutul secolului al XIII-lea, când în hărți și documente reapar ca un popor de fermieri și păstori, subiect al supărărilor maghiarilor, care au reușit să se stabilească în țară. Legea lor era atât de enervantă pentru unele căpetenii ale românilor, încât au preferat să emigreze și să se stabilească în câmpiile din partea de sud și de est a Carpaților.

La sfârșitul secolului al XIII-lea, românii de dincoace de Carpați erau organizați în cele două Principate ale Moldovei și Valahiei, din care în 1859 se va forma România... Cei rămași dincolo de munți au cunoscut sclavia și toate ororile. Tragedia lor a început în 1688 și a devenit mai severă doi ani mai târziu, când dominația ungară a cedat locul celei habsburgice. Începând cu anul 1867, Transilvania este considerată o simplă provincie ungară, de aceea ne putem da seama cum trebuie să fi fost tratată. Guvernul de la Budapesta a încercat mereu și mereu să înăbușe naționalitatea română. În primăvara anului 1892, obosit de întemnițări și confiscări, poporul român și-a arătat nemulțumirile și și-a revendicat drepturile în faimosul *Memorandum* adresat lui Franz Iosef, dar aceste revendicări nu au făcut decât ca persecuțiile să fie chiar mai active decât înainte. Unul dintre conducătorii mișcării naționale, Popovici, a fost condamnat la 4 ani închisoare și în ianuarie 1894 a fost deschis „monstruosul proces” al tuturor conducătorilor românilor vinovați de ridicare împotriva Statului maghiar.

⁹⁹ *Ibidem*, dosar 22/1917, f. 218-219.

Pentru un moment, la sfârșitul verii anului 1916, românii din Transilvania au crezut că grabnica lor unire cu frații de peste munți este aproape. Momentan aceste speranțe au fost deșarte, dar nu puteau rămâne așa până la sfârșit.”

În anul 1943 este publicată la Oxford o broșura cu titlul *Transylvania – a Key Problem*, în care istoricul Seton Watson se pronunța pentru soluția restituirii Transilvaniei României, problema graniței urmând să fie rezolvată printr-un schimb etnic.

Transilvanean fiind, Vasile Stoica cunoștea foarte bine problemele cu care se confruntau românii din Ardeal și, departe de țară, suferea alături de ei și încerca să aducă argumente pentru a le justifica aspirațiile de reîntregire națională. Referindu-se la unguri, Ioan Slavici era de părere că „ei n-au avut niciodată nici o valoare culturală. Arta și știința ei nu le-au cultivat, nici nu le-au încurajat vreodată, și după sute de ani de exploatare neomenoasă, ei nu au lăsat în Ardeal nici un monument, nici un castel, nici o galerie, nici o operă de valoare”, idee continuată de Vasile Stoica care arată că „în Ardeal sunt trei biserici monumentale, toate ridicate de burghezia germană, și galeria realizată de baronul german Bruckental.”¹⁰⁰

Basarabia, teritoriul românesc dintre Prut și Nistru, a avut de-a lungul timpului o istorie zbuciumată, destinul ei fiind parcă și mai tragic decât cel al surorii sale – Transilvania. Despre istoria acestui pământ românesc smuls de ruși din trupul țării, Vasile Stoica a scris o lucrare intitulată *Bessarabia* și publicată în limba engleză la New York, în anul 1919. Fiind scrisă în limba engleză, aceasta lucrare permitea ca istoria Basarabiei să fie cunoscută de lumea internațională și în prezentarea ei, ca și în cazul Transilvaniei, vom folosi mai multe surse.

Istoria tristă a provinciei românești a început la sfârșitul războiului ruso-turc, când în 1812 Turcia a cedat Rusiei nu numai teritoriul care se afla în posesia ei, ci și partea Moldovei de la est de Prut. După cum arată Vasile Stoica în lucrarea *Bessarabia*, ghinionul Moldovei a fost acela că în acea vreme era „prea slabă pentru a protesta împotriva încălcării drepturilor sale și de a se ridica împotriva nedreptății făcute de cele două puternice Imperii.”¹⁰¹ În momentul ocupării ei de către Rusia, Basarabia avea o populație de 340.000 de locuitori, dintre care cei mai mulți erau români; excepție făceau numai câteva elemente străine aduse pe acest teritoriu, în partea de sud-est, în timpul dominației turcești.

Până în 1818 a fost autonomă, având guvernator și ispravnici români și păstrând împărțirea administrativă în 12 ținuturi și vechea legislație. Zece ani mai târziu autonomia este complet desființată, iar Basarabia era înglobată Guberniei Novorosiisk, ceea ce ducea la numirea unui guvernator rus, la excluderea limbii

¹⁰⁰ STOICA, Vasile, *Suferințele din Ardeal*, p. 295.

¹⁰¹ STOICA, Vasile, *Bessarabia*, New-York, 1919, p. 15.

române și introducerea celei ruse¹⁰². Congresul de la Paris din 1856 a redat Moldovei partea de sud a Basarabiei Județele Kahul, Ismail și Bolgrad), însă în 1878 teritoriul românesc este iarăși ocupat de ruși, rămânând sub stăpânirea lor până la Marea Unire din 1918.¹⁰³

Datorită politicii de rusificare, în 1867 limba română a fost interzisă, în toate școlile din Basarabia introducându-se obligativitatea limbii ruse. Singura formă de luptă în Basarabia era cea pentru păstrarea limbii române.

După încheierea primului război mondial, Basarabia a fost prima provincie care s-a unit cu Patria-mamă, în condițiile dezmembrării Imperiului Țarist și proclamării dreptului la autodeterminarea popoarelor, până la desprinderea de Statul multinațional. În Sfatul țării s-au înregistrat trei voturi împotriva unirii Basarabiei cu România: din partea unui bulgar și a doi ucrainieni.

Prin Tratatul semnat la Paris la 28 octombrie 1920 între România, pe de-o parte, și Anglia, Franța, Italia, Japonia, pe de altă parte¹⁰⁴, se recunoaște suveranitatea României asupra teritoriului cuprins între Marea Neagră, Prut și Nistru, locuitorii acestui pământ urmând să obțină cetățenia română și în timp de doi ani cei care doreau să obțină o altă naționalitate erau liberi să o facă. Conform acestui tratat, grurile Dunării au trecut sub jurisdicția Comisiei Europene a Dunării, urmând ca granițele României și suveranitatea să asupra teritoriilor pe care le cuprinde să nu fie niciodată puse în discuție.

Din păcate însă, prin Dictatul de la Viena, Basarabia a revenit sub stăpânirea Rusiei Sovietice și rămâne despărțită de România până în prezent. După prăbușirea regimului comunist în decembrie 1989, relațiile României cu Basarabia s-au intensificat, iar teritoriul de peste Prut a devenit Republică independentă.

Născut fiind în Ardeal și cunoscând suferințele transilvănenilor Vasile Stoica a militat întotdeauna pentru Unirea românilor și prin funcțiile pe care le-a îndeplinit a încercat să fie folositor neamului sau și cauzelor acestuia. Încercările sale au fost apreciate de lumea diplomatică din străinătate dar și de frații români rămași acasă.

Vasile Stoica a făcut România cunoscută peste hotare și a căutat întotdeauna întărirea relațiilor de prietenie între țara noastră și țările vecine nouă; bun cunoscător al problemelor cu care se confruntau românii din Transilvania el a încercat să-i ajute pe ei și pe cei care trăiau în provinciile românești aflate sub stăpânire străină: în Basarabia, Bucovina, Cadrilater. După cum se știe unele dintre aceste teritorii au revenit în hotarele firești, altele au rămas pe mai departe desprinse de trupul țării.

¹⁰² MANEA, Mihai; TEODORESCU, Bogdan. *op. cit.*, p. 49.

¹⁰³ STOICA, Vasile, *Basarabia*, p. 16-17.

¹⁰⁴ „Monitorul oficial” nr. 100, 8 august 1922.

De-a lungul carierei sale politico-diplomatice Vasile Stoica a luptat pentru un trai mai liniștit al românilor din străinătate dar nu a neglijat nici soarta cetățenilor străini care trăiau în România. Pentru românii care-și duceau existența departe de țară a căutat să obțină școli în limba națională și biserici în care slujba religioasă să se officieze în limba română, în unele cazuri având parte de succes, așa cum s-a întâmplat în Albania, alteori nu, de exemplu în Bulgaria. După cum s-a putut observa din lucrare, de multe ori Statul român a oferit anumite drepturi și libertăți celorlalte naționalități care trăiau pe teritoriul românesc, fără ca românii de peste hotare să se bucure de aceeași atenție din partea Statelor respective.

O altă problemă care l-a preocupat în mod deosebit pe Vasile Stoica a fost aceea a minorităților naționale din România – maghiari, evrei, ruteni, ruși, bulgari, găgăuzi, turci, tătari – el studiind posibilitatea unor schimburi de populație cu vecinii cu care țara noastră avea controverse teritoriale. Nici aceasta însă nu s-a dovedit a fi o soluție pentru rezolvarea neînțelegerilor cu Statele vecine.

Din cele prezentate în paginile acestei lucrări ne putem da seama că, deși nu s-a publicat până acum nimic despre el, Vasile Stoica a avut un rol deosebit și a reprezentat o figură marcantă a istoriei noastre de-a lungul celor două războaie mondiale și în perioada interbelică.

Bibliografie:

I. Izvoare :

- I. Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, fond Vasile Stoica, dosar 4, 7, 8, 9, 10, 12, 20, 21, 22, 25, 37, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 50, 51, 55, 68, 70, 96, 117, 158, 164, 173, 221.

II. Lucrări:

1. STOICA, Vasile, *Suferințele din Ardeal*, București, 1916, 341 p.
2. STOICA, Vasile, *Bessarabia*, New York, 1919, 30 p. .
3. STOICA, Vasile, *O lămurire în legătură cu propaganda noastră în America*, București, 1924, 7 p. .
4. STOICA, Vasile, *În America pentru cauza românească*, București, 1926, 84p.
5. STOICA, Vasile, RUSSU-ABRUDEANU, Ion, *Habsburgii, ungurii și românii*, București, 1915, 208 p. .
6. STAN, Constantin, *Activitatea lui Vasile Stoica în America în sprijinul Unirii*, Cluj-Napoca, 1984, 12p. .
7. MANEA, Mihai; TEODORESCU, Bogdan, *Istoria românilor: epoca modernă și contemporană*, București, 1993, 323 p. .
8. „Monitorul Oficial”.

ROMÂNII DIN BALKANI – Bibliografie generală

I. Izvoare:

Arhivele Naționale Istorice Centrale: Fondul Ministerul Instrucțiunii Publice: vol. 146 (1891), 193 (1870), 976 (1871), 1635 (1872), 2360 (1873), 2640 (1874), 2911 (1875), 3224 (1876), 3595 (1877), 476bb (1893), 453 (1895), 2159 (1907), 2373 (1908).

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fonduri personale: fondul Alexandru Em. Lahovary; fondul Onisifor Ghibu; fondul Leon Boga; fondul Nicolae Kretzulescu și fondul Victor Diamandi.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe: Fondul Constantinopol, volumele: 223 (1892-1913), 224 (1867-1904), 225 (1894-1898), 226 (1899-1900), 227 (1905-1906), 228 (1906), 229 (1907-1909), 230 (1908-1913), 231 (1866-1903), 241 (1875-1907), 249 (1866-1910), 252 (1905-1912), 253 (1887-1910), 266 (1907-1920).

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe: Fondul is. Școli și biserici din Balcani, vol.: 4-8, 11, 14, 17-18, 25-26, 34, 40, 46, 52, 83, 90, 91, 104, 105-106, 109; R4: Fondul 70: vol. 6, 11; Fondul 71: Dosare speciale: vol. I : dosar 44, dosar 73, 91, 92; vol. II: dosarul 93; vol. III: dosar 94; vol. IV – dosar 47; nr. 3 (1903) vol. VIII – dosar 49, 29, B13 – vol. 4; M2 vol – 4, 5, 54.

Documente diplomatice: evenimente din Peninsula Balcanică: acțiunea României, f. an, f. loc.

Ministerul Afacerilor Externe, Documente diplomatice. (Eveniment din Peninsula Balcanică – 20 septembrie 1912 – 1 august 1913), București, 1913, 200 pag.

România. Documente străine despre români, ed. a II-a, București, 1992.

Românii de sud de Dunăre. Documente, coordonate de Stelian Brezeanu, Gheorghe Zbucnea, București, 1997, 400 pag.

II. Lucrări:

ACTELE simpozionului Banatul Iugoslav – trecut istoric și cultural: Vladimirovat, 23 Noiembrie 1996, Novi Sad, Fundatia (Societatea) Romana de Etnografie și Folclor din Voivodina, 1997, 389 pag.

ABELEANU, DEM., *Neamul aromânesc din Macedonia*, București, 1916.

ABELEANU, DEM., *Turcia Europeana. Geografie fizică și politică*, București, 1905.

AGRIGOROAIEI, I.; BENDITEI, L.; CRISTIAN, J., *România în relațiile internaționale 1698 – 1939*, Iași, Junimea, 1980, 567 pag.

ANDRÉ, LOUIS, *Les États des Balkans depuis 1815, Roumanie, Bulgarie, Serbie, Monte Negro*, Grèce, Paris, 1918, 264 pag.

ARGINTEANU, ION, *Istoria românilor macedoneni din timpurile cele mai vechi pana in timpurile noastre*, București, 1904, 333 pag.

- ARION, V., PARVAN, V., Papahagi, Pericle, Bogdan Duica, G., *Românii și popoarele balcanice*, București, 1913, 61 pag.
- BACILA, IOAN C., *Tipuri și costume. Vederi de la românii din Peninsula Balcanică*. Extras din “Revista Macedoromâna”, vol.II, nr.1, București, 18 pag.
- BARBULESCU, ILIE, *Pământul față de sârbi și bulgari mai ales cu privire la chestia macedo-romană*, București, 1905.
- BANAC, IVO, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, Ithaca, London, Cornell University Press, 1984.
- BÉRARD, VICTOR, *La Turquie et l'hellénisme contemporain. La Macédoine. Hellènes – Bulgares – Valaques, Albanais – Autrichiens – Serbes*. Troisième édition, Paris, Felix Alcaix, 1897, 359 pag.
- BERCIU, DRAGHICESCU, ADINA, *Acțiuni cultural-religioase ale românilor din Peninsula Balcanică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – primele decenii din secolul al XX-lea. Documente de arhivă*, În: „Analele Universității București”, seria Limba și Literatura Română, an XLV, 1996, pag. 27-48.
- BERCIU, DRAGHICESCU, ADINA, *Inedit: Imnul aromânilor din Imperiul Otoman dedicat sultanului Abdul Hamid al II-lea (1905)*, în “Caietul Special de Științe auxiliare ale istoriei”, București, vol. V, 1995, pag.22-32.
- BERCIU, DRAGHICESCU, ADINA, *Românii din Balcani. Cultură și Spiritualitate. Sfârșitul secolului al XIX-lea. Inceputul secolului al XX-lea*, București, Editura Globus, 1996, 253 pag.
- BODOGAE, TEODOR, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sf. Munte Athos*, Sibiu, BOIAGI, MIHAIL G., *Gramatica românească sau macedo-română*, București, 1915.
- BOLINTINEANU, DIMITRIE, *Călătorii la românii din Macedonia și Muntele Atos sau Santa Agora*, vol.I, București, 1863, 258 pag.
- BODEA, CORNELIA; SETON-WATSON, HUGH, *R.W.Seton-Watson și românii 1906-1920*, vol.I, II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, 200 pag, 87 ilustrații.
- BOGA, L. T., *Românii din Macedonia, Epin, Tesalia, Albania, Bulgaria și Serbia (Note etnografice și statistice)*, București, 1913, 31 pag.
- BOUÉ, AMI, *La Turquie d'Europe*, Paris, 1840.
- BRATTER, C. A., *Die Kutzowalachische Fragel*, Verlag Von Hermann's Erben, 1907.
- BRĂTIANU, ION I., *L'Atitude de la Roumanie dans la question macédonienne*, Bucarest, 1904.
- BRUHIS, MIHAIL, *Rusia, România și Basarabia (1812, 1918, 1924, 1940)*, Chișinău. Ed. Universitas, 1992, vol. I, 362 pag., traducere din limba rusa de Alexandru Chiriac.
- BUCUȚA, EMANOIL, *Românii dintre Vidin și Timoc*, București, Tipografia “Cartea Românească”, 1923, 132 pag.
- BUCUȚA, EMANOIL, *Românii din Bulgaria*, București, Editura “Cartea Românească”, 1927, 32 pag.
- BUJDUVEANU, TANASE, *Românitatea balcanică și civilizația aromânilor*, Editura “Cartea Aromână”, 1997, 217 pag.

- BURADA, T., *Cercetări despre școlile românești din Turcia*, București, 1980.
- BURADA, T., *O călătorie la Muntele Athos*, București, 1883, 96 pag.
- BURILEANU, C.N., *De la românii din Albania*, București, 1906, 288 pag + anexe.
- BURILEANU, C.N., *I Romeni di Turchia*, Roma, 1904.
- BURILEANU, C.N., *Per l'idea macedo-romena*, Roma, 1912.
- CAPIDAN, TH., *Petru Maior și aromânii în "Junimea Literară"*, an XII, nr.4, 1913, pag. 63-69.
- CAPIDAN, TH., *Raporturile lingvistice slavo-române. Influența română asupra limbei bulgare*, Cluj, 1923, 110 pag.
- CAPIDAN, TH., *Românii din Peninsula Balcanică. Câteva considerații asupra trecutului lor*, în: "Anuarul Institutului de Istorie Națională" pe 1923". București, 1924, pag. 91-117.
- CAPIDAN, TH., *Elementul slav în dialectul aromân*, București, ed. Cultura Națională, 1925, 92 pag.
- CAPIDAN, TH., *Meglenoromânii*, ed. Cultura Națională, București, 1925, 225 pag, vol.I; *Istoria și graiul lor*, vol.II.
- CAPIDAN, TH., *Sarocacianii: Sudii asupra unei populațiuni românești grecizate*, Cluj, Institutul de Arte Grafice "Ardealul, 1926, 37 pag., extras din "Dacoromania", Cluj, an IV, 1926, 37 pag.
- CAPIDAN, TH., *Românii nomazi. Studiul din viața românilor din sudul Peninsulei Balcanice*, Cluj, 1926, 191 pag., extras din "Dacoromania", Cluj, vol. IV, 1926, 191 pag.
- CAPIDAN, TH., *Românismul Balcanic*, extras din "Revista Filozofică" (1927), extras din "Glasul Bucovinei", 1927, 16 pag.
- CAPIDAN, TH., *Scrisorile lui Dimitrie Cantemir despre Macedonia*, extras din "Omagiu lui I. Bianu", Cultura Națională, București, 1927, 12 pag.
- CAPIDAN, TH., *Farserotii. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, in: Dacoromania, Buletinul "Muzeului limbei române", Anul VI, 1929-1930, București, 1931, pag. 209-220.
- CAPIDAN, TH., *Farserotii. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, ed. Cartea Romaneasca, București, 1931, 210 pag.
- CAPIDAN, TH., *Bogdan Petriceicu-Hasdeu ca lingvist, indoeuropenist și filolog*, extras din "Revista clasică", 1937, 30 pag.
- CAPIDAN, TH., *Macedoromânii. Etnologie, istorie, limba*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942, 275 pag.
- CAPIDAN, TH., *Limba și cultura*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943, 442 pag.
- CAPIDAN, TH., *Numele geografice din România și dicționarul toponimic român*, extras oficial din Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 42 pag., „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii Literare, București, Seria III, Tomul XV, 1946, 42 pag.
- CAPIDAN, TH., *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic. Dictionaire aroumain-roumain general et etymologique*, București, 1963.

- CAPIDAN, TH., MURNU, G., PAPACOSTEA, V., *Revista Macedoromână*, vol.III, nr.1-2, București, 1931, 105 pag.
- CARAGIANI, IOAN, *Cultura Națională*, 1929, 272 pag.
- CARAGIU, MERIOTEANU, MATILDA, *La roumanite sud-danubiené. L'aroumain et le Megleno-Roumain*, In: "Lingvistique", 1972, pag. 105-122.
- CAZZAITI, PIERRE B., *Les malentendu greco-roumaine en Macédoine. Pour la verité. Pour la justice. Pour nos intérêts communs*, Bucarest, 1904.
- CANDEA, VIRGIL, *Nicolas Iorga, historien de l'Europe de Sud-Est*, in vol *Nicolas Iorga. L'homme et l'oeuvre*, București, ediție îngrijită de O. M. Pippidi, 1972, p. 180-230.
- CÂNDEA, VIRGIL, SIMIONESCU, CONSTANTIN, *Prezente culturale aromanesti: Bulgaria, Iugoslavia, Grecia*, București, ed. Sport-Turism, 1987, 68 pag.
- CÂNDROVEANU, HRISTU, *Aromânii ieri și azi*, Scrisul românesc, Craiova, 1955, 208 pag.
- CENTENARUL AUTOCEFALIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, București, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, 536 pag.
- CHRISTU, VASILE, *Aromânii din Giurmaia de Sus. Date privitoare la școala română*, București, 1941.
- CIACHIR, NICOLAE, *Le diplomatie roumaine dans les Balkans Durant la période 1878-1881*, Athenes, AIESEE, 1983, p. 125-140.
- CIACHIR NICOLAE, *Le diplomatie roumaine dans les Balkans entre 1878 -1900*, Belgrad, 1977, 12 pag.
- CIACHIR, NICOLAE, *Istoria popoarelor din sud-estul Europeio in epoca moderna (1789-1923)*, București, Oscar Print, 1998, 534 pag.
- CIACHIR, NICOLAE, *Istoria relațiilor internaționale de la pacea westfalica (1648) până în contemporaneitate (1947)*, București, Oscar Print, 1998, 346 pag.
- CIACHIR, NICOLAE, *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, Ed. Științifică, 1984, 520 pag.
- CIACHIR, N., *Rolul României în sud-estul Europei în anii 1400-1412*, București, 1912.
- CLARK, CHARLES UPON, *United România*, New York, 1932.
- COLȚ, GHEORGHE, *Colaborarea balcanică*, București, ed. Politică, 1983, 136 pag.
- COLȚ, GHEORGHE, *Colaborarea balcanică. Domenii. Forme. Organisme*, București, Ed. Politica, 1983, 135 pag.
- CORDESCU, MIHAIL VIRGIL, *Istoricul școlilor române din Turcia, Sofia și Turtucaia din Bulgaria și al seminariilor de limba română din Lipsca, Viena și Berlin*, București, 1906, 402 pag.
- CONSTANTE, C., GOLOPENTIA, A., *Românii din Timoc*, vol.I, București, 1943, 317 pag., vol.II, București, 1944, 194 pag., vol.III, București, 1943.
- CONSTANTINESCU, N. A., *Chestiunea timoceană*, București, 1941, 88 pag.
- CONSTANTINESCU-IAȘI, P., *Despre români și bulgari. Contribuții istorice la prietenia româno-bulgară*, București, Ed. de Stat, 1949, 107 pag.
- COSMESCU, C., *Dimitrie Cosacovici și aromânismul*, București, 1903.
- COSMULEI, D., *Datini, credințe și superstiții aromanești*, București, 1909, 55 pag.

- COSMULEI, D., *Memoriu despre starea școlilor romane din Macedonia*, București, 1891.
- CRĂCIUN, VICTOR, *Pentru întărirea spirituală a întregului neam românesc de peste 33 milioane. Eseu asupra întrajutorării românilor de pretutindeni*, Băile Herculane, 1993.
- DABJA, G., *Amintirile unui atașat român în Bulgaria 1910-1913*, București, 1936, 384 pag.
- DAMIAN, BOGDAN, *Despre daniile românești la Athos*, București, 1941.
- DIAMANDI, STERIE, *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, București, "Cugetarea", 1928, 414 pag.
- DIAMANDI-AMNICEANU, V., *Românii din Peninsula Balcanică*, București, Ed. Domino, 1999, 288 pag.
- DOCUMENTELE diplomatice. *Afacerile Macedoniei. Conflictul greco-român 1905*, București, 1905, 106 pag.
- DOCUMENTE diplomatice. *Incidentul de la Pireu. 30 mai/12 iun 1910*, București, 1913, 160 pag.
- DOCUMENTE diplomatice. *Evenimente din Peninsula Balcanică. Acțiunea României 20 sept. 1912 – 1 aug. 1913*, București, 1913, 198 pag.
- DRAGOMIR, SILVIU, *Vlahii și morlacii, Studiu din istoria românismului balcanic*, Cluj, 1924, 136 pag.
- EPISCOPATUL românilor macedoneni, București, 1897, 50 pag.
- FLORESCU, FLOREA, *Românii din Bulgaria*. In "Buletinul Societății Regale Romane de Geografie, an LXI, 1942, pag.125.
- GATAIANTU, P., *Comunitatea românilor din Yugoslavia 1990-1995*, Novi Sad, Libertatea, 1996, 112 pag.
- GARBOVICIANU, P., *Voia lui Dumnezeu în graiul național. Un episcopat românesc în Imperiul Turcesc*, București, 1897.
- GHIULAMILA, IOAN, *Imigrația aromânilor*, București, 1930.
- GRAIUL *catre fratili a nostri armani ce s'chiama macedoneni*, București, 1895.
- HARET, SPIRU, *Ale tale dintr-ale tale*, București, 1911, 28 pag.
- HARET, SPIRU, *Chestiuni de învățământ*, București, 1897, 71 pag.
- HARET, SPIRU, *Raport adresat M.S. Regelui asupra stării actuale a chestiei școlilor și bisericilor romane din străinătate*, București, 1901.
- IONESCU, EUGEN, *Cauza românilor în Turcia europeană și conflictul cu Grecia*, București, 1906.
- IONESCU, M.GH., *Istoricul închinării mănăstirilor românești și abuzurile călugărilor străini*, București, 1899, 24 pag.
- IONESCU, TACHE, *Chestiunea macedoneană*, București, 1897.
- IORDACHE, ANASTASIE, *Criza politică și războaiele Balcanice*, (1911-1913), București, 1998, 292 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Chestiunea Dunării (Istorie a Europei Răsăritene în legătură cu aceasta chestie)*, Ed. Princeps, Vălenii de Munte, 1913, 332 pag.

- IORGA, NICOLAE, *Două tradiții istorice în Balcani: a Italiei și a României*, extras din „Analele Academiei Române”, București, 1913.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria statelor balcanice în epoca modernă. Lecții ținute la Universitatea din București*, Vălenii de Munte, 1913, 412 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Histoire des États balcaniques à l'époque moderne*, Bucarest, 1914, 496 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Muntele Athos în legătură cu Țările noastre*, București, 1914, 71 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Pagini despre Serbia de azi* (“Conferința ținută la Casa Școalelor și cu alte însemnări”), București, Ed. Casa Școalelor, 1914, 76 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Sârbi, bulgari și români în Peninsula Balcanică în Evul Mediu*, extras din „Analele Academiei Române”, seria II – tom XXXVIII, Memoriile Secțiunii Istorice, 1915, p.20.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria războaielor balcanice*, București, 1915, 156 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Iluzii și drepturi naționale în Balcani (Lecție de deschidere la Institutul de Studii sud-est-europene)*, Vălenii de Munte, 1916, 34 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Ce înseamnă popoare balcanice?*, (Conferința ținută la Ateneul Roman în ziua de 13 Dec. 1915), Vălenii de Munte, 1916, 48 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria românilor din Peninsula Balcanică (Albania, Macedonia, Tesalia, etc.)* București, 1919, 75 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Două conferințe: 1. Românii pe malul drept al Dunării, 2. Munca, lucru, plăcere?* Vălenii de Munte, Nr. 6, 1927, 6 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Portretele domnilor noștri la Muntele Athos*, București, Cultura Națională, 1928.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria învățământului românesc*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ilie Popescu Teiman, București, 1971, XXXIII + 178 pag. + 1 f.portret.
- IORGA, NICOLAE, *Chestiunea Dunării (Istorie a Europei Răsăritene în legătură cu această chestie)*, introducere, text îngrijit de Victor Spinei, Iași, 1988, 332 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Vederi din Grecia de azi și cinci conferințe despre viața grecească actuală*, București, 1931, 174 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Istoria războaielor balcanice*, 1915, 152 pag.
- IORGA, NICOLAE, *Nouvelles notes sur les relations entre roumains et grecs*, Bucarest, Cultura Neamului Românesc, 1921, 14 pag.
- ISTORIA învățământului din România, Compendiu, București, 1971.
- JEHAY, CONTE F., *Les Koutzo-Valaques et le conflict greco-roumain*, Bruxelles, 1906.
- JELAVICH, BARBARA, JELAVICH, CHARLES, *Formarea statelor naționale balcanice (1804-1920)*, Cluj-Napoca, Ed.Dacia, 1999, 399 pag.
- JELAVICH, BARBARA, *Istoria Balcanilor*, (XVIII-XX), Iași, 2000, 432 pag.
- KRAJNIKOVSKI, ASSEN IVAN, *Relations internationales. Les Balkans*, Paris, 1938, 338 pag.
- LAMOUCHE, LEON, *La Peninsule Balkanique. Esquisse historique, ethnographique, philologique et litteraire*, Paris, 1899.
- LAMOUCHE, LEON, *Les roumains de Macedoine*, Paris, 1913.

- LAZĂR, VICTOR, *Die Südrumänen, des Turkei und der angrenzenden Länder Mit einer karte*, Bukarest, 1910.
- LELEA, ION, *Categorii functional-tematice și structurale ale folclorului iugoslav și românesc: categorii identificate în culegerile anterioare și proprii ale folclorului românesc din Banatul Iugoslav*, Novi Sad, Societatea de limba română din Voivodina, 1995, 137 pag.
- LEONTE, A., MISAIL, G., PUPPA, I.C., *25 de ani de lupta în cestia macedoneana*, Galați, 1904.
- LEONTE, A., *Către aromâni*, București, 1905.
- LIPATTI, VALENTIN, *Balkanii ieri și azi*, București, Ed. Politică, 1998, 160 pag.
- MAIORESCU, TITU, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul*, București, Ed. Machiavelli, 1995, 260 pag.
- MAIORESCU, TITU, *România, războiul balcanic și Cadrilaterul*, București, Ed. Machiavelli, 1995, 258 pag.
- MAKSUTOVICI, CRISTIA, *Confluente culturale româno-albaneze*, București, Ed. Kriterion, 1995, 192 pag.
- MAKSUTOVICI, CRISTIA, *Relațiile romano-albaneze (1990-1996)*, București, Uniunea Culturală a Albanezilor din România, 1997, 128 pag.
- MANEA, DIMITRIE, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei romanesti*, București, 1978, 455 pag.
- MANOLESCU, ION, *Prezentul și viitorul macedo-românilor*, București, 1944.
- MARGARIT, APOSTOL, *Réfutation d'un brochure grecque, par un Valaque Epirote*, Constantinopol, 1879.
- MARGARIT, APOSTOL et FEVEYRIAL, *Les Valques du Pinde*, Constantinopol, 1881.
- MĂRGĂRIT, APOSTOL, *Les Grecs, les Valaques, les Albanais et l'Empire Ottoman*, Bruxelles, 1886.
- MARGARIT, APOSTOL, *Școalele romane din Macedonia*, București, 1895.
- MARTIS, NIKOLAOS K., *The Falsification of Macedonian History*, Athens, 1985.
- MEMORIU istorico-statistic asupra Muntelui Athos și situațiunea ce au calugarii, în special români. București, 1908, 21 pag.
- MEMORIU privitor la Școalele romane de peste Balcani, f. loc, f. an (anonim).
- MÉMOIRE sur la situation de minorités roumaine transdanubiens, Jugoslavie, Bulgarie, Grèce, Albanie, Bucarest, 1925.
- MIHAILESCU, VASILE, *Rolul României în Peninsula Balcanică*, București, 1900, 48 pag.
- MURNU, GEORGE, *Istoria românilor din Pind, Valahia Mare (980-1259)*, București, 1913.
- MURNU, GEORGE, *Pentru românii din Peninsula Balcanică*, Cuvântare rostită în ședința Senatului, București, 1920.
- MURNU, GEORGE, *România și Elada*, București, 1934, 11 pag.
- MURNU, GEORGE, *Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*, București, Ed. Academiei R.S. România, 1984, 204 pag.
- MUZET, ALPHONSE, *Le monde balkanique*, Paris, 1917, 315 pag.

- NANU, F. C., *Condica tratatelor și a altor legaminte ale României, 1354-1937*, vol. III, București, 1938 (-1943)
- NAUM DELAVARDAR, ION, *Pro Meglenia*, București, 1942.
- NENITESCU, IOAN, *De la românii din Turcia europeana. Studiu etnic și statistic asupra românilor*, București, 1895, 608 pag.
- NESTORESCU, VIRGIL, *Românii timoceni din Bulgaria*, București, 1996, 210 pag.
- NISTOR, ION I., *Originea românilor din Balcani și Vlahiile din Tesalia și Epir*, București, 1944, 62 pag.
- NISTOR, ION I., *Originea românilor din Balcani și Vlahiile din Tesalia și Epir*, în Anal. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist. Seria III, tom XXVI, p.151-212.
- NOE, C., *Les Roumains Koutzo-Valaques*, București, 1913.
- ORGHIDEAN, EUGEN, *Spiru Haret reformator al învățământului românesc*, București, Ed. Media Publishing, 1994, 138 pag.
- PANAITESCU, P. P., *Români și bulgari*, București, 1944, 66 pag.
- PANEA, NICOLAE, BALOSU, CORNEL, OBROCEA, GH., *Folclorul românesc din Timocul bulgăresc*, Craiova, Omniscop, 1996, 178 pag.
- PAPACOSTEA, GOGA (GUSU), În: *Zilele redeșteptării macedo-române. Memorii*, București, 1924.
- PAPACOSTEA, GOGA (GUSU), În: *Zilele redeșteptării macedo-române. Memorii, acte, corespondență*, București, 1927.
- PAPACOSTEA, VICTOR, *Memoriul macedoromânilor către Napoleon*, București, extras din "Revista Macedoromană", no. 211931.
- PAPACOSTEA, VICTOR, *Trecerea românilor din Cazaua Silistrei sub exarhatul Bulgariei*, extras din: "Graiul Romanesc", București, 1928, 8 pag.
- PAPACOSTEA, VICTOR, *Civilizație românească și civilizație balcanică*, București, Ed. Eminescu, 1983, 528 pag.
- PAPAHAGI, NICOLAE, *La question macédonienne*, Bucarest, 1901, 52 pag.
- PAPAHAGI, NICHOLAS, *Les roumains de Turquie*, București, 1905, 184 pag.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Aromânii (Din punct de vedere istoric-cultural)*, București, 1912, 16 pag.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Din trecutul cultural al aromânilor*, București, 1912.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Gramatica Română sau Macedo-română*, București, 1915, 316 pag.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Scriitorii aromâni în secolul al XVIII-lea*, București, 1909.
- PAPAHAGI, TACHE, *La românii din Albania*, București, 1920, 72 pag.
- PAPAHAGI, TACHE, *Antologie Aromânească*, București, 1932.
- PAPAHAGI, TACHE, *Aromânii din punct de vedere istoric, cultural și politic*, București, 1915.
- PAPAHAGI, TACHE, *Aromânii. Grai, folclor, etnografie*, București 1932.
- PAPAHAGI, TACHE, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ed. a 2-a, București, Ed. Academiei, 1974.
- PAPAHAGI, TACHE, *Macedoromânii sau aromânii*, București, 1927.

- PAPAHAGI, VALERIU, *Românii din Peninsula Balcanică după călătorii apuseni din secolul al XIX-lea*, Roșiori de Vede, 1939, 16 pag.
- PAPANACE, CONSTANTIN, *Geneza și evoluția conștiinței naționale la macedo-români*, București, 1995, 284 pag.
- PAPILIAN, N., *Românii din Peninsula Balcanică. Cercetări*, București, Tipografia Thiel et Weiss, 1885, 60 pag.
- PÂRVAN, VASILE, *România și popoarele balcanice*, București, 1913, 61 pag.
- PÂRVULESCU, CAMELIA, *Școli și biblioteci ale comunității aromânilor din Peninsula Balcanică în primele decenii ale secolului al XX-lea*, in: "Caietul seminarului special de științe auxiliare de istorie", București, vol.V, 1995, pag.33-39.
- PENCOVICI, ALEXANDRU, *Despre românii din Macedonia și Muntele Athos – Impresii de călătorie*, București, 1885, 65 pag.
- PETREANU ELISABETA, *România și relațiile interbalcanice în perioada postbelică*, București, 1978, 586 pag.
- PEYFUSS, MAX DEMETER, *Chestiunea aromânească. Evoluția ei de la origini până la pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*, traducere de N. Serban Tanosoca, București, Ed. Enciloped., 1994, 145 pag.
- PICOT, ÉMILE, *Les roumains de Macedoine*, Paris, 1875.
- PINETTA, MIHAIL, *Apostol Margarit*, Iași, 1940.
- POPESCU-SPINENI, MARIN, *Aspecte geo-politice și economice*, București, 1941, 80 pag.
- POPESCU-SPINENI, MARIN, *Românii din Balcani*, București, 1941, 80 pag.
- POPESCU-SPINENI, MARIN, NOE, C-TIN, *Les roumains en Bulgarie*, Craiova, 1939, 97 pag.
- POPI, VRSAC GLIGOR, *Românii din Banatul sârbesc în secolele XVIII-XX: pagini de istorie și cultura*, București, Ed. Fundației Culturale Romane, 1993, 275 pag.
- POPI, VRSAC GLIGOR, *Românii din Banatul iugoslav între cele două războaie (1918-1941)*, Timișoara, Editura de est, 1996, 285 pag.
- POPISTEANU, CRISTIAN, *România și antanta Balcanica*, București, Ed. Politică, 1971, 360 pag.
- POPOVICI, I. MAX, *Situația românilor macedoneni din Iugoslavia, Grecia și Bulgaria și chestia colonizărilor în România*, București, I.E. Torontiu, 1930, 43 pag.
- PREDA, M. C-TIN, *Românii și civilizația și cultura creștină*, Barlad, 1941.
- PREDA, DUMITRU, *Românii și antanta*, Iași, Institutul European, 1998, 224 pag.
- POUQUEVILLE, F.C.H.L., *Voyage dans la Grèce*, Paris, 1820.
- PUSCAS, V., *Căderea românului în Balcani*, Cluj-Napoca, Dacia, 2000, 200 pag.
- RASSOS, ANDREW, *Russia and the Balkans: Inter-Balkan Rivalrie and Russian foreign policy, 1908-1914*, Toronto, Buffalo, London, 1981.
- RAMUREANU, IOAN; SESAN, MILAN; BODOGAE, TEODOR, *Istoria bisericeasca universala*, București, 1993, 608.
- REPREZENTANTELE diplomatice ale României(1911-1939), București, 1971, 422 pag.
- ROMÂNIA în sud-estul Europei, București, Ed. Politica, 1979, 161 pag.
- ROJA, GHEORGHE, *Cercetări despre românii dincolo de Dunăre*, Buda, 1808.

- ROJA, G., *Maiestria ghiovasirii (cetirii) românești cu litere latinești*, Pesta, 1809.
- ROMANSKI, ST., *Macedoromânii*, Ed. a II-a, Ed. Fundatiei Culturale Romane “Dimandarea Parinteasca”, 1996, 72 pag.
- ROSU, COSTA, *Bibliografia saptamanalului Libertatea: 1945-1995*, Novi-Sad, 1997.
- ROZIA, GEORGIU C., *Cercetări despre românii de dincolo de Dunăre*, Craiova, 1867, 61 pag.
- RUSSU, ION IOSIF, *Obârșia tracică a românilor și albanezilor – Clasificări comparativ – istorice și etnologice*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1995, 212 pag.
- SACERDOTEANU, AURELIAN, *Vlahii din Calcidica*, extras din vol.: In Memoriam lui V. Pârvan, București, Cartea Românească, 1934, 11 pag.
- SCHITUL românesc *Prodromu Sf. Munte Athos. Scurt îndrumar pentru pelerinii români*, 1998, 32pag.
- SABAREANU, CORNILIE, *Drepturile românilor din Macedonia la Biserica Națională*, București, 1906, editia a II-a, 54 pag.
- SPĂRIOSU, TRAILA, *Învățămintul primar românesc din Banatul iugoslav in secolul XX: contribuții*, Paciova, 1997, 93pag.
- STEFANESCU-IACINT, NICOLAE, *Războiul româno-bulgar*, București, Ed. Minerva, 1994, 157 pag.
- TIMOC, CRISTEA SANDU, *Tragedia românilor de peste hotare (9-13 milioane)*, Timișoara, Astra Romana, 1994.
- TODOROVA, MARIA, *Balcinii și balcanismul*, București, Ed. Humanitas, 2000, 400 pag.
- TULLIU, NUSI, *Calvarul neamului (exodul aromânilor)*, București, 1931.
- ȚOVARU, S., *Un ilustru medic vienez de origine gramustean, primul sigilograf român*, București, 1931.
- ȚOVARU, S., *Problema școlii românești din Balcani*, București, 1934.
- URECHIA, V. A., *Interpretare în chestiunea școlilor macedoromâne*, București, 1934.
- URECHIA, V. A., *Românii din Macedonia*, București, 1901.
- VAIDOMIR, N.P., *Strămoșii românilor macedoneni*, Medias, 1944, 38 pag.
- VAIDONIS, M. P., *Contribuțiuni la istoria românilor sud-dunăreni. Originea tracă a macedonenilor pre-români*. Medias, 1943.
- VALERIANU, MIHAIL, *Chestiunea balcanică și politica externă a României*, București, 1913, 41 pag.
- VÂLSAN, GEORGE, *Românii din Bulgaria și Serbia*, ed. a 2-a, Craiova, Ed. Scrisul Romanesc, 1996, 88 pag.
- VARGOLICI, TEODOR, *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa*, București, 1971, 394 pag.
- VELICHI CONSTANTIN, *România în Sud-Estul Europei (1800-1912)*, București, Ed. Politică, 1979, 273 pag.
- VELICHI, C-TIN, M., *Imperiul Otoman și statele din Balcani (1878-1912)*, București, 1970, 198 pag.
- VELICU, IOAN I., *Institutul de la Sf. Apostoli și începuturile mișcării de redesteptare națională la românii macedoneni*, în “Revista istorica romana”, vol. XI-XII (1941-1942), p.272-284.

- VOPICKA, CHARLES J., *Secrets of the Balkans*, Chicago, Rand McNally Company, 1921, 332 pag.
- WACE, A.J.B.; THOMPSON, M.S., *The Nomads of the Balkans. An account of Life and Customs among the Vlachs of Northern Pindus*, New York, 1913.
- WEIGAND, GUSTAV, *Die aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische untersuchungen*, Leipzig, 1895.
- ZBUCHEA, GHEORGHE, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică: secolele XVIII–XX*, București, Ed. Bucureștilor, 1999, 306 pag.
- ZBUCHEA, GH., *România și războaiele balcanice (1912-1913)*, București, 1999.
- ZBUCHEA, GH., *Relațiile României în sud estul european la începutul secolului al XX-lea*, București, Ed. Paco, 1999, 198 pag.

REVISTE:

- MACEDONIA, *Revista românilor din Peninsula Balcanică*, 1888-1889.
- PENINSULA Balcanică, *revista lunară ce apără interesele românilor*.
- REVISTA macedoneană, București, 1930.

I. Bibliografii. Dicționare. Enciclopedii. Tratatate. Lucrări de sinteză

- ADAMESCU, GHEORGHE, *Contribuțiune la bibliografia românească*, vol. I-III, București, 1921-1928
- ADAMESCU, GHEORGHE, *Bibliografia și organizarea unei bibliografii științifice, la noi*. În: *Omagiu lui N. Dragomirescu*, București, 1928, p. 451-462
- ALDEA, IOAN, *Apulum. Acta Musei Apulensis*, vol. XI-XX, (1973-1982). Indice de autor. În: *Apulum*, 1983, 21, p. 449-472
- Analele Universității București (1952-1973). Indice bibliografic*. Redactori: Mircea Duduleanu, Ioana Borocan, București, 1981, p. 29
- Arhivele statului în istoria României. Ghid bibliografic*, București, 1968, p. 459
- ARICESCU, C.D., *Bibliografia periodicelor*. În: *Columna lui Traian*, București, 1873
- ATANASIU, C.D., *Tabla de materii pe 25 de ani cu începere de la anul I (1888-1889) până la anul XXV (1914) inclusiv*. În: *Arhiva. Organul Societății științifice și literare din Iași. Volumul jubilar, XXV, 1914, Iași*.
- BĂDĂRĂU, SANDA, *Bibliografie de specialitate despre microfilme și microfilmare în arhive*. În: *Culegere de referate*, Sesiunea 1969, București, DGAS, 1971, p. 221-233
- Bibliografia arhivisticii românești*, În: BDA, I, 1979, p. 63-88
- Bibliografia istorică a României*, vol I, (1944-1969), autori: Ioachim Crăciun, Gh. Hristodal, Marcel Stirban, Ludovic Bathory, Eh. Iancu, Gelu Neamțu, Eh. Dumitrașcu, București, E.A., 1970, p.41-43, vol.IV (1969-1974), autori: Gh. Hristodal, Marcel Stirban, Ludovic Bathory, Eh.Iancu, Nicolae Bocșan, Ludovic Jardeky, București, E.A, 1975, p.72-77 vol.V, (1974-1979), autori: Ștefan Pascu, Gh. Hristodal, Marcel Știrban, Ludovic Bathory, Eh.Iancu, Nicolae Bocșan, Ioan Nistor, București, E.A., 1980, p.57-61 vol.VI (1979-1984), autori: Ștefan Pascu, Gh. Hristodal, Ludovic Bathory, Gheorghe Iancu, Adrian Rusu, Nicolae Păun, Stelian Mîndruț, Ioan Nistor, București, E.A., 1985, p.69-73, vol.VII, (1984-1989), autori: Gh. Hristodal, Ludovic Bathory, Gh. Iancu, Delia Marga, Nicolae Păun, Stelian Mondruț, Constantin Ivaneș, București, 1990, p.61-64.
- Bibliografia românească modernă (1831-1918)*. Vol.I A.-C. Prefață de Gabriel Stempel. Coordonare generală: Gabriel Stempel. Coordonare bibliografică: Neonilă Onofrei, Valeria Trifu, autori: Neonila Onofrei, Lucreția Angheluță, Liana Miclescu, Cornelia Gilorteanu, Tamara Teodorescu, București, Editura științifică și enciclopedică, 1984, p.910.
- BUNEA MARIA- FLORICA. *Bibliografie*. În: RP, 37, 1983, nr.8-9, p.197-210.
- BURLACU IOANA; GROZAV VIOREL; PALIU P. *Bibliografie*. În: RA, 11, 1968, nr.1, p.245-266.
- BURLACU IOANA; GROZAV VIOREL; TUDORICĂ MIOARA. *Revista Arhivelor, 1968-1969. Index alfabetic*. În: RA, 1970, 47, nr.1, p.341-351.
- Carnetul studentului București*, 1939, ed. a II-a, 1945, p.24.

- CONSTANTINESCU, JUSTIN; FIRAN, FLOREA; NEDELCEA TUDOR. *Arhivele Olteniei (1922-1943), Bibliografie, București, Ed. științifică, enciclopedică, 1983, p.376.*
- Dicționar al științelor speciale ale istoriei, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1982, p.268.*
- Dicționar de terminologie arhivistică contemporană a țărilor socialiste. Prezentare . În: BDA, 2, 1963, p.55-59.*
- FĂNESCU, MIHAIL, *Bibliografie, Revista Arhivelor (1924-1947).* În: RA, 1969, 12, nr.1, p.327-351.
- FĂNESCU, MIHAIL; ANDREI, KISS. *Genealogie, heraldică, numismatică și medalistică.* În: BDA, 3, 1972, p.68-98.
- FOTINO, CORALIA, *Bibliographie historique (Pour les annees 1963-1967).* În: RRH, 1965, 4, nr.2, p.359-369; nr.6, p.1021-1032; 1967, 6, nr.1, p.151-162, nr.3, p.491-504; nr.5, p.841-850; 7, 1968, nr.2, p.327-340, nr.4, p.665-676, nr.6, p.831-850, 1959, 8, nr.1, p.187-197.
- HURMUZACHE, IULIA, *Bibliografie a revistelor redactate de M. Kogălniceanu.* În: Arhiva Română IV, 1940, p. 324-342, p. 1941, p. 413-429.
- Ghidul studentului în istorie. Istoria României.* Întocmit de Nicolae Bocșan, Nicolae Edroiu, Adrian Rusu, Pompiliu Teodor, Introducere de Ștefan Pascu, Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară, 1980, p. 243.
- ILIESCU VASILE, *Ghid de documentare în științe sociale, partea I-a, București, Arhivele Statului, f.a., p. 388, p. 33-36.*
- INAȘCU, ION. *Arhiva genealogică română.* În RIR, XIV, 1944, p. 296.
- IVANOF. Ed. *Ziridava I-XII. Suma Sumarum, 1980, V, p. 945-963.*
- MAFTEI, IONEL. *Personalități ale științei, culturii și artei românești. Prezentări bibliografice.* Partea I, Iași, 1968, p. 319.
- MATEESCU TUDOR, GABRIELA MĂRĂȘOIU. *Publicațiile Arhivelor Statului (1860-1977). Bibliografie analitică.* Vol. I, București DGAS, 1978, p. 189 cu ilustrații; vol: II (1978-1985), București, DGAS, 1987, p. 154.
- MÂRZA EVA, MIRCEA IOAN. *Cartea românească și străină veche din Biblioteca Filialei Arhivelor Statului Alba.* În: Apulum, 1983, 21, p. 239-244.
- MUSTER DUMITRU N. *Bibliografie. Bibliologie. Biblioteconomie. Lămuriri și precizări.* În: Hristovul, II, 1942, p. 107-118.
- NICOLAESCU, ȘTEFAN, STOICA. *Înregistrarea la bibliografia românească veche.* În: RIR, XVI, 1946, p. 372-375.
- PAPACOSTEA, ȘERBAN. *Bibliografie, arhivistică, muzeografie.* În: RI, 18, 1965, nr. 4, p. 982-984.
- PENELEA GEROGETA. *Bibliografie historique 1977 (I-III).* În: RRH, 18, 1979, nr. 4, p. 849-862; 1980, 19, nr. 1, p. 129-142, nr. 4, p. 765-774.
- Repertoriu colectiv al bibliografiilor nepublicate; 1969, 1970, 1972, 1973, 1981, 1983, București, DGSA, 1984.*
- Revista Arhivelor 1924-1985. Bibliografia tematică.* Întocmită de Mioara Tudorică, București, DGAS, 1988, p. 157-340 (arhivistică).

- Revista de istorie. Indice bibliografic (1948-1985)*, redactor responsabil Doina Făget, București, Biblioteca Centrului Universitar, 1989, p. 41-66.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Arhivistica*, București, Ed. Didactică și pedagogică, 1970, p. 331.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Bibliografia operei lui B.P. Hașdeu*, În: RA, 1968, 65, nr. 2, p. 201-216, nr. 3, p. 332-350; nr. 4, p. 427-449; 1989, 66, nr. 1, p. 101-112.
- ȘERBAN, CONSTANTIN. *La bibliographie-méthode de recherche pour l'histoire de Roumanie*. În NEH, vol. IV, Publiées a l'occasion du XIII-e Congrès des sciences historiques, Moscou, 1970, Bucarest, E.A, 1970, p. 359-367.
- SIMIONESCU, PAUL, *Contribuții la o bibliografie a bibliografiilor istorice românești*. În: Studii și cercetări de Bibliologie, București, 1957, 2, p. 213-230.
- SIMIONESCU, DAN. *Contribuții la Bibliografia românească veche*. În: Studii și Cercetări de Bibliologie., București, 1955, 1, p. 246-256.
- SIMIONESCU, DAN, *Bibliografia-documentarea-informatica, mijloace indispensabile cercetării și metodologiei științifice*. În: AUB, Lb. Lit. română, 21, nr. 1-2, p. 77-88.
- Studias Universitatis Babeș-Bolyai. Index alphabeticus 1964-1970*, Cluj, Universitatis Biblioteca, 1972, p. 298.
- TAFTĂ, LUCIA; ISTICIOAIA-BUDURA, TATIANA, *Bibliographie Historique (1978-1979)*, (I-IX) RRH 1981, 20, p. 181-204; nr. 2, p. 369-392; nr. 3, p. 561-576; nr. 4, p. 795-806; 1982, 21, nr. 3-4, p. 481-494; 1983, 22, nr. 2, p. 183-195, nr. 3, p. 273-284; nr. 4, p. 403-412; 1984, nr. 1, p. 85-98.
- TOMESCU, MIRCEA, *Revista pentru istorie, arheologie și filologie, I-XVI (1882-1992)*, Repertoriu bibliografic, București, 1945, p. 60.
- TUDORICĂ, MIOARA. *Revista Arhivelor 1976-1980, Index alfabetic*. În: RA, 1981, 58, nr. 2, p. 240-262
- WAGNER, GABRIELA, *Bibliografie historique. (pour les années 1969-1971)*. În: RRH, 1972, 11, nr. 4; 1973, 12, nr. 1, p. 193-223, nr. 3, p. 619-643, nr. 4, p. 837-855; 1974, 13, nr. 1, p. 183-210, p. 380-381.

II Studii speciale de arhivistică

II a) Istoricul arhivelor

- Arhivele Statului și Regulamentul Organic*, În. RA, vol I-I, 1927-1929, p. 269
- APOSTOLESCU VIRGIL. *Distrugerea de arhive în „focul cel mare” de la Iași din 1827, Arhivele Statului, 125 de ani de activitate*, București DGAS, 1975, p. 247-257, cu rezumate în limba rusă, p. 479-480 și în limba franceză, p. 501-502
- Archiv des Vereines fur Siebenburgische Landes kunde, 1843*, Sibiu, Verlag des Vereines, I-II; III, 1846, p. 373-376
- Les Archives de l Etat de Roumanie*. Texte de Ileana Leonte, Mihai Fănescu, Valeria Sindelar, București, 1969, 31, p. +il
- Arhivele Statului, 125 de ani de activitate 1830-1956*, București, 1957, p. 516, cu ilustr.

- Arhivele Statului 150 de ani de la înființare*, București, DGAS, 1982, p. 72
- Arhivele Statului din România - Realizări și perspective*. În: BDA, 2, 1980, p.16-29.
- Arhivele Statului Cluj - la 50 de ani*. În: RA, 1970, nr.2, p. 649-652.
- Arhivele Statului din Craiova, 50 de ani de existență(1931-1981)*, București, DGAS, 1981, p.148+ilustr.
- BURLACU IOANA. *Les archives de Roumaine apres 1945*. În: Archives et Beligues., Bruxelles, 1987, 58, nr.3-4, p.431-441.
- Centenarul Arhivelor Statului*. În: RA, 1936-1937, III, 1, nr. 6-7, p.180.
- 15 ani de activitate a Arhivelor Statului Arad*, Timișoara, 1966, p.9.
- 15 ani de activitate arhivistică în R.P.R*. În: RA, 1962, nr. 2, p.3-18.
- CHIPURICI, NICOLAE, *Noua casă mehedineană a Arhivelor Statului*. În: RA, 1982, nr.2, p.82-83.
- CIOBANU VASILE, *Neue Quellen zur Geschichteder Siebenburger Sanchen in den Jahren 1918-1944*. În: Forschungen, 1980, nr.2, p.49-58.
- CIUCĂ D. MARCEL. *Arhivele Statului din România la 160 de ani de la întemeiere*. În: RA, 1991, nr. 2, p. 180-188.
- DREGAN IOAN. *Șapte decenii de activitate a Arhivelor Statului din Cluj*. În: RA, 1991, (apărut 1991), nr. 2, p. 188-196.
- DUZINCHEVICI GHEORGHE. *Arhive și instituții sibiene în timpul revoluției din 1848*. În: RI, 1971, 24, nr. 2, p. 365-368.
- DUZINCHEVICI GHEORGHE. *Zur Geschichte des Staatsarchivs von Hermannstadt*. În: Forschungen., nr. 2, 1959, p.5-96.
- EDROIU NICOLAE. *Mișcarea arhivistică în România după 1918*. În: Studia historica, București, 1980, 25, fasc. I, p.75-80.
- FĂNESCU MIHAIL. *Contribuții la istoricul arhivelor din județul Prahova pînă la 1831*. În: Arhivele Statului, județul Prahova. Sesiune de comunicări și referate, 29 mai 1971, București, p.20-27.
- GAL IONEL. *Arhivele Statului în cei 30 de ani de la eliberare*. În: RA, 1974, nr.1, p. 339-343.
- GAL, IONEL. *Realizări și perspective în Arhivele Statului*. În: RA, 1977, nr. 2, p. 3-7.
- GAL IONEL. *Noi perspective în activitatea arhivistică*. În: RA, nr.2, p.33-37.
- GHEOGHIAN IULIA. *Contribuții la organizarea și dezvoltarea Cancelariei domnești pînă la mijlocul secolului al XVII-lea*. În: Culegere de referate. Sesiunea 1969, București, DGAS, 1971, p. 25-32.
- GÂRNEAȚĂ ION-COSTICĂ. *Noul local al Arhivelor Statului Vaslui*. În: RA, 1981, nr.1, p. 53-55.
- GONCIU DUMITRU. *15 ani de la înființarea unor unități ale Arhivelor Statului*. În: RA, 1966, nr.2, p. 323-325.
- GORE PAUL. *Arhivele*. În: RA, 1924-1926, nr.1-3, p.8-20.
- GÖLLNER C. *Aus der Geschichte des Hermannstadter Staatsarchivs*. În: Forschungen, 1980, 23, nr.1, p. 137-139.
- GRAMA ANA. *Destinul dramatic al unor arhive sibiene (martie 1848)*. În: RA, 1992, nr.1, p. 29-33.

- GYULAI PAUL. *O mărturie cu privire la soarta unei vechi arhive în secolul al XVII-lea.* În: RA, 1969, nr.1, p. 263-268.
- IVĂNESCU D. *Noul local al Arhivelor Statului Iași.* În: RA, 1978, nr.2, p. 291-295.
- IVĂNESCU D. *Die staatsliche Archive von Jassy, Volk und Kultur.* În: RA, 1983, nr.2, p. 46-48.
- MATEESCU TUDOR. *Aspecte din activitatea Arhivei Statului din Țara Românească în timpul revoluției de la 1848, Iași.* În: RA, 1972, 49, nr. 2, p. 217-232 (Facs).
- MATEESCU TUDOR. *Arhivele din Dobrogea în timpul stăpînirii otomane.* În: RA, 1974, nr.1-2, p. 229-240.
- MATEESCU TUDOR, CIUCĂ, MARCEL. *Arhiva generală a Țării Românești.* În: RA, 1985, nr.2, p. 213-222.
- MATEI, AL., *Arhivele Statului Cluj la 50 de ani.* În: RA, nr. 2, p. 649-652.
- MATEȘ, ȘTEFAN, *Arhivele din Ardeal după război.* În: RA, 1924-1926, nr.1-3, p. 85-87.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Arhivele statului.* În: CNA, 1923, 3-4, p. 21-23.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Arhivele Statului. Regulamentul Organic.* În: RA, II, 1927-1029, nr. 4-5, București 1929, p. 269-289
- MOISIL, CONSTANTIN, *Din istoria arhivelor românești. Arhive județene și școala de arhivari.* În: RA II, 1927-1929, nr.4-5, 1929, p. 220-222.
- MOISIL CONSTANTIN, *Arhivele Statului.* În: „Boabe de grâu”, an I, decembrie 1930, nr.10, p. 592-601.
- MOISIL CONSTANTIN, *Problema arhivelor românești.* În: RA, III, 1936-1937, nr. 6-7, București, 1937, p. 1-46.
- MOISIL CONSTANTIN, *Arhivele României.* În: *Enciclopedia Română*, vol. I, București, 1938, p. 320-324.
- MOLDOVAN, ANDREI, *Districtul Chioarului. Perioada de funcționare și arhiva creată (1566-1876)* În: RA, 1971, 48, nr. 2, p. 287-299.
- NICOLESCU, GHEORGHE, *Arhivele și arhivistica militară. Scurt istoric 1860-1949.* În: BDA, I, 1948, p. 6-23.
- NISTOR, ALEXANDRU, *Organizarea și funcționarea scaunului secuiesc Ciuc. Arhiva creată (sec. XIII-XIX).* În: Culegere și referate. Sesiunea 1969, București, DGAS, 1971, p. 19-23.
- NUSSBÄCHER, GERNOT. *Contribuții în istoricul arhivei Bistriței în secolele XVI-XX.* În: RA, 1970, nr. 1, p. 5-22.
- ONCIUL, DIMITRIE, *Din istoria Arhivelor Statului.* În: *Prinos lui D.A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, 1903, p. 329-353 și extras – cu Regulamentul Arhivelor Statului
- PARASCHIV, ION. *Arhivele Statului în Republica Populară Română.* În: *Arhivele Statului-125 ani de activitate*, p. 3-6, cu rezumate în limba rusă, p. 469-470 și franceză, p. 491-492.
- PASCU ȘTEFAN, *Breve sguardo egi romeni.* În: „Archivi”, 1942, p. 60-76.
- POTRA GHEORGHE. *Contribuții la istoricul Arhivelor românești.* În: RA, 1963, nr.1, p. 1-29.

- PRICOP, A. *Arhivele Statului Iași- privire retrospectivă*. În: RA, 1977, nr. 3, p. 305-306.
- RANCA, IOAN. *Noul edificiu al Filialei Statului județului Mureș*. În: RA, 1979, nr.3, p. 302-304.
- RUSU, ION. *Arhivele Statului Filiala Năsăud după 25 ani de activitate*. În: RA, 1963, IV, nr.2, p. 257-265.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Vechile noastre arhive*. În: „Hrisovul”, III, 1943, p. 29-132.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Arhivele Statului*. În: „Buletinul Centrului Român de Democrație”, V, 1944, nr.1/4, p. 6-7.
- SOLOMON, VIORICA, DUȚĂ ALEXANDRU. *Noul local al Arhivelor Statului din Galați*. În: RA, 1, 1981, nr. 1, p. 51-53.
- SULESCU, N. *Studii pentru construirea unui palat al Arhivelor Statului București*. În: RA, 1960, nr. 1, p. 3-30.
- TAMAȘ, CORNELIU. *Noul sediu al arhivelor din Râmnicu Vâlcea*. În: RA, nr. 4, p. 402-406.
- TIMARU, CONSTANTIN. *Aspecte actuale ale problemei arhivelor din R.P.R.*, În: RA, 1958, nr. 1, p. 7-12.
- TITILEANU, GH. *Arhivele Statului la un pătrar de veac de la eliberarea țării*. În: RA, 1969, 12, nr. 2, p. 3-13.
- TITILEANU, GH. *Arhivele Statului la 140 de ani*. În: RA, 1971, nr. 2, p. 267-274.
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Contribuție la cunoașterea arhivelor moldovenești până la Regulamentul Organic (1832)*. În: RA, III, (1936-1937), 1937, p. 63-78.
- VLAICU MONICA. *Aus der Tätigkeit des Hermannstädter Staatsarchivs (1944-1980)*. În: „Forschungen” 1981, 24, nr. 2, p. 109-112.
- ZIMMERMANN, FRANZ, *Der Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation, Hermannstadt, 1887*.

II. b) Rolul și utilitatea arhivelor

- AGACGHE, D. *Pe marginea unor izvoare cartografice*. În: AIIAI, 1984, 21, p. 463-466.
- Arhivele administrației locale din Moldova – Izvoare ale istoriei și arheologiei românești*. Referat prezentat de Eugenia Anghel la cel de al XVI-lea Congres Internațional de istoria științei. În: BDA, 2, 1981, p. 31.
- ARIMIA, VASILE. *Arhivele – tezaur de informare și educație patriotică*. În: RA, 1980, nr. 3-4, p. 277-286.
- ARIMIA, VASILE. *Câteva probleme pe linia aprecierii valorii documentare*. În: RA, 1985, nr. 4, p. 391-393.
- AVAKIAN, GRIGORE. *Arhivele rusești din Cetatea Albă și importanța lor pentru istoria românilor*. În: RA, an I, 1925, nr. 2, p. 189-200.
- BAICU, LEONID. *Sursele documentare arhivistice ieșene și cercetările de istorie modernă*. În: RA, 1977, nr. 3, p. 312-313.

- BALICA GHEORGHE, *Informații arheologice în materialele documentare din Arhivele Statului de la Iași (I)*. În: RA, 1963, nr. 2, p. 113-156, (II), 1965, nr. 2, p. 254-261, (III), 1971, nr. 2, p. 275-286.
- BARBU, PAUL. *Câteva documente păstrate la Filiala Arhivelor din județul Dolj cu privire la izvoarele de ape minerale de la Gigheria*. În: RA, 1984, 1, p. 49-50.
- BĂLINESCU, ALEXANDRU; ILEANA PETRESCU. *Arhivele și cercetarea monografică*. În: RA, 1963, nr. 2, p. 107-132.
- BERCIU, DUMITRU. *Arhivele pământului românesc*. În: RA, 1982, 59, nr. 1, p. 14-17.
- BOTEZ, CONSTANTIN; STANCIU GH. *Arhivele și cercetarea monografică*. În: RA, 1963, nr. 1, p. 56-70.
- BOTEZ CONSTANTIN; GHEORGHE BALICA. *Arhivele izvor de informare privind istoricul exploatărilor din Moldova*. În: RA, 1966, XI, nr.2, p. 101-104.
- BURLACU, IOANA. *Arhivele și arhitectura. Informații documentare privind restaurarea turnului Goliei din Iași*. În: RA, 1973, nr. 2, p. 254-259.
- BURLACU, IOANA. *Dimitrie Onciul și evaluarea unui document istoric*. În: RA, 1991(apărut 1992) nr. 2, p. 230-232.
- CATRINA, CONSTANTIN, *Bibliotecile populare în documentele de arhivă*. În: „Revista de Bibliologie”, 1973, 26, nr. 3, p.171-172.
- GÂDEA, VIRGIL. *Contribuția arhivelor la dezvoltarea prieteniei și colaborării între popoare*. În: RA, 1982, nr. 1, p. 17-21.
- CĂPÎLEAN, VASILE. *Arhivele maramureșene, izvor de informare pentru istoria învățământului*. În: RA, 1973, nr. 2, p. 242-247.
- Cercetarea documentelor de arhivă în sprijinul dezvoltării economiei naționale*. În: RA, 1982, nr. 2, p. 146-156.
- CHIPURICI, NICOLAE, *Preocupări ale Filialei Arhivelor Statului Mehedinți pentru cunoașterea potențialului hidroenergetic din zonă*. În: RA, 1984, nr. 1, p. 45.
- CICALĂ IOAN. *Importanța fondurilor arhivistice locale pentru studiul istoriei contemporane a României*. În: AIIA, 1973, 16, p. 457-465.
- COJOCARU, ION. *Săpături arheologice consemnate arhivistic*. În: RA, 1987, nr. 4, p. 426-430. *Comunicări științifice. Sesiunea octombrie 1972*. București, DGAS, 1973, p. 173-340.
- CONSTANTINESCU, N. N. *Arhivele și cercetările economice*. În: RA, nr. 2, p. 29-38.
- Contribuția Arhivelor Statului la îmbogățirea bazei documentare cu privire la revoluția de eliberare națională și socială antifascistă și antiimperialistă*. În: RA, 1979, nr. 3, p. 235-240.
- Documente de arhivă în sprijinul cunoașterii și valorificării resurselor hidroenergetice în Oltenia (I-II)*. În: RA, 1983, 60, nr. 4, p. 409-414; 1984, 61, nr. 1, p. 44-50.
- DIMA ELENA. *Permanența lui Nicolae Iorga. Bibliotecile Arhivelor Statului*. În: „Hierasus”, 1980, nr. 3, p. 163-169.
- DOGARU, MARIA, *Sprijinirea procesului de învățământ de către Arhivele Statului*. În: RA, 1971, nr. 1, p. 148-151.

- DUMITRESCU, SORIN. *Proiecte de microhidrocentrale și alte amenajări hidrotehnice în județul Dolj întocmite pe baza cercetării documentare de la Filiala Arhivelor Statului Dolj, II*. În: RA, 1984, 61, nr. 1, p. 44-45.
- EDROIU, NICOLAE. *Arhivele și pregătirea studenților în istorie*. În: RA, nr. 2, p. 656-658.
- FĂNESCU, MIHAIL, *Folosirea materialelor documentare în acțiuni cultural-educative*. În: RA, 1964, nr. 2, p. 71-83.
- FĂNESCU, MIHAIL; IOSIF ADAM. *Contribuția Arhivelor Statului la publicarea izvoarelor istoriei patriei*. În: RA, 1964, nr. 1, p. 21-50.
- GAL, IONEL. *Fondul Arhivistic Național-parte integrantă a patriotismului cultural al națiunii*. În: RA, 1975, 52, nr. 1, p. 28-30.
- GAL, IONEL. *Cercetarea științifică și arhivele*. În: RI, 1980, nr. 6, p. 1185-1191.
- GAL, IONEL. *Opinii privind arhivele economice*. În: RA, 1980, 57, nr. 1, p. 132-138.
- GAL, IONEL. *Modalități de valorificare a informației economice din arhive*. În: RA, 1983, nr. 2, p. 131-136.
- GANE, EMIL. *Arhiva și războiul*. În: RA, 1946, VII, p. 143-147.
- GROSU, MIRCEA. *Valoarea documentară a condicilor mănăstirești de socoteli (sec. XVIII)*. În: RI, 1970, nr. 1, p. 3-54.
- HURMUZACHE, ȘTEFAN. *Documentele arhivistice în sprijinul economiei naționale*. În: RA, 1982, nr. 4, p. 376-384.
- HURMUZACHE, ȘTEFAN. *Considerații privind valoarea documentar-istorică a documentelor create în domeniul juridic și necesitatea perfecționării indicatoarelor termenelor de păstrare (masa rotundă)*. În: RA, 1987, 64, nr. 2, p. 46-75, p. 172-191.
- Importanța documentelor economice pentru cercetarea științifică (Masa rotundă)*. În: RA, 1985, 62, nr. 4, p. 368-391.
- IONESCU, R. *Cercetarea documentelor în scopul cererilor oamenilor muncii*. În: RA, 1977, nr. 3, p. 259-260.
- IORGA, NICOLAE. *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la Istoria Românilor. Rolul și misiunea Academiei Române*. În: *Prinos lui D. A. Sturza, la împlinirea celor șaptezeci de ani, București, 1903, p. 1-127*.
- Izvoare sigilare în Serviciul istoriei științei și a tehnicii*. În: BDA, 2, 1981, p. 34-37.
- LUNGU, CORNELIU. *Din activitatea științifică a filialelor Arhivelor Statului*. În: RA, 1975, nr. 4, p. 469-471.
- MATEESCU, TUDOR, CIUCĂ MARCEL. *Mănăstirile din Țara Românească și Moldova ca locuri de depunere a documentelor*. În: MO, 37, 1985, nr. 5-6, p. 445-452.
- MATEI, ALEXANDRU, *Arhivistică și demografie istorică*. În: RA, 1973, nr. 2, p. 307-314.
- MATEI, ALEXANDRU, *Arhivele în viziunea academicianului D. Prodan*. În: „Tribuna”, Cluj, 1982, 26, nr. 10, p. 5.
- MĂRCUȘ, ION. *Câteva propuneri în problema folosirii materialelor arhivistice*. În: RA, 1958, nr. 1, p. 186-194.

- MĂRCUȘ, ION. *Arhivele Statului din regiunea Cluj în slujba științei și culturii*. În: RA, 1961, nr. 1, p. 294-309.
- MOGA, AUREL, *Arhivele în slujba cercetării etnografice*. În: RA, 1964, nr. 2, p. 61-70.
- MOCANU, MARIN RADU. *Document istoric-izvor de cultură*. În: RA, 1991, nr. 4, p. 437-442.
- MUNTEANU, ALEXANDRU ION. *Arhivistica și cercetarea științifică*. În: RA, 1991, (apărut 1992) nr. 3, p. 287-291.
- MUREȘAN, ALEXANDRU. *Probleme ale activității arhivistice din țara noastră*. În: RA, 1959, nr. 1, p. 35-43.
- MUREȘAN, IOAN. *Valorificarea informațiilor documentare privind existența unor substanțe minerale utile prin cercetări geologice*. În: RA, 1983, p. 135-139.
- NASTOVICI, ALEXANDRU. *Arhivele în ajutorul prospecțiunilor geologice actuale*. În: RA, 1984, 61, nr. 4, p. 419-424.
- NEACȘA, TEODOR. *Importanța materialelor documentare cu caracter tehnic ca izvoare de cercetare*. În: *Culegere de referate, Vol. II*, București, 1974, p. 41-48.
- NEGULESCU, C. *Folosirea științifică a materialelor arhivistice la sala de studiu din Direcția Generală a Arhivelor Statului*. În: RA, 1959, nr. 2, p. 260-275.
- NICULA, VASILE. *Unele probleme cu privire la completarea bazei documentare păstrată la Arhivele Statului*. În: RA, 1973, nr. 2, p. 341-346.
- Opinii privind arhivele economice*. În: RA, 1980, nr. 1, p. 132-138.
- PANAIT, I. PANAIT. *Datele arheologice și corelarea lor cu informațiile din arhive*. În: RA, 1982, 59, nr. 2, p. 186-187.
- PANAITESCU, PETRE; ION, DONAT. *Arhivele în sprijinul cercetărilor istorice*. În: RA, 1963, nr. 1, p. 71-83.
- PASCU, ȘTEFAN. *Arhivele în slujba istoriei naționale*. În: RA, 1982, 59, nr. 1, p. 9-14.
- PRODAN, DAVID. *Arhivele Statului din Cluj*. În: RA; 1991 (apărut 1992), nr. 2, p. 196-1991.
- PRUT, CONSTANTIN, „*Arhivele*” *artei populare*. În: *Trepte de civilizație românească. București, Ed. Politică, 1982, p. 131-143*.
- PURECE, SERGIU, *Informații arheologice în documentele de la Arhivele Vâlcea*. În: RA, 1973, nr. 2, p. 248-253.
- PUȘCAȘ, IOAN, *Arhiva episcopiei de Oradea. Istoric, sisteme de arhivare, importanța documentară*. În: RA, 1980, 57, nr. 1, p. 125-131.
- RAUȘ, NICOLAE. *Corelarea documentului de arhivă și a informației de presă în cercetarea istorică modernă și contemporană*. În: „*Anale de istorie*”, 1970, 16, nr. 4, p. 125-141.
- RĂDUCANU, A. *Arhivele Statului-o instituție constănțeană de cultură*. În: „*Comunicări și referate de bibliologie*”, Biblioteca județeană Constanța, 1984, p. 156-163.
- RĂDUȚIU, AUREL. *Câteva mărturii contemporane despre importanța arhivei din Blaj în lupta de emancipare națională din Transilvania în sec. al XVIII-lea*. În: *Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 345-351.
- RĂPEANU, B. I. *Documentul cinematografic-sursă a istoriei contemporane*. În: RA, 1973, nr. 2, p. 225-226.

- REGLEANU, M. *Sugestii formulate în 1883 cu privire la depistarea și păstrarea monumentelor arheologice și a documentelor*. În: RA, 1970, 47, nr. 2, p. 639-640.
- Rolul cultural științific al arhivelor. Intervenția delegației române la referatul delegației poloneze. Folosirea materialelor arhivistice, în sprijinul culturii, științei și muncii de educație prezentat la cea de-a VIII-a Consfătuire, Budapesta, 1982*. În: BDA, 3, 1982, f. 5-8.
- RUSU, GHEORGHE, *Arhivele Statului din Iași – 160 de ani de activitate*. În: RA, 1991, (apărut 1992), nr. 4, p. 449-465.
- SASU, ELIZABETA, *Tezaurul documentar al Radioteleviziunii*. În: RA, 1980, nr. 3-4, p. 287-294.
- SIMIONESCU, RADU, *Istoria cărții – mijloc de valorificare a tezaurului cultural mondial și național*. În: „Probleme de Bibliologie”, 1978, p. 15-21.
- STOICA, MIRCEA, *Arhivele Sibiene – Izvor inepuizabil pentru cercetarea trecutului istoric*. În: „Cibinium”, Sibiu, 1980, p. 74-76.
- SZASZ, CAROL, *Arhivele în slujba cercetărilor istoriei artei*. În: RA, 1962, nr. 1, p. 46-49.
- ȘTEFĂNESCU, ȘTEFAN, *Rolul arhivelor în istoria civilizațiilor*. În: RA, 1982, nr. 1, p. 6-9.
- TEODORESCU, VIRGILIU, *Informații referitoare la activitatea desfășurată de către comisia superioară a monumentelor publice*. În: RA, 1969, nr. 1, p. 129-150.
- TIMARU, CONSTANTIN, *Aspecte actuale ale problemei arhivelor din R.P.R.* În: RA, I, 1958, nr. 1, p. 7-12.
- TIMBUS, MIRCEA, *Arhivele arădene izvoare ale cunoașterii istorice*. În: RA, 1991, nr. 1, p. 120-126.
- TODERICIU, DORU, *Cercetarea arhivelor, o necesitate a științei moderne*. În: RA, 1968, nr. 1, p. 107-112.
- ZARAZĂ, ION, *Informații din arhive privind câteva surse de alimentare cu apă a Craiovei*. În: RA, 1984, nr. 1, p. 48-49.

II. c) Învățământ arhivistic. Pregătire profesională

- ANDREESCU, CONSTANTIN, *Școală de arhivistică și cerințele metodei istorice*. În: „Hrisovul”, vol. IV, 1944, p. 56-59.
- ANDRIȘESCU, IOAN, *Câteva considerațiuni și îndemnuri cu privire la Istoria veche și științele ei ajutoare*. Cu o introducere despre Petru Rășcanu și Teohari A, București, 1920, 48p.
- BOERAȘ, FL, *Pregătirea lucrătorilor de arhivă de la instituții și întreprinderi*. În: RA, 1965, nr. 2, p. 291-294.
- BOLONTOC, D, *Reciclarea personalului cu pregătire medie*. În: RA, 1976, nr. 1, p. 82-83.
- Carnetul studentului, București, 1939, 2, 1945, 86p.*
- COMAN, VOICA, *Pregătirea profesională a cadrelor de specialitate din Arhivele Statului*. În: RA, 1063, nr. 1, p. 293-301.

- GIURESCU, C. C. *Curs de informare în studiile istorice (Metodologie istorică)*, București, editat de Seminarul de istoria Românilor, 1929-1930, 432.
- GOLIMAȘ, AUREL. *Formarea specialiștilor și necesitatea unui institut de arhivistică*. În: RA, 1982, nr. 3, p. 277-278.
- GRĂMADĂ N. *Studii mărunte din domeniul științelor auxiliare ale istoriei*. În: „Codrul Cosminului”, București, VIII, 1933-1934, p. 387-416.
- HOLBAN, MARIA; VIRGINIA SACERDOȚEANU. *Culegere de facsimile pentru Școala de arhivistică*. Seria latină, fasc. I, București, 1942, 8p.
- HURMUZACHE, GABRIELA. *O nouă formă de pregătire profesională arhivistică*. În: RA, 1976, nr. 1, p. 80-82.
- IORGA, NICOLAE. *Adevăr și greșală în scrierea istoriei*. Lecție de deschidere la Universitatea din București, nov.1935, 34p.
- La Scuola di Archivistica, Paleografia, diplomatica romena*. În: „Arhivi”, Roma, 1942, p. 139-143.
- Lecții de deschidere. Inaugurarea cursurilor și catalogul expoziției*. Noiembrie, 1942, București, 1943, 160p.+ 6 fir.+ 11f. pl. (Lucrările Școalei de Arhivistică).
- MATEESCU, TUDOR. *Problemele de bază ale Tratatului de arhivistică*. În: RA, 1978, nr. 2, p. 160-165.
- MATEI, ALEXANDRU. *Arhivistică și demografie istorică*. În: RA, 2, 1973, nr. 2, p. 307-314.
- MATEI, ALEXANDRU. *Cursurile de perfecționare în limba și paleografia germană și paleografică greacă*. În: RA, 1976, p. 78-80.
- MOCANU, RADU MARIN. *Considerații teoretice privind știința arhivistică*. În: RA, 1973, nr. 2, p. 206-208.
- MOISIL, CONSTANTIN. *Din istoria arhivelor românești. Arhive județene și școala de arhivari*. În: 1927-1929, nr. 4-5, p. 220-222.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Arhivele Statului*. În: „Boabe de grâu”, an I, (decembrie, 1930), nr. 10, p. 502-601.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Școala superioară de arhivistică și paleografie*. În: RA, II, 1927-1920, 452-453; III 1936-1937, p.180.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Din istoria Școalei de arhivistică*. În: „Hrisovul”, I, 1941, p. 11-45.
- POȘTĂRIȚĂ, ELIMIA. *Pregătirea profesională a arhiviștilor*. În: RA, 1974, nr. 4, p. 534-535.
- RUS, TR. IOANA. *Școala de arhivistică, București 1969*. În: RA, 1969, VII, nr. 1, p.135-150.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Sarcina științelor auxiliare ale istoriei*. În: „Raze de lumină”, X, 1938, p.302-318 și XII, 1940, p.19
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Dare de seamă despre Arhivele Statului făcute către Consiliul de perfecționare*. 8 fasc., anii 1938-1946, București, 1940-1947. (Extrase din RA, IV, 1, 1940, p. 110-143; IV, 2, 1941, p. 335-378; V, 1, 1942, p. 166-209; V, 2, 1943, p. 395-428; VI, 1, 1944, p. 99-128; VI, 2, 1945, p. 387-315; VII, 1, 1946; p. 112-143; VII, 2, 1947, p. 343-368).

- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Culegere de facsimile pentru Școala de Arhivistică. Seria română*, Fasc. 1, București, 1942, 7 p. + 16 f. facs.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Culegere de facsimile pentru Școala de Arhivistică. Seria greacă*. Fasc. 1, București, 1942, p. 8 + 20 f. facs.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, DAMIAN P. BOGDAN. *Culegere de facsimile pentru Școala de Arhivistică. Seria slavă* Fasc.1, București, 1943, p. 8 + 20f. facs. 1
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Introducere în arhivistică*. În: „Hrisovul” IV, 1944, p. 60-80.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Arhivistica*. În: „Hrisovul”, VII, 1947, p. 5-47.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Metoda alcătuirii unui studiu de istorie*. În: RA, IX, 1967, nr. 1, p. 21-34.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Arhivistica*. București, Edit. Didactică și pedagogie, 1971, 331p. *Școala de arhivistică*. În: „Hrisovul”, II, 1942, p. 217-218.
- SIRUNI, H. DJ. *Culegere de facsimile pentru Școala de arhivistică. Seria turcă*, Fasc. 1, București, 1943, 8 p. + 20 facs.
- SULICA, SZILARD. *Történetírás es történeti segedrudam anyok. România- ban (Istoriografia și științele auxiliare ale istoriei în România)*. În: „Turul”, 1926, évi XL, Kötetéből. Budapest, f. a., 13p.
- TATOMIR, VIRGIL, *Din experiența Ministerului Industriei Metalurgice pentru pregătirea personalului care lucrează în arhivele unităților sale*. În: RA, 1977, nr. 3, p. 257.
- TAMARU, CONSTANTIN, *Despre pregătirea cadrelor de specialitate în domeniul arhivisticii*. În: RA, 1959, nr. 1, p. 164-174.
- TURLEA, PETRE; GOROVEI, ȘTEFAN S.; NĂSTASE, LUCIAN. *Școala nouă de istorie. Mărturii documentare*. În: AIIAI, 1985, 22, vol. I, p. 335-376; 1986, 23, vol. II, p. 355-396

II. d) Terminologie arhivistică

- BOERAȘ, FLOREA. *Considerații cu privire la noțiunea de fond arhivistic*. În: RA, 1974, nr. 1-2, p. 269-274
- BOGDAN, DAMIAN. *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, București, 1946, p. 271
- CIHODARU, CONSTATNTIN. *Originea unor termeni referitori la vârfurile societății feudale din țara noastră (stăpân, ban, jupân, voievod)*. În “Memoria Antiquitais”, Piatra Neamț, 1970, nr. 2, p. 389-401
- DJAMO-DIACONIȚĂ, LUCIA. *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în secolele XIV și XV*, București, EA., 1971, p. 399
- LIMONA, D., *Glosar*, În: RA, 1971, 48, nr. 2, p. 317-318; nr. 4, p. 651-658
- MĂRCUȘ, ION, *Probleme de terminologie a materialelor documentare create pe teritoriul Transilvaniei*, În: RA, 1963, nr. 2, p. 67-79

- MĂRCUȘ, ION. *Sensul arhivistic al unității de păstrare și necesitatea definirii acestuia pentru activitatea de prelucrare a materialelor documentare*, În: RA, 1968, nr. 2, p. 287-295
- ȘUTEU, VALERIU. *Câteva probleme privitoare la elaborarea unui dicționar de arhivistică*. În: RA, 1975, nr. 1, p. 57-59
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Problemele de terminologie arhivistică*, În: RA, 1965, nr. 1, p. 3-22
- UNGUREANU, GHEORGHE; BALICA, GH. *Cuvinte și expresii vechi. Contribuție la cunoașterea terminologiei vechilor materiale documentare*, În: RA, 1969, nr. 2, p. 281-284
- VOICULESCU, MIRCEA. *Probleme lexicografice ridicate de cercetarea fondului documentar din arhive*. În: „Comunicări științifice” sesiunea 1972, București, 1973, p. 291-294

III. Legislație, Reglementări, Probleme arhivistice

a) Texte, comentarii de legi, aplicarea lor și reglementări arhivistice

- ARIMIA, VASILE. *Legislația arhivistică și documentele de la persoanele fizice*. În: RA, nr 2, p. 187-190
- BLĂNARU, DORIN. *Preocupări ale consiliilor populare din județul Vaslui pentru aplicarea actelor normative în activitatea de arhivă*. În: RA, 1980, nr. 1, p. 62-65
- BLĂNARU, DORIN. *Aspecte juridice ale activității arhivistice privind documentele secrete de stat*. În: RA, 1985, nr. 2, p. 176-180
- CĂPĂȚÂNĂ, NICOLE; DAN, LIVEZEANU. *Sanționarea contravențiilor*. În: RA, 1979, nr. 2, p. 158-150
- CĂPĂLNEAN, VASILE. *Considerații privind aplicarea articolului 10 din Decretul 472/1971*. În: RA, 1983, nr. 4, p. 418-419
- CHIPURICI, NICOLAE. *Unele concluzii cu privire la aplicarea prevederilor art. 49 din Decretul 472/1971*. În: RA, 1977, nr. 4, p. 431-432
- CIUCĂ, ELENA. *Din experiența Arhivelor Statului Municipiului București pe linia activității de îndrumare și control la arhive*. În: RA, 1985, nr. 4, p. 398-399
- COMAN, VOICA. *Concluzii privind situația arhivelor create de organizațiile socialiste din ramurile industriei ușoare și finanțe-bănci*. În: RA, 1983, nr. 4, p. 406-409
- COMĂNESCU, I. *Fondul arhivistic de stat și arhivele Instanțelor Judecătorești*, În: RA, 1959, nr 2, p. 244-249
- CONDREA, CONSTANTIN. *Precizări privind modul de aplicare a Decretului 472/1971 la organizațiile de recuperare și valorificare a materialelor refolosibile*. În: RA, 1985, nr. 3, p. 306-307
- Consiliul Internațional al Arhivelor. Fondul Internațional pentru dezvoltarea arhivelor. Statut, reglementar și proceduri de funcționare*. În: BDA, 2, 1976, p. 62-74

- Decretul nr. 17 pentru trecerea Arhivelor Statului de la Ministerul Învățământului Public al Ministerului Afacerilor Interne. În "Buletinul Oficial al RPR", nr 14, din 9.02.1951, p. 201*
- Decretul nr. 353 pentru înființarea Fondului Arhivelor de Stat al R.S.R. În "Buletinul Oficial", nr. 19, din 26 iulie 1957, p. 137-139*
- Decretul nr. 398 pentru organizarea arhivelor în Principatele Unite. În: „Monitorul Oficial”, nr. 124, 8 iulie, 1982, p. 503.*
- Decretul nr. 472 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România. În: RA, 1972, nr. 2, p.199 – 216.*
- Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România republicat în temeiul art.5 din Decretul Consiliului de Stat nr.206/1975, p.22-28.*
- Decret pentru concentrarea la Arhivele Statului a tuturor actelor mânăstirilor. În "Monitorul Oficial" nr 142, 25 iulie 1863, p. 577*
- Decret nr 1845 relativ la ridicarea și depunerea documentelor în Arhivele Statului. În "Monitorul Oficial", nr 276, 16/28 decembrie 1869, p. 1259*
- Decret nr. 2232 privind organizarea statului. În "Monitorul Oficial", nr 151, 12 iulie 1925, p. 8289-8292*
- Decret nr. 2352 privind modificarea unor dispozițiuni din legea de organizarea a Arhivelor Statului. În "Monitorul Oficial", nr 181, 9 august 1934, p. 5098*
- DINU, CRISTINA; NICULA, VASILE. Cercetarea documentelor în vederea eliberării de certificate, copii și extrase. În: RA, 1979, nr. 3, p. 305-307*
- Instrucțiuni generale nr 6720 din 27.XI.1957, pentru organizarea și funcționarea organelor și instituțiilor de stat, ale organizațiilor economice și ale organizațiilor obștești cu indicatorul tip, cuprinzător al termenilor de păstrarea dosarelor, registrelor și altor materiale. București, 1959, p. 86-87, ed. a II-a, București, 1959, p. 74-75. Cuprinde și scris. Nr 353/1957 și HCM nr 119/1957*
- Instrucțiuni pentru întocmirea și ținerea evidenței materialelor documentare din Fondul Arhivistic de Stat al R.S.R., București, 1965, DGAS, p. 26-27*
- Instucțiunile nr 222 din 1.09.1968 privind condițiile de păstrare a materialelor documentare din Fondul Arhivistic de Stat, București, 1968, p. 17-18*
- IONESCU, RADU, Câteva probleme referitoare la eliberarea actelor de vechime în muncă. În: RA, 1984, nr 1, p. 51.56*
- JAKO, SIGISMUND, Instrucțiuni arhivistice din Transilvania, 1575-1851. Probleme reorganizării arhivelor vechi din Transilvania. În: RA, 1958, nr. 1, p. 34-81*
- KISS, ADRIAN, Kolesosvar leveltara vendjenek, feja dese a XIV-a Szazadtel a XVIII-a Szazard vegeling. (Dezvoltarea ordinii de funcționare a arhivei orașului Cluj din sec. al XIV-lea până în sec. al XVIII). În: Emlekkönyv. Kelemen lajos oszuleteosenek myolevanadik evforfordulojara, p. 416-435*
- Legea nr 64 din 5 aprilie 1932 pentru modificarea unor dispozițiuni din legea organizării Arhivelor Statului. În: "Monitorul Oficial", nr 81, I, 5 aprilie 1932, p. 2235-2236*

Legislație și reglementări în materie de Arhive și gestiune a documentelor: Studiu RAMP, însoțit de principii directoare. Program special de informare UNISIST. Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, Paris, 1986. În BDA, 1-2 1987, p. 1-134

Legea pentru depunerea documentelor și arhivelor mănăstirilor zise Brâncovenești la Arhivele Statului. În: "Monitorul Oficial" nr. 543 din 10/22 martie 1865, p. 246

Legislație cu privire la Arhive. În: RA., 1978, nr. 2, p. 186

Legea de organizare a Arhivelor Statului, București, 1925, p. 29

b) Organizarea administrativă a arhivelor

ALMAȘI, ISTVAN. Considerații preliminare asupra sistematizării arhivei de muzică populară. În: "Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei" anii 1968-1970, Cluj, 1971, (apărut 1972), p. 105-110

ANTONIU, VANGHELE. Reguli vechi pentru organizarea Arhivelor Statului. În: RA, 1944, nr. 1, p. 60-90

BLĂNARU, CONSTATNTIN. Organizarea Arhivelor Statului. În: RA, 1924-1926, nr. 3, 1926, p. 417

BIANU, I. Visuri, gânduri și planuri dinainte cu o jumătate de secol pentru organizarea arhivelor și muzeelor țării. În: RA, 1927-1929, nr. 4-5, p. 265-268

Cronica arhivelor. (1 septembrie 1940-31 august 1941). În: RA, 1941, nr. 2, p. 419-467

DOGARU, MARIA. Vechi instrucțiuni pentru prelucrări de materiale documentare în Moldova 1832-1838. În: RA, 1966, nr. 1, p. 137-144

DRĂGHICI, NATALIA. Activitatea de standardizare parte integrantă a informării și documentării științifice și tehnice. În: RA, 1984, nr. 4, p. 478-480

DUMITRICĂ, FLORICA. Din experiența muncii de îndrumare și control a serviciului regional al Arhivelor Statului, Ploiești. În: RA, 1963, nr. 2, p. 97-106

FĂNESCU, MIHAIL. Termene de accesibilitate la cercetarea materialelor documentare prevăzute în legislația arhivistică din diferite țări. În: BDA, 2, 1973, p. 92

FLORESCU, ION. Aspecte privind aplicarea art. 26 din Decretul 472/1971. În: RA, 2, 1978, nr. 1, p. 86-88

HALICHIAS, ANA-CRISTINA. Opinii din unități productive privind organizarea arhivelor. În: RA, 1984, nr. 3, p. 321-324

H.C.M. nr. 312 privind criteriile de stabilire a prețurilor de achiziție a bunurilor din patrimoniul cultural național. În: RA, 1975, nr. 2, p. 186

H.C.M. nr.119 privind organizarea Direcției Generale a Arhivelor Statului și administrarea Fondului Arhivistic de Stat al R.P.R., În: "Colecția de hotărâri și dispoziții ale Consiliului de Miniștrii ai R.P.R.", nr. 36, 13 august 1957, p. 626-630

Hotărârea nr. 472 privitoare la atribuțiunile și normele de funcționare ale Direcțiunii Statului, 29 mai 1951. În: "Buletinul Oficial" nr. 67 din 16 iunie 1951, p. 713-714

LUPUȘ, IOAN. Un tablou statistic al arhivelor județene și orășenești din Transilvania. În: RA, 1-4, 1924-1926, nr. 3, p. 73-74

- MĂRCUȘ, IOAN. *Asupra unei probleme de arhivistică: organizarea arhivelor autorităților și instituțiilor publice*. În: RA, IV, 1941, nr. 2, p. 248-288
- MATEESCU, TUDOR. *Preocupări pentru organizarea Arhivelor Statului în secolul al XIX-lea. Contribuția lui Alexandru Secviodox (1780-1869)*. În: RA, 1988, nr. 2, p. 222-224
- "Masa rotundă" la Iași în legătură cu prevederile Decretului nr 472/1971. În: RA, 1975, 2, p. 212-217, nr. 3, p. 282-286
- MATEESCU, TUDOR; RADU, MARIN, MOCANU. *Reglementări noi de arhivă*. În: RA, 1972, nr. 2, p. 399-403
- MATEI, ALEXANDRU. *Selecționarea instanțelor judecătorești. Din experiența comisiei regionale de experiență și control a serviciului Arhivelor Statului Cluj*. În: RA, 1962, nr. 1, p. 92-101
- MOCANU, RADU, MARIN. *Regislația arhivistică și documentele cinematografice*. În: RA, 1973, NR. 2, P. 350-351
- MOCANU, RADU, MARIN. *Rolul de îndrumare și control a Arhivelor Statului*. În: RA, 1979, nr. 4, p. 400-404
- MOLDOVAN, LIVIU. *Un vechi regulament de selecționare a arhivelor județene*. În: RA, 1958, nr. 2, p. 275-276
- NEACȘA, TEODOR. *Precizări privind întocmirea și folosirea nomenclatorului și indicatorului în arhivele curente*. În: RA, 1975, nr. 1, p. 60-63
- NEACȘA, TEODOR. *Aplicarea actelor normative în activitatea de arhivă*. În: RA, nr. 4, 1978, p. 447-448
- NEACȘA, TEODOR. *Evidențierea documentelor create și deținute de organizațiile socialiste și de celelalte organizații*. În: RA, nr. 4, 1979, p. 408-410
- NEGULESCU, ELISABETA. *Noul nomenclator al Consiliilor populare din județul Prahova*. În: BDA, 1, 1983, p. 57
- NEGULESCU, ELISABETA. *Începuturile organizării arhivelor pe teritoriul județului Prahova*. În: "Arhivele Statului", județul Prahova. Sesiunea comunicării și referate, 29 mai 1971, București, DGAS, 1973, p. 28-32
- Organizarea și dezvoltarea fondului arhivistic național. Notă-raport prezentată de delegația română la cea de-a VI-a Consfătuire a conducerii serviciului de arhivă din țările socialiste*. Sofia, 1978, nr. 2
- Organizarea arhivelor statului*. În: RA, nr. 1-3, 1924-1926, p. 332-337
- Ordinul Ministerului Agriculturii nr. 580 din 6 decembrie 1960, privind: Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Arhivei din Centrala Ministerului Agriculturii și a arhivelor unităților sale pedinte. Instrucțiuni pentru reglementarea confecționării, folosirii, evidenței și distrugerii sigiliilor, ștampilelor și parafelor cu sau fără stema R.P.R.*
- PĂSCULESCU, NINA. *Câteva probleme referitoare la eliberarea actelor de vechime în muncă*. În: RA, nr. 3, 1983, p. 284-287
- POȘTĂRIȚĂ, EMILIA. *Obligațiile rezultate din art. 28 al Decretului 472/1971*. În: RA, nr. 2, 1978, p. 166-168

- POȘTĂRIȚĂ, EMILIA. *Evoluția organizatorică a instituțiilor arhivistice după primul război mondial. Contribuția lui Constantin Moisil*. În: "Sesiune de comunicări și referate", 29 mai 1971, București, 1973, p. 39-46
- PLEȘA, IOAN; TEODOR, MAVRODIN; DUMITRU, ZAHARIA. *Din experiența muncii de îndrumare și control al filialelor Arhivelor Statului: Alba, Argeș, Bacău*. În: RA, 1984, nr. 2, p. 180-184
- PRUNĂ, LIVIA. *Soluționarea cererilor adresate de oamenii muncii Direcției Generale a Arhivelor Statului*. În: RA, 1979, nr. 1, p. 25-26
- PRUNĂ, LIVIA. *Câteva probleme referitoare la eliberarea actelor de vechime în muncă*. În: RA, nr. 3, 1983, p. 283-284
- Regulamentul pentru legalizarea actelor vechi prezentate Arhivelor Statului*. În: "Monitorul Oficial", nr. 127, 14 iunie 1924, p. 6563-6564
- Regulamentul pentru organizarea serviciului Arhivelor Statului*. În: "Monitorul oficial", nr. 263, 25 iulie 1872, p. 975
- Reglementări privind activitatea de informare documentară, editură și poligrafie*. Stas 8660-70; 8254-88; 6254-62; 1032-70. În: BDA, 1988, 1-2, p. 15-45
- Reglementări și precizări cu privire la activitatea sălilor de studiu ale Arhivelor Statului*. În: BDA, 1-2, 1988, p. 144
- Regulamentul Școlii superioare de arhivistică și paleografie. Aprobate cu Înaltul Decret Regal, nr. 1863 din 30 mai-iunie 1931*, București, 8 p
- Repertoriu al actelor oficiale care reglementează activitatea arhivistică în anul 1938-1939*. În: RA, vol. III, 1939, nr. 8, p. 435-445
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Dare de seamă despre Arhivele Statului, făcută către Consiliul de Perfecționare (1 octombrie 1938-31 decembrie 1939)*. În: RA, 1940, nr. 1, p. 110-143
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Dare de seamă despre Arhivele Statului pe 1941, făcută de către Consiliul de perfecționare*. În: RA, VI, 1942, nr. 1, p. 166-209
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Dare de seamă despre Arhivele Statului pe 1942, făcută de către Consiliul de perfecționare însoțită în anexă de rapoartele secțiilor*. În: RA, VII, 1943, nr. 2, p. 395-428
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Dare de seamă despre Arhivele Statului pe 1943, făcută de Consiliul de perfecționare*. În: RA, 1944, nr. 1, p. 99-128
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Dare de seamă despre Arhivele Statului pe 1944, făcută de către Consiliul de perfecționare*. În: RA, 1944-1945, nr. 2, p. 187-315
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Organizarea armatei*. București, 1945, 15 p.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Dare de seamă despre Arhivele Statului pe 1945, făcută de către Consiliul de perfecționare*. În: RA, 1946, nr. 1, p. 112-143
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Dare de seamă despre Arhivele Statului pe 1946, făcută de către Consiliul de perfecționare*. În: RA, 1947, nr. 2, p. 343-368
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Ghidul Arhivelor Statului din București*. În: RA, 1946, nr. 2, p. 368-375
- Sfatul Popular al Regiunii Pitești. Instrucțiuni generale privind organizarea și funcționarea arhivei Rm. Vâlcea*, 1955, 46 p.

- TIMARU, CONSTANTIN. *Aspecte actuale ale problemei a rhivelor din RPR*. În: RA, 1958, nr. 1, p. 7-12
- TTITLEANU, GHEORGHE. *Probleme actuale ale activității arhivistice*. În: RA, 1972, nr. 3, p. 353-361
- ȚURCANU, AL. *Măsuri pentru aplicarea Decretului 472/1971 în județul Brăila*. În: RA, 1977, nr. 3, p. 258-259
- VANGHELE, ANTONIU. *Reguli vechi pentru organizarea Arhivelor Statului*. În: RA, 1944, nr. 1, p. 60-90
- VERESS, ANDREI. *Orânduilei românești vechi, tipărite în Ardeal (1744-1848)*, București, 1926, p. 30

IV. Arhive particulare

- ADAM, MARIETA. *Documente inedite din Arhiva Cretzulescu (sec. XVII)*. În: SMIMed, 1973, 6, p. 359-361
- ANDREESCU, CONSTANTIN. *Documentele Kogălnicenilor din arhiva Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu*. În: "Arhiva Românească", București, VII, p. 3-42
- ANDREESCU, ȘTEFAN. *Documente privitoare la Mareș Băjescu (sec. XVII, logofăt, vistiernic, mare vornic, mare ban al Craiovei și ispravnic al scaunului Bucureștilor)*. În: MO, 1966, 18, nr. 7-8, p. 697-705
- ANINEANU, MARTA. *Un manuscris al lui Ion Bălăceanu, publicat anonim, 1848-1903 (Din Arhivele personale păstrate în Biblioteca Academiei RPR)*. În: "Studii și cercetări de Bibliografie", București, 1960, 3, p. 273-277
- ANINEANU, MARTA. *Arhive personale și corespondență (la Biblioteca Academiei R.S. România)*. În: Revista de Bibliologie, București, 1967, 20, nr. 8, p. 451-456 (facs.)
- Academia R.S. România-filiala Cluj. *Arhiva istorică. Arhive familiale, fasc. 1: Arhiva Anderco de Homorod, Catalog, Cluj, 1972, 1 vol. Multigrafiat*
- *** *Arhiva generalului Gheorghe Magheru. Catalog de documente (1582-1880)*. București, DGAS, 1968, 50p. (fasc.)
- Arhivele particulare. Masa rotundă a "Revistei Arhivelor"*. În: RA, nr. 3, 1972, p. 363-397
- BĂLAN, TEODOR. *Din corespondența lui Mihail Kogălniceanu cu frații Hurmuzachii (1484-1865)*. În: "Arhiva Românească", București, 1944, 9. Part. 1, p. 59-72
- BĂLEANU, ALEX. I. *Poetul G. Sion și Arhivele Statului din Iași (15 iulie 1855-27 aprilie 1856)*. În *Omagiul lui Gh. Sion*, Iași, 1940
- BĂLAN, TEODOR. *Eudoxiu Hurmuzachi și colecția lui de documente*. În "Anuarul Instit. Ist. Națională", București, 1945, 10, p. 223-256
- BĂLINTESCU, ALEXANDRU. *Arhiva generalului Gheorghe Magheru. Catalog de documente 1582-1880*, București, DGAS 1968, 178 p+16 fasc.+1 pl.
- BĂLINTESCU, ALEXANDRU; HOREA, NESTORESCU BĂLCEȘTI. *Catalogul arhivei generalului Gheorghe Magheru 1665-1880*. Râmnicu Vâlcea, 1980, p. 223

- BOIA, GUSTAV. *B.P. Hasdeu în corespondență cu Gustav Wenzel*. În: "Manuscriptum", București, 1972, 3, nr. 2, p. 152-157
- BOICU, LUCIAN. *Cazul diplomatului Al. Beldiman în arhiva Hohenzollern-Sigmaringen*. În: AIIAI, 1984, 21, p. 497-499
- BOTEZATU, IOANA. *Fondul de documente Ioan Micu Moldovan (1883-1915)*. În: RA, 1970, nr. 2, p. 505-516
- BOTEZAN, IOANA; ALEXANDRU, MATEI. *Arhiva personală Timotei Cipariu*, DGAS București, 1982, 520 p.
- BRĂTESCU, CONSTATNTIN. *Fondul personal "Romulus Novacovici"*. În: RA, 1985, nr. 4, p. 408-412
- BRÂNCEANU, LIDIA. *Date privind colecția de artă a scriitorului Mihai Tincan Romano și donația sa*, în R.M.M., 1986, nr. 4, p. 70
- BRÂNCEANU, LIDIA. *Demersurile poetului Aron Cotruș pentru prezentarea în Italia a sculptorului Constantin Brâncuși*. În: RMM, 1986, nr. 10, p. 81
- BRÂNCEANU, LIDIA. *Documente referitoare la activitatea desfășurată de Aron Cotruș la Milano (1929-1930)*. În: RM, nr. 6, p. 49
- BURLACU, IOANA. *Din corespondența lui Gheorghe Teodorescu Kirileanu cu Constantin Meissner*. În: RA, 1982, nr. 4, p. 406-412; 1983, nr. 3, p. 309-314
- BUZATU, GHEORGHE. *Pagini inedite din corespondența literară primită de N. Iorga (1980-1919)*. În: "Anuar lingv. Ist. Lit.", Iași, 1971, 22, p. 185-195
- CARATAȘU, MIHAI. *Câteva scrisori inedite ale patriarhului Hrisant al Ierusalimului adresate "Companiei Grecești" din Sibiu*. În: BOR, 1982, 100, nr. 3-4, p. 380-393
- CĂPÂLNEAN, VASILE. *Scrieri inedite ale lui George Barițiu în arhivele maramureșene (1879-1891)*. În: RA, 1980, nr. 1, p. 68-76
- CĂPÂLNEAN, VASILE. *Colecția de documente "Gheorghe Crișan" (Arhiva Ziarului "Cronica" și a suplimentului literar "Cronica literară", Baia Mare, 1936-1940 și Bacău, 1941)*. În: RA, 1987, nr. 2, p. 197-199
- CERNOVEANU, PAUL. *Elemente de istorie militară românească în colecția Hurmuzachi*. În: LIP, București, 1987, nr. 3, p. 35-37
- CHIPURICI, NICOLAE. *Fondul documentar personal al lui Ștefan Odobleja*. În: Mehedinți-istorie și cultură, vol. II, Drobeta Turnu Severin, 1980, p. 611-614
- CHIPURICI, NICOLAE; RĂȚOI, TUDOR. *Colecția dr. Constantin I. Istrati (1429-1945)*. Inventar arhivistic, 13, București, DGAS, 1988, 588p
- CORFUS, ILIE. *Îndreptări la documente din colecția Hurmuzachi*. În: RIR, XVII, 1947, fasc. 1, p. 158-161
- Din arhiva familiei Sturdza de la Miclăușani, manuscrise și documente dăruite la 18 iunie 1904 de Dimitrie C. Sturdza-Scheianu*, București, 1907, 20p+2 f.- Cu portretele marilor logofeți Dimitrie Ioan Sturdza și Constatntin Dimitrie Sturdza
- DUMITRU, SILVIA. *Însemnări despre istoria Țărilor Românești în fondul "George Sion" de la BCU, Cluj-Napoca*. În: "Bibliotecă și învățământ", Cluj-Napoca, vol. VIII, 1984, p. 349-357
- GHEORGHE, ELENA. *Centenar Vasile Pârvan (documente 1909-1927)*. În: RA, 1982, nr. 4, p. 395-401

- DUȚĂ, ALEXANDRU. *Colecția de hărți a FAS Galați*. În: RA, 1991 (apărut 1992), nr. 1, p. 126-134
- GUBOGLU, MIHAIL. *Manuscrisele și tipăriturile orientale din fondul "T. Cipariu" al bibliotecii filialei Cluj a Academiei RPR*. În: "București, istorie și literatură", București, vol. III, 1957, p. 147-166
- HUMINIC-TECLEAN, MARIA. *Un important istoric: memoriile personale (1916-1918)*. În: "Apărarea sănătății ieri și azi", București, Ed. Medicală, 1984, p. 327-343
- ILIE, CRISANTA. *Diplomați români. Grigore Gafencu*. În: RA, 1990, nr. 1, p. 72-82
- IONESCU-GION, D. *Un iubitor al istoriei: ing. Mihai Bălăianu și donația sa de documente (1736-1860)*. În: RA, 1982, nr. 3, p. 348
- ISAR, NICOLAE. *Un tezaur documentar inedit: corespondența lui Al. Chustofi (1852-1856)*. În: RA, 1987, nr. 1, p. 82-93, nr. 2, p. 200-207
- MANOLACHE, MIHAI. *O scrisoare cu sigiliul lui Anton Pann*. În: "Mitropolia Ardealului", Sibiu, 1972, 17, nr. 3-4, p. 386-387
- MANU, EMIL. *Vasile Pârvan-bibliotecarul. Corespondență inedită cu Ioan Bianu. (1905-1909)* În: "Studia bibliologica", București, 1969, 3, p. 717-727
- MARIAN, RODICA. *Arhiva Blaga*. În: "Contemporanul", 1985, nr. 21, p. 5
- MAROSI, ILDIKO. *Arhiva Asociației Literare Kemeny Zsigmond. Scrisori, acte, însemnări (1876-1948)*, București, Ed. Kriterion, 1973, p. 613-615
- MIHĂILESCU, LIDIA. *Demersurile istoriografului C.D. Aricescu pentru executarea portretului lui T. Vladimirescu*. În: RMM, 1982, nr. 1, p. 58
- MIHĂILESCU, LIDIA. *Din tezaurul arhivelor: Theodor Amann. Inedit*. În: RM, 1982, nr. 4, p. 76
- MIHĂILESCU, LIDIA. *Din tezaurul arhivelor: mărturii despre Paolo Mercuri*. În: RMMI, 1983, nr. 5, p. 68
- MIHĂILESCU-BRÂNCEANU, LIDIA. *Ștefan Luchian Dolinski, în corespondență cu Theodor Amann*. În: RMM, 1984, nr. 7, p. 47
- MÂNDRUȚ, STELIAN. *Fondul personal Axente Banciu (1875-1959)*. În: "Biblioteca și învățământul", Cluj-Napoca, vol. VIII, 1984, p. 358-363
- MUREȘAN, ANGELA. *Scurtă privire asupra Corpusului de documente al lui Gheorghe Șincai*. În: "Apulum", 1973, 11, p. 783-793
- NASTOVICI, AL. *Fondul familiei "Basarab Brâncoveanu" (sec. XVI-XX)*. În: RA, 1985, nr. 1, p. 60-62
- ****Pagini dintr-o arhivă inedită: Arhiva Miron Cristea. Ediția îngrijită, studiu introductiv și note de Antoniu Plămădeală. Documente literare*. București. Ed. Minerva, 1984, p. 435
- PĂLTÂNEA, PAUL. *Alexandru Ioan Cuza. Corespondență și acte normative*. În: CI, 1980, 11, ș. 669-675
- PODĂREANU, CRISANTA. *Fondul personal Miron Cristea*. În: RA, 1992, nr. 1, p.- 93-97
- PODĂREANU, CRISANTA. *Fondul personal, general Alexadru Socec*. În: RA, 1991, nr. 4, p. 557-561

- POP, AUGUSTIN, Z. N. *Catalogul corespondenței lui Mihail Kogălniceanu*, București, 1959, p. 467
- POP, AUGUSTIN, Z. N. *Amintirea lui Aron Pumnul. Cu o scrisoare din arhiva lui T. Maiorescu*. În: "Tribuna", 1982, 26, nr. 2, p. 1-8
- POTRA, GEORGE. *Goleștii-mozaic documentar*. În: "Studii și Cercetări de Istorie", Golești, 1980, 3 ș. 19-17
- RACHIERU, MIHAI. *Informații documentare despre oameni de știință și cultură, aflate în fondurile păstrate la filiala Arhivelor Statului județului Prahova*. În: "Pagini din trecutul istoric al județului Prahova", Ploiești, 1971, p. 179-185
- RUSU, ADRIAN, ANDREI. *Documente medievale ale familiei Wesslenyi*. În: AMP, 1981, 5, p. 311-346
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. Colecția "Hurmuzachi". În: RA, 1969, nr. 2, ș. 31-57
- Scrisori către G. Ibrăileanu. *Studii și documente*, vol. II, Ediție îngrijită de M. Bordeianu, Viorica Botez, Gr. Botez. Prefată: I. Lăzărescu, Al. Teodorescu, vol. III. Prefată de N.I. Popa, București, Ed. Minerva, 1971, 1973, XIII+512p (II), XIV_545p (III)
- SUFARU, CONSTATNTIN. *Contribuție la repertoriul corespondenței stolnicului Constatntin Cantacuzino (1702-1715)*. În: RI, 1966, nr. 4, p. 683-705
- SOFRONIE, MIHAI. *Din fondul arhivistic Ioan Lupaș (scrisori către I. Lupaș, 1923-1946)*. În: "Mitropolia Ardealului", Sibiu, 197, 32, nr. 3, p. 108.114
- ȘTEFĂNESCU, LIVIU. *Fondul documentar "Matei Basarab" de la Muzeul de Istorie al Municipiului București (Catalog)*. În: RA, 1985, nr. 2, p. 184-190
- STURDZA-SĂUCEȘTI, MARCEL; HURMUZACHE, ȘTEFAN. *Documente despre Ioniță Sandu Sturdza (1760-1800)*. În: RA, 1972, nr. 4, ș. 611-657
- SUCIU, IOAN DIMITRIE; L. DEMENY; E. GLUK. *Archiva Vukovics*. În: RA, 1967, nr. 2, p. 297-308
- ȚARĂLUNGĂ, ECATERINA. *Dimitrie Cantemir în arhivele Grigore G. Tocilescu*. În: "Transilvania", 1988, 17, nr. 6, p. 38-40; nr. 7, p. 45-47; „Manuscriptum”, 1987, 18, nr. 2, p. 88-90
- TIMBUS, MIRCEA. *Fondul personal "Roman R. Ciorogariu" (Arad)*. În: RA, 1986, nr. 2, p. 184-196
- ȚINCULESCU, D; CIUCĂ, M.D. . Colecția Gh. Nicolaiasa (1500-1902). În: RA, 1970, nr. 1, p. 165-189 (fasc)
- TOCILESCU, GRIGORE. *Scrisori către Al. Odobescu (1877). Documente despre Dimitrie Cantemir, publicate de Ecaterina Țarălungă*. În: "Manuscriptum", 1988, 19, nr. 3, p. 158.165
- TRANDAFIRESCU, NATALIA. *Fondul personal "Doctor Apostol Arsachi" (sec. XIX)*. În: RA, 1984, nr. 3, p. 333-339
- Transilvania, stampa, planuri, hărți din Colecția G. Oliszewski*, București, 1925, 15p+3 f. pl., eu. 7 fig. (Museul Arhivelor Statului)
- URSUȚIU, LIVIU. *Norme din anul 1803, privind ordonarea și păstrarea arhivelor familiei*. În: RA, 1991, (apărut 1992), nr. 3, p. 381-398
- URSUȚIU, MARIA. *Arhiva familiei Betlen de Iktar*. În: RA, 1971, nr. 1, p. 83-99

URSUȚIU, MARIA. *Arhiva familiei Anderco de Homorod*. În: RA, 1972, nr. 3, p. 435-440

URSUȚIU, MARIA. *Formarea și funcționarea unei arhive familiale feudale transilvănene*. În: RA, 1973, nr. 2, p. 187-192

V. Personalul arhivelor

ANGHELI, DUMITRU. *Petrache Teulescu, arhivist 1859-1862*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGAS, 1971, p. 85-93

ANTONESCU, IULIAN. *Nicolae Ungureanu (1927-1981)*. În: RMM, 1981, nr. 20, p. 87

ARIMIA, VASILE. *Nicolae Iorga*. În: RA, 1965, nr. 2, p. 153-163

BĂDĂRĂU, SANDA RODICA. *Iordache Rasti (director al Arhivelor Statului 1831-1837)*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGAS, 1971, p. 7-17

BĂLAN, TEODOR. *Vasile Tintilă*. În: RA, 1939, III, 2, nr. 8, p. 185-206

BĂLAN, TEODOR. *Câteva scrisori ale lui Dimitrie Onciu către Sever Zotta*. În: RA, 1944-1945. VI, nr. 2, p. 156-164

BARAVACHE-CRIVĂȚ, CORNELIA. *Grigore Alexandrescu (director al Arhivelor Statului 1849-1854)*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGAS, 1971, p. 33-41

BRÂNCEANU, LIDIA. *B. P. Hasdeu-director general al Arhivelor Statului, 1876-1900. Documente*. În: RA, 1988, nr. 2, p. 178-201

BURLACU, IOANA. *Aurelian Sacerdoțeanu-director general al Arhivelor Statului*. În: RA, 1992, nr. 1, p. 34-36

DECEI, AUREL; MATEI, AL. *Bibliographie des travaux de l'istorien Ștefan Meteș*. În: RRH, 1972, 11, nr. 3, p. 539-546

DRĂGAN, MIHAI. *B. P. Hasdeu (monografie)*, Iași, Ed. Junimea, 1972, 312p.

FĂNESCU, MIHAIL M. *Gheorghian Pesacov. Contribuții la cunoașterea vieții și activității sale*. În: "Arhivele Statului-125 de ani de activitate", București, 1957, p. 287-301, cu rezumate: rus, p. 480-481 și francez p. 503

FĂNESCU, MIHAIL. *Dimitrie Onciul (director general al Arhivelor Statului între anii 1900-1923)*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGAS, p. 199-227 (fig., fasc.)

FĂNESCU, MIHAIL. *Grigore Manu (director general al Arhivelor Statului între anii 1866-1869)*. În: "Figuri de arhiviști", București, 1971, p. 131-155

FĂNUICĂ, I. GH. *Din manuscrisele lui Aricescu*. În: RA, V, 1942-1943, nr. 2, p. 460-462. "Figuri de arhiviști", DGAS, București, 1971, 328p.

GAL, IONEL. *Dimitrie Onciul, director general al Arhivelor Statului*. În: RA, 1981, 58, nr. 4, p. 464-474

GEORGESCU, LUCILA. *Constantin Brăiloiu, întemeietor și conducător al Arhivei de folclor a Societății compozitorilor români*. În: REF, 1968, tom 13, nr. 6, 15p.

GRAMA, VIOREL. *Liviu Moldovan-profesor, statistician și arhivist*. În: RA, 1991, nr. 4, p. 503-505

GUBOGLU, MIHAIL. *H. Dj. Siruni la 80 de ani*. În: RA, 1970, 47, nr. 2, p. 652-655 (fig.). *Hasdeu Bogdan Petriceicu la Arhivele Statului. Corespondență. (1867-*

- 1879). Prefață la note de Lidia Mihăilescu Brâncanu. În: "Manuscriptum", 1988, 19, nr. 1, p. 122-132
- IORDĂNESCU, AUREL. *Medalion istoric: Dimitrie Onciul (1856-1923)*. În: "Studii Ist. Art.", București, 1973, 22, p. 105-110
- ISAC, VIRGINIA. *B. P. Hasdeu la Arhivele Statului din Cracovia*. În: RA, 1978, nr. 3, p. 363-364
- IVĂNESCU, D. *Teodor Codrescu*. În: RA, 1966, nr. 1, p. 213-226
- IVĂNESCU, D. *Teodor Codrescu-arhivistul statului la Iași în 1956*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGAS, 1971, p. 65-83
- LEONTE, ILEANA. *Cezar Boliac (director general al Arhivelor Statului în anii 1864-1866)*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGAS, 1971, p. 113-129 (fig.)
- MATEI, ALEXANDRU. *Ioan Rusu-Simion - "arhivist"*. În: RA, 1985, nr. 2, p. 223-225
- MATEESCU, TUDOR. *Ion Heliade Rădulescu (arhivist al statului 1843-1848)*. În: "Figuri de arhiviști, București, 1971, p. 19-31
- MERA, LAURENȚIU. *Din viața și activitatea lui Ion Mărcuș*. În: RA, 1991, nr. 2, p. 199-208. Ștefan Meteș la 85 de ani-Cluj-Napoca, 1977, 580p. +1 f. Portret
- MIHĂILĂ, GHEORGHE. *Din activitatea lui Bogdan Petriceicu Hasdeu la Arhivele Statului. Cuvinte den bătrâni*. În: RA, 1982, nr. 4, p. 344-352
- MIHĂILESCU, CLAUDIA. *Opera lui C. D. Aricescu*. În: RA, 1942-1943, V, nr. 2, p. 469-472
- MOȚ, TIBERIU. *Ioachim Miloia (1897-1940), primul director al Arhivelor Statului din Timișoara*. În: "Figuri de arhiviști", DGAS, p. 315-322 (fig.)
- NUSSBÄCHER, GERNOT. *Din activitatea arhivistică a lui Cristian Pomarius*. În: RA, 1965, nr. 2, p. 169-180
- NUSSBÄCHER, GERNOT. *Albert Berger (1864-1936), organizator al vecii arhive bistrițene și editor de documente*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGA, 1971, p. 257-262
- OLTEANU, ȘTEFAN. *Profesorul Damian P. Bogdan la 75 de ani*. În: "Drobeta", 1985, p. 407-410
- PANAIT, I. PANAIT. *Profesorul universitar dr. docent Ion Ionașcu*. În: RMMI, 1980, 49, nr. 1, p. 80-81
- PECICAN, OVIDIU. *Contribuția lui Bogdan Petriceicu Hasdeu la publicarea documentelor slavo-române*. În: "Comunicări ale cercurilor științifice studențești. Istorie", 1, Cluj-Napoca, 1984, p. 129-138
- POPOVICI, VICTORIA. *Constantin Moisil (1876-1958)*. În: RA, 1970, nr. 3, p. 206-211
- POȘTĂRIȚA, EMILIA. *Constantin Moisil (director general al Arhivelor Statului între anii 1923-1930)*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGAS, 1971, p. 263-295
- REGLEANU, MIHAI. *Nicolae Filimon*. În: RA, 1985, nr. 2, p. 164- 168
- REGLEANU, MIHAI. *Bogdan Petriceicu Hasdeu (director general al Arhivelor Statului între anii 1876-1900)*. În: "Figuri de arhiviști", București, 1971, p. 177-197 (fasc. fig.)
- RUS, TR; PÎRVULESCU, M. *Cezar Boliac*. În: RA, 1966, nr. 1, p. 227-234

- RUSU, IOAN. *100 de ani de la nașterea academicianului Iuliu Moisil, întemeietorul Arhivelor Statului din Năsăud*. În: RA, 1958, 1, nr. 2, p. 311-314
- RUSU, IOAN. *Virgil Șotropa (1867-1954)*. În: RA, 1967, nr. 2, p. 269-278
- RUSU, IOAN. *Iuliu Moisil, primul director al Arhivelor Statului din Năsăud*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGAS, 1971, p. 297-311 (fig.)
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Ineditele lui Aricescu*. În: RA, 1942-1943. V, nr. 2, p. 452
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Bogdan Petriceicu Hasdeu, 28 februarie 1838-25 august 1907*. În: RA, 1942, V, nr. 1, p. 1-10
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Constantin D. Aricescu, 1 martie 1823-18 februarie 1887*. În: RA, 1942-1943, V, nr. 2, p. 297-302
- SCHUSTER-STEIN, PAUL. *Franz Zimmermann (1850-1935)*. În: "Tribuna României", București, 1985, 14, nr. 289, p. 12
- SCURTU, NICOLAE. *G. Călinescu-funcționar la Arhivele Statului. Contribuții documentare*. În: RA, 1976, nr. 3, p. 325-326
- SONTAG, FRITZ. *Franz Zimmermann (arhivistul orașului Sibiu între anii 1876-1906)*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGAS, 1977, p. 230-236 (fig.)
- SOVEJA, MARIA. *Constantin D. Aricescu*. În: RA, 1966, nr. 2, p. 209-214
- SINDELARU, VALERIA. *Grigore Bengescu II (director al Arhivelor Statului în anii 1862-1864)*. În: "Figuri de arhiviști", București, 1971, p. 101-112 (fasc.)
- ȚABREA, ILIE. *Opera științifică a domnului Constantin Moisil*. În: RA, 1938, III, 2, nr. 8, p. 383-393. Publicații periodice la care a colaborat: 1. Istorie (nr. 1-35); 2. Arheologie (nr. 36-72); 3. Arhivistică (nr. 73-84); 4. Numismatică (nr. 85-168); 5. Medalistică (nr. 169-197); 6. Sigilografie și heraldică (nr. 198-211); 7. Didactică (nr. 212-226); 8. Diverse: informații diferite, bibliografie, necrologuri, cronică (nr. 227-266)
- ȚABLEA, ILIE. *Constantin Moisil, pionier al numismatiei românești*. București, Ed. Științifică, 1970, 159 p. (cu bibliografia lucrărilor)
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Poetul Costache Conachi, organizator al arhivelor moldovenești, 1831-1833*. În: RA, 1939, III, nr. 2, p. 334-340
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Gheorghe Asachi*. În: RA, 1963, nr. 2, p. 201-131
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Din activitatea lui Vasile Alecsandri ca arhivist al statului*. În: RA, 1964, nr. 2, p. 259-280
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Gheorghe Asachi (1788-1869)*. În: "Figuri de arhiviști", București, 1971, p. 289-291
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Vasile Alecsandri (arhivist între anii 1850-1853)*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGAS, 1971, p. 43-63
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Sever Zotta (directorul general al Arhivelor Statului din Iași între anii 1912-1935)*. În: "Figuri de arhiviști", București, DGAS, 1971, p. 129-137
- VULPE, ILIE. *Constantin D. Fortunescu-întemeietorul Arhivelor Statului din Craiova*. În: RA, 1991, nr. 4, p. 500-503
- ZOTTA, SEVER. *Conducătorii Arhivelor Statului din Iași în curs de 100 de ani*. În: RA, 1941, nr. 2, p. 381-382

VI. Practica arhivistică

Studii de teorie și practică arhivistică

- BOERAȘ, FLOREA. *Considerații privind noțiunea de fond arhivistic*. În: RA, 1974, nr. 1-2, p. 269-274
- COMĂNESCU, ION. *Fondul arhivistic de stat și arhivele instanțelor judecătorești*. În: RA, 1959, nr. 2, p. 244-249
- GAL, IONEL. *Fondul Arhivistic Național – parte integrantă a patrimoniului cultural al națiunii*. În: RA, 1975, nr. 1, p. 28-30
- MĂRCUȘ, ION. *Câteva propuneri în problema folosirii materialelor arhivistice*. În: RA, 1958, nr. 1, p. 186-194
- MĂRCUȘ, ION. *Sensul arhivistic al unității de păstrare și necesitatea definirii acesteia pentru activitatea de prelucrare a materialelor documentare*. În: RA, 1968, nr. 2, p. 287-295
- MUREȘANU, AL. *Probleme ale activității arhivistice în țara noastră*. În: RA, 1959, nr. 1, p. 35-43
- NICULA, VASILE. *Puncte de vedere privind fondarea în Arhivele Statului*. În: RA, 1984, nr. 3, p. 314-319
- STANCIU, GHEORGHE; BOTEZ, CONSTANTIN. *Arhivele și cercetarea monografică*. În: RA, 1963, nr. 1, p. 56-70

Achiziționarea, selecționarea, prelucrarea, păstrarea și folosirea materialelor documentare

- AMANCEI, MARIA; RACHIERU, MIHAI. *Noi achiziții și donații de documente în serviciul regional al Arhivelor Statului Bacău*. În: RA, 1966, nr. 2, p. 195-198
- APAN, MIHAI. *Câteva probleme în atenția comisiilor de selecționare de la organizații*. În: RA, 1983, nr. 4, p. 415-417
- Arhivele Statului Bacău-Timișoara. Aspecte din munca arhivistică din regiunea Banat, (f.a., f.l., f.e.), 1961, 23 p.*
- BARDOS, GERTRUDE. *Câteva documente cu privire la selecționarea actelor în trecut*. În: RA, 1960, nr. 1, p. 257-266
- BOTEZAN, IOANA. *Aspecte privind tehnica registrelor arhivelor personale și rolul lor în cercetarea științifică actuală*. În: RA, nr. 2, 1973, p. 209-213
- BOUNEGRU, SANDA. *Din experiența arhiviștilor de la F.A.S. Brăila. Prelucrarea și preluarea arhivelor de la C.A.P.-uri*. În: RA, 1984, nr. 1, p. 57-59
- BRĂTESCU, CONSTANTIN. *Considerații privind evidența și păstrarea documentelor cu caracter tehnic de la organizațiile sociale din județul Caraș-Severin*. În: BDA, 1, 1980, p. 16-24
- BRĂTESCU, CONSTANTIN. *Achiziții noi, F.A.S., Caraș-Severin*. În: RA, 1983, nr. 1, p. 53-54

- CACIORA, ANDREI. *Sistemul de constituire, arhivare și evidență a materialelor documentare create de municipalitatea județeană Arad, precum și modul lor de prelucrare*. În: „Culegere de referate. Sesiunea 1969”, București, 1971, p. 149-161
- CACIORA, ANDREI. *Fondarea documentelor create de către organele teritoriale ale administrației de stat*. În: RA, 1987, nr. 2, p. 195-196
- CĂPÂLNEAN, VASILE. *Câteva achiziții de documente făcute de Arhivele Statului Baia Mare în anii 1971-1972*. În: RA, 1973, nr. 2, p. 415-417
- CHIPURICI, NICOLAE. *Prelucrarea documentelor de la unitățile socialiste din județul Mehedinți*. În: RA, 1979, nr. 2, p. 160-162
- CHIPURICI, NICOLAE. *Despre distrugerii de documente feudale mehedințene*. În: AO, 1981, nr. 1, p. 173-177
- CHIPURICI, NICOLAE. *Filiala Arhivelor Statului Mehedinți. Noi achiziții*. În: RA, 1986, nr. 3, p. 288-295
- CHIPURICI, NICOLAE. *Probleme de delimitare a documentelor contemporane pe fonduri arhivistice*. În: RA, 1986, nr. 2, p. 212-220
- CIUCĂ, MARCEL-DUMITRU. *Arhivele existente în depozitele Arhivelor Statului și la alți deținători*. În: RA, 1978, nr. 4, p. 429-443
- CIUCĂ, MARCEL-DUMITRU. *Ordonarea și inventarierea documentelor aflate în depozitele Arhivelor Statului*. În: RA, 1979, nr. 3, p. 264-302
- COHN, EMILIA. *Ordonarea și inventarierea arhivelor școlare*. În: RA, 1974, nr. 1-2, p. 265-267
- COHN, EMILIA. *Nomenclatorul de dosare și indicatorul de termene de păstrare – instrumente de bază în activitatea arhivistică*. În: RA, 1979, nr. 1, p. 17-22
- COLIBAN, TIBERIU. *Grăbirea ritmului prelucrării materialelor documentare constituite după sistemul numărului de bază și păstrare de coli de conexare*. În: RA, 1966, 2, p. 205-208
- COMAN, VOICA. *Seleționarea documentelor și depunerile lor la Arhivele Statului*. În: RA, 1973, nr. 1, p. 31-36
- COMAN, VOICA. *Date cu privire la evoluția modului de constituire a arhivei curente*. În: „Culegere de referate”, vol.II, București, DGAS, 1974, p. 151-164
- COMAN, VOICA. *Seleționarea documentelor*. În: RA, 1979, 2, p. 157-158
- COMAN, VOICA. *Inventarierea documentelor organizațiilor socialiste*. În: RA, 1981, nr. 3, p. 312-317
- COMAN, VOICA. *Seleționarea documentelor în organizații*. În: RA, 1982, nr. 4, p. 370-376
- COMAN, VOICA. *Metodologia de elaborare a nomenclatorului dosarelor*. În: RA, 1984, nr. 4, p. 414-419
- COMAN, VOICA.; ȘLIVĂȚ, ALEXANDRU. *Punerea în lucru a fondurilor din epocile modernă și contemporană*. În: RA, VI, nr. 2, p. 80-88
- COMAN, VOICA, NICOLAE, VASILE. *Arhivele foto, cinematografice și sonore. Importanța lor. Sistemele de ordonare și evidență*. În: „Culegere de referate, sesiunea 1969”, București, DGAS, 1971, P.197-206.

- COMĂNESCU, ION. *Fondul arhivistic de stat și arhivele instanțelor judecătorești*. În: RA, 1959, nr. 2, p. 244-245.
- Conceptul de depozit intermediar în activitatea și practica arhivistică*. În: BDA, 1, 1984, p.51-59.
- CRĂCIUN, O. *Arhiva Radioteleviziunii române*. În: RA, 1976, NR. 4, P. 421-424.
- DIMA ELENA. *Concluzii pe marginea acțiunii de întocmire a fișelor analitice de evidență ale cărților vechi românești din bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului*. În: BDA, nr. 3, 1983, p. 33-37.
- DINU, CRISTINA. *Documente inedite intrate în patrimoniul DGAS, (1980)*. În: RA, 1981, nr. 3, p. 325-327.
- DINU, CRISTINA; NICULA, VASILE. *Constituirea dosarelor pe termene de păstrare*. În: RA, 1978, nr. 4, p. 444-446.
- Directive metodologice privind pregătirea ghidurilor generale ale arhivelor naționale*. Studiu RAMP. În: BDA, 2, 1985, p. 26-74.
- DOGARU, MARIA; HURMUZACHE, GABRIELA. *Cercetarea și clasificarea tematică a informației din documente*. În: „Știința și tehnica în arhive”, București, 1976, p.165-171.
- DOGARU, MARIA; HURMUZACHE, GABRIELA *Clasificatorul tematic –instrumente de bază în cercetarea tematică*. În: RA, 1976, nr.1, p. 50-52.
- DRĂGHICI, NATALIA. *Aspecte de activitate tematică în Arhivele statului*. În: RA., nr. 3, p. 555-560.
- DUZINCHEVICI, GHEORGHE. *Contribuții la tehnica-întocmirii fișelor de catalog și inventar la documentele din Transilvania*. În: RA., 1959, nr.1, p.252-269.
- DUZINCHEVICI, GHEORGHE. *Noi Achiziții la Filiala Arhivelor Statului Sibiu*. În: RA., 1961, nr. 2, p. 197-209.
- Filiala Arhivelor Statului județean Harghita. Achiziții Noi*. În: RA., nr.2, p.197-200.
- FLORESU, I. *Contribuții privind constituirea fondului de asigurare*. În: RA., nr. 3, p. 301.
- HALICHIAS, CRISTINA-ANA. *Consfătuirea de probleme metodologice ale activității arhivelor, Pitești, 6 dec*. În: BDA, 1984, 1, p.3-5.
- HURMUZACHE, ȘTEFAN. *Metodologia cercetării arhivelor străine*. În: RA., 1982, nr.1, p. 75-81.
- Îmbogățirea fondului documentar la Direcția Generală a Arhivelor Statului, F.A.S., Covasna-Harghita*. În: 1981, nr.4, p. 81-485.
- Instrucțiuni privitoare la întocmirea fișelor pentru evidența fondurilor arhivistice*. București, 1953, 67 p.
- Instrumente arhivistice de informare științifică. Referatul delegației române la cea de a VI-a consfătuire a conducătorilor serviciilor de arhivă din țările socialiste(Sofia)*. În: BDA, 1, 1978, p. 170-172.
- ISAC, VIRGINIA. *Despre originea alcătuirii unor condici de documentare privind proprietățile bisericești din Moldova*. În: RA., 1960, nr.1, p.278-281.
- IVĂNESCU, DUMITRU. *Îmbogățirea fondului arhivistic național la F.A.S.Iași*. În: RA., 1979, nr. 4, p. 412-415.

- JACO, SIGISMUND. *Instrucțiuni arhivistice a le oficiilor d in Transilvania 1575-1841. Problema reorganizării arhivelor vechi din Transilvania.* În: RA., 1958, 1, nr.1, p. 34-81.
- KISS, ANDREI. „*Seleționare de arhivă*” din interesul obștesc în anul 1542. În: „Sub semnul lui Clio”. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu, 1974, p. 464-475.
- KISS, ANDREI. *Vechile inventare, registre auxiliare de arhivă și cele de registratură din Transilvania.* În: RA., 1978, nr. 1, p. 67-79.
- KOVACS, MAGDALENA. *Organizarea administrației orășenești în Arad și Caransebeș în perioada 1699-1918 și arhivele create.* În: „Culegere de referate. Sesiunea 1969”, București, 1971, p. 33-39.
- LEONTE, I.; PAPADOPOL, L. *Din materialele documentare achiziționate de Arhivele Statului în anul 1962.* În: RA., VI, nr. 1, p. 302-306.
- MATEESCU, TUDOR. *Despre limitele cronologice ale selecționării documentelor.* În: RA., 1990, nr. 4, p. 412-417.
- MĂRCUȘ, ION. *Câteva observații privitoare la selecționarea arhivelor vechi.* În: RA., 1944, VI, nr. 1, p. 91-98.
- MĂRCUȘ, ION. *Câteva observații privitoare la selecționarea arhivelor vechi.* În: RA., 1958, nr. 1, p. 186-194.
- MĂRCUȘ, ION. *Cu privire la prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare create de instituțiile din Transilvania.* În: RA., 1962, V, nr. 2, p. 265-280.
- MĂRCUȘ, ION; ARIMIA, VASILE. *Instrucțiunile arhivistice - factor de seamă în îmbunătățirea muncii.* În: RA., 1967, nr. 1, p. 3-20.
- MATEI, ALEXANDRU. *Selecționarea arhivelor judecătorești. Din experiența comisiilor regionale de expertiză și control a Serviciului Arhivelor Statului, Cluj.* În: RA., 1962, nr. 1, p. 92-102.
- MATEESCU, TUDOR. *Aspecte ale relațiilor Arhivei Statului din Țara Românească cu instituțiile centrale pînă la 1862.* În: „Comunicări Științifice. Sesiunea octombrie, 1972”, București, 1973, p. 198-206.
- MATEESCU, TUDOR. *Din istoricul selecționării materialelor documentare în țara noastră: „Comisia pentru cercetarea și alegerea datelor”.* În: „Culegere de referate”, vol. II, București, 1974, p. 206-218.
- MERA, LAURENȚIU. *Noi achiziții la Arhivele Statului Cluj.* În: RA., NR. 2, P. 181-183.
- MICLUȚĂ, V. *Unele materiale documentare achiziționate de DGAS, in anii 1963-1965.* În: RA., 1966, nr. 1, p. 145-148.
- MINCULESCU, GABRIELA, HAY, MEDWIG; ILIESCU, RODICA. *Principii și criterii de bază referitoare la prelucrarea materialelor documentare, prezentată sub formă de microfilme.* În: „Culegere de referate”, Sesiunea 1969, DGAS, 1971, p. 235-247.
- MOCANU, RADU MARIN. *Colecția arhivistică.* În: BDA, nr. 1, 1983, p. 145-151.
- MOCANU, RADU MARIN. *Cu privire la preluarea în custodie.* În: RA., nr. 3, p. 325-327.
- MIOSUC, ELENA. *Noi achiziții de xerografii după documente din arhivele vieneze.* În: RA., XII, 1, 1969, p. 181-193.

- MOISUC, ELENA. *Tematica colecției de documente microfilmate din Arhivele R.F. Germania (I-II)*. În: RA., 1981, nr. 3, p. 328-336; 1983, p. 172-181.
- MOLDOVAN, LIVIU. *Un vechi regulament de selecționare a arhivelor județene*. În: RA., 1958, nr. 2, p. 274-276.
- MOȚ, TIBERIU. *Considerații privind selecționarea interioară a unităților arhivistice*. În: RA., 1985, nr. 2, p. 172-175.
- NECȘA, TEODOR. *Precizări privind întocmirea și folosirea nomenclatorului și onventatorului în arhivele curente*. În: RA., 1975, nr. 1, p. 60-65.
- NECȘA, TEODOR. *Aplicarea actelor normative în activitatea de arhivă*. În: 1978, nr. 4, p. 447-448.
- NECȘA, TEODOR; BALANTOC DUMITRU. *Înregistrarea documentelor și consfătuirea arhivei curente*. În: RA., 1972, nr. 2, p. 406-473.
- NICHIFOR, OCTAVIA. *Prelucrarea actelor de stare civilă și importanța lor*. În: Culegere de referate, Sesiunea 1969, București, DGAS, 1971, p. 171-181.
- NICULAE, VASILE. *Ordonarea și inventarierea documentelor care nu au fost constituite potrivit nomenclatorului*. În: RA., 1972, nr. 4, p. 596-599.
- NICULA, VASILE. *Dosarul – unitate de bază în constituirea arhivelor curente*. În: RA., 1973, nr. 4, p. 631-635.
- NICULA, VASILE. *Principiile reconstruirii fondurilor dezorganizate și aplicarea lor la unitățile socialiste*. În: 1975, nr. 3, p. 286-288.
- NICULESCU, ADRIAN. *Raționalizarea sistemului de evidența a documentelor*. În: RA., 1981, nr. 1, p. 56-58.
- Norme tehnice pentru înregistrarea, gruparea în dosare și păstrarea documentelor scrise și tipărite, a sigiliilor și ștampilelor de către organizațiile socialiste și celelalte organizații*. În: RA., 1973, nr. 3, p. 513-520.
- Norme tehnice privind desfășurarea activității în Arhivele Statului*, București, DGAS, 1976, 122 P. Numărul de arhivă. În: RA., 1958, nr. 2, p. 277-282.
- NUSSBACHER, GERNOT. *Sisteme de arhivare înainte de introducerea sistemului de registratură în unele arhive orășenești din Transilvania sec. XV-XVII*. În: „Culegere de referate – Sesiunea 1969”, București, 1971, p. 141-148.
- PÎRVULESCU, MARIA. *Cotele documentelor și codificarea lor în vederea regăsirii informațiilor*. În: RA., 2, 1973, p. 213-217.
- POPA, GHEORGHE. *Achiziții noi F.A.S., Teleorman*. În: RA., 1986, nr. 4, p. 427-429.
- POPESCU, GHEORGHE. *Întocmirea registrului general de arhivă și a tabulatorului fondurilor pentru evidența de bază a materialelor arhivistice*. În: „Arhivele Statului 125 ani de activitate”, București, 1957, p. 455-487, cu rezumate rusă p. 489-490 și limba franceză p. 511-512.
- POPESCU, SABINA. *Fotografia ca document istoric. Organizarea și prelucrarea colecției de fotografii*. În: „Culegere de referate, Sesiunea 1969”, București, 1971, p. 207-219.
- PRALEA, MIHAELA. *Aspecte privind depozitarea și păstrarea arhivelor militare*. În: BDA, 1, 1984, p. 24-28.

- PREDESCU, VALERIA. *Un îndrumător în sprijinul lucrătorilor din arhive*. În: RA., 1961, nr. 2, p. 34-42.
- PUȘCAȘ, IOAN. *Principii și criterii de selecționare a documentelor*. În: RA., 3, 1982, p. 242-245.
- RĂDUCANU, AURELIA. *Prezentarea fondului „Inspectoratul general administrativ Constanța”*. În: „Culegere de referate. Sesiunea 1969”, București, DGAS, 1971, p. 133-140.
- REGLEANU, MIHAIL, G. *Cîteva observații cu privire la citarea materialului folosit din Arhivele Statului*. În: RA., 1958, nr. 1, p. 320-321.
- REGLEANU, MIHAIL. *Aspecte din trecut privitoare la munca de evidență a fondurilor arhivistice la Arhivele Statului din București*. În: RA., 1959, II, nr. 2, p. 250-259.
- REGLEANU, MIHAIL. *Ordonarea și inventarierea documentelor feudale din Țara Românească și moldova*. În: RA., 1962, nr. 2, p. 247-264.
- REGLEANU, MIHAIL. *Introducerea sistemului de registratură în instituțiile din Țara Românească*. În: RA., 1968, nr. 1, p. 53-72.
- RELI, SIMEON. *Ceva despre fondurile arhivistice din Arhivele Bucovinei*. În: „Codrii Cosminului”, București, an II, 1926, nr. 3, p. 305-311.
- RUS, TRAIAN. *Aspecte din activitatea Arhivelor Statului în legătură cu problema averilor mănăstirești închiriate*. În: RA., 1983, nr. 3, p. 304-309.
- RUS, IOAN. *Colecțiile arhivistice de la Filiala Arhivelor Statului Bistrița Năsăud*. În: Culegere de referate, vol. II, București, 1974, p. 49-57.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Ceva despre transcrierea documentelor românești*. În: RA., 1939, vol. III, 2-8, p. 283-312.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Instrucțiuni arhivistice*, București, 1948, 47 p.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Unde se păstrau vechile acte normative în Țara Românească*. În: RA., 2, 1973, p. 175-181.
- SASSU, CONSTANTIN. *O mare pierdere arhivistică*. În: RA., 1928-1929, nr. 5, p. 435-436.
- SZASZ, CAROL. *Observații asupra metodelor de arhivă în primăria orașului Baia Mare și a prefecturii comitatului Maramureș*. În: RA., 1959, 2, p. 270-282.
- SZASZ, VASILICA; CĂPÎLNEAN, VASILE. *Achiziții noi. F.A.S., Covasna și Maramureș*. În: 1964, 61, nr. 1, p. 60-63.
- SIMA, VIOLETA. *Achiziții noi. F.A.S. județul Argeș*. În: RA., 1986, nr. 4, p. 426-427.
- SOVEJA, MARIA. *Cîteva păreri privind prelucrarea materialelor documentare de la Serviciul arhiva istorică centrală*. În: RA., 1966, nr. 1, p. 205-212.
- SOVEJA, MARIA; M. LĂZĂRESCU. *Prelucrarea tehnico- științifică a materialelor documentare din Fondul Arhivistic de Stat*. În: RA., 1962, V, nr. 2, p. 219-246.
- STĂNCIULESCU, ȘTEFAN; ELEONORA, MITRSCU. *Indexarea informațiilor cuprinse în documentele păstrate la Arhivele Statului*. În: „Știința și tehnica în Arhive”, București, 1976, p. 172-177.
- SUCIU, I. ION. *Selecționarea arhivelor judecătorești. Pregătirea și datoria arhivistului*. În: RA., 1947, VII, nr. 2, p. 239-263.

- Știința și tehnica în arhive. Comunicări prezentate în sesiunea științifică din 25 iunie 1976, București, DGAS, 1976, 195 P.*
- TATOMIR, VIRGIL. *Întocmirea nomenclatorului de dosare și a indicatorului cu termene de păstrare în arhiva Ministerului Agriculturii. În: RA., 1962, nr. 1, p. 70-87.*
- TEXE, ROZALIA. *Evoluția sistemului de registratură cu evidențele create în arhivele comitatelor din Transilvania și folosirea acestora ca instrumente de informare științifică. În: RA., 1964, nr. 2, p. 32-60.*
- TUDORICĂ, MIOARA; DOGARU, MARIA. *Unele considerente în legătură cu verificarea existentului și a stării materialelor documentare. În: RA., 1967, nr. 1, p. 121-124.*
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Cu privire la selecționarea arhivelor și eliminarea materialelor nefolosibile. În: RA., 1959, nr.1, p. 91-108.*
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Cu privire la existența, păstrarea și folosirea materialelor documentare aflate la organizațiile socialiste din regiunea Iași. În: RA., 1961, nr. 2, p. 13-33.*
- VASILESCU, VERONICA. *Câteva încercări de cercetare a autenticității actelor de cancelarie. În: „Comunicări științifice, sesiunea 1972”, București, 1973, p. 276-285.*
- VĂTAFU-GĂITAN, SILVIA. *Îmbogățirea fondului documentar la Direcția Generală a Arhivelor Statului. În: RA., 1987, 64, nr. 3, p. 346-347.*
- VĂTAFU- GĂITAN, SILVIA; LIVIU BOAR; RADU, GHEORGHE. *Noi fonduri la sala de studiu a Direcției Generale a Arhivelor Statului(1984). F.A.S., Harghita; F.A.S., Neamț. În: RA., 1985, nr. 4, p. 402-407.*
- VERESS, ANDREI. *Un nou sistem de catalogare a arhivelor. În: RA., 1925, nr. 2, p. 177-188.*
- VLĂDESCU, I. *Adunarea, clasarea și păstrarea materialului istoric. Sistemul fișelor și al cărților numerotate. Documentul fișe. În: AO, Craiova, 1925, IV, nr. 21-22, p. 393-42-13.*

VII. Publicațiile arhivelor statului

A. Instrumente de cercetare științifică

a) Îndrumătoare, inventare, indici cronologici, albume

- APOSTOLESCU, VIRGIL; EMA, APOSTOLESCU. *Isprăvnicia județului Iași 1828-1860. Inventar arhivistic. București, DGAS, 1894, 872 p.*
- Arhiva magistratului orașului Brașov; Inventarul actelor neînregistrate, vol. I-II, București, 1959-1961, 445 p.(I); IV +427 p. (II). DGAS, 1969, rezumatul documentelor din anii 1657-1763 (I); 1991 rez. Doc. Din 1764-1808, Indice onomastic toponimic de locuri (I-II).*
- ANTONTU, L. VANGHELE. *Indice cronologic nr. 8. A ctele serviciului. Documente istorice, Mănăstiri: Căldărușani și Călui, București, DGAS, 1953, 92 p.*

- Les Archives de L'Etat de Roumanie. Album (Texte de: Ileana Leonte, Mihai Fănescu, Valeriu Sindelaru)*, București, DGAS, 1971, 32 p. (fig. ilustr.).
- BERZA, MIHAI. *Indices (per volumi I-III del Diplomatarium Italicum) Roma, 1934.* În: „Diplomaticum italicum”, Roma, III, 1934, p. 277-421.
- BIANU, IOAN; M. CARTOJAN. *Album de paleografie românească*, București, 1929, 4 p +XXXV pl., ed. a- III-a, București, 1940, 12 p. + XLIV f. pl.
- BURLACU, IOANA.; TEODORESCU, VIRGIL. *Din tezaurul arhivelor de documente*, București, 1976, 152 p. cu fasc. În parte color, Bibliografie.
- CEAUȘU, SIMONA. *Despre metodologia elaborării edițiilor de documente. Colecția de documente de la Arhivele Statului Bacău (1424-1848)*, 1976. Inventar arhivistic, București, DGAS, 1976, 368 p.
- COMĂNESCU, ION, G. *Indice cronologic nr. 17, Actele secției Bunuri- Publice, București, Mănăstirile Pantelimon-Pasărea; Plătinești, Plumbuita, Poiana Mărului, Polovraci, Predeal.* București, 1950, 95 p.
- Comisia Europeană a Dunării 1856-1949. Inventar arhivistic întocmit de Ceyar Behan; Alexandru Duhoi; Stelian Iordache; Viorica Solomon*, București, DGAS, 1987, 252 p.
- Din tezaurul arhivistic craiovean, Prefectura județului Dolj, vol. I. 1830; vol. II 1865-1877; vol. III 1879-1888. Inventar arhivistic. Întocmit de: Paul Barbu, Ilie Bogheanu, Viorica Bora*, București, DGAS, 1984, 680 p.; 1986, 643 p.; 1987, 553 p.
- DUZICCHEVICI, GH. *Un vechi inventar de arhivă, Pomarius I, 1546.* În: RA., 1958, nr. 1, p. 257-262.
- Epitropia generală a Casei spitalelor Sfântul Spiridon, Iași, 1824-1948. Inventar arhivistic. Întocmit de: Isac Virginia, Dumitru Pricop Adrian, Anghel Rodica, Apostol Virgil, Cruceanu Floruca. Colaboratori: Poștăriță Emilia*, București, DGAS, 1971, 309.
- FĂNICĂ, ION G. *Indice cronologic nr. 7, Actele secției Bunuri- Publice, București, Mănăstirile: Brâncoveanu, Brebu, Bucovă, Buliga, Butoi.* București, DGAS, 1949, 81 p.
- GHEORGHE, IULIA; LEONTE, ILEANA. *Indice cronologic nr. 15, Documente istorice. Mănăstirile: Sf. Ioan, Focșani, Ighiabu, Jiția și Roaba, Măgureni*, București, DGAS, 1958, 247 p.
- GHEORGHIDAN, IULIA; NEGULESCU, CONSTANȚA; VASILE, T. ION. *Indice cronologic nr. 13, Documente istorice. Mănăstirile: Govora, Gruiu, Hagi Dina și Hotărani*, București, DGAS, 1958, 95 p.
- GHERMAN, MIRCEA; ȘTAFĂNESCU, RADU. *Un inventar inedit în documente brâncovenești confiscate la Brașov, în anul 1715.* În: „Valachica”, 1978-1979, 10-11, p. 261-266.
- GRECEANU, RADU. *Indice cronologic nr. 16. Actele secției Bunuri Publice, București, Mănăstirile: Mihai-Vodă, București, Mislea, Motru, Mămăiești, Nifon, Nucetul*, DGAS, București, 1949, 279 p.
- GRECEANU, RADU. *Indice cronologic nr. 14. Actele secției Bunuri Publice, București, Mănăstirile: Hurezi, Iordăcheanu, Sf. Ioan*, DGAS, București, 1951, 176 p.

- Indice de documente aflate în Arhivele Statului și nepublicate încă, broșura I, 1874, LII+116+XIV, broșura II, 1876, II+120+11p. În: „Revista istorică a Arhivelor României”.*
- Inventarul Arhivelor Statului București- Cernăuți- Chișinău-Cluj- Craiova- Iași- Năsăud- Timișoara-Brașov-București, 1939, 420 p.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Alba, vol. I, Autori: Aurel Baranță, Ioan Mircea, ș.a., București, (I) 1989, 580 p.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Arad, vol. I, întocmit de: Andrei Cacioara, Mircea Timbus, Magdalena Kovacs, București, 1974, 246-248, cu fasc.*
- Îndrumător în Arhivele Centrale, vol. I-II, întocmit de: Maria Soveja, București, 1971-1974, vol. I, 1972.*
- Îndrumător în Arhivele Centrale, vol. I-III, întocmit de: Maria Soveja, Iulia Gheorghian, Marcel Ciucă, București, 1971-1974.*
- Îndrumător în Arhivele Statului Argeș, întocmite de: Mavrodin Teodor, Mircea Gilgă, Violeta Sima, București, 1984, 325 p. cu ilustrații.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Bacău, vol. I, întocmit de: Zaharia Dumitru, Emilia Chiriacescu, București, DGAS, 1979, 332 p. Indice general p. 305-320.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Bacău, vol. II, București, DGAS, 1989, 520 p.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, Banat, vol. I, întocmit de: Bardos Gertrude și Moș Tiberiu, sub îndrumarea lui Coruș Aurel, București, 1996, 158-160 p.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Bistrița -Năsăud, întocmit de: Alexandru Nistor, Ioan Mureșan, Ion Rusu- Sărățeanu, Ioan Viraj, București, DGAS, 1981, 515 p.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Brăila, întocmit de: Nicolae Mocioiu, Gheorghe Iavorski, Stanc Bounegru, Gabriela Vidis, București, 1979, 348 p. cu ilustrații.*
- Îndrumătoare arhivistice, 14, indice general, p. 319-342.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, Municipiul București, vol. I, întocmit de: Tatimir Virgil, București, 1976, 348 p. cu ilustrații.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, municipiul București, vol. I, Îndrumătoare arhivistice, 12, București, 1976.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, municipiul București, vol. II, București, DGAS, 1984, 276 p.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Cluj, vol. I, coordonator Al. Matei, întocmit de Radu Ardevan, Ion Bordea, Lia Dragomir (și alții), București, DGAS, 1979, 426 p. cu ilustrații.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Cluj, vol. II, București, DGAS, 1984, 391 p.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Constanța, întocmit de: Marin Stanciu, Aurelia Răducănescu Maria Secev, Maria Stoia, București, 1977, 244 p. cu fig., indice general, p. 217-232.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Dolj, întocmit de: Paul Barbu, Ilie Boghianu, București, 1976, 245-246 p. cu ilustrații.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Harghita, întocmite de: Liviu Boar, București, DGAS, 1988, 192 p.*

- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Hunedoara, întocmit de: Frățilă Ion, Nicolae Wendegger, Mihai Cerdeghean, București, DGAS, 251 cu ilustrații.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Ialomița, întocmit de: Mihai Cotescu și Alexandru Vlădăreanu. Redactor: Mioara Tudorică, București, DGAS, 1985, 240 p. cu ilustrații.*
- Îndrumător în Arhivele Statului Iași, vol. I Iași, 1947, 96 p.; vol. II București, 1956, 194-196 p.; vol II, București, DGAS, 1959, 183 p. Indice de materii, nume și toponimice (II, III).*
- Îndrumător în Arhivele Statului Iași, vol I, întocmit de: Apostolescu Virgil, Balica Gheorghe, Isac Virginia, Ivănescu Dumitru, sub conducerea lui Gheorghe Ungureanu, București, DGAS, 1970, 312 p.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Ilfov, întocmite de: M. Ajităriței, Vasile Manole, Elena Ciucă, redactor coordonator Ioana Burlacu, București, 1975, 379 p. cu ilustrații.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Maramureș, întocmit de: Căpîleanu Vasile, Ion Sabău, Coloman Aszoezk, Adalbert Baloghi și Vasile Schreck, București, DGAS, 1974, 335 p. cu ilustrații.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Mehedinți, întocmit de: N. Chipurici, M. Măneanu, vol. I, București, DGAS, 1974, 168 p. cu fasc(I).*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Mureș, vol. I, București, DGAS, 1984, 390-392 p. cu ilustrații.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Neamț, întocmit de: Măță Ioan, Radu Gheorghe, București, DGAS, 1985, 234 p. cu ilustrații.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Prahova, ed. a-I-a și a-II-a, întocmit de: M. Rachieru, Elisabeta Negulescu, Virginia Nistor, Dumitru Florica, E. Hanganu și Socalis. Bibliografie, București, DGAS, 1971-1972, 239 p. (ed. I), 271 p. (ed. II).*
- Inventarul protocoalelor primăriei Sibiu 1521-1700, întocmit de: Gh. Duzichevici, Evdochia Buta, Herta Gündisc, București, DGAS, 233-235 p.*
- Îndrumător în Arhivele Statului, județul Vâlcea, întocmit de: Tamaș Corneliu, Petre Bărdașu, Sergiu Puric, București, DGAS, 1972, 224 p. cu fasc.*
- IONESCU-NIȘCOV, TRAIAN; SOVEJA, MARIA. *Acte de cancelarie domnească. Ornamente și miniaturi. Reproduceri în culori ale unor acte originale din Țara Românească și Moldova, emise între 1605-1819. Studiu introductiv de Traian Ionescu-Nișcov, București, Editura Meridian, 1974, 119 p. (50 pl.).*
- LEONTE, ILEANA. *Indice cronologic nr. 18. Actele secției Bunuri Publice, București, Mănăstirea Radu-Vodă, București, 1948, 541 p.*
- LEONTE, ILEANA. *Indice cronologic nr. 22. Actele secției Bunuri Publice, București, Mănăstirile Tismana și Trivale, București, 1951, 164 p.*
- LEONTE, ILEANA. *Indice cronologic nr. 19. Actele secției Bunuri Publice, București, Mănăstirile Rîmnicul Sărat, Rîncaciiov, Răzvan, Rătășari, Recea, Rogoz, Sadova, Sărimdar, Sf. Sava- București și Seaca- Mușetești, 1951, 185 p.*

- LEONTE, ILEANA; M. FĂNESCU, L. PAPADOPOL. *Indice cronologic nr. 10. Documente istorice. Mănăstirile: Comana, Corneș, Cotmeana, Cotroceni și schiturile lor*, DGAS, București, 1954,2, 259-261 p.
- POPIȚI, GR. *Conspectul arhivelor din Banat*, București, 1950, p. 75, (Publicațiile Arhivelor Statului, Direcția regională Timișoara).
- PIPIȚI, GR. *Indice cronologic nr. 24, Actele Arhivei Militare, vol. I*, București, 1952, 179 p.; vol. II, București, 1955, 300 p.
- REGLEANU, MIHAIL G. *Conspectul sumar al manuscriselor de la Arhiva istorică centrală, cu un tabel de corespondență a cotelor vachi*. În: RA, 1958, p. 195-216.
- REGLEANU, MIHAI. *Indice cronologic nr. 3, Episcopia Buzău*, București, DGAS, 1958, 444-447 p. România. Istorie în documente. Album, ed. a-II-a, București, DGAS, 1992.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Indice cronologic nr. 11. Actele secției Bunuri Publice, Mănăstirile Cozia, Crasna, Dătrăuți, Dealul, Dedulești, Dintrunlemn, Sfânta Ecaterina, București și Fedelesciarei*, București, DGAS, 1974, 178 p.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Despre editarea documentelor*. București, 1932, 15 p. Extras din AO, X, Craiova, nr. 54, 1931.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Ceva despre un corpus al izvoarelor istoriei românilor*. În: „Arhiva Românească”, IV, 1940, p. 72-102.
- Scrierea chirilică românească, Album de paleografie*, București, DGAS, 1982, 137 p.(27 p. text+102 planșe).
- Secretariatul de stat al Moldovei, 1832-1862. Inventar arhivistic*, București, DGAS, 1966, 491-493 p.
- SUCIU, ȘTEFAN; NUSSBÄCHER, GERNOT; CINCU, MONICA. *Relațiile Țării Românești și Moldovei cu Brașovul 1369-1803. Inventar arhivistic nr. 12*, București, DGAS, 1986, 255 p.
- TAMAȘ, CORNELIU; BĂRDAȘU, PETRE; PURICE, SERGIU. *Prefectura județului Vâlcea, vol. I*, București, 1977, 480 p.(1830-1814).
- TATOMIR, VIRGIL. *Ateneul Român. Inventar arhivistic*, București, DGAS, 1974, 171 p.

b) Ghiduri, repertorii, cataloage

- Ghiduri -

- Carnetul studentului. Prefață de prof. Aurelian Secerdoțeanu*. București, 1939, 24 p.; ed. a-II-a, 86 p. (Lucrările Școalei de arhivistică).
- Ghidul microfilmelor. Documente din arhivele străine (aflate în fondul Direcției Generale a Arhivelor Statului)* vol. I-II (vol. I-239 p., 1978), (vol. II-215 p., 1979), (vol. III-251 p., 1979), vol. II
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Ghidul Arhivelor Statului din București*. În: RA, vol. VII, 2, 1946-1947, p. 368-375.

- Repertorii -

- ANDRONESCU, MARTA. *Repertoriul documentelor Țării Românești publicate pînă azi, vol. I (1290-1508)*. În: BCIR, XVI, 1937-1938, p. 3-324.
- CONSTANTIN, RADU. *Vechiul drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor, 1340-1640, întocmit de Radu Constantinescu, Gabriela Mărășoiu, București, DGAS, 1984, 313 p.*
- CRĂCIUN, IOACHIM; ILIEȘ, AURORA. *Repertoriul manuscriselor de cronici interne, sec. XV-XVIII privind istoria României, București, 1963, 504 p.*
- Documente din arhivele franceze referitoare la primul război mondial. Repertoriu, DGAS, București, 1883, 392 p. cu ilustr.*
- MARIN, MARIA. *Colecția de documente a Filialei Arhivelor Statului municipiului București (1437-1980)*. În: RA, 1984, nr. 4, p. 425-427.
- MIHAIL, PAUL. *Regestele actelor moldovenești din arhiva de la Constantinopol a Sf. Mormânt, Chișinău, 1934, 56 p.* Extras din „Revista Societății istorico-arheologice bisericești din Basarabia” Chișinău, vol. XXIV, 1934.
- PINTILIE, FLORIN. *Lista documentelor în Revista Arhivelor*. În: RA., 1987, nr. 4, p. 468-475.
- POTRA, GEORGE. *Tezaurul documentelor al județului Dâmbovița (1418-1800)*. Vol. I, București, 1972, 996 p. (fasc).
- RĂDUȚIU, AUREL; GYEMANT, LADISLAU. *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română, 1701-1847, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1981, 352 p.*
- Registru cronologic de acte românești ce se află la muntele Athosului*. În: „Românul”, 1863, nr. 54, din 29 iunie, p. 213-214.
- Repertoriul tematic al manuscriselor muzicale bizantine și postbizantine (secolele XIV-XIX)*. Vol. I, întocmit de Adriana Siril, București, Ed. Muzicală, 1986, 144 p.
- TURCU, CONSTANTIN. *În legătură cu „Condicele Asachi. (Despre „ Condica generală a documentelor publice depuse în arhivele Moldovei, 1832) ”* În: RA „1946-1947, 7, nr. 2, p. 373-377.

- Cataloage -

- BĂLINTESCU, ALEXANDRU. *Arhiva generalului Gheorghe Magheru. Catalog de documente 1582-1880, București, 1968, DGAS, 178 p. +16 fasc. +1 pl.*
- BLAJ, PAVEL. *Catalogul documentelor domnești din colecția Muzeului Județului Suceava (secolul al XVIII-lea)*. În: „Suceava”, 1984-1985, 11-12, p. 319-324.
- BOTEZAT, IOANA; ALEXANDRU, MATEI. *Arhiva personală Timotei Cipariu. Catalog*. București, DGAS, 1982, 519 p. cu ilustr.
- Cartea românească veche în bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului. Catalog*. Întocmit de Elena Dima; Gh. Buluță; Simona Ceașu, București, 1985, 368 p. cu ilustrații.

- Catalogul documentelor referitoare la viața economică a Țărilor Române în secolele XVII-XIX. Documente din Arhivele Statului Sibiu*, vol. I-II. București, 1966, 581 p.(II).
- LIMONA, DUMITRU; LIMONA, ELENA. *Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la orașul Stalin*, vol. I-II, București, DGAS, 1958, XIII +803 p.(I); VII+ 429-431 p.+ 6 fasc. (II). 2498 rez.dintre 1774-1837 (II); introducere, indice general (I-II), glosar (II).
- LIMONA, DUMITRU. *Catalogul documentelor referitoare la viața economică a Țărilor Române din secolele XVII-XIX. Documente din Arhivele Statului Sibiu*, vol. I-II. București, 1966-1967, (I)581-583 p.; V 523 P.
- Catalogul documentelor moldovenești din direcția Arhivelor Centrale*, vol. I-IV + supliment I, București, 1957-1975. Vol. I 1387-1620, 576-578 p. Vol. II 1621-1652, 567 p., vol. III 1653-1675, 692 p., vol. IV 1676-1700, 647 p., vol. V 1701-1729, 656 p. Supliment I 1403-1700, 491 p.
- Catalog de documente privind istoria orașului Turnu- Severin (1833-1944)*, Turnu-Severin, 1972.
- Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului Brașov*, vol. I-II, București, 1955-1975, vol. I 1521-1799, 598-600 p., vol. II 1800-1825, 1111-1112 p.
- Catalogul documentelor Țării Românești*, vol. I-II, București, 1947-1974, vol. I, 1639-1600, întocmit de Ion Radu-Mircea, 324 p., vol. II 1601-1620, 843 p. + 16 f.pl. întocmit de Maria Soveja, Dana Duca-Tinculescu, Reghina Dragomor.
- Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. III (1624-1632), București, 1978, 903p., vol. IV (1633-1639). (Perioada domniei lui Matei Basarab). Întocmit de: Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia-Vătafu Găitan, București, DGAS, 1981, 911 p.; vol V, București, 1985; vol VI (1645-1649), București, dgas, 1993, 804 p.
- Catalogul manuscriselor românești vol. I-IV, București, 1907-1931, București 1967. Vol. I-II*. Întocmit de Ion Bianu și R. Caracăș; vol. III întocmit de Ion Bianu și G. Nicolaisa; Vol. IV întocmit de G. Strempel, Fl. Moșil și L. Stoianovici.
- CĂPĂȚÎNĂ, PETRE. *Despre condici și registre de stare civilă păstrate la Filiala Arhivelor Statului Buzău (sec. XIX)*. În: „Culegere de referate, sesiunea 1969”, București, 1971, p. 183-187.
- CHIPURICI, NICOLAE. *Un secol din viața statelor mehedinișene, 1800-1907*. Catalog de documente, vol. I, București, DGAS, 1982, 472 p.cu ilustr.
- Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente, 1393-1849*. Întocmit de: Vasile Gh. Miron; Mihai-Ștefan Ceaușu, Gavril Sevastița Irimescu, București, DGAS, 1983, 752 p.
- Documente economice din arhiva Casei comerciale Ioan St. Stamu, 1714-1876*. Catalog. Vol. I. Autori: Dumitru Limona, Natalia Trandafirescu, București, 1983, 1089 p.cu ilustrații.
- DUMITRU-SNAGOV, ION. *Catalogul manuscriselor românești din „Biblioteca Apostolică Vaticană”*. În: RI., 1981, 34. nr. 5, p. 959-972.

- GĂNEȚ, GRIGORE; GÂRNEAȚA, COSTICĂ-IOAN. *Tezaur arhivistic vasluian. Catalog de documente (1399-1877)*, București, DGAS, 1986, 367 p.
- GEORGESCU, MARIA; POPA, GHEORGHE. *Documente referitoare la istoria județului Teleorman 1441-1700. Catalog vol. I*, București, DGAS, 1989, 408 p.
- GUBOGLU, MIHAIL. *Catalogul documentelor turcești, vol I(1558-1913)*, București, 1960, 683 p. + 40 fasc., *Țara Românească; volIII (1455-1829)*, București, DGAS, 1965, XLVII +655 p.18 fasc., Moldova.
- ISAC, VIRGINIA. *Catalog de documente din Arhivele Statului Iași-Moldova, vol I(1398-1595)*, București,DGAS, 1989, 827 p. ilustrații în text.
- JUGĂNARU, VETURIA. *Catalogul colecției de incunabule* (din Biblioteca Muzeului Brukenthal), 1969, 206 p. (fig. fasc.).
- LINȚA, ELENA. *Despre „Catalogul manuscriselor slavo-române din R.S.România”*. În: „Romanoslavica”, București, 1084, 12, p. 351-366.
- LITZICA, CONSTANTIN; NESTOR, CAMARIANO. *Catalogul manuscriselor grecești din Biblioteca Academiei Române*. Tomul I, întocmit de Constantin Litzica; tomul II întocmit de Nestor Camariano, București, 1909-1940, VII + 564 p.+15 f. fasc. (I); 205 p. (II).
- Manuscrise și cărți rare existente în colecțiile bibliotecii „Gh. Asachi”* Catalog alcătuit de I. Kara, Fascicola I., Iași, Biblioteca municipală Gh. Asachi, Iași, 1972, 48 p.(fig.).
- MIRON, VASILE GH. *Din tezaurul documentelor sucevene. Catalog de documente(1393-1849)*, București, DGAS, 750 p. cu fasc.
- MOISUC, ELENA. *Industria textilă din Brașovși Țara Birsei. Catalog de documente (1313-1820)*, vol.I, București, 1960, DGAS, 595-597 p.
- NAGHIU, IOSIF. *Catalogul manuscriselor episcopiei Lugojului*. În: „Hrisovul”, VII, 1947, p. 207-212.
- NĂSATASE, DUMITRU;F. MARINESCU. *Les acts de simonopetra (Mont Athos). Catalogul sommaire, Athènes*, 1987, 159 p. fasc.
- ȘTEFĂNESCU, LIVIU. *Catalogul documentelor epocii lui Matei Basarab păstrate în colecțiile Muzeului de istorie a Municipiului București*. În: „Matei Basarab și București”, 1983, p. 143-165.
- TAMAȘ, CORNELIU; SOARE, ION; CARMEN-MARIA, ANDREESCU. *Tezaur medieval vîlcean. Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Rm. Vîlcea, vol. II. Comori arhivistice (1467-1800)*, București, DGAS, 1985, p.452.
- TAMAȘ, CORNELIU; SOARE, ION; CARMEN-MARIA, ANDREESCU. *Tezaur medieval vîlcean. Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Rm. Vîlcea (1388-1715)*, vol. I., București, 1983, p.430.
- ȚUCULESCU, DUCA, DOINA; MARCEL-DUMITRU, CIUCĂ. *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. III (1624-1632), București, DGAS, 1978.
- Viața teatrală la Focșani (1851-1980)*. Catalog întocmit de Elisabeta-Herica, Elena Stoica, prof. Altemciuc, Focșani, 1980, 48 p. cu ilustrații în text.
- ZAHARIA, DUMITRU. *Colecția de documente de la Filiala Arhivelor Statului Bacău (1400-1864)*.Catalog, București, DGAS, 1986, p.480.

VII. B. Ediții de documente. Publicații de documente

- Actele Arhivei militare I (1724-1800)*, București, Arh. St. Timiș, 1952, 180 p.
- APOSTOLESCU, VIRGIL. *Mărturii documentare privind distrugerile și înstrăinările de materiale arhivistice în Moldova până în secolul XVIII*. În: AIIAI, 1979, p. 323-343.
- BOGDAN, DAMIAN P. *Patru acte muntene din anii 1593-1630 aflate în arhiva Fundației Culturale M. Kogălniceanu*. În: „Arhiva Românească”, III, 1939, p. 175-191.
- BOLLIAC, CEZAR. *Regulamentul Arhondologic. Pravila lui Caragea. Condicta criminală de la 1851*. În: „Republica Română”, I, Paris, 1851, p. 50-88, p. 379-383.
- BRÂNCEANU, LIDIA. *Documente de arhivă referitoare la elaborarea „Istoriei critice a românilor” de Bogdan Petriceicu Hașdeu*. În: RMMI, 1988, nr. 9, p. 51-55.
- BUZATU, GHEORGHE; SECAȘIU, CLAUDIU. *Din arhiva istorică a României contemporane. Însemnările lui George Brătianu despre evenimentele din zilele de 22 și 23 august 1944; Depozițiile și interogatoriile lui Ion și Mihai Antonescu (mai 1946)*. În: AIIAI, 1985, 22, vol. II, p. 679-684.
- CERNODOVEANU, PAUL; DEMENY L; DUMITRESCU-TAFTĂ, LUCIA. *Documente românești din secolele XVI- XVIII în Arhivele Statului din Sfântu Gheorghe*. În: „Aluta”, Sfântu Gheorghe, 1970, 2, p. 137-155(facs.), 1971, 3, p. 175-196(facs).
- COLIBAN, TIBERIU. *Colecțiile de documente întocmite în trecut în arhivele brașovene (sec. XVI-XIX)*. În: „Cumidava”, 1970, p. 545-558.
- CIUȚĂ, ION. *Bacăul oglindit în documentele cancelariei Moldovei secolului al XV-lea*. În: „Carpica Bacău” 1984, 16, p. 127-132. *Condicta de venituri și cheltuieli de la leatul 7202-7212 (1694-1704)*. În: „Revista Istorică a Arhivelor României”, București, 1873, VII +750 p. (ediție C.D.Aricescu).
- CONSTANTINESCU, RADU. *Pravile românești din secolul al XVII-lea. Texte inedite*. În: „Limba română”, București, 1987, 36, nr. 1, p. 79-78.
- COTENESCU, MIHAI. *Categorii de documente create de Direcția Generală Agricolă a județului Ialomița*. În: RA., 1988, nr.1, p. 110.
- CIVACI, V; APAN, M. *Instituții judecătorești din Transilvania în perioada dualismului (1867- 1918)*. În: Culegere de referate. Sesiunea 1969, București, 1971, p.91-108.
- COZMA, ELENA. *Reprezentări heraldice pe documente de cancelarie din Moldova (sec. XVII-XVIII) păstrate la Arhivele Statului Iași*. În: RA., 1986, nr. 2, p. 221-225.
- DIACONESCU, ILIE GH. *Un manuscris de cancelarie la mănăstirea Glavacioc (1844)*. În: GB., București, 1971, 30, nr. 3-4, p. 343-360 (fig.).
- Din arhive. Documente privitoare la participarea României la războiul antihitlerist*. În: LIP, 1984, nr. 2, p. 69-71, 94.
- Documente economice din arhiva Casei comerciale Ioan St. Stamu, vol. I (1714-1876)*.
Autori: Dumitru Limona, Natalia Trandafirescu, București, DGAS, 1081, 109 p.;

vol. II (1860-1876). Autori: Dumitru Limona, Natalia Trandafirescu, București, DGAS, 1987, 927.

Documente din arhive ieșene. Vol. III. Ediție și note de D. Ivănescu, București, Ed. Minerva, 1988, 330 p.

Documente străine despre istoria poporului român în colecția de microfilme a Arhivelor Statului (1382-1733-1918). București, 1989, 29 p.

ENE, ILEANA. *O istorie a Teatrului Național în arhiva Muzeului Literaturii Române*. În: RMMI, 1988, 25, nr. 3, p. 54-58.

GAL, IONEL. *Documentele din perioada lui Matei Basarab păstrate la Arhivele Statului- izvor de cunoaștere a istoriei patriei*. În: Matei Basarab și București, 1983, p. 31-34.s

GAL, IONEL. *Preocupări ale Arhivelor Statului de editare a izvoarelor istorice privind anul revoluționar 1848*. În: Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu, Caietele Bălcescu, 1984, nr. 9-10, p. 11-16.

GIURESCU, C.C. *Anatefterul. Condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*. În: SMIMod., 1962,5, p. 353-504.

HALICHIAS, ANA-CRISTINA. *Editarea documentelor scrise în limba latină. Masă rotundă*. În: RA., 1986, 63, nr. 4, p. 416-425.

HURMUZACHE, ȘTEFAN; ARIMIA, VASILE. *Necesitatea reditării colecției „Eudosiu Hurmuzaki”*. În: RA., 1981, nr. 3, p. 298-311.

IORGA, NICOLAE. *Acte străine din arhivele Galiției vechii Prusii și Țărilor de Jos*. În: Studii și documente cu privire la istoria românilor, vol. XXIII, 1913, 517 p. Înaltul Divan. București, DGAS, 1958, 363 p.+6 pl.

LEONTE, ILEANA. *Condica mănăstirii Radu Vodă din București. Descrierea arhivistică*. În: RA., 1969, nr. 2, p. 87-105 (fig.).

MANOLACHE, MIHAI. *Documente din arhiva Muzeului bisericii Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului*. În: BOR., 1971, 89, nr.11-12, p. 1224-1229 (fasc).

MANOLE, VASILE. *Izvoare privitoare la arhivele Daciei Romane*. În: RA., 1991, (apărut 1992), nr.4, p. 469-500.

MATEESCU, TUDOR; CIUCĂ, MARCEL. *Arhiva generală a Țării Românești (Documente 1815-1829)*. În: RA., 1985, nr.2, p. 213-222.

MIRCEA, ION-RADU. *Catalogul documentelor Țării Românești 1369-1600. Secția istorică de la Arhivele Statului din București*, București, Cartea Românească, 1947, XVI-324 p.

MIOC, DAMASCHIN; CHIPER, IOAN. *Editarea izvoarelor istoriei naționale- preocupare constantă a școlii românești contemporane*. În: RI., 1980, 34, nr.7-8, p.1489-1520.

NAGHIU, IOSIF. *Catalogul manuscriselor latinești și în limbi moderne de la Biblioteca Centrală din Blaj*. În: „Hrisovul”, III, 1943, p. 35-74.

NAGHIU, IOSIF. *Manuscrise și arhive de la Oradea*. În: „Hrisovul”, VII, 1947, p. 212-222

POPIȚI, GR. *Conspectul arhivelor din Banat*, București, 1950, 75p.

- POȘTĂRIȚĂ, EMILIA. *Condica marei logofeții de toate cărțile lui Constantin Brâncoveanu, 1692-1713. Descrierea arhivistică*. În: RA, 1974, nr. 1-2, p. 219-227
- RADU, ION MIRCEA. *Observații cu privire la catalogul documentelor Țării Românești, 1369-1600*. În: RA, 1947, VII, 2, p. 264-277
- RĂDULESCU, ANDREI. *Izvoarele codului Calimachi*. București, 1928
- RUSU, AL. *Condicele de circulație bisericești din secolele XVIII-XIX, un bogat izvor pentru cercetători*. În: RA, 1960, nr. 2, p. 193-200
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Hrisovul lui Constantin Brâncoveanu pentru mănăstirea Hurezi (1695)*. În: RA, 1958, nr. 9-12, p. 701-704
- SIMIONESCU, DAN. *Publicarea izvoarelor istorice naționale în preocupările Academiei Române*. În: RI, 1966, 19, nr. 6, p. 1121-1129
- SIMIONESCU, DAN. *Codex aureus (cu studiu introductiv, anexă și note)*. București, Ed. Meridiane. 1972, 104p.
- TADEU, LOGOFĂȚUL. *Condică de documente*, București, DGAS, 1891, 160p.
- VÎRTOSU, EMIL. *Un diplomatar manuscris al Țării Românești (1841)*. În: RA, 1958, nr. 1, p. 131-149; nr. 2, p. 70-116
- VULTUR, SMARANDA. *Acte și documente din secolul al XIX-lea. Relația dintre juridic și administrativ*. În: „Caietul cercului de studii”, II, 1984, Universitatea din Timișoara, p. 140-148
- ZUB, ALEXANDRU. *Problema editării izvoarelor în istoriografia română din epoca modernă*. În: „Carpica”, 1971, p. 375-413

VII. C. Prezentări de fonduri (studii, articole)

- Actele Arhivei Militare. Arhivele Statului Timișoara, vol. I-II*, București, DGAS, 1952-1955; vol. I, 179 p; II, 300 p.
- Arhivele Statului - Regiunea Banat -Timișoara*, Timișoara, 1966, 8p.
- Arhivele Statului județului Prahova. Sesiunea de comunicări și referate*, București, 1973, 20 p. cu ilustr.
- BALICA, GH. *Primăria municipiului Iași (1832-1949)*. În: RA, 1967, nr. 1, p. 151-170
- BARBU, PAUL. *Din tezaurul arhivistic craiovean. Prefectura județului Dolj (1830-1864)*, vol I, DGAS, București, 1984, 680 p.
- BARBU, PAUL; VICTOR, CHIRIȚĂ; ILIE, VULPE. *Filiala Arhivelor Statului județului Dolj*. București, DGAS, 68 p.
- BĂLAN, TEODOR. *Arhivele bucovinene*. În: RA, 1926, II; nr. 3, 301-304
- BĂLAN, TEODOR. *Arhivele Statului din Bucovina*. În: RA, vol. III, 1, 1936-1937, nr. 6-7, p. 94-98
- BOAR, LIVIU. *Filiala Arhivelor Statului județul Harghita (Micromonografie)*. București, DGAS, 1984, 64 p
- BRĂTESCU, CONSTANTIN; SILVIA, MOLDOVAN. *Filiala Arhivelor Statului județul Caraș-Severin. (Micromonografie)*. București, 1983, 72p

- BULAT, T.G. *O arhivă centrală la Craiova în 1838*. În: RA, 1, nr. 1-3, 1924-1926, p. 201-203
- CĂPĂȚÂNĂ, PETRE; VENERA, TUDOSE; CONSTANȚA, TĂNASE. *Filiala Arhivelor Statului județul Buzău (Micromonografie)*. București, 1983, 48 p
- CĂPĂLNEAN, VASILE. *Filiala Arhivelor Statului județul Maramureș*. București, DGAS, 1982, 76 p.
- CERVATIUC, ȘTEFAN; GIOSAN, STELA; DOINA, MUREȘAN. *Filiala Arhivelor Statului județul Botoșani*. București, 1982, 63p
- CHIPURICI, NICOLAE. *Filiala Arhivelor Statului județul Mehedinți (Micromonografie)*. București, 1983, 60p
- CONDREA, C-TIN; PĂRVAN, DOBRIN. *Filiala Arhivelor Statului județul Dâmbovița*. București, 1983, 68p
- COTENESCU, MIHAI. *Filiala Arhivelor Statului județul Ialomița*. București, 1982, 55p
- DASCĂLU, NICOLAE. *Fondul „România” din arhiva biroului pentru servicii al Statelor Unite ale Americii (1941-1945)*. În: RA, 1983, 60, nr. 4, p. 420-427
- DINCULESCU, n. GHEORGHE. *Arhivele Statului din Oltenia*. În: RA, vol. III, nr. 6-7, 1936-1937, p. 99-103
- DRIEDENFELS, EUGEN. *Die Archive Siebenbürgens als Quellen vaterländischer Greschichte*. În: Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, vol. II, 1846, p. 3-29
- Filiala Arhivelor Statului județul Argeș*. București, 1986, 50 p., DGAS.
- Filiala Arhivelor Statului județul Galați*. București, 1986, fig., DGAS, 42 p
- Filiala Arhivelor Statului județul Giurgiu*. București, 1984, 43 p., fig., DGAS, rez. În limba franceză p. 43
- Filiala Arhivelor Statului județul Bistrița-Năsăud*, București, 1986, 63 p., fig., DGAS.
- Filiala Arhivelor Statului județul Brașov*. București, 1986, 46 p, DGAS.
- FLORESCU, ION. *Considerații privind constituirea Fondului de asigurare*. În: RA, 1978, nr. 3, p. 301
- FRĂȚILĂ, ION. *Filiala Arhivelor județul Hunedoara (Micromonografie)*. București, 1983, 68 p.
- GĂITAN-VĂTAFU, SILVIA. *Îmbogățirea Fondului documentar al Direcției Generale a Arhivelor Statului*. În: RA, 1991, (apărut 1992), nr. 1
- GEORGESCU, DRAGOMIR; P, CÂNDEA. *Date de istorie socială în fondul „Creditul financiar rural”*. În: RA, 1971, nr. 1
- IORDACHE, S. *Precizări asupra unor documente de la Filiala Arhivelor Statului Galați*. În: RA, 1990, nr. 1, p. 45-52
- LUPAȘ, ION. *Un tablou statistic al arhivelor județene și orășenești din Transilvania*. În: RA, 1924-1926, nr. 1-3, p. 73-76
- MATEI, ALEXANDRU. *Filiala Arhivelor Statului județul Cluj*. București, 1982, 60 p.
- MAVRODIN, TEODOR. *Filiala Arhivelor Statului județul Argeș*. București, DGAS, 1983, 66 p., fig., rezumat în limba franceză, p. 65-66
- MĂRCUȘ, ION. *Arhivele Statului din regiunea Cluj în slujba științei și culturii*. În: RA, 1961, nr. 1, p. 294-309

- MERA, LAURENȚIU. *F.A.S. Cluj*. În: RA, 1983, nr. 1, p. 50-53
 MIHAI, GHEORGHE. *Filiala Arhivelor Statului județul Olt*. București, DGAS, 1984, 72 p
 MILOIA, I. *Arhivele Banatului*. În: RA, III, 2, 1936-1937, nr. 6-7, p. 79-93, și extras.
 MOCIOIU, NICOLAE. *Filiala Arhivelor Statului județul Brăila*. București, DGAS, 1983, 55 p, fig.
 NĂMOLOȘEANU, VICTOR; TEMCIUC, ALEXANDRU; MARICA, ELISABETA. *Filiala Arhivelor Statului județul Vrancea (Prezentare)*. București, 1982, 60 p
 NEGULEASA, DAN. *Filiala Arhivelor Statului județul Gorj. (Micromonografie)*. București, DGAS, 1984, 80 p
 NISTOR, NICOALE. *Arhiva și colecțiile „Astrei”*. În: „Transilvania”, 1981, 10, nr. 11, p. 11-12
 PAL-ANTAL, ALEXANDRU. *Arhiva Scaunului Mureș*. În: „Studii de istorie a naionalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii cu națiunea română. Naționalitatea maghiară”, vol I, București, 1976, p. 19-55
 PENEA, IONEL; DORU, GORUN; ERNEST, WAGNER. *Filiala Arhivelor Statului județul Sălaj (prezentare)*. București, 1982, 57 p
 PLEȘA, ION. *Filiala Arhivelor Statului județul Alba*. În: RA, 1982, 59p
 PLEȘA, IOAN. *Filiala Arhivelor Statului din județul Alba într-un mare lăcaș*. În: RA, 1983, nr. 1, p. 129-130
 POPA, GHEORGHE; GEORGESCU, MARIA. *Filiala Arhivelor Statului județul Teleorman*. București, DGAS, 1984, 60 p
 POPOVICI, IOAN. *Filiala Arhivelor Statului județul Bihor*. București, DGAS, 1983, 79 p, fig., rezumat în limba franceză, p. 78-79
 POSTELNICU, VALENTINA; BRATU, VICTOR. *Filiala Arhivelor Statului județul Tulcea*, București, DGAS, 1984, 40p
 RADU, GHEORGHE; MĂȚĂ, IOAN. *Filiala Arhivelor Statului județul Neamț*. București, DGAS, 1984, 64 p.
 RĂDUCĂNESCU, A. *Informații istorice în fondul de arhivă al fabricii de ciment Cernavodă (1900-1944)*. În: Comunicări de istorie a Dobrogei, Constanța, 1980, p. 187-192
 RANCA, IOAN; PAL-ANTAL; VIOREL, GRAMA. *Filiala Arhivelor Statului județul Mureș. (Prezentare)*. București, 1982, 59 p
 SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Arhivele Statului*. În: Buletinul Centrului Român de Documentație, V, 1944, nr. 114, p. 6-7
 SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Din arhiva mănăstirii Cozia (1393-1778)*. În: „Hrisovul”, 1946, p. 65-104
 SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Arhiva generală la Mitropolie*. În: RA, 1947, VII, nr. 2, p. 393-394
 SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Documente de cultură românească veche*. În: MO, XVI, 1964, nr. 5-6, mai-iunie, p. 449-464. cuprinde printre altele „Zapisluire la 1635” (p.457-459)

- SOLOMON, VIORICA. *Filiala Arhivelor Statului județul Galați*. În: RA, 1983, nr. 1, p. 53-54
- SOVEJA, MARIA. *Îmbogățirea depozitelor arhivei istorice centrale cu noi materiale documentare*. În: RA, 1967, nr. 2, p. 261-268
- STANCIU, MARIN; RĂDUCĂNEANU, AURICA. *Filiala Arhivelor Statului județul Constanța. (Prezentare)*. București, DGAS, 1982, 52p
- SUCIU, I.D.; GLÜCK, E. *Arhiva diocesei Aradului*. În: RA, 1969, nr. 2, p. 219-229
- SZASZ, VASILICA; CSIA, ERNESTIN; SZEKELY, CARMEN. *Filiala Arhivelor Statului județul Covasna*. București, DGAS, 1984, 44 p
- TAMAȘ, CORNELIU. *Filiala Arhivelor Statului județul Vâlcea. (Prezentare)*. București, DGAS, 1982, 52 p
- TATOMIR, VIRGIL. *Filiala Arhivelor Statului Municipiul București*. București, DGAS, 1984, 80 p
- TEODOR, POMPILIU; MIHAIL, TRITEANU; LIVIU, URSUȚIU. *Arhiva istorică a Bibliotecii filialei din Cluj a Academiei R.S.România*. În: RA, 1967, nr. 1, p. 125-136
- TUDOR, CONSTANTIN. *Filiala Arhivelor Statului județul Călărași (Micromonografie)*. București, DGAS, 1984, 64 p
- VASILE, MARINESCU, SERGIU; GULGĂU, BUJOR. *Filiala Arhivelor Statului județul Satu-Mare. (Micromonografie)*. București, DGAS, 1984, 52 p
- VLAD, C. *Colecția „Turcica”*. În: RA, 1990, nr. 2, p. 191-192
- ZAHARIA, DUMITRU. *Filiala Arhivelor Statului județul Bacău*. București, DGAS, 1983, 80p
- ZIMMERMAN, FRANZ. *Das archiv der Stadt Kronstadt in Sieberbürgen*. În: „Archivalische Zeitschrift”, V, Stuttgart, 1880, p. 106-117
- ZIMMERMAN, FRANZ. *Das archiv der Stadt Hermannstadt und der Sachischen Nation, Sibiu, 1887, 115 p.*; ediția a II-a cu titlu: *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sachischen Nation. Ein Fuhrer durch das selbe, Sibiu, 1901, 201 p*
- ZOTTA, SEVER. *Din trecutul Arhivei Statului a Moldovei. Spicuri din dosarele cancelariei*. În: „Arhiva Românească”. București, VI, 1941, p. 213-262

VII. D. Documente românești în arhivele străine; documente străine în arhivele românești

- ANDREESCU, ȘTEFAN. *Acte medievale din arhive străine*. În: RI, 1981, 34, nr. 9, p. 1732-1746
- ANDRESCU, ȘTEFAN. *Trois actes des Archives de Genes concernant l'histoire de la Mer Noire au XV-e siècle*. În: RESEE, 1983, 21, nr. 1, p. 3-50
- ANDRESCU, ȘTEFAN. *Giovanni Tiepolo și românii. Note pe marginea unor documente din Arhivele Veneției*. În: „Românii în istoria universală”. Vol III/2, Univ. „Alex. I. Cuza”, Iași, 1988, p. 157-172

- ARIMIA, VASILE. *Revoluția de la 1848 în documente străine*. În: Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu, Caietele Bălcescu, 1984, 9-10, p. 17-22
- AVAKIAN, GR. *Arhivele rusești din Cetatea Albă și importanța lor pentru istoria românilor*. În: RA, I, 2, 1925, p. 189-200
- BĂLAN, TEODOR. *Arhivele Bucovinei*. În: RA, 1926, nr. 3, p. 301-306
- BĂLAN, TEODOR. *Arhivele Statului din Bucovina*. În: RA, III, 1, 1936-1937, p. 94-98
- BOIA, LUCIAN. *Stolnicul Constantin Cantacuzino în arhivele din Budapesta*. În: „Manuscriptum”, 1972, 3, nr. 4, p. 156-157 (fasc)
- BOTORAN, CONSTANTIN; MATICHESCU, OLIMPIU. *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar*. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1980, 335 p
- BUCUR, MARIN. *Documente inedite din arhivele franceze privitoare la români în secolul al XIX-lea*. Vol I, București, Ed. Academiei Române, 1969, 363 p
- BUSUIOCEANU, ANDREI. *Documente medievale românești în S.U.A. (1526-1627)*. În: RI, 1988, 41, nr. 10, p. 1009-1022
- BUZATU, GHEORGHE. *Insurecția de la 23 august 1944 oglindită în arhive și ziare americane*. În: MI, 1984, 18, nr. 8, p. 41-45
- CAMPUS, ELIZA. *Despre fondul „România” din Arhiva Ministerului de Externe din Roma (1931, 1938-1940)*. În: Studii RI, 1969, 22, nr. 5, p. 947-967
- CAPROȘU, I. *Documente moldovenesti din arhivele vieneze. (Documents moldaves dans les archives de Vienne)*. În: AIIAI, 1973, 10, p. 399-410
- CÂNDEA, VIRGIL. *La muntele Athos: un uriaș tezaur de documente privitoare la istoria românilor*. În: „România Literară”, București, 1987, 20, nr. 35, p. 19
- CÂNDEA, VIRGIL. *20000 documente românești la Athos*. În: MI, 1988, 22, nr. 4, p. 6-8, 17
- CEAUȘU, SIMONA; BULZ, ILEANA. *Documente diplomatice engleze privind cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*. În: RA, 1991, nr. 2, p. 232-250
- Cercetări în Arhivele străine, București, 1 vol., pag. dif. Culegere factică de articole cu informații asupra misiunilor de studiu efectuate în ultimii ani, pe țări și prezentarea tematică a unor colecții de microfilme.*
- Cercetări în arhivele de peste hotare: Austria, Franța, R.D. Germană, Italia, R.S.F. Iugoslavia, R.P. Polonă, Turcia, Ungaria – V. Moisuc, Gh. Ungureanu, N. Marcu, Cornelia Crivăț, Dumitru Zaharia, Andrei Cacioara, M. Fănescu, Mihail Guboglu, I. Adam, I. Ranca*. În: RA, 1972, nr. 1, p. 145-171 (fasc.)
- Cercetări în arhivele de peste hotare: Anglia, Austria, Belgia, R.P. Bulgaria, R.S. Cehoslovacă, Franța, R.F. Germană, R.D. Germană, Italia, R.S.F., Iugoslavia, R.P. Polonă, Spania, Turcia*. În: RAA, 1979, nr. 4, p. 443-466
- Cercetări în arhivele de peste hotare: Anglia, Austria, R.P. Bulgară, Elveția, Franța, R. D. Germană, Grecia, R.S.F. Iugoslavia, Ducat de Luxemburg, R. P. Polonă*. În: RA, 1980, nr. 3-4, p. 408-433
- Cercetări în arhivele de peste hotare, 1980. R. D. Germană, R. P. Polonă, Spania, S.U.A., R. P. Ungară*. În: RA, 1981, nr. 2, p. 188-201

- Cercetări în arhivele de peste hotare, 1980. Austria, R.P. Bulgaria, R.S. Cehoslovacă, R. D. Germană, R.F. Germană, Franța. În: RA, 1981, nr. 3, p. 364-376
- Cercetări în arhivele de peste hotare, 1981 (1). Anglia, Belgia, R.P. Bulgaria, R.S. Cehoslovacă, Franța. În: RA, 1982, nr. 3, p. 294-309
- CERNOVODEANU, PAUL. Documente inedite din arhive britanice. Scrisori cu sigiliile voievozilor români. În: MI, 1985, 19, nr. 9, p. 11-12
- CHIPER, IOAN. Situația politică în România în primăvara și vara anului 1944 în lumina unor documente germane. În: RI, 1984, 37, nr. 6, p. 518-533; RRH, 23, nr. 3, p. 209-226
- CIACHIR, NICOLAE. Informații despre țara noastră în arhivele din R.S.F. Iugoslavia, (sec. XIX-XX). În: RA; 1966, nr. 2, p. 167-174
- CIOCAN, EUGENIA; ELENA, MOISUC; EMILIA, POȘTĂRIȚĂ. Ghidul microfilamelor. Documente din arhivele străine, vol II, București, DGAS, 1979, 215 p
- CONSTANTINESCU, RADU. Manuscrise de origine românească în colecții străine. Repertoriu. București, DGAS, 1986, 229 p
- CONSTANTINESCU, RADU. Documente raguzane în colecția de microfilm a Arhivelor Statului. În: RA, 1981, 58, nr. 1, p. 34-40
- CORFUS, ILIE. Documente privitoare la istoria României culese din Arhivele Poloniei. Vol V, (sec XVII), București, Ed. Academiei, 1982, XXII+364p
- CORIVAN, NICOLAE. Date cu privire la unele fonduri documentare din arhiva Ministerului de Externe de la Paris care cuprind știri referitoare la istoria țării noastre. În: RA, II, 1959, nr. 2, p. 215-224
- CORIVAN, NICOLAE. Informații inedite din arhiva Ministerului de Externe de la Viena cu privire la răscoala lui tîdor Vladimirescu. În: AIIA, V, 1968, extras
- COSTANDACHE, GRIGORE. Arhivele vechi din Viena. În: RIR, II, 1932, p. 109-112
- CRIVĂȚ, CORNELIA. Instrumente de informare științifică în arhivele de peste hotare. În: Culegere de referate, sesiunea 1969, București, DGAS, 1971, p. 230-266
- DASCĂLU, NICOLAE. Imaginea actului istoric de la 23 august în documente militare americane. În: RI, 1984, 37, nr. 7, p. 682-693
- DASCĂLU, NICOLAE. Fondul „Lisabona” din Arhiva secretă a Ministerului de Externe al Italiei (1936-1943). În: RA, 1990, nr. 3, p. 281-288
- DECEI, AUREL. 38 de cărți manuscrise arabe și turcești în Arhivele Statului din Craiova. În: RA, 1969, 12, nr. 1, p. 3-12 (fasc)
- DIACONESCU, VIORICA. Două documente românești din secolul al XVII-lea din Arhivele Academiei din Belgrad. În: „Studia bibliologica”, 1969, 3, p. 841-854
- Documente din arhivele franceze referitoare la primul război mondial. Repertoriu întocmit de Emilia Poștăriță și Letiția Gămulescu, București, 1983, 391+ilustr.
- DRÂMBĂ, OVIDIU. Scrisori ale lui Petru Cercel în Arhivele din Torino. În: „Tomis, Constanța”, 1973, 8, nr. 14, p. 13
- DUMITRU-SNAGOV, ION. Românii în arhivele Romei (secolul XVIII). Romeni in Archivus Românis, București, Cartea Românească, 1973, 566-571 p cu tabel+13 f. Pl.

- EKREM, MEHMET ALI. *Vechi izvoare turcești despre români (din secolul IX)*. În: MI, 1982, 16, nr. 7, p. 12-13 (fig).
- FĂNESCU, MIHAIL; REGLEANU, MATEI. *Cercetări în Arhivele Centrale ale actelor vechi din Varșovia*. În: RA, 1967, nr. 1, p. 313-316
- GAL, IONEL. *Informații documentare externe referitoare la ecoul Internațional al Unirii Principatelor*. În: „Unirea principatelor și puterilor europene”. București, Ed. Academiei, 1984, p. 165-186
- GAVRILOVICI, NIKOLA. *Documente din arhivele iugoslave referitoare la răscola din 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan*. În: SMIM, vol. VI, 1973, p. 363-379
- GEMIL, TAHSIN. *O colecție de documente importante pentru istoria Românilor (1597-1607)*. În: AIIA, 1974, 11, p. 237-243
- GEMIL, TAHSIN. *Mărturii din arhivele turcești referitoare la sfârșitul tragic al domnului Moldovei, Grigore Al. Ghica (1777)*. În: RA, 1984, 61, nr. 3, p. 289-298
- GLUCK, EUGEN. *Cercetări în arhivele Danemarcei și Suediei (sec. XVI-XVIII)*. În: RA, 1983, nr. 3, p. 325-332
- GLUCK, EUGEN. *Cercetări la Viena. (Privind evul mediu și epoca modernă)*. În: RA, 1987, nr. 2, p. 223-224
- GLUCK, EUGEN. *Cercetări în Austria și Germania*. În: RA, 1991, (apărut 1992), nr. 4, p. 515-521
- GLUCK, EUGEN. *Cercetări la Nurenberg*. În: RA, 1991 (apărut 1992), nr. 2, p. 262-267
- GLUCK, EUGEN. *Unele arhive de interes românesc din Ungaria*. În: RA, 1991 (apărut 1992), nr. 2, p. 262-267
- GLUCK, EUGEN. *Cercetări în Ungaria și Austria*. În: RA, 1992, nr. 1, p. 98-102
- GUBOGLU, MIHAIL. *Călătorii pentru cercetarea documentelor turcești aflate în arhivele din R.P. Bulgaria*. În RA, 1970, nr. 1, p. 275-284
- GUBOGLU, MIHAIL. *Despre materialele arhivistice străine din Turcia și importanța lor pentru istoria țărilor române (XV-XIX)*. În : RA, 1966, nr. 2, p. 175-194
- GUBOGLU, MIHAIL. *Romanya tarihine ait Turk Kaynaktari (Izvoarele turcești referitoare la istoria României)*. În: Tarih Kongresi Ankara, 24-29, Eyul 1970, 11, Cilt., T.T. Kurumu Basimeri Ankara, 1973, p. 493-508
- GUBOGLU, MIHAIL. *Documente arabe și istoria românilor*. În: RA, 1979, nr. 3, p. 351-358
- HEGEMANN, MARGOT. *Documente din arhivele Republicii Democrate Germane cu privire la relațiile româno-germane până la 1944*. În: Studii RI, 1957, 10, nr. 5, p. 161-170
- HOLBAN, THEODOR. *Noi documente românești din arhivele poloneze și franceze (1523-1567)*. În: AIIAI, 1982, 19, p. 591-596
- HOLBAN, THEODOR. *Documente din arhive polone și franceze. În: românii în istoria universală. Vol III/3, Iași, Universitatea Al. I. Cuza, 1988, p. 387-401*
- HUDIȚA, I. *Recueil de documents concernant les pays roumains tirés des archives de France. XV-e et XVII-e siècles, Iași, 1929. Recenzie, în RIR, II, 1932, p.301-304*

- IANCU, GH.; COLIBAN, T.; FENEȘAN, C.; CRIVĂȚ, C.; LIVEZEANU, D. *Cercetări peste hotare- R.D. Germania, R.F. Germania, Grecia*. În: RA, 1983, nr. 2, p. 201-210
- IONESCU, MATEI. *Călătoriile de documentare arhivistică în Italia*. În: RA, 1969, nr. 1, p. 241-244
- IONESCU, MIHAI. *Evenimentele din România din august 1944 în documente de arhivă britanice*. În: LIP, 1984, nr. 1, p. 51-54
- IVANIUC, FLORENȚA. *Documente românești în arhive străine (I-II). Sec. XVII-XIX*. În: BOR, 1979, 97, nr. 6, p. 768-775; nr. 7-8, p. 1057-1066
- LEONTE, ILEANA. *Cercetări în arhivele de stat ale R.P.Polone*. În: RA, 1969, nr. 1, p. 237-240
- LINȚĂ, ELENA. *Documente în limba polonă emise de cancelariile domnilor români (sec. XVI-sec. XVII)*. În: „Romanoslavica”, 1966, 13, p. 169-188
- Lista fondurilor din străinătate din care au fost selectate documente ce se păstrează la DGAS, sub formă de microfilme și xerocopii*. În: RA, 1974, nr. 3, p. 443-454
- LIVEZEANU, DAN. *Documente de la Athos privitoare la câteva mănăstiri din Moldova (1617-1755)*. În: BOR, 1980, 98, nr. 5-6, p. 629-636
- MATEI, VASILE. *Arhivele poloneze-sursă importantă pentru istoria României*. În: RA, 1991, (apărut 1992), nr. 4, p. 561-566
- MATEI, VASILE. *Noi mărturii documentare din arhivele poloneze referitoare la relațiile lui Mihai Viteazul cu Polonia*. În: RA, 1991, (apărut 1992), nr. 3, p. 291-300
- MEHMET, MUSTAFA A.; DEMENY, LUDOVIC. *Noi documente turcești privitoare la istoria Transilvaniei din secolul al XVII-lea*. În: RA, 1970, nr. 1, p. 209-237
- METEȘ, ȘTEFAN. *Arhivele istorice românești din Budapesta*. În: RA, III, 1, 1936-1937, p. 50-62
- MIHAIL, PAUL. *Documente inedite ale cancelariei moldovenești din veacul al XVI-lea (din arhive metocului Sf. Mormânt din Constantinopol)*. În: RI, 1964, nr. 2, p. 335-359
- MIHAIL, PAULA. *Acte românești de la Constantinopol (1546-1620) V-Vi. Documente românești la Constantinopol*. În: AIIAI, 1979, 16, p. 507-511, 1981, 18, p. 659-665
- MIHAIL, PAUL. *Rescherches dans les archives d'Athos*. În: RESEE, 1988, 26, nr. 4, p. 341-344
- MIOC, DAMASCHIN. *Materiale românești din arhive străine*. În: SMIMod, 1973, 6, 325-347
- MOCIOIU, NICOLAE; IVĂNESCU, DUMITRU. *Cercetări în arhivele franceze, 1981*. În: RA, 1982, 59, nr. 4, p. 423-428
- MUREȘAN, CAMIL; MUREȘAN, HILDE. *1848 în mărturii străine necunoscute*. În: MI, 1988, 22, nr. 7, p. 6-7
- PĂCURARU, D. *Corespondență românească inedită din arhivele vieneze (Timotei Cipariu, I. Micu Moldovan, N. Densușianu, M. Gheorghiede Obedenaru, ion Nădejde, Ion Bianu către Franz Miklosich)*. În: AUB, București, 1968, 17, p. 79-90
- PLATON, GH. *Din domnia lui Alexandru I. Cuza. Documente din arhivele belgiene*. În: AIIAI, 1972, 9, p. 495-504

- PLATON, GHEORGHE. *Documente polone privind situația Principatelor române în preajma revoluției de la 1848*. În: CI, 1981-1982, 12-13, p. 517-525
- PLEOȘTEANU, GRIGORE. *Mărturii diplomatice inedite privind aspirația și lupta pentru independență a poporului român (provenind din Arhiva politică a Ministerului de Externe al R.F. Germania, 1873-1877)*. În: „Vatra”, 1985, 15, nr. 4, p. 169-A-169-C
- POP, IOAN, AUREL. *Din documentele arhivelor naționale slovace de la Bratislava despre Țara Hațegului la începutul secolului al XVI-lea*. În: „Sargeția, XVIII-XIX”, 1984-1985, P. 215-229
- POPOVICI, EUSEBIE. *Arhiva agenției austriece din București, anii 1782-1808. Inventarul actelor, București, 1916, 12 p*
- POȘTĂRIȚĂ, EMILIA. *Mărturii din arhive străine*. În: „Manuscriptum”, 1983, 14, p. 53-66
- POȘTĂRIȚĂ, EMILIA; GĂMULESCU, LETIȚIA. *Din arhivele franceze referitoare la primul război mondial. Repertoriu*. București, DGAS, 1983, 392 p
- RELI, SIMEON. *Documente slavo-române din sec. al XV-XVIII-lea păstrate în Arhiva Statului din Cernăuți*. În: „Codrii Cosminului”, București, II-III, 1925-1926, p. 427-442
- RELI, SIMEON. *Ceva despre fondurile arhivistice din arhivele Bucovinei*. În: RA, 1926, I, nr. 3, p. 305-311
- RELI, SIMEON. *Politica religioasă a Habsburgilor față de biserica ortodoxă română, în secolul al XIX-lea, în lumina unor acte și documente inedite din Arhiva Curții imperiale din Viena*. În: „Codrii Cosminului”, București, IV-V, 1, 1927-1928, p. 445-562
- SIRUNI, H. DJ. *Documente turcești referitoare la evenimentele din 1821-1822*. În: „Arhiva Românească”, IV, 1940, p. 259-263
- STAN, VALERIU. *Călătorie de documentare în Marea Britanie*. În: RI, 1983, 36, nr. 1, p. 931-932
- STROIA, MARIAN. *Documente din arhivele spaniole referitoare la revoluția română din 1821*. În: DDIA, 1987, p. 3-10
- STROIA, MARIAN. *Noi mărturii eterne privind anul revoluționar 1821 în țările române*. În: RA, 1988, 65, nr. 3, p. 311-331
- ȘANDRU, D. *Materiale privitoare la România în Rockefeller Archives Center*. În: AIIAI, 1982, 19, p. 575-582
- TOADER, ALEXANDRA. *Personallichkeiten der rumanischen in der Zwischenkriegszeit in den Prager Archiven*. În: Synthesis, 1986, 13, p. 19-25
- UNGUREANU, ALEXANDRU. *Hărți referitoare la țările române în arhivele și bibliotecile pariziene*. În: RA, 1973, 50, nr. 4, p. 637-652
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Documente privitoare la istoria României păstrate în Arhivele Statului din Moscova și Leningrad (1638-1848)*. În: RA, 1962, nr. 1, p. 27-45
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Documente inedite privitoare la răzcoalele țărănești din 1907 aflate în arhivele de la Paris și Bruxelles*. În: RA, 1967, nr. 1, p. 263-274

- UNGUREANU, GHEORGHE. *Documente inedite privitoare la Unirea Principatelor aflate în arhivele Ministerului de Externe, Bruxelles*. În: „Studii și Cercetări de Bibliologie”. 1969, 11, p. 123-127
- UNGUREANU, GHEORGHE. *Documente românești din sec. XV-XVII aflate la Biblioteca Națională din Paris*. În: RA, 1972, nr. 2, p. 271-292 (fasc.)
- UNGUREANU, GHEORGHE; MARCU, N. *Arhive și biblioteci franceze, surse bogate de cercetare pentru istoria României*. În: RA, 1971, nr. 3, p. 419-432
- UNȚANU, NICODIM; SLIVĂȚ, ALEXENIE. *Documente inedite franceze în arhive românești (1794-1813)*. În: RA, 1971, nr. 4, p. 595-607
- VISARION, PUIU; CIOBANU, ȘT. *Documente din Basarabia*. Chișinău, 1928
- ZABOROVSKI, VIRGIL. *Importanța arhivelor vieneze pentru istoria românilor*. În: Români în arhive străine. An I, 1925, nr. 2, p. 145-176
- ZAHARIA, DUMITRU. *Documente nepublicate cu privire la istoria României aflate în unele arhive italiene (1821-1919)*. În: „Studii Cerc. Științifice de Șt. Sociale”, Bacău, 1970, p. 239-245
- ZAHARIA, DUMITRU. *Două documente din arhivele italiene despre mișcarea revoluționară de la 1821*. În: RA, 1970, nr. 2, p. 605-615

VIII. E. Periodice

- Activitatea editorială a Arhivelor Statului din România. Intervenția delegației României la referatul maghiar privind publicațiile Arhivelor de la a VIII-a consfătuire, Budapesta 1982*. În: BDA, 3, 1982, p. 204-209
- Analele Academiei Române, București, 1867-1947. Seria I: Memorii și notițe, I-IX (1867-1876). Analele societății Academice Române: Secția I Dezbateri, Memorii și notițe X-XI (1877-1878): Secția II Memorii și notițe, X-XI (1877-1878). Seria II: secția I, (Dezbateri), 1-65 (1878-1946); secția II (Discursuri, memorii și notițe) II-VIII (1879-1947); Memoriile secțiunii literare 12-40 (1889-1920). Seria III: Memoriile secțiunii istorice, I-XXIX (1922-1947); Memoriile Secțiunii literare I-XVII (1923-1948). Memoriile Secțiunii istorice; Mem. Secțiunii științifice.*
- Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Serie nouă. Secțiunea III. Științe sociale*. Iași, 1955
- Analele Universității București. Seria Științe Sociale. Istorie*. București, 1954 (anual). Din 1972-de 2 ori pe an.
- Anuarul Institutului de istorie. Academia R.S.România, Filiala Cluj, 1958-1959-1971*
- Anuarul Institutului de Istorie Națională. Universitatea din Cluj*. Publicat de Alexandru Lepădatu și Ion Lupaș, Cluj, I-X, 1921-1945
- Anuarul Institutului de Istorie și arheologie. Academia R.S. România, Filiala Iași, 1966*
- Archiv des Vereins für Siebenburgische Landeskunde (Arhiva Societății pentru Studiul Transilvaniei)*. Sibiu, I- XXXVII, 1843-1910/1911, dar nu și S.N.I-L, 1853-1944 (Brașov, 1853-1874; Sibiu 1872-1944, Bictrita 1944)

„Arhiva” - organul societății științifice literare din Iași, 1889-1916; 1921-1940. Indice, 1974

Arhiva fonografică a limbii române. În: RIR, 1931, p. 223-224

Arhiva genealogică, Iași, 1912-1913. Director Sever Zotta. Vezi: Indice în RA, 1942, nr. 1, p. 277-290. întocmit de A. Sacerdoțeanu și Mihăilescu Claudia.

Arhiva istorică a României. Colecțiune critică de documente asupra trecutului român începând de la timpii cei mai depărtați și până la anul 1800. Publicație de B.P. Hașdeu. Tom. I, 1-2, II-IV, București, 1864-65-1867, 5 vol.

Arhivele Olteniei. Publicație trimestrială. Craiova, I-XXII, 1922-1943

Arhiva pentru Filologie și Istorie, Blaj, 1867-1870, 1872. Director Timotei Cipariu.

Arhiva. Revistă de istorie, filologie și cultură românească. Organul Societății de Istorie și Filologie din Iași, Iași, XXVIII, XLVIUI, 1921-1940, director Ilie Bărbulescu

Arhiva Românească. Foaie retrospectivă și trimestrială. Iași. Ediția I-a, 1840-1841, ediția a-II-a 1860, 1862. Redactori: M. Kogălniceanu, serie nouă, București, 1939-1945/46. vezi: Indice în RA, IV, 1940, br. 1, p. 185-193, întocmit de A. Sacerdoțeanu.

Arhiva someșană. Revistă istorică culturală. Năsăud. 1924-1940. Director: Virgil Șotropa.

Buletin de documentare arhivistică. DGAS. Nr. 1, 1989, p. 47-49 (Sumar bibliografic)

Buletinul de informare și documentare arhivistică. DGAS. 1992

50 de ani de la apariția „Revistei Arhivelor”. În: RA, 4, 1974, p. 475-508

Columna lui Traian. București, 1870-1875, 1876-1877, 1882-1883, (2 pe săptămână). Director: B.P. Hasdeu.

FĂNESCU, MIHAIL. *Publicațiile Arhivelor Statului apărute între anii 1947-1958.* În: RA, 1962, nr. 1, p. 310-314

Hrisovul. Buletinul Școalei de Arhivistică, București, 1941-1947, I-VII. Director: Aurelian Sacerdoțeanu

Magazin Istoric pentru Dacia. București. I-V, 1845-1848, 1851 (sumar). Redactor. A. Treboniu Laurian și N. Bălcescu. Indice în RA, III, 2, nr. 8, 1939, p. 402-417, întocmit de A. Sacerdoțeanu

MATEESCU, TUDOR; BURLACU, IOANA; MOROȘANU, GABRIELA. *Publicațiile arhivelor Statului (1860-1977).* Bibliografie analitică, București DGAS, 1978; nr. 2, 1978-1985. București, 1987

NECULCE, ION. *Buletinul Muzeului Municipal din Iași, Iași, I-IX, 1921-1933 (anual)*

Oltenia. Culegeri, cercetări, documente privitoare la pământul și locuitorii Olteniei, din trecut și până astăzi. Organul Institutului de Istorie națională. Craiova, 1923, Cartea I, fasc. I-XI8I, 1940-1945. Apariție neregulată.

PAPIU, ILARIAN. *Tesauru de monumente istorice pentru România atât de vechiu tipărit câtu și manuscripte cea mai mare parte străine.* Adunate, publicate cu prefațiuni și note ilustrare. Tom. I-III, București, 1862-1864, 3 vol. Indice: RA, 1939, nr. 8, p. 402-417

Publicațiile Arhivelor Statului apărute în anii 1977-1978. În: BDA, 1978, p. 209

Publicațiile Arhivelor Statului (1928-1983). În: BDA, 2, 1983, p. 74-79

- Publicațiile Arhivelor Statului apărute în anul 1984.* În: BDA, 1, 1985, p.156-159
- Publicațiile Arhivelor Statului apărute în anul 1985.* În: BDA, 1, 1986, p. 105
- Publicațiile Arhivelor Statului apărute în anul 1986.* În: BDA, 2, 1987, p. 73-74
- Publicațiile Arhivelor Statului apărute în anii 1987-1988.* În: BDA, 1-2, 1988, p. 68-70
- Revista Arhivelor Statului Român (publicată de C. Bolliac)*
- Revista Arhivelor. Arhivistică, cronologie, diplomatică, heraldică, genealogie, instituțiuni, miniaturistică, paleografie, sigilografie.* Vol I, (1924-1926), VII (1946-1947). Serie nouă, 1958
- Revista istorică a Arhivelor României. Sub auspiciile Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice.* (publicată de C.D. Aricescu)

IX. Tehnici moderne în serviciul arhivelor

- ARVANY, IOSIF. *Aplicarea sistemului claselor numerelor de bază în arhiva comitatului Trei Scaune.* În: RA, 1972, nr. 1, p. 41-53
- BĂDĂRĂU, SANDA. *Bibliografia de specialitate despre microfilme și microfilmare în arhive.* În: Culegere de referate. Sesiunea 1969, București, DGAS, 1971, p. 221-233
- BĂDĂRĂU, SANDALĂ; ȘINDELARU, VALERIA; STATIE, MIHAI. *Microfilamarea în arhive. I.* În: RA, 1980, nr. 2, p. 207-217; II- *ibidem*, 1981, nr. 2, p. 191-200
- BOBULESCU, GRAZIELA. *Tehnica reprografică, mijloc de conservare în arhive.* În: RA, 1985, nr. 1, p. 51-55
- CIOCHINĂ, CONSTANTIN. *Unele probleme privind documentele create în procesul de prelucrare automată a datelor.* În: RA, 1979, nr. 2, p. 143-150
- CIOCHINĂ, CONSTANTIN; PÎRVULESCU MARIA. *Prelucrarea informațiilor din documente cu ajutorul sistemului automat de regăsire a informațiilor din Arhivele Statului.* În: Știință și Tehnică în Arhive, București, 1976, p. 147-164
- COMAN, VOICA; NICULA, VASILE. *Arhivele foto, cinematografice și sonore. Importanța lor, sisteme de ordonare și evidență.* În: Culegere de referate. Sesiunea 1969. București, DGAS, 1971, p. 197-206.
- CONSTANTINESCU, PAUL; SORESCU, VALENTIN. *Abordarea sistematică a metodelor de înmagazinare și regăsire a informațiilor.* În: RA, 1980, nr.1, p. 49-57.
- CRUCEANU, MONICA; LĂZĂRESCU, OVIDIU. *Laboratoarele Arhivelor Statului și facsimilarea de interes muzeistic.* În RA, 1982, nr. 3, p.246-251.
- DIMA, ELENA. *Documente imprimare.* În: RA, 1980, nr. 1, p.46-49.
- DOGARU, MARIA; PÎRVULESCU, MARIA; STRACHINĂ, OLIVIA. *Experimentarea prelucrării electronice a datelor în arhivele din România.* În: RA, 1970, nr. 1, p. 489-503.
- DRĂGHICI, NATALIA. *Activitatea de standardizare- parte integrantă a formării și documentării științifice și tehnice.* În: RA, 1981, nr. 4, p. 478-480.
- DUMITRU, ION; CIOCHINĂ, CONSTANTIN. *Aplicarea informaticii în cercetarea documentară a arhivelor din România.* În: RA, 1973, nr. 4, p. 581-595.

- Experimentarea prelucrării electronice a datelor în arhivele din România. În: RA, 1970, nr.2, p. 489-496.
- GAL, IONEL. *Realizări și perspective ale aplicării științei și tehnicii în arhive*. În: Ra, 1975, nr.1, p.63-65.
- GAL, IONEL. *Modernizarea și perfecționarea activității arhivistice*. În: RA, 1976, nr.1, p. 5-10.
- HURMUZACHE, GABRIELA. *Arhivele și informatica*. În: RA, 1979, nr.1, p. 12-17.
- HURMUZACHE, GABRIELA; RÎNZIȘ, FILOFTEIA; IONESCU, CODRIN. *Prelucrarea automată a datelor privind activitatea sălilor de studiu din DGAS*. În: RA, 1984, nr. 2, p. 176-180
- MĂRCUȘ, ION. *Cu privire la prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare create din instituțiile din Transilvania*. În: RA, 1962, nr. 2, p. 265-280
- METMAN, Y. AUZUBARY B. *Arhivele judiciare și prelucrarea lor informatică*. În: RA, 1978, nr. 1, p. 82-85
- MINCULESCU, G.; HAY, H.; ILIESCU, R. *Principii și criterii de bază referitoare la prelucrarea materialelor documentare prezenate sub formă de microfilme*. În: Culegere de referate, sesiunea 1969, București, DGAS, 1971, p. 235-248
- NEANȚU, ALEXANDRU; ARDEVAN, RADU. *Arhivele statului din Cluj, laborator modern de cercetare științifică*. În: RA, 1979, nr. 2, p. 151-153
- PÎRVULESCU, MARIA. *Cotele documentelor și codificarea lor în vederea regăsirii informațiilor*. În: RA, 1973, nr. 2, p. 213-217
- POPESCU, SABINA. *Fotografia ca document istoric. Organizarea și prelucrarea colecției de fotografii*. În: „Culegere de referate, sesiunea 1969”, București, DGAS, 1971, p. 207-219
- Prelucrarea informațiilor din documentele de arhivă cu ajutorul echipamentelor electronice. Referatul delegației române la cea de a VI-a Consfătuire a serviciilor de arhivă din țările socialiste, Sofia*. În: BDA, 1, 1978, p. 173-176.
- RACOVICEANU, SANDA. *Noile tehnici arhivistice pe plan mondial*. În: RA., 1973, 2, p. 217-222.
- RÎNZIȘ, FILOFTEIA; KLAUS, MARIA. *Sistemul informatic al Arhivelor Statului în sprijinul economiei naționale*. În: RA., 1983, nr. 2, p. 141-143.
- SOVEJA, MARIA; LĂZĂRESCU, OVIDIU. *Prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare din fondul arhivistic de stat*. În: RA., 1962, nr. 2, p. 219-246.
- STRACHINĂ, OLIVIA. *Facsimilarea documentelor de arhivă – o problemă de actualitate*. În: RA., 1972, nr. 1, p. 81-85.
- STRACHINĂ, OLIVIA. *Probleme noi în activitatea de facsimilare*. În : RA., 1973, nr. 2, p. 222-225.
- ȘINDELARU, VALERIA. *Microfilmarea și unele aspecte ale accesibilității în arhivele de peste hotare*. În: Culegere de referate, vol. II, DGAS, 1974, p. 3-17.
- Știința și tehnica în arhive. Comunicări prezentate în sesiunea științifică din 25 iunie 1976*. București, DGAS, 1976, 194.

- Tehnica microfilmării documentelor în practica Arhivelor Statului din România.* În: BDA, 1980, nr. 2, p. 117-120.
- TUDORICĂ, MIOARA. *Microfilmarea și utilizarea microfilmelor.* În: RA., 1978, nr. 3, p. 464-465.
- URSUTIU, LIVIU. *Considerații privind tehnica prelucrării arhivelor familiale feudale.* În: RA., 1972, 49, nr. 4, p. 589-593.

X. Conservare și restaurare

- BOBULESCU, GRAZIELA. *Prelucrarea și conservarea microcopiilor gelatino-argintice pe film, în vederea arhivării.* În: „Știința și tehnica în arhive”, București, 1976, p. 95-107.
- BOBULESCU, GRAZIELA. *Tehnica reprografică, mijloc de conservare în arhive.* În: RA., 1985, nr. 1, p. 51-55.
- CHIPURICI, NICOLAE. *Despre distrugeri de documente feudale mehedinițene.* În: AO., nr. 1, p. 173-177.
- CRUCERU, MONICA. *Restaurarea unui document pe hârtie de la Filiala Arhivelor Statului Vaslui.* În: RA., 1985, nr. 1, p. 55-59.
- CRUCERU, MONICA. *Restaurarea unui pergament cu sigiliu de la F. A. S. Cluj.* În: RA., 1985, nr. 3, p. 301-305.
- DAMIAN, NICOLAE; CRISTESCU, VASILE. *Noi procedee tehnice de întărire a documentelor deteriorate.* În: RA., 1960, 2, p. 262-270.
- Documente relative la confecționarea sigiliilor și de păstrare a matricelor sigilare.* În: BDA., 2, 1982, p. 117-123.
- DOGARU, MARIA. *Forme de degradare și unele probleme ale conservării sigiliilor.* În: Știința și Tehnica în Arhive, București, 1976, p. 180-115.
- DRĂGHICI, NATALIA. *Unele aspecte ale restaurării cu adevizi.* În: RA., 1970, nr. 1, p. 477-487.
- DRĂGHICI, NATALIA; PLATON, MARGARETA; SENCHIEVICI, ELEONORA. *Utilizarea polietilenei pentru restaurarea materialului documentar.* În: RA., 1, 1969, p. 151-157.
- DUMITRESCU, MARIA. *Sănătatea cărților.* În: „Hrisovul”, I, 1941, p. 241-268.
- GUȚU, OLIMPIA. *Metode de reconstituire a metodelor medievale parțial distruse.* În: RA., 1981, nr. 4, p. 491-494.
- GUȚU, OLIMPIA. *Reconstituirea unor acte în cancelaria lui Radu Șerban (1607-1608).* În: RA., 1983, nr. 2, p. 182-192.
- MĂRCUȘ, ION. *Ceva despre distrugerile de documente. Aspecte și sugestii.* În: RA., 1946, nr. 1, p. 74-84.
- MUSTAȚĂ, GHEORGHE; VICȘOREANU, DAN; MUSTAȚĂ, MARIANA. *Unele date privind acțiunea dăunătoare a insectelor în muzee, (I). Insecte dăunătoare cărților.* În: Știința și Tehnica în Arhive, București, 1976, p. 67-73.

- OPREA, FLOREA. *Măsurî de recuperare a arhivelor inundate*. În: RA., 1975, nr. 4, p. 452-454.
- OPREA, FLOREA. *Tehnici și substanțe pentru tratamente de dezinsecții în arhive*. În: RA., 1975, nr. 1, p. 63-65.
- OPREA, FLOREA. *Aspecte ecologice ale biodeteriorării documentelor*. În: Știința și Tehnica în Arhivare, București, 1976, p. 54-65.
- OPREA, FLOREA. *Cercetări privind restaurarea pergamentelor și legăturilor din piele*. În: RA., 1980, nr. 1, p. 58 – 60.
- OPREA FLOREA. *Investigația de laborator – etapă premergătoare restaurării*. În: RA., 1985, nr. 3, p. 291 – 301.
- OPREA, FLOREA. *Tehnologia de conservare și restaurare a hărților și Planurilor din fondurile și colecțiile păstrate de Arhivele Statului*. În: R. A., 1985, nr. 1, p. 44 – 51.
- OPREA, FLOREA. *Measures of Control and Hygiene of Records in Repositories*. În: „Archives et bibliothèques de belgique”, 1987, 58, nr. 1 – 2, p. 299 – 312.
- OPREA, FLOREA. *Tehnologia de restaurare a documentelor și cărții din patrimoniu prin turnarea de pastă celulozică*. În: RA., 1990, nr. 4, p. 418 – 427.
- OPREA, FLOREA. *Utilizarea merfiolatului la dezinsecția materialelor de arhivă*. În: RA., 1991, (apărut 1992) nr. 1, p. 134 – 136.
- PALIU, PETRE. *Consfătuirea restauratorilor de documente*. În: RA., 1968, XI, nr. 2, p. 301 – 302.
- PANDELE, A. *Utilizarea datelor istografice în sprijinul activității de restaurare și conservare a documentelor și cărților vechi*. În: „Știința și tehnica în arhive”, București, 1976, p. 33 – 39.
- PĂUN, I.; OPREA, FLOREA; GOLDHAAR, I. *Folosirea radiațiilor gamma pentru dezinfectarea documentelor de arhivă*. În: RA., 1978, nr. 1, 19 – 82.
- Restaurarea documentelor de arhivă. Referatul delegației române la cea de a VI – a Consfătuire a conducerii Serviciilor de arhivă din țările socialiste (Sofia)*. În: BDA., 1976, p- 33 – 39.
- STAHL, HENRI. *Moartea documentelor*. În: „Hristovul”, I, 1941, p. 100 – 116.
- STRACHINĂ, OLIVIA. *Rolul facsimilării în conservarea documentelor din Fondul Arhivistic Național*. În: „Știința și tehnica în Arhive”, București, 1976, p. 116 – 120.
- TRANDAF, VASILE. *Despre igiena în depozitele de arhivăși unele măsuri de conservare a materialelor documentare*. În: RA., 1960, nr. 1, p. 282 – 199.
- TRANDAF, VASILE; DAMIAN, NICOLAE. *Factorii biologici dăunători arhivelor și câteva metode de combatere aplicate în Arhivele Statului din țara noastră*. În: RA., 1958, nr. 2, p.283 – 294.
- TUDORICĂ, VIOREL. *Problemele conservării filmului alb – negru*. În: RA., 1973, nr. 2, p. 226 – 230.

XI. Relații publice

a) Valorificare: Expoziții. Muzee.

- ADAMACHE, ADRIAN. *Sugestii pentru o teorie a valorizării documentului arhivistic*. În: RA., 1986, 63, nr. 4, p. 442 – 448.
- BEJAN, CEZAR. *Expoziția „Dunărea în istoria poporului român”. Documente de arhivă*. În: RA., 1985, nr. 4, p. 393 – 397. *Catalogul expoziției organizată de Arhivele Statului din București cu ocazia deschiderii cursurilor Școalei de Arhivistică din luna noiembrie, 1942*. În: *Lecții de deschidere*. București, 1943, p. 129 – 156.
- Direcția Generală a Arhivelor Statului*. Expoziția arhivistică, București, 1965, 51 p. cu ilustrații.
- Expoziții de documente*. În: RA., 1965, nr. 1, p. 289 – 298.
- Expoziția arhivistică. Brăila în documente. Cu prilejul aniversării a 600 de ani de atestare documentară*. Mai, Tîrgu-Mureș, 1964 p.
- Expoziții de documente*. În: RA., VIII, 1965, nr. 1, p. 289 – 298.
- Expoziția documentară. „Unirea Principatelor”*, Tîrgu-Mureș, 1966, 4p.
- Expoziție documentară „Mineritul în Maramureș”*. Baia-Mare, 1967, (nepaginat).
- FĂNESCU, MIHAIL. *Documente din expoziția organizată de Direcția Generală a Arhivelor Statului cu ocazia centenarului Unirii Țărilor Române*. În: RA., 1959, nr. 1, p. 135 – 146.
- FĂNESCU, MIHAIL. *Folosirea materialelor documentare în acțiuni culturale – educative*. În: RA., 1964, nr. 2, p. 71-83.
- IVĂNESCU, D. *Valorificarea documentelor moldovenești aflate în Arhivele Statului*. În: RA., 1977, nr. 3, p. 306-307.
- LEONTE, ILEANA. 1848. *Mărturii documentare. Expoziție arhivistică*. În: RA., 1968, nr.5, p.465
- Lucrări de prezentare a Arhivelor Statului. Cataloage și prezentări de expoziții*.
- AKSUTOVICI. D. GELKU. *Expoziția documentară: “Vasile Alecsandri”*. În: RM., II, 1965, nr. 4, p. 334-335
- MIHĂILESCU-BRÂNCEANU, LIDIA. *Expoziție la Muzeul de la Arhivele Statului: “Știința și tehnica în documentele epocii”*. În: RMMI., 1981, nr. 10, p. 25-28.
- MIHĂILESCU-BRÂNCEANU, LIDIA. *Istorie și cultură în tezaurul arhivistic craiovean – expoziție la filiala Arhivelor Statului din Craiova*. În: RMMI., 1984, nr. 9, p. 95.
- BRÂNCEANU, LIDIA. *Expoziția “Bucureștiul văzut de un arhitect”*. În: RM., 1986, nr. 1, p. 91.
- BRÂNCEANU, LIDIA. *Expoziția “Unitatea, continuitatea, permanența poporului român pe pământul strămoșesc în documente arhivistice”*. În: RMMI., 1986, nr. 1, p. 91.
- BRÂNCEANU, LIDIA. *Mesajul patriotic cultural – educativ al documentelor de arhivă prezente în expozițiile arhivistice*. În: RM., 1986, nr. 10, p. 12.

- MOCIOIU, NICOLAE. *Brăila la 600 de ani*. În RA., 1967, nr. 2, p. 147-164. (Expoziție de documente)
- MOISIL, CONSTANTIN. *Muzeul Arhivelor Statului*. În: RA., 1927-1929, 4-5, p. 261-262, 453.
- PARASCHIV, ION. *Expoziția generală a documentelor arhivistice cehoslovace, Praga, 1958*. În: RA., 1958, nr. 2, p. 304-310.
- PASCU, ȘTEFAN. "Orice creație de valoare se întemeiază pe informare și documentare". În: "Studii și cercetări de documente", București, 1986, 28, nr. 3-4, p. 239-249.
- POPESCU, MIHAI. *Expoziția arhivistică din Viena* În: RA., an I, 1925, nr. 2, p. 30.
- POȘTĂRIȚĂ, EMILIA. *Din activitatea sălii de studiu a Direcției Generale a Arhivelor Statului București*. În: RA., I, 1963, p. 285-292.
- POȘTĂRIȚĂ, EMILIA; FĂNESCU MIHAIL. *Expoziția arhivistică*, București, 1965, p. 50.
- RUSU, ION. *Expoziția "George Coșbuc"*. În: RA., 1966, nr. 2, p. 201-204.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Proiecte pentru palatul Arhivelor Statului. Contribuții la istoria arhitecturii noastre în secolul XIX*, București, 1940, 32 p. +111 f. pl.
- Simpozion. 1848 Craiova*. În: RM., V, nr. 5, 1968, p.466
- ȘULESCU, NICOLAE. *Studii pentru construirea unui palat al Arhivelor Statului*. În: RA., 1960, nr. 1, p. 3-30.
- TATOMIR, VIRGIL. *Forme ale colaborării Muzeului Arhivelor cu instituțiile capitalei pentru organizarea acțiunilor cultural-educative*. În: RA., 1976 nr. 4, p. 379-380.
- TEODORESCU, Z. VIRGILIU. *Expoziția documentară "Putna 500"* În: RA., 1968, nr. 2 p. 199-200.
- TEODORESCU, Z. VIRGILIU. *Expoziția "Din tezaurul Arhivelor – mărturii documentare"*. În: RA., 1970, nr. 1, p. 295-304
- TEODORESCU, Z. VIRGILIU. *Muzeul Arhivelor – 50 de ani de existență*. În: RA., 1976, nr. 4, p. 364-367.
- Unele documente de valoare din patrimoniul Muzeului universitar de istorie – medicinei și farmaciei, Craiova*. În: BDA., 1982, nr. 2, p. 61-64
- VÎLCEANU, VARVARA. *Expoziția arhivistică a Direcției Generale a Arhivelor Statului*. În: RA., 1963, nr. 1, p. 267-284

b) Manifestări internaționale

- Al VII-lea Congres internațional al Arhivelor, Moscova, 21-25 august 1972*. În: BDA., 1972, nr. 4, p. 136-144
- BOERAȘ, FL. *A VII-a Conferință internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor, Madrid, 1962*. În: RA., 1962, nr. 2, p. 189-295.
- BURLACU, IOANA. *Congrese și conferințe arhivistice internaționale*. În: BDA., 1973, nr. 1, p. 35-46.
- DASCĂLU, G. M. *Arhivele Statului din R. P. Bulgaria. Note pe marginea unui schimb de experiență*. În: RA., 1962, nr. 1, p. 284-291.

- DINU, NICOLAE. *A VI-a Conferință internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor, Vorșovia, 16-19 mai, 1961*. În: RA., 1961, nr. 2, p. 239-242.
- DINU, NICOLAE. *Al V-lea Congres internațional al Arhivelor*. În: RA., VII, nr. 2, 1964, p. 311-314.
- EDER, PAUL. *Über Archivfragen in den Friedensverträgen des 19 und 20 Jahrhunderts*. În: RA., I, 1924-1926, nr. 1-3, p. 77-84.
- FĂNESCU, MIHAIL. *Delegații arhivistice și cercetători de peste hotare la Arhivele Statului în ultimii ani*. În: RA., 1958, nr. 1, p. 313-316.
- MATEI, P. *În schimb de experiență la Arhivele Statului în U.R.S.S.* În: RA., 1962, nr. 1, V, p. 255-283.
- MĂRCUȘ, ION. *Vizitând Arhivele Statului din R. P. Ungară*. În: RA., II, nr. 2, 1959, p. 293-300.
- MĂRCUȘ, ION. *Congresul extraordinar al Consiliului Internațional al Arhivelor*. În: RA., 1966, nr. 1, p. 307-308.
- MĂRCUȘ, ION; UNGUREANU GH. *A IX-a Conferință internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor. Londra, 1965*. În: RA., 1965, VIII, nr. 1, p. 286-288.
- MĂRCUȘ, ION; UNGUREANU GH. *Congresul extraordinar al Arhivelor, Washington, 1966*. În: RA., 1966, nr. 2, p. 161-166.
- PARASCHIV, ION. *A 4-a Conferință a Mesei Rotunde a Arhivelor*. În: RA., 1958, nr. 2, p. 295-303.
- PARASCHIV, ION. *Conferința arhivelor cehoslovace, Praga, 10-11 sept. 1958*. În: RA., 1959, II, nr. 1, 1959, p. 298-304.
- PARASCHIV, ION; BOERAȘ F.; UNGUREANU, GH. *Al IV-lea Congres internațional al Arhivelor, Stockholm 1960*. În: RA., 1960, nr. 2, p. 271-287.
- POPESCU, MIHAIL. *Congresul Arhivelor Germane*. În: RA., 1926, nr. 3, p. 416-417.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Arhivistica de peste hotare după al doilea război mondial*. În: RA., 1958, I, nr. 2, p. 117-159.
- TITILEANU, GHEORGHE; UNGUREANU, GHEORGHE. *Cel de-al VI-lea Congres internațional al Arhivelor de la Madrid*. În: RA., 1968, nr. 2, p. 297-300.

Sigilografie*. Bibliografie

I. Bibliografii

- Bibliografia istorică a României. Bibliografie selectivă*, București, Edit. Acad., vol. I (1944-1969), 1970 - sigilografie în p. 64-65; vol. IV (1969-1974), 1975 - sigilografie la p. 99; vol. V (1974-1979), 1980 - sigilografie la p. 73-74; vol. VI (1979-1984), 1985 - sigilografie la p. 85-86.
- BUCUR, MITREA, *Bibliografia numismaticii românești*, SNC, IV, 1968 - sigilografie la p. 481 și 484; SCN, V, 1972 - sigilografie la p. 412-413 și 416; SCN, VI, 1975 - sigilografie la p. 274 și 277; SCN, VII, 1980 - sigilografie la p. 184-185 și 188-189.
- Caietul studentului*, București, Școala de Arhivistică, 1939, 24 p.; ed. II, 1945, 86 p. (cuprinde informații bibliografice asupra principalelor științe auxiliare). Bibliografia cursului de sigilografie a fost întocmită de Constantin Moșilă. La ediția a 2-a lucrările de sigilografie au fost selectate de Emil Condurachi în capit. „Numismatică, sigilografie și arheologie”.
- CERNOVODEANU, DAN, *Bibliografia heraldicii românești*, București, 1977. (Heraldică sigilară la p. 22-34).
- CERNOVODEANU, PAUL, *Revista istorică română. Bibliografie*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 123 și 162.
- COVACEF, ZIZI, *Bibliografia arheologică a Dobrogei (1948-1968)*, în „Pontica”, 1968, p. 427-454; Idem, *Bibliografia arheologică a Dobrogei (1968-1971)*. În: „Pontica”, 1973, p. 398-399 (capit. VII - Numismatică, metrologie, sigilografie).
- FĂNESCU, MIHAIL, *Revista arhivelor (seria veche) și Hrisovul*. În: RA, XII, 9169, nr. 1, p. 327-351. (Index alfabetic al autorilor și lucrărilor lor în perioada 1924-1947 pentru „Revista Arhivelor” și 1941-1947 pentru „Hrisovul”).
- FOTINO, CORALIA, *Bibliographie historique*. În: RRH, t. VII, 1968, nr. 4, p. 674-675; RRH, t. VIII, 1969, nr. 1, p. 93-196.
- Revista arhivelor (1958-1967). Index alfabetic*. În: RA, 1, 1968, p. 245-266; *Revista arhivelor (1968-1969). Index alfabetic*. În: RA, XIII, 1970, nr. 1, p. 343-351; *Revista arhivelor (1970-1975). Index alfabetic*. În: RA, 1976, 1, p. 105-118; *Revista arhivelor (1976-1980). Index alfabetic*. În: RA, 1981, 2, p. 240-262; *Revista arhivelor (1981-1985). Index alfabetic*. În: RA, 1986, nr. 1, p. 100-118.
- Revista de istorie. Indice bibliografic (1948-1985)*. București, Bibl. Centrală Universitară, 1989, p. 64-66.
- TOMESCU, MIRCEA, *Revista pentru istorie. Arheologie și filologie I-XVI (1882-1922). Repertoriu bibliografic*, București, Școala de arhivistică, 1945, 60 p. (studiile sunt grupate pe probleme: capitolul XII cuprinde lucrări privind sigilografia și numismatica).
- TUDORICĂ, MIOARA, *Revista Arhivelor 1924-1985. Bibliografie tematică*, București, DGAS, 1988, Sigilografie, p. 366-389.

* Prezenta bibliografie a fost alcătuită împreună cu dr. Maria DOGARU și a fost publicată în „Caietul seminarului special de științe auxiliare ale istoriei”, Vol II, București 1990, pag. 93 - 113

- ȚABREA, ILIE, *Constantin Moisil, pioner al numismaticii românești*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1970. Lucrarea cuprinde lista lucrărilor lui Constantin Moisil. Capitolul VII din această listă este destinată sigilografiei, p. 139-141.
- WAGNER, GABRIELA, *Bibliographie historique* (1971). 1, În: RRH, t. XII, 1973, nr. 4, p. 837-855.

II. Lucrări generale

II.A. Sinteze, monografii. Dicționare

- BURLACU, IOANA, MARIA, DOGARU, IONEL, GAL și colab., *Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1982, 268 p, 51 ilustr.
- BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA, *Științele auxiliare ale istoriei, partea I*, București, Tipografia Universității, 1988, p. 161 (Sigilografie la p. 96-111).
- CORNEL, THEODOR, *Figuri contemporane din România, dicționar bibliografic ilustrat*, ed. a 3-a, București, 1912 (ilustrații, cu sigiliile fam. Linche).
- DOGARU, MARIA, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, București, 1978, 304 p., 172 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album de sigilografie*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 286, 302 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Sigiliile orășenești din epoca modernă și contemporană*, București, DGAS, 1978, p. 223; 283 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Contribuția lui Constantin Moisil la dezvoltarea sigilografiei românești*. În: RA, 54, 1977, nr. 1, p. 82-84.
- DUMITRESCU, EMIL, *Sigilii din epoca modernă expuse la muzeul de istorie al R. S. România*. În: CN, 1, 1978, p. 113-129; 9 ilustr. (sunt prezentate tiparele sigilate aparținând unor domnitori din secolul al XIX-lea, Țara Românească, matrice sigilate provenind de la Alexandru Ioan Cuza, precum și ale diferitelor instituții).
- HAȘDEU, B. P., *Etymologicum Magnum Romaniae*, t. II, București, 1887, p. 2988-2889, 3049 (descrieri de steme și sigilii ale diverselor familii boierești).
- JAKÓ, SIGISMUND, *Sigilografia cu referire la Transilvania (până în secolul al XV-lea)*. În: Documente privind istoria României. Introducere, vol. II, București, 1956, p. 561-619; VII, ilustr.
- LAURENT. V., *Documente de sigilographie byzantine. La collection C. Orhidon*, Paris, 1952, 343 p. + 70 pl.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Studii de sigilografie românească*. În: RA. II, 1927-1929, nr. 4-5, p. 126-129.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Noi studii de sigilografie românească*. În: RA IV, 1940, 1, p. 100-109.
- URECHIA, V. A., *Schițe de sigilografie românească. Raportul d-lui... către Comisia însărcinată de Ministerul de Interne cu cercetarea stemelor regatului și ale județelor*, București, 1981, p. 60.
- VÂRTOSU, EMIL, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*. În: Documente privind istoria României, Introducere, vol. II, București, 1956, p. 333-537; 62 ilustr.

II.B. Abordări teoretice și activități practice

- BALABAN, CONSTANTIN, *Nouvelles recherches dans le domaine des disciplines auxiliaires de l'histoire*. În: RRH, t. II, 1963, nr. 2, p. 405-407 pentru sigilografie.
- BOGDAN, DAMIAN, P., *Științele speciale ale istoriei*. În: RI.t. 33, 1980, nr. 7-8, p. 1603-1635.
- BERINDEI, DAN, *Cinci ani de activitate a comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lângă Institutul de Istorie „N. Iorga”*, În: RI. t. 29, 1976, nr. 5, p. 759-760. Anexă: Ședințele de lucru ale comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie în anii 1971-1975, p. 760-762.
- BERINDEI, DAN, *Cel de-al XIV-lea Congres Internațional de genealogie și heraldică de la Copenhaga (25-29 august 1980)*. În: RI. t. 34, 1981, p. 152.
- BERINDEI, DAN, *La commission d'héraldique, de généalogie et de sigilographie (1971-1982). Bilan et perspectives*. În: *Recueil d'Études généalogiques et héraldiques roumaines*, Bucurest, 1982, p. 1-11.
- DOGARU, MARIA, *Documente excepțional validate*. În: RA. 1972, nr. 2, p. 325-332 (sunt prezentate unele situații în care actele de cancelarie au fost autentificate în domenii succesive, ca și practica validării unor hrisoave cu două sigilii de text).
- DOGARU, MARIA, *Instrumente de evidență și informare științifică pentru izvoarele sigilare*. În: RA. 1977, nr. 2, p. 154-156.
- DOGARU, MARIA, *Însemne heraldice atestând originea latină a poporului român*. În vol. *Documente noi descoperite și informații arheologice*, București, 1980, p. 29-43; 12 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Expoziția „Ideea de unitate și independență oglindită în simbolul heraldic”*. În: RMM, Musee, 1982, nr. 5, p. 23-31; 12 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Sources héraldiques reflétant l'origine latine du peuple roumain*. În: *Recueil d'Études généalogiques et héraldiques roumaines*. Bucurest, 1982, p. 25-47; 8 ilustr.
- DOGARU, MARIA, FLORICA, MUREȘAN, *Principii de organizare a expozițiilor sigilare*. În: RRM, Muzee, 1986, nr. 8, p. 31-43; 10 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Expoziția „Sigiliile dovezi ale perenității românești la Dunăre”*. În: RMM, Muzee, 1987, nr. 1, p. 14-19, 8 ilustr.
- DRĂGHICI, NATALIA, MARIA, DOGARU, *Mulaje sigilare realizate de Arhivele Statului în sprijinul activităților cultural-educative*. În: RA, 1987, nr. 3, p. 330-343; 12 ilustr.
- *** *Expoziția „Măturii sigilare”*, Catalog. București, 1984, 24 p.
- GOLIMAS, AUREL, *Locul numismaticii și al științelor înrudite în opera istoricului C. C. Giurescu*. În: BSNR, 70-74, 1976-1980, nr. 124-128, p. 639-674.
- *** *Ideea unității naționale oglindită în simbol heraldic*. Catalogul expoziției heraldice și sigilare, București, 1983, 47 p.
- *** *Izvoare speciale, dovezi ale permanenței și continuității poporului român în vatra strămoșească*. În: R.A. 3, 1982, nr. 3, p. 277-284. (manifestare organizată în cadrul Săptămânii internaționale a Arhivelor, București, 26 noiembrie-2 decembrie 1979. Intervențiile participanților (Gal Ionel, Berindei Dan, Ștefănescu Ștefan, Theodorescu Răzvan, Panait I. Panait, Mitrea Bucur, Kogălniceanu Ion, Golimas Aurel, Periețeanu Alexandru, Iscriu Gheorghe, Iordache Constantin, Pleșa Dan, Iliescu Octavian, Știrbu Constanța, Mănescu Jean, Vasile Arimia, Crișan Ion Horațiu).
- MOISIL, CONSTANTIN, *Două științe surori: numismatica și sigilografia*. În: BSNR, XVII, 1922, p. 76-80.
- NĂSTUREL, P. V., *Marca țării pe peceți, clădiri și monede*. În: „Albina”, IV, 1901, nr. 5 (4 nov.), p. 117-119; nr. 12-13 (23-30 dec.), p. 325-330); V, 1902, nr. 14 (6 ian.), p. 367-369; ilustr.

- PÂRVULESCU, MARIA, MARIA, DOGARU, *Introducerea și regăsirea informațiilor privind izvoarele sigilare în memoria echipamentului electronic*. În: RA, 3, 1979, nr. 3, p. 337-340.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate pe care îl reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*. În: RA, 1968, nr. 2, p. 11-68; 133 ilustr.
- ȘTEFĂNESCU, I. D., *Cu privire la stema Țării Românești. Arborele din pecețile și bulele sigilare de aur*. În: SCN, I, 1957, p. 373-388.
- VÂRTOSU, EMIL, *Les relations de la Moldavie et de la Valachie avec l'Empire Ottoman reflétées par le sceau du Princes regnant, XVIII-siècles*. În: REȘÉE, IV, 1966, NR. 1-2, P. 197-206.
- VÂRTOSU, EMIL, *Despre dreptul de sigiliu*. În: SCN, III, 1960, p. 333-346; 1.
- VÂRTOSU, EMIL, *Bucureștii și sigilografia*. În: MIM, Muzee, 1966, p. 123-129.

II.C. Păstrarea-conservarea izvoarelor sigilare

- CERNĂTESCU, VIORICA, *Documente relative la confecționarea sigiliilor și modul de păstrare a matricelor sigilare*. În: „Buletinul de documentare arhivistică”, DGAS, București, 1982, p. 118.
- DOGARU, MARIA, *Forme de degradare și unele probleme ale conservării sigiliilor*. În vol.: *Știința și tehnica în arhive*, București, 1976, p. 108-116.
- VICOVEANU, D., *Restaurarea și conservarea peceților atârinate*. În: CI, Iași, VIII, 1977, p. 63-80.

II.D. Interferențe sigilografice externe

- BARASCHI, SILVIA, *O șampilă de bronz de la Păcuiul lui Soare*. În: SCIV, 1973, nr. 3, p. 541-544.
- BARNEA, ION, *Sigiliul unui ierarh al Rosiei în așezarea de la Garvăn*. În: SCIV, 1956, nr. , p. 189-197, 1 fig. în text.
- BARNEA, ION, *A propos de la decouverte de deux sceaux byzantins de dinogetia*. În: „Dacia”, NS, II, 1958, p. 473-478 + 2 fig. în text.
- BARNEA, ION, *Sigilii inedite din Dobrogea*. În: SCN, III, 1960, p. 323-332.
- BARNEA, ION, *Plombs byzantins de la collection Michel C. Sourzo*. În: RÉSÉE, VII, 1969, nr. 1, p. 21-33.
- BARNEA, ION, *Sceaux des empereurs byzantins découvertes en Roumanie*. În: „Byzantina”, 3, 1971, p. 149-172, cu 10 fig.
- BARNEA, ION, *Sigilii bizantine de la Noviodunum*. În: SCN, VI, 1975, p. 159-162.
- BARNEA, ION, *Sceau de Constantin IV empereur de Byzance, trouve a Dorostorum*. În: RRH, t. XX, 1981, nr. 4, p. 625-628.
- BARNEA, ION, *Sigilii bizantine inedite din colecția Muzeului Național de Istorie*. În: CN, IV, 1982, p. 169-176.
- BARNEA, ION, *Sigilii bizantine de la Durostorum-Dorostokm*. În: „Pontica”, t. XV, 1982, p. 201-212.
- BARNEA, ION, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea*. În: „Pontica”, t. XVI, 1983, 16, p. 263-272.
- BARNEA, ION, *Sigilii bizantine din colecția Muzeului Național de Istorie al RSR*. În: SCN, VIII, 1984, p. 95-104.

- BĂNESCU, N., *Le général byzantin de Sucidava*. În: „Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique”, XXVI, 1945, p. 223-251.
- BĂNESCU, N., *Notes de sigilographie byzantine*. În: „Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique”, XXVII, 1946, p. 42-55.
- BĂNESCU, N., *O colecție de sigilii bizantine inedite*, București, Imprimeria Națională, 1938, 12 p. - 2 pl.
- BĂTRÂNA, LIA, BĂTRÂNA, ADRIAN, *Cu privire la un sigiliu de comerț din sec. al XV-lea descoperit la Curtea de Argeș*. În: CN, V, 1983, p. 197-211.
- CULICĂ, VASILE, *Plumburi comerciale din cetatea romano-bizantină de la Izvoarele, (IV)*. În: „Pontica”, IX, 1976, p. 115-133.
- DIACONU, PETRE, *Un sigiliu de plumb al lui Alexie Comnenul descoperit la Păcuiul lui Soare*. În: SCN, IV, 1968, p. 249-251.
- DOGARU, MARIA, *Particularité et évolution des ornements extérieurs de l'écu dans les sceaux des princes regnants de Valachie, au XVIII-e siècle*. În: *Recueil de XI-e Congrès International des Sciences Généalogique et Héraldique*. Liège 29 mai-2 juin 1972, Braga, 1973, p. 195-198; 2 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *L'état actuel et les directions du développement de la sigilographie roumaine*. În: *Internationaler Kongress für genealogische und heraldische wissenschaften*, München, 1974, p. 315-337.
- DOGARU, MARIA, *Mulaje sigilare din Flandra și Brabant (sec. X-XVIII)*. În: RA, 1975, nr. 4, p. 418-426, 38 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *L'importance de l'héraldique de la sigilographie et de l'insignologie pour l'étude de l'histoire des pays roumains*, Londra, 31 august-7 septembrie 1976. (referat la al XII-lea Congres Internațional al Științelor: Genealogie și Heraldică).
- DOGARU, MARIA, *Sigiliile mănăstirilor de la Muntele Athos*. În: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, t. LIII, 1977, p. 567-572, 3 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Din Lucrările Comitetului internațional de sigilografie*, București, 27-29 septembrie 1978. În: RA, 1979, nr. 3, p. 326-333.
- DOGARU, MARIA, *Reuniunea Comitetului Internațional de sigilografie*, Paris, 24-28 septembrie 1979. În: RA, t. 56, 1979, nr. 4, p. 474-475.
- DOGARU, MARIA, *Reuniunea Comitetului Internațional de sigilografie de la București*. În: RI, t. 32, 1979, nr. 2, p. 353-354.
- DOGARU, MARIA, *Valoarea artistică a izvoarelor sigilare. Pe marginea unei expoziții internaționale de sigilografie*. În: „Studii și cercetări privind istoria artei”, Seria Artă Plastică, 26, 1979, p. 193-198; 4 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Reuniunea Comitetului Internațional de sigilografie (Budapesta 17-20 septembrie 1981)*. În: RA, 1982, nr. 2, p. 202-204.
- DOGARU, MARIA, *Manifestări științifice internaționale. Al XV-lea Congres Internațional de heraldică și genealogie - Madrid. (Reuniunea Comitetului Internațional de sigilografie - Toledo, Ședința Comisiei Internaționale de diplomatică - Saragosa)*. În: RA, 1983, nr. 3, p. 332-334.
- DOGARU, MARIA, *Insinges et devises, heraldiques attestant l'origine latine du peuple roumain*. În: *Studii in onore di Leopoldo Sandri*, vol. II, Roma, 1983, (Sigilografia la p. 443-456); 19 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Reuniunea Comitetului Internațional de sigilografie - Stuttgart 19-23 sept. 1983*. În: RA, t. 61, nr. 2, p. 217-219.

- DOGARU, MARIA, COSTIN, FENEȘAN, *Al X-lea Congres Internațional al Arhivelor - Bonn 16-21 sept. 1984*. În: RA, 1984, nr. 4, p. 464-467. (Se prezintă și lucrările Comitetului Internațional de sigilografie).
- DRAGOMIR, KIRIAC, *The Earliest Roumanian Quarantine Seal and Cachets*. În: „The American Philatelist”, 4, 1980, p. 304-314, 53 ilustr.
- GHEORGHE, CRISTACHE, *Un interresare sigiliu din colecția noastră*. În: BSNR, 77-79 (1983-1985), nr. 131-133, p. 421-422. (Un sigiliu cu reprezentări heraldice apusene, sec. XIX provenind din zona Câmpulung Muscel).
- HOGEA-VELIȘCU, I., POPOVICI, I., *Sigiliile chinezești de la Arad - între artă și utilitate*. În: MI, 10, 1985, p. 28-30; 1 ilustr.
- MITREA, BUCUR, *Un sigiliu de plumb al lui Germanos II patriarh al Constantinopolului*. În: SCN, IV, 1968, p. 253-261.
- MUȘETEANU, CRIȘAN, *Capsule de sigilii romane din Dacia și Moesia inferioară*. În: SCIVA, t. 35, nr. 4, p. 361-366.
- PAPAHAGI, PERICLE, *Un sigiliu de argint al țarului Simeon*. (Comunicare făcută la Congresul al III-lea de numismatică și arheologie de la Cernăuți, 30 sept.-1 oct. 1935). Tiparul Univ. București, 1935, 8 p. + ilustr. + 1 pl.
- PAPASIMA, TUDOR, *Despre sigiliile în alb din cetatea bizantină Păcuiul lui Soare (jud. Constanța)*. În: SCIVA, t. 33, 1982, nr. 2, p. 236-237.
- POPEEA, AL., *Sigiliul patriarhal descoperit la Constanța*. (Sigiliul unui patriarh al Constantinopolului din sec. XIX). În: SCN, VII, 1980, p. 117-120; 2 ilustr.
- REZACHEVICI, CONSTANTIN, *Cel mai vechi sigiliu inelar (matricea de dregător moldovean (sec. XVI), păstrat în Polonia)*. În: RA, 1984, nr. 3, p. 340-347; 2 ilustr.
- ȘECĂȘANU, CORNELIU, *Sigilii și tessere bizantine găsite în Dobrogea*. În: „Răsăritul”, nr. 7-8, 1938.
- URECHIA, V. A., *Notice sur les armoires du peuple roumain. Memoire du congres d'histoire comparés*. Paris, 1900, Macon, 1901, 20 p. + ilustr.
- VÂRTOSU, EMIL, *Les relations de la Moldavie et de la Valachie avec l'Empire Ottoman réflétées par le sceau du Prince regnant (XVII-e - XIX-e siècles)*. În: RÉSÉE, t. IV, 1966, nr. 1-2, p. 197-206.

III. Sigilii de voievozi, domni, principii

- BARTSCH, FERDINAND, DOGARU, MARIA, *Elemente noi în stemele unor domnitori pământeni din Țara Românească*. În: „Documente noi descoperite și informații arheologice”, București, 1981, p. 95-103; 5 ilustr. (se discută reprezentările sigilare domnești din prima jumătate a sec. al XIX-lea).
- BATARIUC, T., *Un document contrasigilat din secolul al XVI-lea*. În: „Suceava”, II, 1982, p. 521-524.
- BEDEUS VON SCHAARBERG I., *Die Wappen und Siegel der Fursten von Siebenbürgen und der einzelnen ständischer Nationen dieses Landes*. E in Versuch von J. B., v. S. Georg. v. Closius, Hermanstadt, 1838, 38 p., 5 ilustr.
- BOGDAN, DAMIAN, P., *O străveche matrice de pecete românească*. În: SMIM, I, 1956, p. 245-265, 15 planșe.
- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Un tipar de sigiliu din secolul XVI (atribuit lui Petru Cercel)*. În: AMN, II, 1965, p. 679-683, 3 ilustr.

- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Tiparul sigiliului mare al domnului Țării Românești Pătrașcu cel Bun*. În: AMN, V, 1968, p. 533-538.
- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Sigilii domnești din secolul al XVII-lea*. În: SCN, IV, 1968, p. 263-276; 7 ilustr.
- BUZDUGAN, GEORGE, *Un vechi sigiliu cantacuzinesc*. În: BSNR, 67-69, 1973-1975, nr. 121-123, p. 231-233.
- CHIPER, IOAN, *Cel mai vechi sigiliu cu legendă în limba română (sfârșitul sec. XVI)*. În: MI, 14, 1980, nr. 2, p. 6-8; i ilustr.
- CIOFU, VALENTIN, *Un sigiliu moldovenesc din perioada premergătoare Unirii Principatelor*. În: „Cercetări istorice”, Iași, 50, 1974, p. 265-273; 4 ilustr. (sigiliul lui Grigore Alexandru Ghica, 1856).
- CIOBOTEA, DINICĂ, *Un tipar pentru turnarea matricelor de peceți din vremea voievodului Moldovei Iliaș Rareș*. În: RMM, Muzee, 6, 1982, p. 49-53.
- COSMA, ELENA, *Un sigiliu al domnului Radu Mihnea*. În: RA, t. 65, 1988, nr. 2, p. 225-227, 1 ilustr.
- DIACONESCU, SPERANȚA, TEODORA, *Un sigiliu inelar de la Gaspar Grațiani*. În: MIM, Muzee, 10, 1980, p. 233-240.
- DOGARU, MARIA, *Sigiliile cancelariei domnești a Țării Românești între anii 1715-1821*. În: RA, t. 47, 1970, nr. 1, p. 385-421, 51 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Primul sigiliu cu text în limba turcă folosit de domnitorii români*. În: RMM, Muzee, 7, 6 (1970), p. 532-533. (Este al domnitorului Vasile Lupu aplicat pe un document din 1652).
- DOGARU, MARIA, *Sigiliile lui Vasile Lupu*. În: RMM, Muzee, 1, 1971, p. 60-61.
- DOGARU, MARIA, *Particularités et évolutions des ornements de l'écu ans les sceaux des princes régnants de Valachie au XVII-eme siècle*. În vol.: Recueil du 11-ème Congrès International des sciences généalogique et héraldique, Liège, 1972, p. 191-198.
- DOGARU, MARIA, *Sigiliile de tip iconografic utilizate de domnii Țării Românești*. În: RA, 1979, nr. 3, p. 333-337; 5 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Contribuții la cunoașterea sigiliilor de tip iconografic din secolul al IV-lea*. În: CN, IV, 1982, p. 177-182. *Sigiliile cancelariei lui Ștefan cel Mare*. În: RA, 1984, nr. 2, p. 197-202.
- DOGARU, MARIA, IOANA ALEXANDRA NEGREANU, *Contribuții la cunoașterea însemnelor heraldice din timpul domniei lui Matei Basarab*. În: „Documente noi descoperite și informații arheologice”, 1982, p. 53-61.
- FILOFTEIA, RINZIS, *Un sigiliu necunoscut de la Radu Șerban Voievod*. În: RI, t. XL, 1987, nr. 9, p. 921-926.
- DUMITRU, DARAC, IONIȚĂ, *Un tipar pentru turnarea matricei sigilare a voievodului Moldovei Iliaș Rareș (1546-1551)*. În: BSNR, 77-79, 1983-1985, nr. 131-133, p. 419-420.
- FLORESCU, GEORGE, *Un inel domnesc din veacul al XVI-lea și câteva considerații cu privire la neamul Basarabilor din acel veac*. În: „Tirajul” București, 1949, 35 p. + ilustr.
- GRĂMADĂ, NICULAE, *Aflarea pecetei tipar al lui Petru Mușat*. În: „Glasul Bucovinei”, XXII, 1940, nr. 5896 (26 aprilie), p. 9.
- GRIGORAȘ, N., *Un tipar de pecete necunoscut de la Gheorghe Duca din anul 1666*. În: AIIA, Iași, I, 1964, p. 167-168.
- ILIESCU, OCTAVIAN, *Inelul de argint de la Cladova. Notă preliminară*. În: „Ziridava”, Arad, XV-XVI, 1987, p. 85-86, 2 ilustr.

- ILIESCU, OCTAVIAN, *Vlad I voievod de la Valachie: le regne, le sceau et les monnaies*. În: RRH, t. XXVII, 1988, nr. 1-2, p. 73-105; 7 ilustr.
- LAURIAN AUGUST TREBONIU, *Pecetea lui Mihai Radu IV*. În: „Magazin istoric pentru Dacia”, II, 1846, p. 187.
- LEONTE, ILEANA, *O formă rară de validare a documentelor în cancelaria domnească a Moldovei*. În: RA, 1968, nr. 2, p. 245-252.
- MĂNESCU, JEAN N., *Stemele lui Dimitrie Cantemir și locul lor în heraldica Țărilor Române*. În: RA, 1973, nr. 3, p. 465-480 (se descriu și sigiliile folosite de D. Cantemir).
- METZULESCU, STELIAN, *Apoteoza în fresca românească (referire la sigiliile lui Mircea cel Bătrân)*. În: „Glasul bisericii”, 3-4, 1965, p. 331-356, ilustr.
- MIRCEA, ION-RADU, *Pecetea inelară a lui Mihnea Vodă Turcitul*. În: „Hrisovul”, III (1943), p. 103-107, 1 ilustr.
- MIRCEA, ION-RADU, *Pecetea atârnată a lui Mihai Viteazul*. În: „Hrisovul”, V, 1945, p. 90-96.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Sigiliul statului*. În: *Enciclopedia României*, vol. I, București, 1938, p. 72.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Primele peceți cu stemele unite ale Moldovei și Țării Românești*. În: BSNR, XVIII, 1923, p. 60-63.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Bule de aur sigilare de la domnul Țării Românești și ai Moldovei*. În: RA, I, 1925, p. 249-265.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Noi studii de sigilografie românească. Sigiliul lui Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești, Ardealului și Moldovei*. În: IV, 1940, I, p. 100-109.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Bule de aur românești*. În: „Universul”, LVIII, 1941, nr. 98 (15 april.), p. 2, ilustr.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Sigilii de aur de la Vasile Lupu*. În: „Universul”, LVII, 1941, nr. 106 (23 april.), p. 2, ilustr.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Vechi sigilii domnești de la primii domni ai Moldovei*. În: „Universul”, LVIII, 1941, nr. 42 (18 febr.), p. 2, ilustr.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Monede și sigilii de la Ștefan cel Mare*. În: „Universul”, LVIII, 1942, nr. 91 (8 april.), p. 2, ilustr.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Vechi sigilii domnești de la Mircea cel Bătrân*. În: „Universul”, LVIII, 1941, nr. 49 (25 febr.), p. 2, 12 ilustr.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Cercetări sigilografice. Inele sigilare domnești de aur*. În: RA, V, I, p. 212-219, 1 pl.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Licitație de sigilii domnești*. În: RA, I, 1942, nr. 1, p. 209-212.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Sigiliile lui Mircea cel Bătrân*. În: RA, VI, 1944-1945, nr. 2, p. 256-286, 113 ilustr.
- MOISIL, CONSTANTIN, *Cu privire la bula de aur sigilară a lui Mihnea al III-lea*. În: „Buletinul Științific al Acad. R.P.R.”, Șt. Ist. Filoz., 1-2, 1952, p. 103-104.
- MOISIL, CONSTANTIN, *O nouă bulă de aur sigilară din Țara Românească (de la Mihnea II)*. În: „Buletinul Științific al Acad. R.P.R.”, Șt. Ist. Filoz., 1951, nr. 53, p. 13-24; cu 15 figuri.
- MUNTEANU, ION, *Peceți, inele sigilare și bule de aur domnești*. În: „Viața Militară”, 12, 1966, p. 28 + 7 ilustr.
- NĂSTUREL, P. V., *„Nova Plantatio” și regii României moștenitori a împăraților Bizanțului. Studiu sfragistic din punct de vedere istorico-heraldic*. În: „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, XV, 1914, București, 1915, p. 80; 34 ilustr.
- NĂSTUREL, P. V., *Asupra stemelor unite ale Moldovei și Țării Românești la începutul veacului al XVII-lea*. În: SCN 2, 1958, p. 371-376.

- ONCIUL, DIMITRIE, *Sigiliul lui Mihail Viteazul ca domn al Țării Românești, Ardealului și Moldovei*. În: AARMSI, Seria II, XXVII, dezbaterile 1904-1905, p. 169-170.
- POPESCU, MIHAIL, *Sigiliul lui Sigismund Bathory, principele Transilvaniei*. În: RA, II, 1926, nr. 3, p. 328-332.
- RĂDULESCU GABRIELA, *Sigiliile cancelariei domnești a Moldovei între anii 1711-1821*. În: RA, XII, 1969, nr. 2, p. 173-218; 58 ilustr.
- RÂNZIȘ, FILOFTEIA, *Sigiliile lui Constantin Șerban (1654-1658)*. În: RA, 1982, nr. 1, p. 86-90; 3 ilustr.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Hrisovul și sigiliul lui Mihai Viteazul din 27 iulie 1600*. În: RA, III, 1940, nr. 1, p. 161-162.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*. În: RA, IV, 1941, nr. 2, p. 296-313.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Iarăși despre sigiliul lui Mihai Viteazul*. În: RA, VI, 1944, nr. 2, p. 330-333.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Contribuții la studiul diplomatiei române. Sfatul domnesc și sigiliile din timpul lui Neagoe Basarab (1512-1521)*. În „Romanoslavica”, X, 1964, p. 405-434.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*. În: RA, XI, 1968, nr. 2, p. 11-68.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Despre un sigiliu al lui Mircea cel Bătrân. O rectificare sigilografică*. În: RMM, Muzee, V, 1968, nr. 5, p. 443-445.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Stema lui Dan al II-lea în legătură cu familiile Huniade și Olah*. În: RMM, Muzee, V, 1, 1968, nr. 1, p. 5-16.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Hrisovul cu sigiliile multiple ale lui Vlăduț Vodă către brașoveni*. În: RMM, Muzee, VIII, 4, 1971, nr. 4, p. 328-332.
- STURDZA, ALEXANDRE A. C., *Le regne de Michel Sturdza, prince regnant de Moldavie 1834-1849*, Plon, Paris, 1906, 72 planșe, ilustr. (sigilii cu stemă ale lui Mihail Sturdza - p. 256; sigiliul heraldic al lui Ion Sturdza, mare hatman al Moldovei, p. 178; sigiliul heraldic din 1690 al marelui vornic Ion Sturdza, p. 178; sigiliul heraldic al lui Sandu Sturdza, mare logofăt, p. 178).
- STURDZA, D. A., *Dare de seamă despre colecțiunea de documente istorice române aflate la Wiesbaden*. În: AARMSI, Seria II, t. VIII, Sect. II (1888), p. 239-259, 4 planșe (descrierea sigiliilor heraldice ale unor domni ai Țării Românești: Vlad Dracul, Alexandru al II-lea Mircea, Neagoe Basarab).
- SZEGEDI, R. P., IOANNES, *Cerographia Hungariae seu Notitia de insignibus ey sigilis regni Mariano-Apostolici*. Typis Academ per Leopold Berger, Tyrnavine, 1734, 197 p. (stema Țării Românești și a Moldovei, comentarii).
- SIMANSCHI, LEON, *Țele mai vechi sigilii domnești și boierești din Moldova (1387-1421)*. În: AIIA, t. 17, 1980, p. 141-158.
- TOCILESCU, GRIGORE, *O nouă pecete a lui Mihai Viteazul*. În: BSNR, II, 1905, p. 10-13.
- VASILESCU, ANCA, *Despre sigiliul personal al domnitorului Alexandru Ioan Cuza*. În: CN, I, 1978, p. 109-112.
- VIRTOSU, EMIL, *Sigilii domnești rare din secolul al XVII-lea*. În: Anal. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist., Seria III, t. XXV, 1942, p. 73-87. (prezintă sigiliile lui Vasile Lupu, Mihai Radu și Grigore Ghica).

- VIRTOSU, EMIL, *Tipare sigilare domnești din secolul al XIX-lea (Țara Românească)*. În: SCN, I, 1957, p. 307-355, 73 ilustr.
- VIRTOSU, EMIL, *Glose sigilografice*, SCN, II, 1958, p. 419-437, 11 figuri (referire la sigiliile domnitorilor Petru I Mușat, Constantin Brâncoveanu, Alexandru Moruzi).
- VIRTOSU, EMIL, *Note și discuții sigilografice*. În: SCN, III, 1960, p. 519-539 (se referea la ornamentele și trofee pe sigiliile domnești din Moldova, sec. XIX).
- VIRTOSU, EMIL, *Despre cosigilarea actelor domnești*. În: AIIA, Iași, VI, 1969, p. 151-158.

IV. Regiuni istorice și unități teritorial-administrative

- ARBURE, ZAMFIR, *Mărcile districtelor Basarabiei*, Chișinău, 1898.
- BALICA, GH., *Îndrumător în Arhivele Statului din Iași*, vol. IV, Iași, 1970. Colecții sigilii.
- BALOGH, ADALBERT, *Evoluția sigiliilor folosite de autoritățile administrative din comitetul Maramureș, sec. XV-XVIII*. În: RA, 1982, nr. 4, p. 413-422. (prezenta sigiliile individualizând orașele Câmpulung, Huși, Sighet, Teceu și Vâsc).
- CAȚAVEI, VICTOR, *Contribuții la heraldica, sigilografia și medalistica aniversării unui deceniu de la unirea Transilvaniei cu România*. În: „Ziridava”, Arad XI, 1979, p. 1012-1022.
- DOGARU, MARIA, *Matrice sigilare aparținând instituțiilor din județul Prahova existente în colecția Arhivelor Statului București*. În: „File din trecutul istoric al județului Prahova”, Ploiești, 1971, p. 55-61.
- DOGARU, MARIA, *Conservarea stemelor județene în sigiliile domnești*. În: RA, 2, 1973, nr. 2, p. 292-302.
- DOGARU, MARIA, *Sigiliile consiliilor județene (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*. În: RMM, Muzee, 1979, nr. 1, p. 66-68, 3 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Matrice sigilare provenind din Oltenia conservate în colecția Direcției Generale a Arhivelor Statului*. În: AO, 1981, nr. 1, p. 89-95; 3 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Contribuții la cunoașterea sigiliilor comitetelor din transilvania*. În: RMM, Muzee, 1986, nr. 2, p. 47-58; 8 ilustr.
- KOVACS, MARIA, *Colecția de sigilii a Filialei Arhivelor Statului, județul Arad*. În: „Ziridava”, Arad, VI, 1976, p. 499-504.
- MUDURA, GH., *Sigiliile localităților bihorene - izvoare etnografice (I). Zona Vascău*. În: „Biharea”, Oradea, 9, 1981, p. 195-209; 26 ilustr.
- OSZÓCZKI, K., *Sigilii folosite de autoritățile administrative comitatense și orașele fostului comitat Satu Mare (sec. XIV-XVIII)*. În „Studii și Comunicări”, Muzeul județean Satu Mare, 5-6, 1981-1982 și 183-201; 13 ilustr.
- PLEȘA, ION, *Sigiliile din colecția Filialei Arhivelor Statului a județului Alba*. În: „Apulum”, XI, 1974, p. 405-430; 72 ilustr.
- RÎNZIȘ, FILOFTEIA, *Contribuții la cunoașterea matricelor sigilare aparținând unor instituții din județul Argeș*. În: „Argeș - Studii și Comunicări”, Muzeul Câmpulung-Muscel, 1981, p. 149-152.
- SMARANDA, AURICA, ȘTEFAN, TRÎMBACIU, *Un sigiliu al județului Muscel din anul 1865*. În: BSNR, 75-76, 1981-1982, nr. 129-130, p. 439-440.
- ȘTEFĂNESCU, R., *Sigilii din colecția Muzeului județean Brașov*. În: „Cumidava”, Brașov, I, 1979-1980, p. 457-477.

V. Sigilii de târguri și orașe

- BLAJ, PAVEL, *Un sigiliu inedit al orașului Suceava*. În: „Suceava”, IX, 1982, p. 39-42.
- CERNOVODEANU, PAUL, *Considerații privitoare la pecețile orașului București, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea*. În: MIM, Muzee, 4, 1960, nr. 4, p. 3-14.
- CIOBANU, RADU ȘTEFAN, ADRIAN, CIOACĂ, *Vechimea orașului Baia*. În: „Muzeul Național”, București, 2, 1975, p. 365-379. (Discută sigiliul orașului din sec. al XV-lea).
- CIUREA, DUMITRU, *Sigiliile medievale ale orașelor din Moldova*. În: „Studii și cercetări Științifice”, Istorie, Iași, 7, 1956, fasc. 2, p. 157-164.
- DAN, DIMITRIE, *Un document românesc cu marele sigiliu din Târgul Baia*. În: „Junimea literară”, IV, 1097, IV, p. 56-57.
- DOGARU, MARIA, *Două sigilii și semnificația lor*. În: MI, 6, 1978, p. 31-32.
- DOGARU, MARIA, *Sigilii orașenești din epoca modernă și contemporană*, București, DGAS, 1980.
- DUMITRESCU, AL. T., *Pecetea latinească a Câmpulungului (O ipoteză)*. În: „Secolul”, București, VIII, 1907, nr. 2222 din ianuarie.
- FRĂȚILĂ, ION, IOSIF JIVAN, *Sigiliul orașului Deva de la 1618*. În: „Sargeția”, Deva, XI-XII, 1974-1975, p. 411-413.
- GEORGESCU, MARIA, *Stema orașului Alexandria*. În: „Documente recent descoperite și informații arheologice”, 1982, p. 62-65.
- GOROVEI, ȘTEFAN, *Am pus pecetea orașului*. În: MI, 2, 1978, p. 35-38.
- HORDILĂ, DOMNIȚA, *Câteva păreri în legătură cu sigiliul Romanului*. În: „Memoria Antiquitatis”, Piatra Neamț, I, 1969, p. 363-367.
- LAPEDATU, ALEXANDRU, *O nouă apariție a luptelor dintre Movilești 1606-1607 și sigiliile Romanului și Câmpulungului muntean*. În: „Convorbiri literare”, XI, 1907, p. 1140-1142.
- LAPEDATU, ALEXANDRU, *Antichitățile de la Baia*. În: „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, II, 1909, nr. 2, april. iunie, p. 53-46 (Sigiliul heraldic al orașului Baia).
- MĂNESCU, JEAN N., *Cea mai veche stemă a Bucureștilor*. În: MIM, Muzee, X, 1973.
- NEȚETI, IOAN, *Scurt istoric al sigiliilor orașului Baia Mare*. În: „Marmația”, Baia-Mare, I, 1969, p. 16-21.
- NICULESCU, MIHAIL, *O matrice sigilară a orașului Pitești aflat în colecțiile muzeului județean Dâmbovița*. În: „Studii și comunicări de istorie și etnografie”, Golești, III, 1980, p. 205-207.
- OSZÓCZKI, K., *Sigilii de orașe miniere. Mutus amor civium*. În: MI, 8, 1970, p. 73.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN, *Condițiile în care a apărut sigiliul orașului București (sec. XVI-XVII)*. În: „Glasul Bisericii”, 1962, nr. 11-12, p. 1097-1100.
- STAN, MARIA, *Un exponat muzeistic deosebit de rar - sigiliul vămii de la Câmpina*, RMM, Muzee, 1976, nr. 5, p. 49-50. (Datează din anul 1824).
- UNGUREANU, GHEORGHE, *Sigiliul orașului Iași în secolul al XIX-lea*. În: RA, 1966, nr. 2, p. 83-100.
- URECHIA, V. A., *Sigiliul Târgului Petrei (județul Neamț). Notifă istorică*. În: Anal. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist., Seria II, tom X, 1887-1888, p. 235-245, 2 ilustr.
- URSU, V., *Sigiliul mare al orașului Baia Mare din secolul al XIV-lea*. În RMM, Muzee, 1986, nr. 4, p. 84-85.
- VÎRTOSU, EMIL, *Sigilii de târguri și orașe din Moldova și Țara Românească*. În: Analele Universității București, Istorie, V, 1956, p. 131-1135.
- VÎRTOSU, EMIL, *Bucureștii și sigilografia*. În: MIM, Muzee, vol. IV, 1966, p. 123-129.

- ZIMMERMANN, F., *Das mätelalterlichen Siegel der Stadt Kronstadt u.d. Burzennländer Distrikten*. În: „Korrespondenzblatt”, I, 1878, p. 107-110 și 116-121.
- ZIMMERMANN, F., *Das abeste Siegel der Städt Hermanstadt*. În: „Korrespondenzblatt”, I, 1878, p. 2-5.
- ZIMMERMANN, F., *Das mittelalterliche Siegel der Stadt Bistritz*. În: „Korrespondenzblatt”, V, 1882, p. 97-98.

VI. Sigilii sătești

- ANDRIȚOIU, MARIA, MIHAI, CERGHEDAN, *Sigilii sătești în comitetele Hunedoara și Zarand*. În: RA, 1971, nr. 1, p. 23-26; 51 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Sigilii sătești din județul Buzău (1836-1864)*. În: RA, 1983, nr. 3, p. 341-347.
- GEORGESCU, MARIA, *Sigilii sătești din fostul comitat Arad*. În: CN, III, 1986, p. 341-347.
- GRĂMADĂ, NICULAE, *Vechi peceți sătești bucovinene*. În: „Codrii Cosminului”, Cernăuți, XII, 1936-1939, p. 19-268.
- JUDE, MARIA, MAGDALENA, N. CORDOȘ, *sigilii sătești transilvănene din secolul al XIX-lea*. În: AMN, XV, 1978, p. 467-479; 49 ilustr.
- JUDE, MARIA, MAGDALENA, A. HOPĂȚAN, *Sigilii sătești transilvănene în Muzeul de istorie din Turda*. În: AMN, XVI, 1979, p. 691-697.
- JUDE, MARIA, MAGDALENA, *Sigilii sătești bănățene pe un document din 1820*. În: AMN, XVIII, 1981, p. 509-511.
- JUDE, MARIA, MAGDALENA, *Sigilii sătești din Comitatul Cluj (sec. XIX)*. În: AMN, XX, 1983, p. 843-847.
- SPONEA, CORINA, *Din trecutul satelor săcelene. „Compania oierilor români” din cele șapte sate săcelene. Sigiliul cu stema medievală a Săcelilor*. În: „Drum nou”, Brașov, XXVIII, 1971, nr. 8361, (25 nov.), p.2; 1 ilustr.
- ȘTEFĂNESCU, ARISTIDE, *Cercetarea satului medieval Mănești de pe Colentina (sec. XIV-XVI)*. În: „Muzeul Național”, 1975, p. 387-393 (un inel sigilar sec. XVI).
- VULPE, ILIE, *Sigiliul sătesc împărțit al satului Aricești (Jud. Dolj)*. În: „Studii vâlcene”, Râmnicu-Vâlcea, 3, 1974, p. XIII-114.
- VÎRTOSU, EMIL, *Sigilii împărțite și sigilii sătești*. În: SCN, I, 1957, p. 357-366; 2 ilustr.

VII. Bresle și instituții moderne

- BĂTRÂNA, LIA, ADRIAN, BĂTRÂNA, *Cu privire la un sigiliu de comerț din sec. al XV-lea descoperit la Curtea de Argeș*. În: CN, V, 1983, p. 197-211; 2 ilustr.
- BERINDEI, DAN, MARIA, DOGARU, *Petiția de la 11 iunie 1861. Comitetul pentru subscripție și sigiliul său*. În: RA, 1981, nr. 3, p. 318-324.
- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Un tipar de sigiliu din sec. XVI*. În: AMN, II, 1965, p. 679-683.
- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Sigilii de breaslă în colecția Muzeului de Istorie Cluj*. În: AMN, III, 1966, p. 213-228, cu 27 figuri.
- BUNTA, MARIA MAGDALENA, *Două sigilii ale breslei aurarilor din Cluj și Dej*. În: „Apulum”, VI, 1967, p. 355-360.
- CERNĂȚESCU, VIORICA, *O matrice sigilară deosebită a bisericii Madona Dudu din Craiova*. În: MO, 7-9, p. 651-652.

- COJOCĂRESCU, MARIA, *Sigiliile Comisiei Centrale de la Focșani 1859*. În: RMM, Muzee, IX, 1979, nr. , p. 348-349.
- CULICĂ, VASILE, *Tiparul sigilar al carantinei Gura Ialomiței (1860)*, BSNR, 70-74, 1976-1980, nr. 124-128, p. 551-555.
- DENGEL, I., *Agențiile starostii și ștampilele lor*. În: „Filatelia”, 1962, nr. 6, p. 3-4.
- MARIA, DOGARU, *Contribuții la cunoașterea sigiliilor folosite de Guvernul Provizoriu și Locotenența Domnească (9 iunie-13 septembrie 1848)*. În: RA, 1968, nr. 2, p. 265-270.
- DOGARU, MARIA, *Colecția de sigilii a Direcției Generale a Arhivelor Statului*. În: RA, 1969, nr. 2, p. 155-171.
- DOGARU, MARIA, *Însemnele instituțiilor mehedințene reflectând istoria națională (sec. XLX-XX)*. În: „Mehedinți, istorie și cultură”, Drobeta-turnu-Severin, 1978, p. 211-216.
- DOGARU, MARIA, *Sigiliul Comisiei Teatrului Național*. În: RMM, 1979, nr. 2, p. 61.
- DOGARU, MARIA, *Sigilii ale instituțiilor sanitare din Moldova*. În: AIIA, XIX, 1982, p. 533-536, 4 ilustr.
- DRAGOMIR, KIRIAC, *Noi identificări de ștampile din perioada clasică. Date târzii și timpurii etc.* În: „Filatelia”, 1974, nr. 10, p. 3-4.
- DRAGOMIR, KIRIAC, *Primele birouri sucursale din România și ștampilele lor*. În: „Filatelia”, 1975, nr. 10, p. 4-5.
- DRAGOMIR, KIRIAC, *Primele hărți, sigilii și ștampile românești ale poștelor și carantinelor*. În: „Filatelia”, 1979, nr. 1, p. 5-11; 32 ilustr.
- DRAGOMIR, KIRIAC, *Sigilii și ștampile din perioada prefilatertică. Moldova 1822-1858*. În: „Filatelia”, 1985, nr. 11, p. 56; 12, 1986, p. 5-7.
- DUMITRESCU, EMIL, *Sigilii din epoca modernă expuse la Muzeul de istorie al RSR*. În: CN, I, 1978, p. 113-129 (sigilii princiare, de instituții de stat, centrale de stat, instituții culturale, de personalități).
- EICHHORN, ALBERT, *Siebennurgische Zunftsiegel*. În: „Forschungen zur Volks und Landeskunde”, 12, 1969, p. 72-81. (Sunt prezentate sigiliile breslelor din Transilvania în evul mediu).
- EMANDI, EMIL, PETRE HOJBOTA, *Un sigiliu al Comitetului național român de la Sibiu din anul 1848*. În: RMM, Muzee, nr. 10, p. 60-61.
- GRĂMADĂ, NICOLAE, *Vechi sigilii bisericești bucovinene*. În: „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1939.
- INCZE, LASZLO, *Céphecsétek és céhbehinvtablák. Kézdivasarhelyi Múzeum gyűjteményeben*. (Sigilii și table de breaslă în colecțiile Muzeului din Târgu Secuiesc). În: „Aluta”, 6-7, 1974-1975, p. 113-141. (Nouă sigilii ale breslelor locale, majoritatea din secolul al XIX-lea).
- IORDACHE, STELIAN, *Ștampila de datare Galați-Moldova*. În: RA, 1985, nr. 4, p. 437-445.
- JUDE, MARIA MAGDALENA, *Sigilii poștale în muzeul de istorie al Transilvaniei*. În: AMN, VII, 1980, p. 785-786.
- LENGHEL, ALEXANDRU, *Sigiliile medicale din Clujul de odinioară*. În: „Clujul medical”, 4, 1930, 3p.
- LIȚIU, GH. *O controveră privind numele și sigiliul consistoriului din Oradea (1839)*. În: „Biserica ortodoxă română”, 88 1970, nr. 11-12, p. 1228-1232.
- NICU, IOSIF, *Ștampilele din perioada de după proclamarea republicii*. În: „Îndreptarul filatelistului”, București, 1969, p. 56-74.
- MUREȘAN, AUGUSTIN, LIVIA, GROZI, *Două tipare sigilare aparținând breslei olarilor din Lipova*. În: RMM, Muzee, 1989, nr. p. 39-42.

- NICU, IOSIF. *Ștampilele din perioada de după proclamarea republicii*. În: „Îndreptarul filatelistului”, București, 1969, p. 56-74.
- OPASCHI, CĂTĂLINA. *Trei sigilii care amintesc de Unirea Principatelor aflate în patrimoniul Muzeului Național de Istorie*. În: CN, IV, p. 183-189.
- PASSALEGA, DUMITRU. *Ștampilele oficiilor și serviciilor poștale*. În: „Filatelia”, 1970, nr. 6, p. 6-7.
- PASSALEGA, DUMITRU. *Ștampilele ambulanțelor poștale*. În: „Filatelia”, 1971, nr. 2, p. 6-7.
- PENESCU, LUCIAN. *Studiul ștampilelor poștale ale Târgoviștei de la finele secolului al XIX-lea*. În: „Scripta Valahia”, 4, 1972, Târgoviște, 1973, p. 347-350.
- POPESCU, ION. *Un sigiliu de carantină cu simbolistica folclorică religioasă*. În: MO, t. 33, 1981, nr. 4-6, p. 292-293.
- POPOVICI, MIHAIL. *Scurt istoric asupra transporturilor fluiviale și maritime românești, a ștampilelor de navigație străine în porturile dunărene și maritime și a ștampilelor de bord ale navelor fluviale și maritime românești*. În: „Îndrumătorul filatelistului”, București, 1980, p. 139-169.
- RACOVICEANU, GRIGORE. *Ștampilele folosite în Țările Române până în anul 1881*, București, Edit. Transporturilor și Telecomunicațiilor, 1963.
- RĂȚOI, TUDOR, OLIMPIA, GRIGORESCU. *Matrice sigilare moderne din colecțiile Muzeului „Regiunii Porților de Fier”*. În: Drobeta - Turnu - Severin IV, 1980, p. 187-192; 18 ilustr. (sunt prezentate tipare aparținând unor localități și instituții din zonă ca și din alte regiuni: Gorj, Galați, Suceava, Tecuci etc.).
- RĂNZIȘ, FILOFTEA. *Contribuții la cunoașterea matricelor sigilare aparținând unor instituții din județul Argeș*. În: „Studii și Comunicări”, Muz. Câmpulung - Muscel, 1981, p. 149-152.
- STAN, MARIA. *Un exponat muzeistic deosebit de rar - sigiliul vămii de la Câmpina*. În: RMM, Muzee, 1976, p. 49-50 (datează din anul 1824).
- TRĂMBACIU, ȘTEFAN. *Patru sigilii școlare din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în Colecțiile din Câmpulung Muscel. În: RMM, 1, 1982, p. 54.
- VĂRTOSU, EMIL. *Sigilii de corporații bucureștene*. În: SCN, III, 1960, p. 347-374; 35 ilustr.
- ZDROBA, MIRCEA. *Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate din colecțiile Muzeului județean Maramureș*. În: „Marmația”, Baia Mare, II, 1971, p. 121-127; 6 ilustr.
- ZDROBA, MIRCEA, MIRCEA, BARBU. *Sigilii de breaslă din județul Arad*. În: „Ziridava”, Arad, 3-4, 1974, p. 107-112.

VIII. Clase și categorii sociale. Mentalități

- ANTON, MANEA, CRISTINA. *Inele sigilare inedite din secolul XIV-XVII aflate în colecția Muzeului de istorie al R. S. România*. În: CI, 3, 1980, p. 205-213.
- BODEA, CORNELIA. *Un sigiliu al lui Nicolae Bălcescu*. În: Crest. Colect. nr. 12, 1965, p. 390-391.
- BUZDUGAN, GEORGE. *Un vechi sigiliu Cantacuzinesc*. În: BSNR, 67-69, 1973-1975, nr. 121-123, p. 231-234; ilustr.
- CĂNCEA, IOAN V. *Sigiliile caimacamilor Craiovei*. În: RA, III, 1, nr. 6-7, 1936-1937, p. 178-179.
- CERNOVODEANU, DAN. *Un sigiliu pașoptist inedit*. În: „Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu”, Bălcești, 11, 1970-1971, p. 673-679.
- CERNOVODEANU, DAN. *Sur la valeur héraldique des sceaux des boyards valaques et moldoves à travers l'histoire des Principautés* (referat la al X-lea Congres Internațional al

- Științelor. Genealogie și Heraldică, Viena, 14-19 sept. 1970. În: „Genealogia et Heraldica, Wien, 1972, vol. II, p. 589-595.
- CERNOVODEANU, DAN. *Un sigiliu pușin cunoscut al vel-logofătului Andronachi Donici*. În: BMI, 42, 1973, nr. 1, p. 39-40.
- COJOCĂRESCU, MARIA. *Câteva sigilii inedite aflate în expoziția mumismatică a Muzeului de istorie a municipiului București*. În: BSNR, 70-71, 1976-1977, nr. 124-125.
- DOGARU, MARIA. *Sigiliul lui Avram Iancu*. În: RA, 1972, nr. 3, p. 694-695. (Vezi revenirea asupra acestor opinii, în lucrarea: Maria Dogaru, Gh. Cristache, *Revoluția Română de la 1848 reflectată în documente de metal*, București, Edit. Militară, 1988, p. 86.
- DOGARU, MARIA. *Concepțiile revoluționare pașoptiste oglindite în sigilii*. În: RA, Supliment, 1973, p. 134-138; 3 ilustr.
- DOGARU, MARIA. *Sigilii țărănești din Țara Românească și Moldova (1600-1650)*. În: RI, 4, t. 34 1981, nr. 4 p. 723-741.
- DOGARU, MARIA. *Sigiliul lui Ioniță, căpitan în oastea lui Tudore Vladimirescu*. În: „Documente noi descoperite și informații arheologice”, 1981, p. 85-87.
- DOGARU, MARIA. *Sfântul Gheorghe reprezentat în sigiliul inedit al lui Ioniță căpitan în oastea lui Tudor Vladimirescu*. În: MO, 7-9, 1981, p.
- DOGARU, MARIA. *O matrice sigilară provenind de la Tudor vladimirescu*. În MO, 1981, 7-9, p. 375-378.
- DOGARU, MARIA. *Sigiliile lui Avram Iancu*. În: RI, t. 36, 1983, nr. 10, p. 1023-1027.
- DOGARU, MARIA, ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU, *Două tipare sigilare ale familiei Mavrocordat din colecția bibliotecii Facultății de Istorie - Filosofie, București*. În: „Caietul seminarului special de Științe auxiliare. Opuscula numismatică”, I, București, 1989. p. 204-215.
- DUMITRESCU, EMIL. *Sigiliul generalului Gheorghe Magheru*. În: RMM, Muzee, 14, 1977, nr. 3, p. 21-22.
- EDROIU, NICOLAE. *Un sigiliu inelar cu inscripție slavonă în colecțiile Muzeului de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca*. În: AMN, XV, 1978, p. 311-313. 3 ilustr. (O gemă antică refolosită în evul mediu ca sigiliu de demnitarul Bratu).
- GOLESCU, MARIA. *Sigiliu cu legendă în limba turcească a lui Iordachi Golescu*. În: CNA, 1943, p. 127-128.
- GYULAI, PAUL. *În legătură cu un tipar de sigiliu considerat pierdut*. În: „Studii și Materiale”, Muzeul județean Târgu Mureș, 2, 1969, p. 99-102. (Este vorba de un sigiliu din anii 1659-1661 al secuilor din Transilvania).
- MARICA, GUY, VIORICA, *Figura aurarului în sigilografie*. În: vol. *Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj-Napoca, 1974, p. 451-458.
- METZULESCU, STELIAN. *Pagini de istorie religioasă în cartografie și sigilografie*. În: „Glasul Bisericii”, XX, 1961, nr. 5-6, p. 528-558.
- METZULESCU, STELIAN. *Contribuția cu privire la începuturile artei creștine. Semnificația unor reprezentări și simboluri creștine*. În: „Glasul Bisericii”, XXI, 1962, nr. 11-12, p. 1116-1142, ilustr. (simbolurile creștine în heraldica sigilară, europeană și românească).
- MĂRȚU, FLAMINIU. *Un sigiliu inelar al unui „județ” al Câmpulungului*. În: RMM, Muzee, III, 5, 1970, p. 436-437. (Un sigiliu inelar din anul 1810).
- MOISIL, CONSTANTIN. *Inele sigilare boierești din colecția prof. Mihai Seulescu*. În: BSNR, XXIX-XXVI, 1935-1942, nr. 83-90, București, 1944, p. 180-184.
- MOISIL, CONSTANTIN. *Unele reminiscențe din timpul propagandei pentru unire*. În: „Arhiva României”, VII (1941), p. 126-129.

- MOISIL, CONSTANTIN. *Mărunțișuri sigilografice. Zottu Tzigara*. În: SCN, I, 1957, p. 405-406 (sigiliul heraldic al vel-spătarului).
- NĂSTUREL, S. PETRE. *O întrebuintare necunoscută a lui „Io” în sigilografie și diplomatică*. În: SCN, I, 1957, p. 367-372.
- POPA, RADU. *Plumburi de postav medievale*. În: „Sargeția”, 1979, p. 275-279. (Este vorba de sigilii pentru postav).
- POPEEA, AL. *Sigiliu patriarhal descoperit la Constanța*. În SCN”, VII, 1980, p. 121-124 (sigiliu din sec. XIX 1822-1852).
- RĂNZIȘ, FILOFTEA. *Tradiție și continuitate exprimate în sigiliile personale din sec. al XVII-lea (însemne și semnificații)*. În: „Muzeul Național”, 6, 1982, p. 71-174.
- RĂNZIȘ, FILOFTEIA. *Contribuții la cunoașterea sigiliilor de mari dregători (Țara Românească secolul XVIII)*. În: AIIA, XXIV, 1987, 2, p. 325-334; 15 ilustr.
- RĂNZIȘ, FILOFTEIA. *Contribuții la istoria Bălenilor. Sigiliul lui Ivașco mare vornic*. În: „Studii și comunicări”, Câmpulung Muscel, 1987, p. 63-66.
- ROSETTI, DINU. *Vestigii feudale de la Suslănești (jud. Argeș)*. În: BMI, 41, 1972, nr. 2, p. 27-28. (Prezintă și unele inele sigilare).
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Acte fără pecete*. În: „Hrisovul”, I, 1941, p. 430-438.
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Cancelaria Mitropoliei Țării Românești și slujitorii ei până la 1830*. În: „Glasul Bisericii”, t. XVIII, 1969, nr. 7-12, p. 542-586. (Sigilii heraldice ale câtorva mitropolii).
- SACERDOȚEANU, AURELIAN. *Sigiliile mitropolitului Antim Ivireanul*. În: MO, t. XVIII, 1966, nr. 9-10, p. 839-841; 1 ilustr.
- STURDZA - SĂUCEȘTI, MARCEL; M. NISTOR. *Sigiliile boierilor din sfatul lui Radu cel Mare de la convenția cu Sibiul din 1507*. În: RA, 1967, p. 73-90.
- STEPHĂNESCU, MIHAIL. *O piatră de mormânt uitată și o pecete necunoscută. Mărturii vechi și noi despre marele spătar Zotta Tzigara*. În: BMI, XL, 1971, nr. 4, p. 58-62; 7 ilustr.
- TAFRALI, OREST. *O pecete interesantă a lui Zotu de Cigara, ginerele lui Petru Șchiopu (sec. XVI)*. În: „Arta și arheologia”, Iași (1931-1932), fasc. 7-8, p. 75.
- TIHU, NĂSTASE. *Criptologia în istoria românească*. În: „Știință și tehnică”, 1989, nr. 4, p. 9 (se referă la inelul sigilar din 1821 – aparținând lui Tudor Vladimirescu).
- VĂRTOSU, EMIL. *Sigilii românești cu legenda în limba turcească*. În: „Hrisovul”, II, 1942, p. 203-216 (sigilii de mari dregători prezentate pe un document din 1823).
- VĂRTOSU, EMIL. *Mari dregători din Țara Românească în sigiliile secolelor XVII-XVIII*. În: SMIM, I, 1950, p. 140-180; 32 ilustr.
- VĂRTOSU, EMIL. *Sigilii cu însemnele dregătoriei (Țara Românească 1786-1829)*. În RMM, Muzee, II, 1965, nr. 2, p. 152-159.
- VORNICESCU, NESTOR. *Sigiliul revoluției lui Tudor Vladimirescu*. În: MI, 6, 1981, p. 14-15.
- VORNICESCU, NESTOR. *O matrice sigilară inedită și semnificația sa istorică*. În: MO, t. XXXIII, 1981, nr. 7-9, p. 354-374.
- VORNICESCU, NESTOR. *Simbolistica eliberării patriei într-o matrice sigilară a lui Tudor Vladimirescu*. În: „Documente noi descoperite în informații arheologice”. 1981, p. 79-84; 1 ilustr.
- VORNICESCU, NESTOR. *Revelațiile unui sigiliu. Inelul lui Tudor Vladimirescu*. În: „Almanah estival – Luceafărul”, 1982, p. 67-68.
- ZOTTA, SEVER. *Date nouă cu privire la Andronache Donici (c. 1760-4 noi, 1829)*. În: „Arhiva Societății Științifice și Literare”, Iași, XXVI, 1951, nr. 1-2-3, p. 34-44.

IX. Informații sigilare inserate în lucrări de natură diversă

- BEZA, MARCU, *Urme românești în răsăritul ortodox*, ed. a 2-a, 1937, București p. 41 și 50.
- BERZA, MIHAI, *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*. În: „Studii și cercetări privind istoria artei”, 1-2, 1953, p. 69-88.
- BERZA, MIHAI, *Stema Moldovei în veacul al XVI-lea*. În: „Studii și cercetări privind istoria artei”, 1-2, 1956, p. 99-128.
- BOGDAN, IOAN, *Documente și regeste privind relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Românească în secolul XV-XVI*, București, 1902, p. 489 (sigiliile armorate ale domnilor din Țara Românească în sec. XV-XVI, p. L-LXXVII).
- BOGDAN, IOAN, *Documente moldovenești din secolele XV-XVI în arhivele Brașovului*, București, 1905 (sigiliile heraldice ale demnitarilor Moldovei sec. XV-XVI).
- BOGDAN, IOAN, *Album paleografic moldovenesc. Documente din secolul al XV-lea și al XVI-lea*, București, 1926.
- BOTEZAT, EUGEN, *Bourul și zimbrul*. În: Anal. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist., Seria II, tom XXXVI, 1913-1914, p. 17-39.
- * * * *Brăila veche – Stampe, planuri, hărți. Album întocmit pentru comemorarea centenarului eliberării Brăilei de sub turci, 1829-1929*. Brăila, 1929 (sigilii ale municipiului și județului Brăila și a unor comune).
- BRĂTIANU, GH. *Originea stemelor Moldovei și Țării Românești*. În: „Revista istorică Română”, 1931, p. 50-61.
- CERNOVODEANU, DAN, *Știința și arta heraldică în România*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1977.
- COSTIN, MIRON, *Opere complete, după manuscrise cu variante și note*, ediție V. A. Urechia, vol. I-II, București, 1886-1888 (în vol. I la note se află studiul lui V. A. Urechia despre sigiliile unor demnitari moldoveni și munteni din sec. XVI-XVIII; în vol. II tot la note se află un alt studiu al editorului despre heraldica sigiliară municipală moldovenească din secolele XVI-XVII, reprezentări de diverse peceti orășenești).
- CREST. COLECȚ. 1962, p. 377; nr. 6, 1962, p. 366, nr. 8/1963, p. 409; nr. 10, 1964, p. 378, nr. 12, 1965, p. 388-391; nr. 13-14/1954, p. 92; nr. 19, 1967, p. 74; nr. 23-24, p. 86; nr. 39-40, 1972, p. 87-88; nr. 43-44/1973, p. 61-62; nr. 51, 1975, p. 95-96.
- DOGARU, MARIA, *Însemne heraldice reflectând ideea unității naționale*. În: RA „Supliment”, 1979, p. 206-222; 30 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Un armonial românesc din 1813. Spița de neam a familiei Balș dotată cu steme*. București, 151 p.; 22 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Aspirația poporului român spre unitate și independență oglindită în simbolul heraldic*. Edit. Științifică și Enciclopedică, 1981, 289 p.; 266 ilustr.
- DOGARU, MARIA, *Tricolorul românesc, o istorie glorioasă*. În „Anale de istorie”, 1988, nr. 1 p. 133-148.
- DOGARU, MARIA, L. ALBU, *Revoluția română de la 1848 reflectată în izvoarele heraldice*. În: RMM, Muzee, 1988, nr. 5, p. 48-61; 17 ilustr.
- FILITTI, IOAN, *C. Regeste din documente. I. Familia Slătineanu (1712-1862)*. În: „Lupta”, București, 1939 (descrieri de sigilii ale membrilor acestei familii).
- GHEORGHE, CRISTACHE; DOGARU, MARIA, *Revoluția română din 1848 reflectată în documente de metal*. București, Editura Militară, 1988, 189 p. (84 ilustrații).
- GHIBĂNESCU, GH. *Ispisoace și zapise*, București, 1906, vol. IV, 2, p. 71-73 (Despre „peceti degete”).
- GIURESCU, C. C. *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, E.A., 1967 (sigiliile orașului Roman și Baia).

- GIURESCU, C. C. *Istoricul podgoriei Obobeștilor. Din cele mai vechi timpuri până la 1918*, București, E. A., 1969, p. 188-189 (sigiliile orașului Odobești din secolul al XIX-lea).
- GIURESCU, C. C. *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*. București, E. A., 1975, p. 315-320 (cap. Pădurea, heraldica și sfragistica).
- HAȘDEU, B. P. „*Arhiva istorică a României*”, I, 1864, nr. 16 (5 dec.) (descrierea sigiliului doamnei Elisabeta Movilă aplicat pe un act de epocă).
- ILIESCU, OCTAVIAN, *Din trecutul unei steme. O acvilă neobișnuită*. În: MI, 3, 1971, p. 27-32 (se fac referiri la primele sigilii folosite de domnii români).
- IORGA, NICOLAE. *Pretendenți domnești în secolul al XVI-lea*. În: Anal. Acad. Rom., Mem. Socr. Ist., Seria II, t. XIX, 1898, p. 193-274, planșe, tabel genealogic, reprezentarea stemelor sigilare ale unor pretendenți la tronul Moldovei din veacul al XVI-lea.
- MARȚIAN, I. *Contribuții la heraldica vechiului Ardeal*. În: „Anuarul Institutului de istorie națională”, Cluj, IV, 1928, p. 441-446.
- MĂNESCU, JEAN, N., CERNOVODEANU, DAN. *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești*. În: RA, 1974, nr. 1-2; p. 3-218.
- MĂNESCU, N. JEAN. *Cu privire la originea stemei Țării Românești*. În: CN, V, 1983, p. 183-196; 9 ilustr.
- MOISIL, CONSTANTIN. *Stema României. Studiu critic din punct de vedere heraldic*, București, 1931, 23 p.; 54 ilustr.
- NĂSTUREL, P. V. *Stema României*, București, 1890.
- NEGRUȚI - MUNTEANU, ECATERINA. *Sfatul administrativ al Moldovei între anii 1832-1862*. În: AILA, VII, 1971, 70 p. p. 159.
- NICOLAESCU, STOICA. *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în secolele XV și XVI*. În: „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, XII, 1911, p. 235-336 (se referă la sigiliul lui Mihai Viteazul).
- STAN, MARIA. *Obiecte muzeistice privind înființarea Academiei Mihăilene*. În: RMM, Muzee, 1973, nr. 3, p. 240-142 (Sigiliul Academiei Mihăilene).
- ȘTEFĂNESCU, ARISTIDE. *Elemente particulare și generale în ornamentica obiectelor de podoabă descoperite la București (secolele XIV-XV)*. În: RMM, Muzee, 2, 1 1986, nr. 22, p. 54-59; 18 ilustr. (sunt prezentate și inele sigilare).
- STURDZA, ALEXANDRE, A. C. *L'Europe orientale et le rôle historique des Mavrocordato 1660-1830*, Paris, 1913, tabele ilustr. (20 de sigilii heraldice ale familiei Mavrocordat).
- SUCIU, ȘTEFAN, GERNOT, NUSSBACHER, MONICA, CÎNCU. *Relațiile Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (1369-1803). Inventar arhivist*. București, 1986, 251 p. (sunt prezentate și 7 sigilii).
- URECHIA, V. A., *Anexa la Raportul delegaților de sancțiune asupra proiectului de lege pentru modificarea armelor țării*. București, 1868 (tablou cu steme, sigilii și monede).
- VERESS, ANDREI, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. I-XI, București, 1929-1939. Vol. I (1527-1573), 1929 (sigiliile heraldice ale lui Despot-Vodă, Ștefan Vodă Măzgă); vol. II, 1930 (sigiliul lui Petru Cercel); vol. V, 1932 (sigiliile lui Sigismund Bathory, Maria Cristina, cardinalul Andrei Bathory); vol. VII, 1934 (sigiliile heraldice ale domnilor Nicolae Pătrașcu, Radu Șerban); vol. X, 1938 (sigiliile heraldice ale domnitorilor Matei Basarab, Ioan Vodă Movilă, Vasile Lupu și alții); vol. XI, 1939 (sigiliile heraldice ale domnitorilor Grigore Ghica, Constantin Șerban, al doamnei Nastasia Duca).
- VORNICESCU, NESTOR. *Descătușarea*. Craiova, Edit. Mitropoliei Craiovei, 1981, (vezi capitolul I și II, p. 1-20); 8 ilustr.

I. Codexuri

- AMEISENOWA, ZOFIA. *Kodex Baltazara Behema Napisala Zofia Ameisenowa*. (Codexul lui Baltazar Behem). Warszawa; Auriga 1961, 48 f. + 32 f., pl.
- BANDINI, ANGELO, MARIA. *Catalogus codivum manuscriptorum Bibliothecae Mediceae Laurentianae*. Accedunt Supplementa tria ab E. Rostagno et N. Festa congesta, menon Additamentum ex inventariis Bibliothecae Laurentianae depromptum. Accuravit Fridolf Kudlien. [Florentuae] 1764-1770.
- BARTONIEK, EMMA. *Codices manuscripti latini*. vol. I. Budapestini, Sumtibus Musei Nationalis Hungarici, 1940, XVII + 528 p.
- Bibliorum Codex sacer et authenticus Testamenti utriusque Veteris et Nox exebraes & graeca veritate... fidelissime translatus in linguam latinam: (D. Sanctes paginus Lucensis)*. Francofurdi, 1591, 2f. + 981 fol. (+ 10)f.
- Bibliorum Codex Sinaiticus Petropolitamus* vol. I IV. Editit Constantinus Fichendorf Petropoli. 1862.
- Bibliotheca Cassinensis seu Codicum Manuscriptorum qui in tabulario Casinensi Assevantur series; cura et studio Monachum Ordinis. S. Benedicti Abbatia Montis Casini Tomus I-IV*, 1873-1894, 5 vol.
- Codex Apocryphus Novi Testamenti, Collectus Castigatis. Testimoniusque Censuris & Animad- verisienibus illustratus a Johanne Alberto Fabricio*. Editio secundo, Hambrughii, 1719, 7f + 97 p.
- Codex Apocryphus Testamenti. Elibris et manuscriptis, maxim gallicanis, geomanicis et italicis colectus... Opera studie Ioannis Carlli Thile*. Tomus. I. Lipsiae, 1832, I, vol.
- Codex Argenteus sive Sacrerum Evangeliorum versionis Gothicae fragmenta quae iterum recognita admnetationisbusque instructa pelineas singulas ad fidem codicis additis fragmentis Evangelicis Codicum Ambrosianerum et tabula lapide expressa Edidit Andreas Uppstrom Upsaliae*, 1854, 100 p. + XII pl.
- Codex Agenteus Upsaliensis. Jussu Senatus Universtiatis phitotipicae editus. Upsalinae. Typis expressit officina Almqqist & Wiksell; Malmogiae: 1927, 125 p. + 374 p. duple facs. + 30 f. fasc.*
- Codex Cumanicus Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum primum, ex integro editit, Prologomenis metis et compluribus glosarii instruxit comes Geza Kunn*. Budapest Scient, Academis, 1880 20 p.
- Codex Cumanicus. Edited by G. Kuun With the prolegomena to the Codex Cumanicus by Louis Ligetti*. Budapest, 1981; 54 + CXXXIV + 396 + 1f. Portret.
- Codex Cumanicus bibliothecae ad templum divi Marci Venetiarum. Primum exyintegro adidit Comes Geza Kunn + Additamentorum ad Codicem Cumanicum nevam seriem... /Tomus I-II*, Budapestini, Editie Scient, Academiae Hug. 1880-1883 2 vol. /I.F. CXXXIV + 395 p. I, 40 p. II.
- Codex Az Altenbergerféle codex Nagy - Szebeni Késiratanak szovegkinematasa Kiadja Dr. Linder Hustar. - Der Cedex Altenberger Textabruck der Harmanstder Handschrift Haransgegeben von Dr. Gustav Lindner*. Kolozsvaru (Klausenburg) 1885 XII + 300-304 p. + 2 facs.

- Codex Diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Candidit Gustavus Friedren, Praga Academico Scientiarum Bohemo Slovenicae, 1962, 4 tom.*
- Codex Diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae Candidit Gustavus Friedrich. Tom. 4 Fasciculus alter inde ABA, M.C.C.X.L.I usque ad A MCCLIII (Indices exempla scripturae sigilla concordantias continens). Ediderunt Jinduch Sebánek et Sása Duskova, Pragae, Sumotibus Academiae Scientianem Bohemo - Slovenicae, 1965, 202 p. + 22 il.*
- Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. [Ab anno 503 - usque ad annum 1200]. Diplomatski zbornik Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom izdaje Kukuljević Sakcinski. Dio I. II. U Zagrebu, 1874-1875, XXIII + 136 p (I); XXXVI + 279 (-281) p. (II).*
- Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae... Collegit et digessit T Smiciklas et Marko Kostrenić vol. II-X, XII-XV, 1904-1934, XI vol.*
- Codex Diplomaticus Hungaricus andegavensis. Anjoukori okmányár zerkesztette Nagy Imre. Elsökötet /negydh kötet/, Budapest A.M. 1877-1884, 4 vol.*
- Codex Diplomaticus Arpanus. Árpádokori oklevelek 1095-1301. Az eredetick utan teszi ifjabb kubinyi Ferencz Pest. f.e., 1867, XL + 197 p. + 4 pl.*
- Codex Diplomaticus partium Regno Hungariae adnexarum. Magyarország mellektartományinak oklevéltára. Szerkesztette Thalloszy Lajos... I-IV, Budapest, 1903-1915, 4 vol.*
- Codex Diplomaticus Lihuaniae e codicibus manuscriptis, in Archive Secreta Regiomontane asserbatis, edidit Eduardus Raczynski. Kodex Dyplo matyezny litioy Vratislaviae, 1845, XV + 391 f.*
- Codex Diplomaticus et epistolaris Moraviae. Studio et opera Antonii Boczek... Tomus primus / I-VII / Olomucii, typ. Aloysii Skarnirsl, 1836, 7 vol.*
- Codex Diplomaticus Majoris Poloniae collectus a Casimiro Kokzynski, Edidit Eduardus Raczynski. Posmaniae, f.e. 1840. XXII + 273 p + 20 pl.*
- Codex Diplomaticus Wielhiey Polski - Posmaniae, 1840, XXII + 273 p.*
- Codex Diplomaticus Silensiae. Herausgeben von Vereine für Geschichte und Alterthum Schle 5 iens. Band I-IX. Breslan Joseph Max 1857-1870, 5 vol.*
- Codex Diplomaticus Majoris Poloniae Documenta, et iam Typis descripta, et adhuc inedita complectens, a nnum 1400 attingentia... Tommus II-IV. [Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski...] Poznanic: Sumptibus Bibliothecae Kornicensis, 1878-1881-3 vol.*
- Codex Diplomaticus Poloniae quo continentur Privilegio Regum Poloniae Maguarum Ducum Litvaniae, Bullae Pontificum, ab antiqissimis inde temporibususque ad anum 1505. Editud Studio et opera Leronis Rzeszeseweki et Muezowski: Varşoviae, 1847-1858.*
- Codex Diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae in qua pacta foedera tractus pacis... aliaque omnis generis publica nomine actorum, et gestorum. Tomus I Vilnae: Ex: Typographia Regina et Reipublicae, Collegii... Scholarum Piarum, 1758, [17] f + 623 [-652] p + 1f pl. I.*
- Codex Diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae in qua pacta foedera tractus pacis... necnon conventiones, pactiones, concordata transactiones... pacta etiam matrimonialia et dotalia li terar item reversales concessionum, libertatis immuniratis. Tomus V. Vilanae, MDCCLIX /1759/ 15 f. + 522 p + 5 f.*
- Codex Diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae in qua pacta foedera... eliaque... monumenta nunc primum ex archivis publicis eruta ac in lucem protracta exhibentur. Vilnae 1758, 7 f. + 624 p. + 14 f.*

- Codex Diplomaticus et epistolaris Slovaciae Tomus I. Inde ac a DCCCXV usque ad a MCCXXXV. Ad edendum paepar vit Richard Marsima. Bratislava vac: Sumptibus Academiae Scientiarum, Slovacae, 1971, XLVIII + 472 p. + 13 f. fasc.*
- Codex Diplomaticus patrius. Tomus I-IV. Studiem et opera Emerici Nagi, Joannis Paur, Caroli Ráth et Desiderii Vechely. Jaurini, typis - Victors Sauevein, 1865-1867, 4 vol.*
- Codex Diplomaticus Tinecensis. Kodex Dyplomacyjny Tyniecki Wydany Staraniem i nacadem zakadu narodowego jmienia assolinskih. Czsesc. I. XIII i XIV, wick LiOW, 1871, VI + 199 p. I.*
- Codex Evanghelicorum utriusque confessionis in Hungaria et Transilvania diplomaticus publici juris fecit Andreas Fabo, vol. I, Prestini, 1869, XVI + 329 p.*
- Codex Fejérvry - Mayer. Eine altmexikanische Bilder - handschrift der Free. Publie Muscurus in Liverpool Erlantertvon Dr. Eduard Seler. Berlin, 1901; VI + 230 p. cu il.*
- Codex Ilustinianus. Recensuit Paulus Krneger. Berolini: Apud Weidmannos, 1877, I vol. LXXX + II 02 + 84 p.*
- Codex Laureshamensis. Bearbeitet und neu herausgegeben von Karl Glockener Band I-III. 1929-1936 [Darmstadt, 1963] 3 vol.*
- Codex Gehes Codex der bezeichnungen von Arzneimitteln Kosmetischen Präparaten und wichtigen tecnischen Präparaten mit Kurzen Benurkknegeu über Zusammensetzung Anwedung und Dosierung, 1910, 2 f. + 392 p.*
- Codex Nütrianski Kodex Nütriensis [Na vydanie pripavili Ph. Dr. Julius Sopko iC Sc a Ph. Dr. Julius Valach] Matica alovenscá, 1987, 32, p. + 235 f. facs.*
- Codex Sticherarium Codex monasterii Chiliandrici 307. Copenhagen, 1957, 26 p. + 16 + 110 p. facs.*
- Codex Medicamentarius Pharmacopée française... Paris, J. B. Bailliçe, 1866, LXVII + 784 p.*
- Codex Medicamentarius Gallicus sau Pharmacopeea Gallica, 6-e Edition, Tome I-II, Rennes, 1737, 2 vol. XXIX + 623 p. + f (I); 1192 + 18 + 78 pl. (II).*
- Codex A Müncheni 1466 - bol (Codexul de la München din 1466). Kritikai szovegkiadas a latin megfëlelölvel egiutt szerkesztelle Nyisi Antal. Budapest: Akadémiai Kiando, 1971, 402 p. cv facs.*
- Codex Rehdigeranus heransgegeben von Heinrich Joseph Volges. Rom. F. Pustet, 1913, XLV + 301 p. + 3 pl.*
- Codex Izmen nnâi i zanobo utverjennii deviza uarst vovania Nevesnoe prouvetanie (1149-1169) Nauka 1987-1898, 4 vol.*
- The British Pharmacevtical Codex 1934. An Imperial dispensatory for the uze of madical practitioners and pharmacists. London, The P harmaceutical, Press, 1 934, XXIII-XXVI + 1768 p. + erata. Retipărit 1946.*
- Dir Kaptisch - gnostische Schrift ohne Titel aus Codex II von Nag Hammadiim Koptischen Museum zu Alt Kairo Herausgegeben, ubersetzt und bearbeitet von Alexander Böhling und Pahor Labib, Berlin, Akademie - Verlan, 1962, 132 p. + I f. facs.*
- Codex Hirmologium monasteri chiliandarici 308. (Praefatus est Roman Jakobson) Phototypice depictus. Copenhagen: Ejur Munksgaard, 1957, 14 p. + 47 p. facs.*
- Codex Hirmologium e codice cripten și Roma. 1950, 337 f. facs.*
- Codex Hirmologium monasterii chiliandarici 308. Copenhagen 1957, 14 p. + 74 f. facs.*
- Codex Hirmologium Cryptense. Edendum curavit Laurentis Tardo. Codex Cryptensis E. E. Roma, 1951, (I) f. + 95 p.*

- Codex Hirmologium e codice criyotensi E. II. Edendum curavit Laurentius Tardo Roma. La Libreria dello Stato, 1950, 337 f. facsimilate. (Musicae by zantinae monumenta criyptensi. Phototypycae expressa I.).*
- Miscellanea codicologia F. Masai dicata MCMLXXIX. Ediderunt Pierre Cockshaie Monique - Cécile Garand et Pierre Jodogne. Tom, I, II. Grand: E. Story. Scientia, 1979, 2 vol. LVII + 609 p. + 40 pl. Studia codicologicae (I-II) ... Berlin, 1977, IX + 509 p.*
- Codex Sticherarium. Codex monasterii Chiliandarici 307 [Praefatus est Roman Jacobson] Phototypic depictus. Copenhagen: Ejnar Munksgaard, 1957, 26 p. + IV + 110 p. facs.*
- Codex Strahovilnsis. Wien, 1863, XXXVI + 310 + If. facs.*
- Codex slovenius grammaticarum. Edited V. Jagic. Berlin 1896. München, Wilhelm Fink, 1968. XXIII + 779-[781] p.*
- Codex Traditionum Ecclesiae Collegiatae Claustroneoburgensis. Wien, 1851, XVIII + 341 [343] p. + If. facs.*
- Codex Theodosianu Jeyfarth, Wolfgang; Soziale Fragen der Spatromischen Kaiserzort Spiegel des Theodosianus, Berlin, 1963.*
- Codex Veronensis quatkar Evangelia ante Hieroymmum Latine translataeruta a codice scripto ut videtur xaeulo qiaro vel quinta in Bibliotheca Episcopali Veronensi assevato et ex Josephi Blanchini editiona principe. Pragae, 1904 VI + 142 p.*
- Codex Apor - kodexm Bevezetéssel ellatta és hasonmrásban közzcteszu Szabő Dénes Kolozsvár 1942, XX + 228 [-228] p. + I pl.*
- Codex Vaticanus Nr. 3773, Berlin, 1902, 2 col. VI + 356 p. + 48 f. pl. (I-II).*
- Codex Upsaliensis Graecus 28. Geschichte und Beschreibung der Handschrift nebst einer Nachlese von Texten. Stokholm. Almqvist & Wiksell, 1981, 95 p.*
- Codex Hesichus Glassographus, Ecodice Vindobonensi graecorussica omnia, additis alus pure graecis etrium eliorum cyrilliani lexi codicum speciminibus... nunc primum edidit... Bartholomaens Kopitan. Vindobonae, 1839, XXIV + 72 p.*
- Codex diplomatico del monastero di San Colombano di Bobbio fino all anno MCCVIII. A cura di Carlo Cipallea. vol. I-III. Roma, 1918, 3 vol.*
- Codice diplomatico Longobardo. A cura di Luigi Schiaparelli, vol. I, Roma, 1926, 384-387 p.*
- Codicele civile austriacu universale in marele Principatu Ardealului in patenta din 29 main 1853, Tipografia de curte și de stat 1859-1860, pag. dif. (text din l. română și germană).*
- Codicele civilu și romanu comentatu de Agregoriady Bonachi. fascicula I Folticeni, f.a. 1876, 60 p.*
- Codicele civilu al Moldovei. Edițiunea III Iași, Tipariul Tribunei Română 1862 XVII + 465 p. + 12 p. + 1 pl.*
- Codica civilă a principatului Moldovei Lex anina rei publicae. Ediția a II-a, Iași, Tipografia Francezo - Română, 1851, 422 + VIII + 1 pl.*
- Codica Civilă seau Politicească a Principatului Moldovei. Esi, Privilegiata tipografie a Albaniei 1833, 5 f. + 264 p. + 48 p. bis 14 p. + 2 f.*
- Codică comonală a două oară tipărită în zilele pre înălțatului domn Mihail Grigoriu Sturza V. V., domn Țării Moldovei. Esii. În tipografia Albaniei 1838, 3 f. + 68 p.*
- Codicele cummunale sau colecție de legi și regulamente privitoare la administrațiunea comunelor urbane și rurale adunate și anotate de Ioan Em. Petrescu și Dimitrie D. Paltineanu, București, Frații Jonnitu, 1879, 815 p.*
- Codices Armeni Bybliothecae Vaticanae Borgiani Vaticani Barberinianzi Chisiani, Romae, 1927, XIX + 393 (-395) p.*

- Codices Berberiniani Graeci. Codices 1-163 Tomus I, Recensuit Valentinus Capoccin, Romae, 1958, XXXIX + 340 p. (I).*
- Codice della Reale Academia Virgiliana di scienze, belle lettere ed arti. Mantova, 1965, 14 p.*
- Codice diplomatico Padovano, Venezia, 1877-1881, 3 vol.*
- Codices Barnerianiani Latini. Codices 1-150 Recensuit Seatus Prete. Romae, 1968, XV + 307 (309) p.*
- Codices Gotici Ambroziani sive Epistolarum Pauli Esrae Nehemiae Holmiae et Lipsiae: Samson et Wallin [1868] II, 124 p.*
- Codice Irlandese. Il codice irlandese dell'Ambrosiana e dito e illustrato da G. I. Ascoli. Roma Torino Firenze - Ermanno Loescher 1878, XVI + 112 p. + 2 pl.*
- Codices Latini Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis. Budapest: Akademiai Kiado, 1961, 382 p. cu facs.*
- Codices manuscripti latini. Recensuit Emma Bartoniek vol. I. Budapestini, Hungarici, 1940, XVII + 528 p.*
- Codices manuscripti Graeci Ottoboniani Bibliothecae Vaticanae. Romae, 1893, LII + 303-305 p.*
- Codices manuscripti Graeci Reginae Succorm... Recensuit et digessit Henricus Stevenson senior, Romae, 1888, XII + 247 p.*
- Codice manuscripti Palatini Graeci Bibliothecae Vaticanae. Romae, 1885.*
- Codices Palatini Latini Bibliothecae Vaticanae Tomus O, Romae, 1886, (I) f. + CXXXII + 327 p. (I).*
- Codici palatini della R. Biblioteca Nazionale centrale di Firenze vol. III Fasc. 1-6 Roma 1880-1899.*
- Codici Palatini della Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze vol. II. Fasc. 1-6 Roma, 1890-18899, 6 fasc.*
- Codici panciatichiani della Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze vol. I, 1-3 Roma 1887-1891, 3 fasc.*
- Codicele lui Scarlat Calimanh din 1817 F.L.F.A. - paginație diferită. Foaia de titlu smulsă. Text în limba greacă.*
- Codicele Voroneșan cu un vocabulariu și studiu asupra lui de Ion al lui G. Sbierea. Edițiunea Academiei Române cu două tabele. Cernăuți, Tipografia Arhipiscopală, 1885, VI + 354 + 4 f. pl.*
- Codicele Voroneșian. Ed. critică Mariana Costinescu. București, Minerva, 1981, 488 p. + 44 f. pl.*
- Codices Vaticani Latini. Codices I-II 709, Romae, 1902-1968, 10 vol.*
- Codices Urbinatis Graeci Bibliotheca Vaticanae Romae, 1895, CCII + 354 p.*
- Codices Urbinates Latini Tomus I. Romae 1902 I vol.*
- Codices Vaticani Graeci, Codices 330, 1972, Romae, 1937-1973, 5 vol.*

II. Cataloage de codexuri

- BARTOS, F. M. *Catalogus codicum manuscriptorum Musaei Nationalius Pragenis*. Svazec I-II. f. + 330 p. (I) 424 p. II.
- A Catalogue of Cannon and Roman Law, Manuscripts in the Vatican Library. Compiled... under the direction of Stehepan Kutner... and Reinhard Elze vol. I Codices Vaticani 54 I-2299. Cittadel Vaticano. Biblioteca Vatican, 1989, XXXIII + 334 p. (I).
- Czimjegyzeke A Budapesti M. Kir. Egyeteny Könyvtár Codexcinek Czimjegyke (Catalogul codexurilor din Biblioteca universitară regală maghiară), Budapest: Nyomatatt a Magyar Királyi Egetim Nyomadájában, 1881, VII + 156 p.

- Catalogus codicum Bibliothecae Universitatis R. Scientiarum Budapestiensis. Budapestini, 1881, VIII + 156 p.*
- Codici Panaciatichiani della R. Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze Catalogo vol. 1-3 Roma 1887-1891, facs. 3.*
- DOKOUPIL, VLADISLAV. [*Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Monasterii Eremitorum*] S. Augustini vetero Brunae. [v. Proze], 1957, 142 [-144] p. + 4 f. pl. + erata.
- JAZOZEWSKI, KONSTANTY. K. *Catalogus manuscriptorum codicum medii aevi latinorum sigua 180-260 comprehendens*. Wratislaviae. 1882, 545 p. + erata.
- KETRZYNSKI, WOJCIECH. *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Ossolinianae Leopoliensis. Kazalog recopisow Biblioteki Zazladu Nar. Im. Ossolinskich. Wydal Dr. Wojciech Ketzynski*. Tom I-III - Loow: Nackaden Zazladu Nar. Im. Ossolinskich, 1881, 1888m 3 vol.
- MAIER (P. GABRIEL). *Catalogus codicum manuscriptum qui in biblioteca servantur*. Tom. I. Lipsiae, p. 899, 1 vol.
- Opisanie greceskih rukopisej mon Sv. Ekaterin na Sinae... pod redakciej i s dopolnenijani V. N. Benesevica*. Tom I-III - vyp. *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in mon. St. Catharinae in Monte sina asservantur...* edidit V. N. Benesevic Tom, I-III, pars. I, 2 vol. S. Petersburg, 1911-1917, XXVIII + 644 p. 1, + 355 p. (III).

III. Ediții de codexuri. Despre codicologie

- BOGDAN, DAMIAN P. *Despre codicologie (I)*. În: RA, 1966, nr. 1, p. 63-90; (II), ibidem, nr. 2, p. 49-66.
- BUCHENTAL, HUGO, *Codex parisinus Graecus 139 Dissertation, Hamburg, 1933, 1 f. + 63 (-65) p.*
- CONOVICI MARIANA. „Ex dono” Constantin I. Karadja, ms. aflat în colecția Bibliotecii Facultății de Istorie din București. În: „Caietul seminarului special de științe auxiliare ale istoriei”, II, București, 1990, p. 11-12 și faxes.
- CONSTANTINESCU, RADU, *Codicele Altenberger*. București, Ed. Meridiane, 1988, 6 p. + 33 f. pl. + erata mss.
- CSPODI, CSABA. *A budai Királyi Palatabau 1686 - Ban Kodexek és nyomto ko nyvek. (Codices and Printed Books Found in the Royal Palace of Buda, 1686)*, Budapesta, 1984, 113 p. Cu faxes.
- Codicele Voronețean*. Ed. critică, Studiu filologic și lingvistic de Mariana Costinescu, București, Editura Minerva, 1981, 488 p. + /43/ f. faxes.
- DAIN ALPHONSE, *Les manuscrits*, Paris, 1949.
- DRĂGANU, NICOLAE. *Două manuscripte vechi: Codicele Toderescu și Codicele Martian*. București, Socec și Sfetea... 1914, 247 + 6 p. I.
- DUMITRIU - SNAGOV, ION. *Țările Române în sec. al XIV-lea (Codicele latin de la Paris 7239 Paulus Sanctinus Ducensis)*. Tratat despre arta militară și mașinile de război - text latin - Codex Latinus Parisinus, 7239, București, Cartea Românească, 1979, 766 p. + g. gravură.
- FLAVI, Z(OLTAN); L. MEZEL. *Codex Albensis, Ein Atiphonav and dem 12 Budapest*, 1963, 175 [-177] p. + 161 p. faxes.
- FRAHCISCI, PETRARCAE VERGILIANUS. *Codex an Publii Moronis. Mediolani: În Aedibus Hoeplianis*, 1930, [5] + 269 f. + 1 f. pl.

- FRIEDRICH, GUSTAVUS, *Codex diplomaticus et epistolarius regni bohemiae. Condidit Gustavus Friedrich*, Tomus III-IV, Pragae 1962, 2 vol.
- GALARZA, IOAQUIM, *Codex de Zempoala, Techialoyam E 705*, manuscrit pictographique de Zempoala (Hidalgo, Mexique) Thèse... (Lib), 1982, 503 p. - cu il.
- GHEORGHIU, VASILE. *Codex Argenteus Upsaliensis* București, 1939, 57 p. + 10 pl.
- GOLUCHOWSKI, AGENOR. *Codex Diplomaticus Vieliciensis. Kodex Dyplomatyccuy Wielicki. Wydany Zolecenia... Agenora Goluchowskiego*. Lwow: *Staraniem i Nakadem Redakcyi „Gazety Lwowskiej”*, 1872, [2] f. + 173 [-185] p. + 24 f. facs.
- GYORFFY (GYORGY). *A Codex Cumanicus Heletkézésének hédéséhez. (Cu privire la originea lui Codex Cumanicus)*, Budapest, 1942, 24 p. + 2 pl.
- HANDSCHRIFT. *Maya handschrift der Sächsischen Landesbibliothek Dresden. Codex Dresdensis*. [Heransgegeben, ...niot einem Vorwort von Prof. Eva Lips.] + Gegeschichte und Bibliographie, von Helmut Deckert, Berlin, Akademie - Verlag, 1962. 18-24 + 74 pl. (facsimilate); 82 p. + 1 f. facs.
- HUNFALVY, PAL. *A Kun - va gy Petrarka - Codex es a kunon. [Irtá] Hunfalvy Pal (Codex Comunicus sau Codex Petrarca și cumanii)*, Budapest; AMT, 1881, 49 p.
- JAGICM VATROSLAV. *Quattor Evangeliorum. Versions paleoslovenicae, Codex Marianus glogoliticus. Characteribus cyrillicis Aramscriptum. Edidit V. Jagic Berolini. Apud. Weidmannos*, 1883, XXX + 60 f. p. + 2 f. facs.

CUPRINS

PRESA VREMII DESPRE ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ROMÂNESC - 1946.....	7
PREȚUITORI AI ARHIVELOR ȘI CTITORI DE MUZEE ȘI BIBLIOTECI.....	13
B. P. HASDEU - EDITOR AL REVISTEI „ARHIVA ISTORICĂ A ROMÂNIEI”.....	18
CULTURĂ ȘI RELIGIE LA ROMÂNII DIN BALCANI.....	25
ACȚIUNI CULTURAL-RELIGIOASE. Reprezentanți ai culturii naționale	26
Alte activități culturale	30
MIRON COSTIN (1633-1691)	49
GĂNDURI PENTRU MAREA UNIRE	15
DIMITRIE ONCIUL - AUTOR DE CURSURI UNIVERSITARE INFORMA- ȚII DIN FONDUL PERSONAL “AURELIAN SACERDOTEANU”	53
ROMÂNII DIN IMPERIUL OTOMAN ȘI REFORMELE IMPUSE DE TANZIMAT (Secolul al XIX-lea)	58
NICOLAE BĂLCESCU ȘI CONTEMPORANEITATEA IDEILOR SALE POLITICE	65
DOCUMENTE DE ARHIVĂ REFERITORE LA ATITUDINEA ITALIEI FAȚĂ DE RATIFICAREA TRATATULUI DE UNIRE A BASARABIEI CU RO MÂNIA (1920-1927).....	69
ACȚIUNI DE SPRIJINIRE A ORTODOXISMULUI ÎN TRANSILVANIA ȘI REACȚII ANTIUNIATE ÎN PERIOADA DOMNIEI LUI CONST ANTIN BRÂNCOVEANU (1688-1714)	72
CREAREA ȘI CONSOLIDAREA UNOR NOI STRUCTURI SOCIAL- ECONOMICE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN VREMEA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN (1386-1417)	78
VASILE STOICA (1889-1960) - ACTIVITATEA SA DIPLOMATICĂ ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ	85
<i>Românii din Balcani – Bibliografie generală</i>	125
<i>Arhivistică românească. Bibliografie</i>	136
I. Bibliografii. Dicționare. Enciclopedii. Tratat. Lucrări de sinteză.....	136
II Studii speciale de arhivistică	138
III. Legislație, Reglementări, Probleme arhivistice.....	148
IV. Arhive particulare	153
V. Personalul arhivelor	157
VI. Practica arhivistică	160
VII. Publicațiile arhivelor statului	166

Ghiduri	170
Repertorii	171
Cataloage	171
VII. B. Ediții de documente. Publicații de documente	174
VII. C. Prezentări de fonduri (studii, articole)	176
VII. D. Documente românești în arhivele străine; documente străine în arhivele românești	179
VIII. Periodice	185
IX. Tehnici moderne în serviciul arhivelor	187
X. Conservare și restaurare	189
XI. Relații publice	191
<i>Sigilografie. Bibliografie</i>	194
I. Bibliografii	194
II. Lucrări generale	195
III. Sigilii de voievozi, domni, principii	199
IV. Regiuni istorice și unități teritorial-administrative	203
V. Sigilii de târguri și orașe	204
VI. Sigilii satești	205
VII. Bresle și instituții moderne	205
VIII. Clase și categorii sociale. Mentalități	207
IX. Informații sigilare inserate în lucrări de natură diversă	210
<i>Codicologie. Bibliografie</i>	212
I. Codexuri	212
II. Cataloage de codexuri	216
III. Ediții de codexuri. Despre codicologie	217

163

Tiparul s-a executat sub cda 1030/2003
la Tipografia Editurii Universității din București

BIBLIOTECA CENTRALA
UNIVERSITARA „CAROL I“

UN SPERANZA DE ANIMA

DATA RESTITUIRII

5 DEC. 2004	09. DEC. 2003	
3 MAR. 2005	03. MAR. 2000	
1 6. NOV. 2005	0002. NOV. 2000	
25. IAN. 2006	14. MAI. 2011	
25. FER. 2006		
03. MAI. 2006	22. MAI. 2017	
04. OCT. 2006	07. IUL. 2017	
05. OCT. 2006	30. MAI. 2019	
08. NOV. 2006		
20. DEC. 2006		

